

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
UNIVERSITETI I SHKODRËS "LUIGJ GURAKUQI"
FAKULTETI I SHKENCAVE SHOQËRORE
QENDRA E STUDIMEVE ALBANOLOGJIKE**

**PASURIA LIGJËRIMORE DHE ETNOGRAFIA E TË FOLURIT
NË PROZËN E SHKRIMTARIT ERNEST KOLIQI**

**Fusha e përgjithshme: Gjuhësi
Fusha e veçantë: Filologji bashkëkohore**

**Doktorante
Ma. Alma Golemi**

**UDHËHEQËSI SHKENCOR
Akad., prof. dr. Gjovalin Shkurtaç**

Shkodër, 2019

DOKTORATË

Përgatitur nga: Alma GOLEMI

Për marrjen e gradës shkencore “DOKTOR”

Specialiteti: Gjuhësi

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Udhëheqës shkencor:

Akad., prof. dr. Gjovalin Shkurtaj

Mbrohet mëpara jurisë:

1. Prof. dr.....kryetar
2. Prof. as. dr.oponente
3. Prof. dr.....oponente
4. Prof. dr.....anëtar
5. Prof. as. dr.anëtare

Shkodër, 2019

*Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi*

PËRMBAJTJA

PARATHËNIE	IV
METODOLOGJIA E PUNËS.....	VI
SHKURTESAT.....	VII
HYRJE	VIII
KREU I.....	10
JETA DHE VEPRA E ERNEST KOLIQIT NË LIDHJE ME FORMIMIN E MJEDISIN SHKODRAN	10
1.1. VLERËSIMET PËR GJUHËN E VEPRAVE TË KOLIQIT NGA STUDIUES E KRITIKË TË NDRYSHËM	13
KREU II	16
2. VLERAT GJUHËPASTRUESE E GJUHËPASURUESE TË PROZAVE TË KOLIQIT	16
2.1. KORPUSI I FJALËVE E SHPREHJEVE QË I PËRKASIN KRYESISHT TË FOLMES VERIPERËNDIMORE.....	17
2.1.2. Krijimi i fjalëve të reja me anë të prejardhjes	17
2.2. FJALËS I FJALËVE TË RRALLA TË PROZËS SË SHKURTËR TË KOLIQIT	19
2.2.1. Neologjizma të Koliqit që nuk i ndeshim në fjalorë të ndryshëm.....	19
2.2.2. Fjalë që Koliqi i përdor me kuptime të reja të pandeshura më parë.....	23
2.2.3. Fjalë që i ndeshim në Fjalorin e gjuhës shqipe 1980 me dallime të vogla fonetike, apo gramatikore	24
2.2.4. Fjalë (krahinore) që i ndeshim në Fjalorin e gjuhës shqipe 1980	21
2.2. 5. Fjalë të vjetruara.....	25
2.3. DISA VEÇORI TË PËRGJITHSHME GJUHËSORE	25
KREU III.....	30
3. SHITRESAT LEKSIKORE SIPAS BURIMIT.....	30
3.1. VËSHTRIM I PËRDORIMIT TË ORIENTALIZMAVE SIPAS FUSHAVE KUPTIMORE.....	30
3.1.1. Vlera sociale e orientalizmave në nivelin sociolinguistik	34
3.2. FJALOR I ORIENTALIZMAVE TË KOLIQIT (PËRQASJE ME ORIENTALIZMAT E TJERË)...	35
3.3. SLLAVIZMAT	51
3.4. NEOLATINIZMAT	52
KREU IV	53
4. MODELI LIGJËRIMOR KOLIQIAN DHE PRURJET E TIJ ME VLERA SOCIOLINGUISTIKE E ETNOLINGUISTIKE	53
4.1. ROLI I DISA FAKTORËVE JASHTËGJUHËSORË ME VLERA SOCIOLINGUISTIKE	53
4.2. TERMINOLOGJI E DOKE KRAHINORE ME VLERA ETNOLINGUISTIKE	58
4.2.1. Besimi në Zanat.....	59
4.2.2. Besimi në Orët.....	62
4.2.3. Besimi në rolin e Hënës	63
4.2.4. Besimi në numrat e fatit	63
4.2.5. Besimi në Zot dhe larmia e formave të shprehjes së saj	64
4.2.6. Gjakmarrja dhe besa.....	65
4.2.7. Fejesa, martesë	67
4.2.8. Vdekja dhe vajet.....	70
4.2.9. Mikpritja.....	72

*Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi*

4.3. PËRSHËNDETJET DHE URIMET	76	
4.4. SHQYRTIME ETNOGRAFIKE TË QYTETIT TË SHKODRËS	79	
4.4.1. Banesat shkodrane.....	79	
4.4.2. Veshjet popullore	81	
4.4.3. Muzika, ahengu	83	
4.4.4. Tregtia, gjuetia, pijetoret.....	84	
KREU V.....	86	
5. ONOMASTIKA E QYTETIT TË SHKODRËS DHE TREVAVE VERIPERËNDIMORE DHE SHFRYTËZIMI I SAJ NË VEPRAT E KOLIQIT ..86		
5.1. KARAKTERISTIKA TË PËRGJITHSHME TË ANTROPONIMEVE DHE EMRAVE FAMILJARË PËRKATËS TË TYRE PATRONIMEVE.....	87	
5.2. FJALORI I PERSONAZHEVE (ANTROPONIMEVE E PATRONIMEVE).....	94	
5.2.1. Fjalor i antroponimeve	95	
5.2.2. Fjalor i patronimeve	109	
5.2.3. Fjalor i emrave të profesioneve, titujve dhe etnonimeve	113	
5.2.4. Fjalor i emrave farefisnorë	116	
5.2.5. Fjalor i cilësimeve dhe etiketimeve sharëse (keqësuese)	118	
5.3. TOPONIMET	120	
5.3.1. Oikonimet.....	121	
5.3.2. Hidronimet	122	
5.3.3. Oronimet	122	
5.3.4. Fitonimet	122	
5.3.5. Zoonimet	123	
5.4. TREGUESI I TOPONIMEVE SIPAS RENDIT ALFABETIK	124	
KREU VI.....	126	
6. FRAZELOGJIA NË VEPRËN E KOLIQIT.....126		
6.1. FRAZELOGJIA POPULLORE, GURRË PASURUESE ME VLERA KARAKTERIZUESE	126	
6.2. ÇËSHTJE TË SHTRËSËZIMIT DHE NGJYRIMEVE KUPTIMORE NË FRAZELOGJIZMAT E ERNEST KOLIQIT	127	
6.3. ÇËSHTJE TË NDËRTIMIT TË FRAZELOGJIZMAVE TË ERNEST KOLIQIT	130	
KREU VII	138	
7. PËRFTESA STILISTIKE		138
7.1. DIMINUTIVËT OSE FJALËT ME VLERA PËRKËDHELËSE E ZBUNUESE.....	138	
7.2. FJALËT ONOMATOPEIKE DHE ONOMATOPETË	139	
7.3. PASTHIRRMAT DHE ELEMENTE TË PËRBETIMEVE ME ELEMENTE PASTHIRRMORE... ..	140	
7.4. MALLKIMET DHE SHPREHJET E NDRYSHME TË “TË TRUARIT”	142	
7.5. MITI SI ELEMENT MISTIK–EROTIK I TRAJTUAR NË PROZËN E KOLIQIT.....	143	
7.6. SHPREHËSIA LEKSIKORE DHE MËNYRAT E REALIZIMIT TË SAJ.....	146	
KREU VIII.....	149	
8. FJALORTH I FJALËVE TË PROZAVE TË SHKURTRA TË KOLIQIT		149
KREU IX.....	178	
PËRFUNDIME.....	178	
SUMMARY.....	183	
BIBLIOGRAFI.....	185	

PARATHËNIE

Objekti kryesor i doktoratës “*Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën shkrimtarit Ernest Koliqi*” është evidentimi i pasurisë ligjërimore që na ofron gjuha e prozave të Koliqit e veçanërisht dy vëllimet me proza të shkurtra: “*Tregtar famujsh*” dhe “*Hija e maleve*”.

Në mënyrë të natyrshme lind pyetja, pse u zgjodhën pikërisht për studim prozat e shkurtra të një autori shkodran si Ernest Koliqi?

1. Në radhë të parë, një autor si Koliqi me pasurinë e shprehjes, me zhdërvjelltësinë e ngjyrat në përdorim, na sjell një material të përshtatshëm për analizimin e gegërishtes në atë periudhë.

2. Së dyti, ky poet me veprën e tij luajti një rol mjaft të rëndësishëm jo vetëm në jetën kulturore të vendit, por dhe në krijimin e një etnografie të qartë të të folurit, të personazheve të tij përmes gjuhës së tyre. Ai shprehej shumë bukur se: “*Çdo njeri ka në fytyrë mise të veçanta qi e shquejnë prej njerëzve tjerë, qofshin edhe të një gjaku e të një zanafillje; ka një za me tingull të vet, një mënyrë të posatshme me luejtë vetulla e qepalla, duert në të folun e kambët në t’ecun, syt kur gëzon a mjeron. Në Shqipni deri në të shkrepun të troklores së derës s’oborrit njifej dora e secilit pjestar të shtëpis*”¹.

3. Së treti, një faktor tjetër me rëndësi në përzgjedhjen e këtij autori përbën krijimtaria poetike e viteve '30 (ku në Shqipëri kishte një zbrazëti të madhe në fushën e prozës, përkundrejt zhvillimit të poezisë), kohë në të cilën Koliqi u quajti si “*Nderi i krijimit të novelës shqiptare*”² me botimin e prozave të shkurtra “*Hija e maleve*” (1929) dhe “*Tregtar flamujsh*” (1934) ...*ku tematika e veprave të tij buronte kryesisht nga Malësia jonë e Madhe me rrethinë, bashkë me qytetin e Shkodrës e hapësira të tjera gjithsesi veriore e gege*³.

4. Së katërti, u zgjodhën pikërisht prozat e shkurtra për nga begatia leksikore që përmbajnë, duke ofruar lëndë të përshtatshme për studime procesesh të ndryshme gjuhëpastruese e gjuhëpasuruese, si: krijimi i fjalëve të reja, pasi është bërë krahasimi me fjalorë të ndryshëm gjuhësorë apo njohja me shumë fjalë që sot kanë dalë nga përdorimi.

5. Së fundmi, të njohim lexuesin me zhvillimet e gegërishtes, duke dalë në përfundimin se ai përdori një gegërishte më të pastër, një gjuhë më të zgjedhur, sa më afër asaj standarde.

Pra ai ishte një mbështetës i qytetërimit, i cili kërkoi përparimin, por pa u shkëputur nga tradita. Këtë qëndrim të ndërmjetëm të tij do ta shohim të shprehur shumë bukur dhe në ndërthurjen që ai i bën shprehjes gjuhësore me kulturën e popullit dhe përcjelljen e saj në gjuhën e letërsisë, e cila përbën një shembull të pasqorë edhe në planin etnolinguistik.

Ndaj studimi i veprave të tij na ofron lëndë të përshtatshme për studime të mëtejshme gjuhësore.

Këto kanë qenë shtysat e para që më nxitën të bëj objekt studimi pikërisht prozat e shkurtra të Koliqit.

Po cilat ishin shtysat e tjera të këtij punimi?

¹ E. Koliqi, *Vepra 5*, Prishtinë, 2003, f. 63.

² V. Koça, *E. Koliqi një figurë poliedrike*, “*Fashizmi*”, 10. 6. 1939, nr. 16, f. 2.

³ Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, fq. 120.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

-Gjatë periudhës dyvjeçare, kur ndiqja Masterin Shkencor në Universitetin e Tiranës, dëgjoja me shumë dëshirë leksionet në lëndën e Onomastikës dhe Sociolinguistikës (si një disiplinë e re e parrahur gjatë viteve të Universitetit).

Fillova të lexoja e studioja edhe më tej gjithë literaturën e mundshme që i përkiste këtyre fushave. Gjithë kjo dëshirë u materializua më pas me punimin për mbrojtjen e mikrotezës “*Etnografi e të folurit në dramën e Martin Camajt*”, ku më bëri përshtypje shumë gjuha e pasur, të folurit me nënkuptim, nën petkun e rrotullave që zbulonin thënie tipike malësore, për zonën e Veriut, të pakundshoqe për nga hijeshia e forca shprehëse.

-Në vijim, dëshira për t’i thelluar më tej studimet në këtë fushë, duke bërë përjasje, vëzhgime edhe më të hollësishme të kësaj gurre të pashtershme të shkrimtarëve të Veriut, duke zbuluar një botë të tërë vlerash si në rrafshin ligjërimit, ashtu edhe në aspektin socio- dhe etnolinguistik, më motivoi që të ndërmarr këtë temë disertacioni.

-Krahas dëshirës sime, një ndikim kryesor në përzgjedhjen e kësaj teme pati dhe sugjerimi dashamirës i udhëheqësit tim shkencor, **prof. Gjovalin Shkurtaç**, të cilin e falënderoj për zemërsisht për pranimin e udhëheqjes, si dhe për përkushtimin e ndihmën e pakursyer gjatë këtij rrugëtimi, duke më orientuar në organizimin e punës, përzgjedhjen e literaturës dhe interpretimin e dukurive të ndryshme që lidhen me etnografinë e të folurit.

Gjithashtu, një falënderim i veçantë u takon profesorëve të Departamentit të Gjuhës Shqipe, për këshillat mjaft të vlefshme e orientimet në disa çështje të trajtuara në këtë punim.

Falënderoj për zemërsisht edhe punonjëset e Bibliotekës “Marin Barleti”, punonjësit e Muzeut të Shkodrës dhe të Bibliotekës së Universitetit “Luigj Gurakuqi”, për ndihmën e pakursyer në gjetjen dhe huazimin e shumë librave.

Së fundi, një falënderim i përzemërt shkon për familjen time, për mbështetjen morale, përkrahjen e tyre e mirëkuptimin e treguar gjatë gjithë kësaj kohe pune për realizimin e punimit, si dhe për prindërit e mi, të cilët më kanë edukuar gjithmonë me parimin se **me vullnet e përkushtim mund të arrish çdo qëllim që i ke vënë vetes.**

Metodologjia e punës

Për realizimin e këtij punimi janë ndjekur këto faza pune:

1. Njohja e thelluar me autorin dhe veprën e tij.
2. Hulumtimi dhe grumbullimi i materialit, duke krijuar një dosje me fjalët e vjela.
3. Klasifikimi i këtyre fjalëve në grupe paradigmatiche.
4. Krahasimi i kuptimeve të këtyre fjalëve të gjendura te Koliqi me kuptimet e ndeshura në të folmet e ndryshme veriore, si ajo e Shkrelit, Kastratit, Nikaj – Mërtur etj., duke arritur kështu në klasifikimin e disa prej tyre që mund të jenë krijime të vetë Koliqit.
5. Paraqitja e inventarit të përgjithshëm të gjithë këtyre fjalëve të mbledhura në prozat e tij në raport me pasqyrimin e tyre në fjalorë të ndryshëm.
6. Organizimi strukturor i antroponimeve, patronimeve, toponimeve e pseudonimeve, të cilat përfaqësojnë një varg shtresash me interes për shqyrtim.

Shkurtesat:

- DSh I, III = “*Dialektologjia shqiptare*” I, III, Tiranë, 1971, 1975.
FE = “*Fjalori etimologjik*”, G. Meyer, 1871.
FO = “*Fjalori i orientalizmave*”, T. Dizdari, Tiranë, 2010.
FFHGJSH = “*Fjalor fjalësh të huaja në Gjuhën shqipe*”, M. Ndreca, 2007.
FFRR = “*Fjalor fjalësh të rralla*” B. Dema, 2005.
FFSHP = “*Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore*”, A. Sula, 2009.
FG = “*Fjalori krahinor i Nikoll Gazullit*”, 2005.
FGJSSH = “*Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*”, 1980.
FGJSH = “*Fjalori i gjuhës shqipe*”, 2009.
GJA-FE= “*Gjurmime albanologjike – Folklor dhe etnologji III*”, 1973.
KGJ 2= “*Kërkime Gjuhësore 2*”, Tef Topalli, 2011.
(250) KQSH = “*250 Këngë Qytetare Shkodrane*”, 2000.
PGJSH = “*Persizmat në Gjuhën Shqipe dhe studimi i tyre*”, T. N. Dizdari, 2010.
SF 1= “*Studime filologjike 1*”, Tiranë 1975.
SF 3= “*Studime filologjike 3*”, Tiranë 1967.
SGJ = “*Studime Gjuhësore, IX, XIII, XIV*”, D. Luka.
SSH = “*Sociolinguistikë e shqipes*”, Tiranë, 2009.
V2 = “*Vepra 2*”, Prishtinë, E. Koliqi, 2003.

HYRJE

Në këtë punim, siç përmendëm dhe më lart, bosht kryesor janë prozat e shkurtra të Koliqit, të cilat më kanë dhënë vërtet një kënaqësi teksta i lexoja. Gjithnjë ndjeja se në çdo faqe të librit zbuloja diçka të re dhe i rikthehesha rishtazi. Aty zbulohesh një botë e tërë, e cila mund të konsiderohet një jetësim artistik me shumë ndjenjë i mendësisë së shqiptarit, duke zbuluar fjalë e shprehje të pandeshura më përpara në të folur.

Ndaj punimi ka si bosht kryesor këto dy çështje:

I Pasurinë ligjërimore të prozave të Koliqit, që ka për qëllim:

Së pari, paraqitjen e begatisë leksikore që gjendet në prozat e tij të shkurtra, e cila ofron lëndë mjaft të përshtatshme për vështrime e studime në aspekte të ndryshme gjuhësore.

Së dyti, vështrimin e kësaj pasurie në aspektin krahinor, e cila lidhet me njohjen e leksemave të harruara ndër mote, (që tashmë i përkasin shtresës së leksikut pasiv), duke zgjeruar gjuhën standarde me leksik e shprehje nga dialekti gegë, si:

-*âmë për burim* (një *âmë stinësh të mrekullueshme*, V2, f.244).

-*pjekje=takim* (pau të dashunin tue ardhë gëzueshëm në *pjekje*, (V2 fq 132).

-*kalesë=e shkuara* (buronte nga *kalesa e largët*, (V2, 246).

Së treti, të njohim neologjizmat që ka të ngjarë të jenë krijime të Koliqit, si:

-*anormale, bestar, blerak, e censhme, drojshëm, gjinkoj, gjinkueme, gjithça-fja,*

gjymsaterr, ikshëm, katranshe, kurrma, lâmetênzonë, lartushtues, libërtore,

mbamendje, mertisë, mirë-uruese, mrekull-bâse, ndërþashëm, ndërshtypje, nyejsi,

pashêjuna etj.

Së katërti, njohjen e shumë fjalëve që në prozën e Koliqit përdoren me një kuptim të ri apo të figurshëm, si:

-*Ardh* vjen nga folja vij. Te Koliqi del me një kuptim të ri:

ardhuna, mb. = të plota (*ndër kambë t'ardhuna e të ndrejta*, V2, 251).

-*Dhân* vjen nga folja jap. Te Koliqi del me një kuptim të ri:

dhânun, ndajf. = me shpirt (*shante me të dhânun*, V2, 185).

II Etnografinë e të folurit e ngjyresat ligjërimore, që përftohen si rezultat i një leksiku të pasur, duke evidentuar:

Së pari, dhënien e një ndihmese të vlefshme në fushën e studimeve etnolinguistike dhe sociolinguistike, për sa i përket marrëdhënieve gjuhë- mendësi, gjuhë-gjini. Të gjitha këto na çojnë në zbulimin e një bote të pasur shpirtërore e materiale të një populli, i cili ka ruajtur më shumë se kushdo tjetër dukuri e shprehje, të cilat shfaqen dendur në gjuhën e tij.

Së dyti, shqyrtimet etnolinguistike, si një ndihmesë për njohjen e psikologjisë së personazheve, dhe elementet jashtëgjuhësore që kanë ndikuar në marrëdhëniet mes tyre, në shprehjen e respektit, të përshëndetjes edhe deri në modelimet e ndryshme gjuhësore sipas situatave.

Së treti, shqyrtimi i prurjeve onomastike, duke vëzhguar të dhënat toponimike si një dëshmi e gjallë gjuhësore e dokumentuar në çdo cep të *Malësisë së Madhe me rrethinë, bashkë me qytetin e Shkodrës e hapësira të tjera gjithsesi veriore e geqe*⁴.

Pra qëllimi i këtij punimi ka të bëjë me ndriçimin e mëtejshëm të Ernest Koliqit, kësaj figure të letërsisë e të kulturës shqiptare, i cili na jep mundësinë për të parë

⁴ Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, fq. 120.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

dorën e një mjeshtri të madh të fjalës shqipe që di të hyjë në thellësinë e ndenjave shekullgjatë të popullit, di si t'i analizojë e pikturojë; e të jetë analist i aftë emocionesh e gjendjesh të ndryshme shpirtërore”⁵.

Nisur nga gjithë kjo pasuri që ofron proza e shkurtër e këtij mjeshtri të fjalës shqipe, dëshiroj që me këtë punim të kem sjellë kontributin tim sado modest në njohjen sa më të gjërë të veprës së tij.

- Në fillim të këtij punimi, në parathënie jepen shtysat kryesore që çuan në ndërmarrjen e këtij punimi.

Tek hyrja jepen çështjet bosht të kësaj teme, qëllimet e tyre dhe së fundi përcaktohet metodologjia e ndjekur.

Në kreun e parë njihemi me jetën e veprën e Ernest Koliqit në lidhje me formimin dhe mjedisin shkodran.

Në kreun e dytë del në pah pasuria leksiko-semantike, si dhe vlerat gjuhësore të prozave të tij, duke vërejtur krijimin e fjalëve të reja me qëllime gjuhëpastruese dhe njohja me rrugët e zgjerimit të gjuhës standarde me leksik e shprehje nga dialekti gegë, për të shprehur koncepte e nocione që vërtet i mungojnë gjuhës standarde. Kemi bërë dhe një sprovë për një tregues relativisht tërësor të fjalëve të përdorura nga Ernest Koliqi.

Në kreun e tretë trajtohen shtresat e leksikut të prozave të Koliqit e përdorimi i tyre sipas fushave kuptimore. Pasqyrimi i disa prej leksemave të tij, si pasuri e madhe leksikore, në një vëzhgim krahasues me leksema të ngjashme në të folmet e tjera të zonës së Veriperëndimit, si: Hotit, Kelmendit, Kastratit, Shkrelit, por edhe më gjerë, deri në anët verilindore, sidomos të Dibrës, Drenicës etj.

Në kreun e katërt vërehet modeli ligjërimitor koliqian dhe prurjet vetiake të tij në prozën e shkurtër. Këtu Koliqi na shfaqet si një qytetar që adhuron dhe pasqyron jetën e malësorëve. Kjo vihet re kryesisht te vëllimi “Hija e maleve” si “margaritari” i letërsisë shqiptare, që na jep në lartësitë e merituar jetën dhe shpirtin e Maleve shqiptare, përmes pasqyrimin të një terminologjie të pasur krahinore, si shtrati kryesor i etnografisë së të folurit që lidhen me besime, tradita, rite, zakone, mitologji apo legjenda të ndryshme.

Në kreun e pestë shqyrtohet onomastika e qytetit të Shkodrës dhe e trevave veriperëndimore të shqipes, si dhe shfrytëzimi i saj në veprat e Ernest Koliqit.

Në kreun e gjashtë trajtohen frazeologjizmat dhe vlerat e tyre si shtrati kryesor i etnografisë së të folurit në veprat e Ernest Koliqit, urimet, përshëndetjet, ngushëllimet etj., në indin e veprave të Koliqit.

Në kreun e shtatë trajtohet tipologjia dhe tiparet kryesore të stilit të Ernest Koliqit. Përftesat stilistikore të tij, si një shembull i pashoq, jo vetëm në planin etnolinguistik, por edhe në formimin e tipareve të stilit të variantit gegë të shqipes.

Në kreun e tetë bëhet një pasqyrim i fjalorthit të fjalëve, ku përfshihen fjalë që mendohet të jenë neologjizma të Koliqit, fjalë që i përkasin shtresës pasive të leksikut, por që ndikojnë në gjallërimin e gurrës popullore si dhe fjalë nga fondi leksikor gegë që ia vlen të studiohen edhe më tej.

⁵ L. Smaqi, “Receptimi i veprës së Ernest Koliqit në vitet 30”, SF, nr. 3-4, 1998, f. 73.

Kreu I

JETA DHE VEPRA E ERNEST KOLIQIT NË LIDHJE ME FORMIMIN E MJEDISIN SHKODRAN

Ernest Koliqi lindi në Shkodër, më 20 maj 1903, në një familje me origjinë nga Dukagjini, e rënë herët në krahinën e Anamalit, rreth vitit 1700 e mandej në Shirokë. I ati ishte tregtar, ndërsa e ëma bijë tregtari. Ndaj familja e tij merrej shumë me tregti. Më vonë u larguan nga Shiroka, duke u pasuruar nga tregtia me Malin e Zi. Si pasojë e kësaj tregtie, mbiemrit të tyre Kola iu prapavendos prapashtesa *iq*, duke marrë kështu formën Koliqi⁶.

Më vonë familja e tij kthehet në Shkodër në Pazarin e këtij qyteti. Që në atë kohë ndërtuan një shtëpi dhe gëzuan respekt si pjesë e familjeve më të nderuara shkodrane, duke përvetësuar mentalitetin dhe shijet e këtij ambienti. Ai ishte pjesë e një familjeje të madhe prej 8 fëmijësh, pesë djem dhe tri vajza. Vëllai i tij i madh ishte Mikel Koliqi, figurë e shquar e klerit shqiptar, dijetar dhe kompozitor, si dhe i pari kardinal shqiptar.

Nip i Parrucajve, një prej familjeve më të vjetra tregtare shkodrane, ai do të rritej në mes të një mjedisi të zgjedhur qytetar, ku do të edukohej më pas në shkollat më të mira jashtë vendit.

Në vitin 1918, pas mësimeve të para të kryera në Kolegjin Saverian të Jezuitëve, i ati e dërgoi në Itali për studime, së pari në kolegjin jezuit “Cezare Arici” në Breshia e më pas në Bergamo, ku themeloi të përjavshmen studenteske “Noi giovani” (Ne të rinjtë), ku botoi dhe vjershat e para në italisht.

Në vitin 1921, do të kthehej në Shqipëri, duke iu vënë me zell mësimit të gjuhës shqipe, ku falë njohjes me L. Gurakuqin, njihet dhe me të rinj të tjerë intelektualë të asaj kohe, si: Kolë Thaçi, Loro Ashiku, Shuk e Karl Gurakuqi, Dom Lazer Shantoja etj. Po në këtë vit, Ministria e Arsimit shpall konkursin për himnin kombëtar, ku merr pjesë edhe 21 vjeçari E. Koliqi. Juria që përbëhej nga personalitete të njohura të botës letrare, si: Gj. Fishta, Fan Noli, M. Frashëri, vlerëson me çmim të parë vjershën e Koliqit.

Më pas, më 1923, mungesa e një shtypi serioz, shtyn E. Koliqin së bashku me Fretërit: At Anton Harapi, Lazer Shantoja e Nush Topalli, në themelimin e fletores “Ora e maleve”. Këtu ai bëri hapat e parë letrarë, nën drejtimin e L. Gurakuqit e Gj. Fishtës.

Më 1924, i nxitur nga mësuesi i tij Luigj Gurakuqi dhe nga këshillat e miqve të tij, dërgon për botim hartimin e parë letrar, poemthin dramatik “Kushtrimi i Skënderbeut”. Po në këtë vit, bën pjesë në shoqërinë “Bashkimi”, krijuar nga Avni Rustemi.

Në dhjetor të këtij viti, e detyruan të largohet nga atdheu, duke qëndruar 5 vjet në mërgim, në Jugosllavi, në Tuzla. Gjatë kësaj kohe iu vu me zell punës për mësimin e serbo-kroatishtes dhe filloi të lexojë veprat e autorëve sllavë të Jugut, sidomos ato

⁶ Shtesa –**iq** (<**iq**) në mjediset e Shqipërisë veripërendimore (Shkodër e Malësi e Madhe) ka qënë mjaft e përdorur. Kujtojmë p.sh. *Lekiqi* në Kastrat, *Nenmavriqi*, toponim i anëve të Hotit në pjesën e përtejme etj.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

epikët, në të cilat mund të vihen re shumë afrime me poezinë tonë popullore. Qëndrimi me krerët e maleve, bashkëvuajtësit e tij gjatë mërgimit në Tuzla të Bosnjes, si: Lush Prelën, Mark Sadikun, Dod Prelën (të birin e Prel Tulit nga Merturi), qenë për Koliqin një panoramë e plotë e jetës së maleve e mendësisë së banorëve të saj. Kjo bëri që ai të njihej më nga afër me doket, zakonet traditat e shqiptarit, të cilat u bënë më vonë karakteristikë e novelave të Koliqit në vëllimin “*Hija e maleve*”, në vitin 1929, duke u mbështetur në jetën reale malësore, por edhe atë qytetare, bazuar mbi frymën e Kanunit të Lek Dukagjinit.

Më 1930, kthehet në atdhe dhe nis punën si mësues në Shkollën Italiane Tregtare në Vlorë dhe pastaj në gjimnazin e Shkodrës, ku mes të tjerëve do t’i japë mësim dhe Petro Markos.

Në vitin 1932, ai hidhet në një fushë tjetër të letrave shqipe. Kështu del vëllimi i parë i përkthimeve të tij “*Poetët e mëdhej t’Italis*” me poezi nga Dante, Petrarka, Ariosto e Tasso.

Veprimtaria letrare e Koliqit është më e dendur sidomos në vitet 1930-1937.

Më 1933, botoi librin me vjersha “*Gjurmët e stinëve*”, ku paraqet në një frymë të re skenat e jetës shkodrane.

Më 1934-1936, ishte pjestar i grupit botues të së përkohshmes “*Illyria*” (e përjavshme kulturore), ku do të botonte dhe poemthin në prozë “*Quattuor*”.

Por më pas, Koliqi, si nip i Parrucajve, një prej familjeve më të vjetra shkodrane, u lidh ngushtë dhe me jetën e bukur qytetare, duke përvetësuar kulturën e mentalitetin e saj që i vogël. Ky ndikim do të çonte më 1934 në botimin e vëllimit të dytë “*Tregtar flamujsh*”, ku pasqyrohej qartë jeta e qytetarit, e heronjve të jetës së përditshme, e njerëzve të thjeshtë, por me zemër të madhe, krenarë e bujarë.

Ato na paraqiten me emra shqiptarësh, në përputhje me tematikën e trajtuar, duke na sjellë kështu një lëndë onomastike me një rëndësi të veçantë.

Më 1935, botoi vëllimin e dytë të antologjisë “*Poetët e mëdhenj t’Italis*” me poezi nga Parini, Monti, Foskolo e Manzoni.

Më 1937, doktoron në Padova me tezën “*Epica popolare Albanese*” (Epika popullore shqiptare), tezë e cila u vlerësua nga shumë albanologë, si: N. Jokli e M. Lamerc.

Në tetor të 1937, transferohet nga Padova në Romë si lektor i shqipes.

Më 1939, në Universitetin shtetëror të Romës, në Selinë e Albanologjisë, emërohet titullar i Katedrës së Gjuhës e Letërsisë shqipe dhe qëndron si i tillë deri sa del në pension.

Në vitin 1940, me nismën e E. Koliqit u organizua në Tiranë Kuvendi i Studimeve Shqiptare, ku, përveç studiuesve shqiptarë, morën pjesë dhe albanologë të njohur si Carlo Taliavini, Antonio Baldacci etj., prej ku lindi Insituti i Studimeve Shqiptare me qendër në Tiranë, pararendës i Akademisë së Shkencave.

Insituti i Studimeve Shqiptare, falë bashkëpunimit të studiuesve të njohur arriti në këtë kohë të botonte disa vepra të rëndësishme për gjuhën, letërsinë e kulturën shqiptare.

Në Kuvendin e parë të Studimeve Shqiptare, E. Koliqi kishte theksuar nevojën e përgatitjes së një botimi, ku të pasqyroheshin gjithë arritjet e studimeve në fushën e albanologjisë. Gjithashtu, në këtë kohë, ai thekson nevojën e hartimit të një fjalori shkollor dhe kjo detyrë i takonte Ministrisë së Arsimit. Për këtë u ngarkua Mustafa Kruja, i cili shkroi një fjalor në dorëshkrim, por fati i të cilit nuk dihet. Më vonë, siç dihet, u botua më 1954 një fjalor shpjegues i gjuhës shqipe, i cili u hartua nga Insituti

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

i Shkencave me një komision që përbëhej nga M. Domi, K. Cipo, A. Krajni, O. Myderrizi.

Nuk mund të lëmë pa përmendur faktin kur në vitin 1939 Koliqi u emërua Ministër i Arsimit. Kështu, menjëherë si Ministër ai u kujdes për hapjen e shkollave shqipe në trojet shqiptare të Jugosllavisë së atëhershme, duke dërguar 200 mësues, inspektorë e drejtorë, të cilët ndihmuan në hapjen e këtyre shkollave në qytete e fshatrat e Kosovës e Tetovës, ku vend të rëndësishëm zuri mësimi i gjuhës shqipe. Gjithë kjo nismë pati një rëndësi të veçantë për zhvillimin e arsimit e kulturës në këto troje.

Gjithashtu, gjatë kësaj periudhe, mbledhi rreth vetes njerëzit e kulturës, shkrimtarët më të shquar dhe iu vu botimit të librave për shkollat e mesme e fillore. Për herë të parë botohet historia e letërsisë sonë në dy vëllime “Shkrimtarët shqiptarë”, për redaktimin e së cilës u caktua Namik Resuli. Pjesa e dytë me të njëjtin titull përfshin kohën nga lidhja e Prizrenit deri në ditët tona, për redaktimin e së cilës u caktua Karl Gurakuqi që ishte krahu i djathtë i Ministrit.

Më pas, nën kujdesin e Koliqit dhe një komisioni në përbërje të të cilit ishin: K. Gurakuqi, K. Kamsi, A. Xhuvani, E. Çabej, u grumbullua lënda për botimin e antologjisë në shqip e vitit 1943 me titull “Bota shqiptare”.

Veprimtarinë e tij për zhvillimin e gjuhës e kulturës shqiptare, E. Koliqi e vazhdoi edhe pas luftës, gjatë qëndrimit të tij në Itali si themelues e titullar i Katedrës së Gjuhës e Letërsisë shqipe në Universitetin e Romës e pastaj në atë të Padovas, ku u njoh si autor artikujsh, studimesh, tekstesh e antologjish të letërsisë shqipe si dhe si përkthyes.

Por meritë të veçantë Koliqi do të kishte për themelimin e revistës “Shejzat”, (1957-1973), një ndër monumentet më të rëndësishme të gjuhës shqipe që u shqua për trajtimin e çështjeve të ndryshme gjuhësore, e cila qe një tribunë e rëndësishme për studimet shqiptare në Itali⁷.

Në çdo numër të revistës gjendet një shkrim i tij. Mjafton thjesht të shfletohet koleksioni i 18 viteve të së përkohshmes “Shejzat”, për të njohur figurën e Koliqit e idetë e tij.

Në vitin 1959 ai boton vëllimin “Kangjelet e Rilindjes” (I canti della Rinascita), me përkthim, ku i nxit arbëreshët për të ruajtur zakonet e gjuhën e tyre.

Më pas më 1960 boton romanin “Shija e bukës së mbrume”, ku ndjehet dashuria e tij për tokën mëmë.

Më 1961 përkthen italisht Këngën XXVI nga “Lahuta e Malcis” e Fishtës me shënime shpjeguese.

Më 1963 boton Antologjinë e lirikës shqiptare (Antologia della lirica albanese), ku për të parën herë paraqiten në një gjuhë të huaj përkthimet e lirikat më të mira të autorëve shqiptarë.

Riboton “Shtatë Pasqyrat e Narçizit” (që i kishte botuar edhe më parë në “Gazeta shqiptare” të Barit më 1936), ku paraqiten shtatë proza poetike në të cilat pasqyrohet gjendja shpirtërore e shkrimtarit.

Më pas në vitin 1965 ai boton monografinë “Albania” italisht, botuar në “Enciklopedia dei popoli d’Europa” në Milano.

Më 1969 i vdes e shoqja, krahu i djathtë i tij, e cila pati një ndikim të dukshëm te Koliqi.

⁷ Gradilione, *Ernest Koliqi e gli italo- albanesi*, “Shejzat” 1963, nr 5-8, f. 226-229.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Para se të vdiste ai kushton të bijës një poezi, nga parandjenja se nuk do ta shihte më vendlindjen e tij, ku i lutet që të shkonte në qytetin e tij të lindjes dhe me të mbërritur ajo atje sytë e tij do të çelëshin. Kështu ndodhi në të vërtetë, poeti ynë nuk mundi ta shihte më vendlindjen e tij, por ai *iu kthye lexuesit shqiptar duke lënë pas “dënimin e randë” si shkrimtar i shqipes në mërgim. I kthehet i panjollë, siç është dhe letërsia që shkroi dhe bashkë me të na kthehet e panjollë ajo pjesë Shkodre dhe Shqipërie që poeti e mori me vete ashtu siç ishte përshkruar tek “Hija e maleve”*⁸.

Kjo është në vija të përgjithshme puna e Koliqit, përpara emigrimit përfundimisht në dhe të huaj, ku do të punonte e jetonte gjithnjë me dëshirën për t’i shërbyer atdheut dhe me shpresën se një ditë do të kthehej në tokën e tij që aq shumë e dëshironte.

1.1. Vlerësimet për gjuhën e veprave të Koliqit nga studiues e kritikë të ndryshëm

Koliqi është një emër i shquar i letrave shqipe, ku bashkohet në një, gjuhëtari e shkrimtari, duke lëvruar fusha nga më të ndryshmet, i cili me veprat e tij i dha një hov të madh jo vetëm zhvillimit të letërsisë, por edhe gjuhës shqipe, përmes gjuhës së përdorur në veprat e tij, si dhe studimeve të mirëfillta gjuhësore.

Ndaj vlerësimet e kësaj figure, përsa i përket ndihmesës së tij në fusha të ndryshme, janë të shumta.

- Vepra e Koliqit, - siç shprehet studiuesja **Dh. Shehri**, *ia vlen të studiohet për studimet e ravigjizimit dialektologjike, duke pohuar sidomos sa nden treva e malësisë së Madhe dhe e qytetit të Shkodrës, për të cilat ia vlen të shkruhet shumë më gjatë e më shtjellueshëm*⁹.

Prof. Gjovalin Shkurtaç si ithtar i kësaj fushe vlerëson edhe më tej, duke treguar se shkrimtari e mendimtari ynë vlerëson në radhë të parë shpirtin e gjuhës dhe të shprehjes së popullit, atë që sot e quajmë me një term “etnografi e të folurit” me autor nismëtar Dell Hymes, duke thënë se: “E. Koliqi fton për ta lypur hijeshinë e kumbueshmërinë e gjuhës në popull...e cila buron kryesisht nga Malësia jonë e Madhe me rrethinë bashkë me qytetin e Shkodrës e hapësira të tjera gjithsesi veriore e geqe”¹⁰.

Edhe studiuesi **Ardian Marashi** shprehet se: “Koliqi paraqet historinë emocionale të kombit: historinë ndiesore, pasionale, volitive, zakonore, etike, të artikuluar në një lloj mitologjie kombëtare e cila në mënyrë të mrekullueshme e ka ruajtur forcën vepruese deri në ditëtë tona. Këtë histori të humbur ndër këngë të pambledhura kreshnikësh, të tretur në ajrin e odave qytetare, të mbetur pezull si fryma e të vdekurve të paharrueshëm”¹¹.

Ndërsa **prof. Ledri Kurti** pohon se: “Tanë poezitë e Koliqit kanë tharmin e vet...Andrrimet, fëminia, rinia, zhgënjimet, travajet, nostalgjitë e për të gjitha...e mbi tana hija e mërgimit qi kërkon me e mbështjellë kambë e krye artin e tij ka s’arrin”¹².

- Vlerësime të shumta janë bërë dhe për gjuhën e Koliqit, ku studiuesi

⁸ Dh. Shehri, *Koliqi mes malit dhe detit*, Tiranë, 2006, f. 5.

⁹ Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f.120.

¹⁰ Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f.120.

¹¹ A. Marashi, *Pole Koliqiane*, në Studime shqiptare 3, Shkodër, 1995, f. 45.

¹² L. Kurti, *Pole Koliqiane*, në Studime shqiptare 3, Shkodër, 1995, f. 66.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Anton Berisha shprehet se “ai përdor një gjuhë të pasur e të pastër, një sistem të përpunuar thëniesh, shprehjesh idiomatike e frazeologjizmash ose siç shprehet vetë autori me ndonjë rast larmëni të ngjyrshme fjalësh dhe një sintaksë të natyrshme”¹³.

Gjithashtu, si një ndër njohësit më të mirë të veprës krijuese e artistike të Ernest Koliqit, **K. Gurakuqi** për gjuhën e tij ka mendimin se: “Lexohet me ândje prodhimi i Koliqit, âsht tërhjekës, të bân për vete si një fllad prendveruer, si një puhi verore, e lehtë dhe e âmbël; kâ gjânsi frymëzimi, thellësi mendimi, lehtësi pende qi âsht cilsu e krijimtarivet fatlumtun. Mendimet i rrjedhin njëni mbas tjetrit gjithmonë të lidhuna, dhe fjala nuk i shkrepë kurr për t’i shprehë këto në mënyrë të bukur e të zgjedhun”¹⁴.

Ai shprehet gjithashtu se “ai u përpoq dhe deri diku ia doli, t’a përkulte gjuhën, t’i jipet trajta të reja, t’a pajiste me fjalë të rralla, të nxjerruna me kujdes nga shkrimtarët dhe tue pyetë ata qi e njëfshin gjuhën mâ mirë se ai”¹⁵.

Ndërsa **prof. Nuri Gogaj** duke bërë një vështrim krahasues të gjuhës së shkrimeve të Prenushit dhe Koliqit shprehet se “karakterizimi për Prenushin si “poeti i ambëlsisë”, përfshin edhe Koliqin, i cili si moto të veprës së tij letrare do të kishte frymëzimin dhe tonet e gjuhës së popullit të vet, ku një melodi e pazakonshme rrëshqet në rrektimin e fjalës së tyre, thanja u del e njomë, fjalia ka lakime mrekullisht të bukura e të zhdërvjedhta”¹⁶.

Prof. Fatbardha Hoxha është e bindur se “Koliqi si studiues e kritik letrar përpigjet ta bindë lexuesin para së gjithash me cilësinë e argumenteve, me saktësinë, qartësinë, forcën mbushamendëse dhe pasurinë e tyre, të shprehura me një gjuhë të qartë, të thjeshtë e të pasur, larg stërhollimeve të tepruara, kërkimeve të sforcuara, formulimeve akademike e ndërlikimeve artificiale”¹⁷.

- **Prof. Seit Mansaku** vlerëson mjaft dhe leksikun e veprave të

Ernest Koliqit duke u shprehur se “ai pasuroi gjuhën shqipe me fjalë e lokucione frazeologjike të gurrës popullore, kryesisht të zonës së Shkodrës, dhe me krijime diturore të vetat, me neologjizma të sendërtuara me sqimë sipas gjedhëve të gjuhës shqipe”¹⁸.

Prof. David Luka plotëson më tej në një punim mbi leksikun e veprës “Pasqyrat e Narcizit” se aty gjejmë fjalë “të cilat jo vetëm duheshin përfshirë në Fjalorin e 1980, por na duket se është bërë një gabim i madh që nuk janë përfshirë aty, duke qenë këto fjalë tepër të hijshme e tepër tingëlluese, e duke paraqitur një ndihmesë të përnjimendë në pasurimin e gjuhës letrare shqipe. (si: argimplotë, bardhullore, breshnor, degërrëfatun, errsimplotë...)”¹⁹.

- Ai vlerësohet mjaft edhe për stilin e përdorur në prozat e tij.

Kështu, **prof. Laura Smaqi** në artikullin e saj “Receptim i veprës së E. Koliqit në vitet 30”, citon këtë thënie mbi veprën e Koliqit: “Mënyra e shkrimit të tij nuk i përgjet

¹³ A. Berisha, *Ernest Koliqi poet dhe prozator*, Tiranë, 1997, f. 65.

¹⁴ Hilushi, *Nderohen Valentini e Koliqi*, Shejzat, 1971, nr. 10-12, f. 300.

¹⁵ K. Gurakuqi, *Ernest Koliqi*, Shejzat, 1963, nr. 5-8, f. 165.

¹⁶ N. Gogaj, “Zhvillime të gegërishtes së shkruar...” në Seminari i dytë ndërkombëtar “Shkodra në Shekuj”, f. 79.

¹⁷ E. Mahmutaj, *Ndihmesa të E. Koliqit në mendimin teoriko-letrar shqiptar*, Tiranë, 2008, f. 155.

¹⁸ S. Mansaku, *Vlera e Ernest Koliqit vështruar në rrafshin gjuhësor*, Gjuha jonë, 1-2, 2003, f. 90.

¹⁹ D. Luka, *Ndihmesa e Fishtës, Koliqit, Camajt në pasurimin e leksikut...* në Studime Gjuhësore, IX, f. 31.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

kurrnji shkrimtari të kohës. Stili i tij asht vetëm i tij, fjalët e foljet, mendimet e lidhja e tyre tringëllojnë me një karakteristikë të veçantë që ka diç origjinale, rrjedhin kartë, ambël e kumbueshëm si të jepshin një melodi shpirtnore të pandieme”²⁰.

Ndërsa **prof. Miaser Dibra** bën një përshkrim mjaft të bukur mbi stilin e veprave të tij duke u shprehur se “të duket se në pendën e tij shqipja ka shpalosur gjithë petalet e bukurisë si një trëndafil i rritur në Shkodër”²¹.

Duke vërejtur gjithë këto vlerësime të studiuesve tanë mbi veprën e Koliqit, dalim në përfundimin se ai me të vërtetë ka krijuar gjuhën e tij me një stil të veçantë, ku gjurmohet e kuptohet shpirti i pasur popullor, me fraza e shprehje të panumërta, duke shkruar një shqipe aq të përimtuar, të pasur e të hirshme²².

²⁰ L. Smaqi, *Receptim i veprës së E. Koliqit në vitet 30*, SF, nr 3-4, 1998, f.73.

²¹ M. Camaj, *Tradita dhe bashkohësia*, Studime Shqiptare 1, Shkodër 1994, f.50.

²² GJ. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 119.

Kreu II

2. VLERAT GJUHËPASTRUESE E GJUHËPASURUESE TË PROZAVE TË KOLIQIT

Koliqi, pretendohet të jetë ndër shkrimtarët më fjalëbukur dhe kjo përbën një element estetik mjaft të rëndësishëm të prozave të tij. Ai konkuron me Fishtën e Prenushin. Ai vlerëson këtë të fundit, por ka përmasa që dëshmojnë se edhe ai është si Prenushi fjalëbukur, pasi veprat e Koliqit dhe Prenushit zënë një vend të rëndësishëm në vitet 20-30, ku kemi zyrtarizimin e gjuhës së shkruar shqipe. Themi kështu pasi karakterizimi i Prenushit si “poeti i ambëlsisë” nuk lë mënjane as Koliqin, i cili si moto të veprave të tij kishte gjuhën e popullit, ku “*një melodi e pazakonshme rrëshqet në rrektimin e fjalës së tyre, thanja u del e njomë, fjalia ka lakime mrekullisht të bukura e zhërvjellta, lidhjet janë mjeshtrore e të natyrshme*”²³.

Koliqi si shqiptar, shkodran e “dashurues” i traditës shqiptare, siç thotë prof. Gj. Shkurtaj, zotëron mirë **të folmen e Shkodrës**, *atë këngëzim të ëmbël e shumë të pëlqyeshëm të gjuhës së grave shkodrane*,²⁴ por, nga ana tjetër, duke njohur edhe bukurinë e cilësitë e malësorit të maleve tona, ai **ngjyen penën edhe në të folmen krahinore**, se për Koliqin “*shqiptari asht guximtar, asht besnik: e ka fjalë e fraza të panumër për me shprehun punë guximi e bese*”²⁵.

Por njëkohësisht, duke qenë i shkolluar në Itali dhe në kontakt me letërsinë moderne të Evropës, ai kërkon një stil të ri, të panjohur më parë të shqipes.

Ndaj, siç shprehet Zef Oroshi në një nga numrat e revistës letrare “Shejzat”, “*ai qe i pari shkrimtar shkodran i kohës së vet që dashas u largua nga shkodranishtja pak tepër theksuese ndër shkrimtarët e tjerë. Gjuha e tij ishte ma e përgjithtë, prandaj ma e pasun, stili aristokrat, periudhat të skalitura me adjektiva ngjyrëdhanës që i jepshin gjallnim e valëvitje gjuhës e stilit të tij artistik*”²⁶.

Duke medituuar mbi këtë thënie, por edhe duke lexuar prozën e tij, jo vetëm syri i një studiuesi, por edhe i çdo lexuesi, sheh qartë qëllimin e tij për pasurimin e zgjerimin e fjalësit të shqipes.

²³ E. Koliqi, *Misioni i letrarëve të rinj shqiptarë*, Leka, N. 1, 1943, f. 43.

²⁴ Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 123.

²⁵ E. Koliqi, *Vepra 5*, Prishtinë, 2003, f. 298.

²⁶ Burim i cituar, A. Dani, *Mbi gegërishten letrare të disa përkthimeve të Koliqit*, Tiranë, 2013, f. 185.

2.1. Korpusi i fjalëve e shprehjeve që i përkasin kryesisht të folmes veriperëndimore.

Më poshtë do të marrim në shqyrtim disa formime fjalësh, të vjela nga prozat e shkurtra të Koliqit (të cilat janë të paraqitura sipas rendit alfabetik, në fund të punimit, në kreun “Fjalorth i fjalëve të prozave të shkurtra të Koliqit”), që i përkasin kryesisht të folmes veriperëndimore.

2.1.2. Krijimi i fjalëve të reja me anë të prejardhjes

a) **Formimi parashtesor.** Krijimi i fjalëve të prejardhura bën që leksematika e Koliqit të jetë krejt e veçantë. Ai ka vëzhguar me imtësi gjuhën e personazheve të tij, duke zgjeruar dukshëm leksikon me fjalë e shprehje.

- me parashtesën *pa-* formon:

mbiemrat: *i pabaft, i pafreshëm, i pahumbshëm, i pahetueshëm, i paquam, të pashêjuna, i pakëndueshëm (i pashkollë);*

ndajfoljet: *padashtas, pajadá, paprâ;*

emrat: *paduresë, paluejti, paprekmení, papritesë, paqi;*

- me parashtesën *sh-* formon:

emrat: *shnjerzi, shqeti;*

foljet: *shlulêzue;*

Përveç parashtesave, nga pikëpamja e prodhimitarisë dallojmë:

- parashtesën ndajfoljore²⁷ *para-*: *parapa;*
- parashtesën parafjalore²⁸ *për-*: *përdás, përfal, përfaq;*
- parashtesën *stër-*, që u shtohet disa emrave të farefisit, si: *stërgjysh, stërnip,* por në disa raste edhe emrave, si: *stërdhëmb²⁹.*

Koliqi e përdor kryesisht këtë prapashtesë për të formuar çifte sinonimike, për të treguar intensitetin në një shkallë më të lartë, si:

holluem e stërholluem;

njehte e i stërnjehte;

rrugaçe e stër-rrugaçe;

- parashtesën *zh-*, për të formuar çifte antonimike, si: *drejtazi a zhdrejtazi;*

b) **Formimi prapashtesor.** Në krye të vendit për nga denduria e vlerat stilistike që mbartin në prozën e Koliqit, janë:

- prapashtesat *-shëm, -shme,*

te mbiemrat:

i açikshëm, i andejshëm, e detyrëshme, e errshme, e ershme, e ethshme, i frikshëm, e heshtëshme, e hyjnueshme, i jehueshëm, e mbaskëndejsme, e mjaltshtëm, e njinjishme, e pacansueshme, i pafreshëm, i pahumbshëm, e lumnueshme, i marëshëm, i paluejshëm, e therëshme, e vetvetëshëm, i vrapshëm, i vrashëm, i frikshëm.

²⁷ Gramatika e Gjuhës shqipe I, Tiranë 1995, f. 145.

²⁸ Gramatika e Gjuhës shqipe I, Tiranë 1995, f. 145.

²⁹ Gramatika e Gjuhës shqipe I, Tiranë 1995, f. 145.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

te ndajfoljet:

gjëmueshëm, hovshëm, idhëshëm, idhnueshëm, lërueshëm, mendueshëm, ndëshëm, ndërlikueshëm, ngurrueshëm, padurueshëm, pëshjtellueshëm.

- prapashtesa -(i)-sht:

lirisht, rregullisht, metodikisht, seriozisht, plotësisht, përgjithësisht, shpirtnisht, fisnikisht, zyrtarisht, shkodranisht, mjerisht, nxehtësisht, dashunisht.

zakonisht, lirisht, thellësisht, sigurisht, etj.

- prapashtesa -or:

burrnore, dashunore, fillore, mëngjesore, qiellore.

- prapashtesa -uer:

dashunuer, shpirtnuer, madhështuer, fmijnuer.

- prapashtesa -shëm:

përmallshëm, idhnueshëm, dishprueshëm, habitshëm.

- Me disa prej këtyre prapashtesave ai krijoi fjalë, të cilat i përdori me kuptime të reja, shpesh të pandeshura në fjalorët e gjuhës shqipe, si:

- prapashtesa -si:

pleqsi= vjetërsi (ngushëllonte pleqsin e murit, V2 fq 142).

- prapashtesa -je:

pjekje=takim (pau të dashunin tue ardhë gëzueshëm në pjekje, V2 fq 132).

rrjedhje= origjinë (do na lëshojshin dritë mbi rrjedhjen e gjuhës sonë, V2, 293).

- prapashtesa -esë:

kalesë=e shkuara (buronte nga kalesa e largët, V2, 246).

- prapashtesa -tore:

libërtore= librari (Për brî soje libërtorja, V2, 239).

- prapashtesa -im:

lirim=pushim (ndër të parat lirime vere, V2, 242).

c) Më të pakta, janë **krijimet me parashtesë e prapashtesë njëkohësisht**, shumica e të cilave shërbejnë për shmangien e disa fjalëve të huaja, si:

ndërshtypje = mbresa (ndërshtypjet tepër të gjalla, V2, 298).

Ndërpashëm =të tejdukshëm (tisa të ndërpashëm, V2, 161).

Nënkrese=jastëk (rreshtoi mbi te nënkrejsa të kuq, V2, 221).

I pahumbshëm=i pacënueshëm (trupi u qëndron i pahumbshëm e i njomë, V2, 161).

Përkthesa=antonimet (kângët që na këndofshim.. përkthesat qi na merrshim, V2,103).

Përsjellsa= shoqërues (Princ Lekë Dukagjini e përsjellësit e tij, V2, 82).

I afreshëm (të tan hov lëvizjesh të pafreshme, V2,116).

Si përfundim, mund të themi se gjithë kjo pasuri leksikore sjell zgjerimin në mënyrë cilësore e sasiore të sistemit fjalëformues të shqipes, e kryesisht me mbiemra e ndajfolje, duke gjallëruar dukshëm parashtesimin e sidomos prapashtesimin, duke sjellë larmi të madhe në këtë fushë e duke dhënë mundësi studimi dhe pasurimi të mëtejshëm të gjuhës.

Përdorimi i shpeshtë i këtyre fjalëve të prejardhura me parashtesa e prapashtesa, bëhet edhe në funksion të përftesave e ngjyresave stilistike, si dhe për arsye të rimës e ritmit, gjë që e bën atë mjeshër të shfrytëzimit të efekteve tingullore, të cilat duke u këmbyer me përbërës të tjerë fonetik, japin ide ritmesh e aliteracionesh në tregimet e tij.

2.2. Fjalës i fjalëve të rralla të prozës së shkurtër të Koliqit

Nga sa pamë dhe më lart, veprimtaria letrare e Koliqit është mjaft e gjerë, ku vihet re përdorimi i një leksiku të pasur, kryesisht me fjalë të së folmes së vendlindjes, një pjesë e të cilave kanë hyrë në fondin e shqipes, ndërsa disa të tjera mbeten ende si një pasuri leksikore, e cila vlen për t'u shqyrtuar. Kështu, në tregimet e “Hija e maleve” dhe “Tregtar flamujsh”, ndeshemi me shumë fjalë të rralla e kryesisht kompozita e fjalë të përngjitura, që Koliqi i përdor dendur, shumica e të cilave janë neologjizma, që mendohet të jenë ndërtim i autorit. Themi kështu pasi ai ka aktivizuar shumë leksema nga gurra popullore, por edhe ka krijuar, saqë është e vështirë shpesh të përcaktohet se çfarë ka krijuar vetë e çfarë ka marrë nga ligjërimi popullor.

Kështu, për lehtësi studimi i kemi grupuar në këtë mënyrë:

- 2.2.1 Neologjizma të Koliqit që nuk i ndeshim në fjalorë të ndryshëm.
- 2.2.2 Neologjizma të Koliqit që i ndeshim në fjalorë të ndryshëm por të përdorura me kuptim të ri.
- 2.2.3 Fjalë që i ndeshim në Fjalorin e gjuhës shqipe 1980, me ndryshime të vogla fonetike, apo gramatikore.
- 2.2.4 Fjalë (me bazë kryesisht krahinore) që i ndeshim në Fjalorin e gjuhës shqipe të 1980.
- 2.2.5 Fjalë të vjetruara.

2.2.1. Neologjizma³⁰ të Koliqit që nuk i ndeshim në fjalorë të ndryshëm

Sipas prof. David Lukës “E. Koliqi është poet që kërkon të bukurën dhe këmbëngul për ta gjetur atë...Fjala te Koliqi zgjidhet me kujdes të madh, por gjithnjë duke u nisur nga bukuria e saj, nga tingëllimi zanor e nga mundësia për të qenë sa më pranë ndjenjës që ai do të shprehë. E reja që Koliqi sjell në veprën e vet për gjuhën letrare shqipe, janë **neologjizmat**, që duke qenë edhe tingëlluese, edhe shprehëse, pasurojnë në mënyrë të ndjeshme shkollën letrare që përfaqëson...etj³¹.”

Ndaj, duke vështruar “Fjalorthin e fjalëve të prozave të shkurtra të Koliqit”, (kreu VIII në fund të punimit), kemi nxjerrë disa fjalë që mendohen të jenë neologjizma të tij, duke bërë krahasimin me “Fjalorin e gjuhës shqipe” 1954, “Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe” 1980 dhe “Fjalorin e gjuhës shqipe” 2006.

-Njësitë leksikore që gjenden në këto fjalorë janë identifikuar me shenjën “*”.

-Njësitë leksikore që nuk gjenden në këto fjalorë janë identifikuar me shenjën “-”.

-Fjalët janë rreshtuar sipas “Fjalorthit të fjalëve...” që pason në fund të librit.

³⁰ Të gjitha këto fjalë, me kontekstet përkatëse, gjenden të shënuara me bold në kreun VIII, “Fjalorth i fjalëve të prozave të shkurtra të Koliqit”.

³¹ D. Luka, *Ndihmesa e Fishtës, Koliqit dhe Camajt për pasurimin e leksikut të gjuhës letrare shqipe*, në Studime gjuhësore IX, f. 33.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Fjalët	Fjalori 1954	Fjalori 1980	Fjalori 2006
abnormale ³² <i>mb.</i> = Jonormale	-	-	-
barosun <i>mb.</i> = i mbuluar me bar	-	-	*
bestar,-i <i>m.</i> = ndërmjetës	*	-	-
bishtnim,-i <i>m.</i> = kthesë	-	-	-
blerak <i>mb.</i> = i bleruar	-	-	*
censhme <i>mb.</i> = e kujdesshme	-	-	-
çmerit-a-ur = tmerroj	*	-	*
deshtas <i>ndajf.</i> = me qëllim	*	-	*
drojshem <i>ndajf.</i> = me ndrojtje	-	-	*
dhimbë-shutitës <i>mb.</i> = shërues	-	-	-
gjinko/j-va-uar = lind/përftoj	-	-	*
gjinkueme <i>mb.</i> = e përftuar	-	-	*
gjithça,-fja <i>f.</i> = gjithësi	-	-	*
gjymsaterr,-i <i>m.</i> = gjysmerrësirë	-	-	*
ikshëm <i>mb.</i> = i larguar	-	-	-
katranshe <i>mb.</i> = katërkëndore	-	-	*
kurrma <i>ndajf.</i> = asnjëherë	-	-	-
lâmetênzonë <i>pasth.</i> = në dorë të Zotit	-	-	*
lartushtoj-va-uar = kumbon	-	-	-
lartushtues <i>mb.</i> = mirëkumbues	-	-	*
libërtore,- ja <i>f.</i> = librari	-	-	*
ma parë e ma dalë <i>ndajf.</i> = pikësëpari	-	-	-
mbamendj/e,-a <i>f.</i> = kujtesë	-	-	*
mbaskënde <i>ndajf.</i> = sot e tutje	*	-	*
mertisë <i>mb.</i> = e mbuluar	-	-	-
mirë-uruese <i>mb.</i> = ndjellmirë	-	-	-
motnuem (i, e) <i>mb.</i> = i moshuar	-	-	*
mrekull-bâse <i>mb.</i> = magjike	-	-	-
ndërpâshëm <i>mb.</i> = i tejdukshëm	-	-	*
ndërshtypje,-a <i>f.</i> = mbresë	-	-	-
ndeshë,-a, f. = takim	*	-	-
në një javë dit <i>ndajf.</i> = gjatë gjithë javës	-	-	-
nyejsi,-a <i>f.</i> = ngjyrë	-	-	-
njinjishme <i>mb.</i> = njëtrajtshëm	-	-	*
palandët, (i, e) <i>mb.</i> = abstrakt	*	-	*
pashêjuna <i>mb.</i> = të paprekura	-	-	*
përdás,-i <i>m.</i> = postier	*	-	*
përcjellës,-i <i>m.</i> = shoqërues	-	-	-
në përpjetje <i>ndaj.</i> = në rritje	-	-	-
përkthes,-a-t sh. = antonimet	-	-	-
përqafosje,-a <i>f.</i> = përqafim	-	-	-

³² Fjalët me të zeza mendohet të jenë neologjizma të Koliqit.

*Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi*

përtoqark, ndajf.= përreth	-	-	*
rrëzo,-je sh.= zbritje	-	-	-
rrjedhje,-a f. = origjinë	*	-	-
stol-sjellës,-i m.= stol rrotullues	-	-	-
sendërgjueme, (i,e) mb. = e trilluar	*	-	-
trushkyese mb.= që të prish mendjen	-	-	*

Pas vështrimit të këtyre fjalëve nuk mund të themi me siguri nëse këto janë krijime të tij. Ndoshta një studim më i detajuar i bashkohësve, do të na jepte të dhëna më të sakta, nëse janë neologjizma të Koliqit apo autori i ka marrë nga të tjerë, por kjo i përket studimeve më të veçanta në fushën e fjalëformimit.

2.2.2. Fjalë që Koliqi i përdor me kuptime të reja të pandeshura më parë

Fjalori i pasur i veprave të Koliqit, përmban dhe shumë shprehje nga gurra popullore me përmbajtje nga fusha të ndryshme të përdorimit, ku me interes paraqitet njohja me disa fjalë që Koliqi i përdor me kuptime të reja. Kështu në prozat e tij shkurtra, vërejmë fjalë që gjenden në fjalorë të ndryshëm, po te Koliqi dalin me një kuptim të ri, shpesh dhe të pandeshur më parë, të ndërtuar zakonisht mbi bazën e një metafore, si:

Ardh vjen nga folja vij, (FGJSSH, f.86). Te Koliqi del me një kuptim të ri:
të ardhuna mb. = të plota (*ndër kambë t' ardhuna e të ndrejta*, V2, 251).

Balçëm m. lëng i trashë, (FGJSSH, f.86). Në mënyrë figurative merr kuptimin:
balçëm m. = diçka e rëndë (*Zani i Dodës i ra si balçëm në zemër*, V2, 26).

Dhân vjen nga folja jap. Te Koliqi del me një kuptim të ri:
dhânun, ndajf.= me shpirt (*shante me të dhânun*, V2, 185).

gabele mb. endacak, (FGJSSH, f. 529). Te Koliqi gjejmë në emërtimin, si:
gabele (*kumbulla boshnjake e bodorike e gabele*, V2, 243).

gomë,-a f. = pellg (...e kishte futë në një gomën helmi e pikllimi, V2, 68).

hûe ndajf. = një mori (*nji hûe porosi*, V2, 60).

hurm,-i m.= gëllënkë (*piu nji hurm vënë*, V2,12).

imtime sh. = hollësira (*ndër imtimet mâ të pamendueme*, V2, 255).

lirim,-i m. = pushime (*ndër të parat lirime vere*, V2, 242).

oxhak,- u m. = nderi (*Zoti të rrit oxhakun*, V2, 90).

pleqsi,-ja f. = vjetërsi (*ngushllonte pleqsin e murit*, V2, 242).

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Frenest Koliqi

roje,-a f. = kursimi (*Roja, më ndigjô mue, roja e bân nieren të pasun, V2, 170*).

rënd,-i m. = rradhë (*tue shikue me rënd të gjithë pjestarët, V2, 198*).

rjedh,-ja f. = origjinë (*lëshojshin dritë mbi rrjedhjen e gjuhës sonë, V2, 293*).

spik-u m. thumbi i bletës, (FGJSH, f.1320). Në mënyrë figurative merr kuptimin:

spik-u m. = e kreu plotësisht (*i hoqi një spik punës, V2, 21*).

shkulm-i m. = me dendësi (*dritës qi vinte shkulma- shkulma, V2, 39*).

tel-i m. (*i ngrehi një tel sazes = i ra sazes, V2, 101*).

-Por, te prozat e shkurtra të Koliqit vërejmë edhe shumë fjalë të tjera të shtresës pasive³³ (që mendohen të jenë dhe këto neologjizma të Koliqit), shumica e të cilave kanë dalë nga përdorimi, po mbartin një vlerë të veçantë në gjallërimin e fjalëve nga gurra popullore, si:

âmë për burim

(*nji shije verash të humbuna, nji âmë stinësh të mrekullueshme, V2, f.244*).

âmti për plogështi

(*u shkund nga âmtija qi e kishte kapë, V2, f.27*).

âmsim për aromë;

(*lule me njomsí dhe âmsim të vet, V2, 243*).

anames për mespërmes

(*si vetima anames ujdhezave, V2, 194*).

çiltëri për sinqeritet;

(*fytyrë me hije të mirë, plot çilterí, V2, 284*).

nênkrejse për jastëk;

(*rreshtoi mbi te nënkrejsa të kuq, V2, 221*).

shortar për magjike

(*nji fuqije shortare, V2, 242, n'at paq shortar, V2, 245*).

shortí për magji

(*mbushë fëmis shpirtin me shortí, V2, 192*).

³³ Këto fjalë janë shënuar me * në fund të punimit "Fjalorth i fjalëve të prozave të shkurtra të Koliqit", në kreun VIII.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Pra, me të drejtë mund të themi se: “E. Koliqi e pasuroi gjuhën shqipe me fjalë e lokucione frazeologjike të gurrës popullore, kryesisht të zonës së Shkodrës, dhe me krijime diturore të vetat, me neologjizma të sendërtuara me sqimë sipas gjedhëve të gjuhës shqipe”³⁴.

2.2.3. Fjalë që i ndeshim në Fjalorin e gjuhës shqipe, 1980, me dallime të vogla fonetike, apo gramatikore

Te Vepra 2

Te Fjalori 1980

bardh-e-zí <i>mb.</i>	bardhezí	f. (101)
bzâj <i>jokal.</i>	bëzáj	(138)
buzë-qeshun <i>mb.</i>	buzëqeshur	(206)
do kush dó <i>pacak.</i>	dokushdó	(365)
dora-dora <i>ndajf.</i>	dóra-dóre	(358)
dorërrudhët <i>mb.</i>	dorërrúdhur	(363)
faqë-kuqe <i>mb.</i>	faqekúqe	(451)
flokë-preme <i>mb.</i>	flokëpréré	(489)
flokë-shprishun <i>mb.</i>	flokëshpríshur	(489)
fytyrëqeshun <i>mb.</i>	fytyrëqëshur	(527)
fytyrë-rrumbullake <i>mb.</i>	fytyrërrumbulláke	(527)
gojdhanuer <i>mb.</i>	gojëdhënór	(561)
gjak-hupët. <i>m.</i>	gjakhúpës	(597)
gjakpise <i>mb.</i>	gjakpírese	(598)
gjithënji <i>ndajf.</i>	gjithnjë	(623)
gjumë-ndiellës <i>mb.</i>	gjumëndjéllës	(629)
ka-herë <i>ndajf.</i>	kaherë	(759)
kâmbëdathun <i>mb.</i>	këmbëzbáthur	(813)
kâmbëkryq <i>ndajf.</i>	këmbëkryq	(812)
kâmbë-zbathun <i>mb.</i>	këmbëzbáthur	(813)
krah-that/i <i>m.</i>	krahëthati	(878)
krye-kumandar/i <i>m.</i>	krye-komandant	(895)
krye-ulun <i>mb.</i>	kryeúlur	(897)
ksisoji <i>pacak.</i>	kësisój	(826)
kujdohi <i>pacak.</i>	kujtdo	(906)
kurrkënd <i>pacak.</i>	kurrkënd	(927)
letër-shkëmbim/i <i>m.</i>	letërkëmbími	(969)
lulemustak/u <i>m.</i>	lule mustaku	(1187)
mos-mirnjoh/ja <i>f.</i>	mosmirënjóhja	(1169)
mrekull-bâse <i>mb.</i>	mbrekullibërës	(1177)
mustak-madh <i>mb.</i>	mustaqemádh	(1188)
mustakzi <i>mb.</i>	mustaqezí	(1188)

³⁴ S. Mansaku *Vepra e Ernest Koliqit e vështruar në rrafshin gjuhësor*, “Gjuha jonë”, nr 1-2/2003, f. 95.

***Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi***

nânë-daj/a f.	nënëdája	f. (1232)
nênkrejsa f.	nênkresa	(1233)
ngjyrë-kështjê mb.	ngjyrëgështjênjê	(1265)
poshtë-nalt ndajf.	póshtë-lárt	(1525)
qindvjetave m.	qindvjetór	(1613)
rreth-komandant/i m.	rrethkomandánti	(1688)
shëndet-ligë ndajf.	shëndetlig	(1833)
shkapërdredhun mb.	shkapërderdhur	(1849)
shoqishoqin pacak.	shóqi-shóqit	(1886)
shtat-hjedhun mb.	shtathédhur	(1922)
zemër-bardhë mb.	zemërbárdhë	(2225)

Pas vëzhgimit të këtyre fjalëve vërejmë se fjalët e përngjitura dhe sidomos kompozitat stilistike kanë një përdorim të gjërë të Koliqi.

Lidhur me këto kompozita, vëmë re se në shumicën e rasteve ai i ka shkruar sistematikisht me vizë lidhëse, p.sh.:

bardh-e-zí, buzë-qeshun, faqe-kuqe, flokë-preme, gjak-hupët, gjumë-ndiellës, ka-herë, krah-that, krye-ulun, mrekull-bâse, mustak-madh, nânë-dajë, ngjyrë-kështjê, rreth-komandanti, shëndet-ligë, shtat-hjedhun, zemër-bardhë etj.

Kurse në “Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe” 1980, të gjitha këto fjalë shkruhen pa vizë lidhëse, si:

bardhezí, buzëqeshur, faqekuqe, flokëprerë, gjakhúpës, gjumëndjéllës, kaherë, kryeúlur, mrekullibërës, mustaqemádh, nënëdajë/e, shëndetlig, shtathédhur, zemërbárdhë etj.

Mbi këtë bazë sigurisht, nga vëzhgimi i krejt fjalëve të përbëra të Koliqit, mund të nxirret edhe një vlerë e tyre, për historinë e drejtshkrimit të shqipes. Ndoshta viza lidhëse ka qenë disi tregues i theksimit të karakterit të tyre të përbërë. Kjo ndoshta ka qenë dhe një traditë shkrimore e asaj kohe (dhe ndoshta do ishte mirë një rishikim për drejtshkrimin).

2.2.4. Fjalë (me bazë kryesisht krahinore) që i ndeshim në Fjalorin e gjuhës shqipe të 1980.

Shumica e këtyre fjalëve janë fjalë që shprehin nocione të reja që nuk kanë përgjegjëset e tyre në gjuhën shqipe. Pra këto ndikojnë ndjeshëm në pasurimin e gjuhës shqipe me kompozita të reja, fjalë të prejardhura, fjalë me prejardhje onomatopeike etj.

ahmarr/ja f.	ahmarrja	f. (13)
anames ndajf.	anamés	(31)
asohere ndajf.	asohére	(63)
asokohe ndajf.	asokóhe	(63)
atëbotë ndajf.	atëbótë	(68)
atypari ndajf.	atypári	(71)
ballafaqe ndajf.	ballafaqé	(89)
burbuja f.	burbuja	(198)
drejtpeshim/i m.	drejtpeshími	(372)
fatbardhësi/a f.	fatbardhësía	(457)

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

fytafyt <i>ndajf.</i>	fytafyt	f. (526)
gjithherë <i>ndajf.</i>	gjithhéré	(622)
gjithkah <i>ndajf.</i>	gjithkáh	(622)
gjithnduersh <i>ndajf.</i>	gjithnduersh	(623)
gjithsaherë <i>lidh.</i>	gjithsaherë	(623)
karabojë <i>ndajf.</i>	karabojë	(778)
katragjysh/ja <i>f.</i>	katragjyshja	(801)
krye-këput <i>ndajf.</i>	krye-këpút	(894)
kurrkah <i>ndajf.</i>	kurrkáh	(927)
mirakand/ja <i>f.</i>	mirakándja	(1142)
nënëgjysh/ja <i>f.</i>	nënëgjyshja	(1232)
ndeshtrash/a <i>f.</i>	ndeshtrasha	(1206)
përnjimënd <i>ndajf.</i>	përnjéménd	(1454)
sy-larme <i>mb.</i>	sy-lárme	(1809)
turravrap <i>ndajf.</i>	turravrap	(2044)
vesvese <i>mb.</i>	vesvese	(2137)

2.2. 5. Fjalë të vjetruara

Te Koliqi gjejmë mjaft fjalë që dikur janë përdorur dendur, si emërtime të ndryshme veshjesh apo vegla punësh, orendish e ushqimesh.

Në grupin e këtyre fjalëve të vjetruara mund të përmendim disa nga barbarizmat, si: *aksham, dyzen, çajre, baft, hatër, jerevi, kajde* etj.

Shumë prej tyre që lidhen me emërtime të ndryshme, sot kanë dalë nga përdorimi apo janë në harresë e sipër duke u zëvendësuar shpesh dhe me fjalë të tjera, çka lidhet me hovin e zhvillimit ekonomik-shoqëror. Të tilla janë:

Bishtuk,-u për kandil me vajguri me fener pa xham.

Çakçir për tirqit, **nënkrejse** për jastëk;

shorti,-ja për magji; **sheher,-i** për qytet;

Tregti,-za për dyqan; **haber,-i** për lajm;

Kori,-ja për fyerje;

2.3. Disa veçori të përgjithshme gjuhësore

Siç vumë re më lart, Koliqi u përpoq të përdor shumë fjalë shqipe, në vend të fjalëve të huaja. Gjithë këtë ai e bëri në radhë të parë, për të pasuruar gjuhën shqipe, por edhe për të pastruar atë, për ta shkruar qartë e bukur, duke ruajtur kështu frymën kombëtare.

Por kur nisi të shkruante Koliqi, gjuha shqipe kishte hyrë drej kodifikimit të saj. Kështu Kongresit i Manastirit që njësoi alfabetin dhe Komisia Letrare në Shkodër që bëri përpjekje për caktimin e një gjuhe të përbashkët kombëtare dhe hartimin e rregullave të drejtshkrimit, ndikuan mjaft te Koliqi, i cili në shkrimet e tij u përpoq t'i zbatonte sa më shumë që të ishte e mundur. Por nga ana tjetër, ai është afër gjuhës së

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

qytetit të tij të lindjes, i ndikuar gjithnjë nga kultura që ofronte mjedisi, duke qenë kështu shumë afër edhe me zhvillimet gjuhësore të gegërishtes veriperëndimore.

Ndaj siç shprehet dhe ai vetë “*unë i shtym nga kushtet e kohës, pata msu me shkruar shkodrançe. Qe Karli (K. Gurakuqi) qi më këshilloi me shkruar në trajta të mesme, në përdorimin e të cilave ma vonë m’udhëhoq edhe Mustafa Kruja. Ato trajta, pa cënue fuqin e palcitet misterioz të dialekteve, avisin këto kah krijimi i së folmes së përbashkët (koine), të cilën të gjithë e dëshirojn*”³⁵.

Kështu, më poshtë do të analizoj disa nga veçoritë e gjuhës së tij, në fushën e fonetikës, morfologjisë e sintaksës, ku kemi një bashkëjetesë në fjalë e forma të gjuhës letrare të përbashkët, me fjalë e forma të gegërishtes dhe të shkodranishtes³⁶ dhe një përpjekje që u bë në vitet ’20 - ’30 të shek. tonë për standartizimin e shqipes letrare në gjuhën e tyre të shkruar³⁷.

Për nxjerrjen në pah të këtyre veçorive do t’i përmbahemi kryesisht:

-shqyrtimeve me vlerë që bën B. Beci mbi dallimin e të folmes së qytetit të Shkodrës në dy sisteme fonologjike, sipas besimit të dy pjesëve të qytetit, të asaj katolike e myslimane³⁸;

-tipareve gjuhësore dalluese që vëren prof. Nuri Gogaj në punimin e tij³⁹;

-të dhënave që na sjell prof. Seit Mansaku mbi veprat e E. Koliqit, vështruar në rrafshin gjuhësor e shumë artikujve të tjerë studimorë, mbi gjuhën e veprave të Koliqit që janë përmendur gjatë punimit.

• Veçori fonetike

Në përgjithësi, si mjaft autorë të tjerë veriorë, në prozën e tij vëmë re disa dukuri fonetike të njohura për dialektin e gegërishtes.

1. Gjatësinë e zanoreve ai e shënon me theksin e mprehtë, si p.sh.:

-*grá, pré, filozofín, Shqipní, zí, mēní, pá, gjallnín, freskí*, etj.

2. Hundorësia është një tjetër tipar i gjuhës së Koliqit, si:

-*thûj, lēnte, bâ, me tê, nânës, zâ, gjâ, ândrre, vûni, flâmuuj râ*, etj.

3. Interes dialektor paraqet në gjuhën e Koliqit edhe kundërvënia *i : ë*, pra dukuria e palatalizimit, dukuri gjithnjë e gjallë në të folmen e Shkodrës:

- “*shoku qi rrinte me te në një bankë...*” (V2, f. 193);

-*qindroj* (qëndroj); *dishirë* (dëshirë) (V2, f. 113);

4. Ashtu si shumica e autorëve shkodranë, ai përdor togun zanor *ue*, si:

-*tue nusrue, shikue, shtuen, disprueme, robnueme, fishkullue*. (Zana e fundme);

-*andrrue, kujtue, lakmue, çue, due*. (Kumbulla përtej murit);

5. Vihet re mungesa e plotë e rotacizmit në fjalë të tilla, si:

³⁵ Shejzat, 1971, nr. 7-9, f. 214.

³⁶ S. Mansaku, *Vepra e Ernest Koliqit e vështruar në rrafshin gjuhësor, Gjuha e shkrimtarit*, 2003, f. 100.

³⁷ N. Gogaj, *Zhvillime të gegërishtes së shkruar përmes shkrimeve të V. Prenushit, dhe të E. Koliqit*, në Seminari II ndërkombëtar, Shkodra në shekuj, f. 84.

³⁸ B. Beci, *Të folmet veripërendimore të shqipes dhe sistemi fonetik i së folmes së qytetit të Shkodrës*, Tiranë 1995, fq. 378.

³⁹ N. Gogaj, *Zhvillime të gegërishtes së shkruar përmes shkrimeve të V. Prenushit, dhe të E. Koliqit*, në Seminari II ndërkombëtar, Shkodra në shekuj, f. 84.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

-*nxuni, mëshefun, robnume, qeshunit, zani*. (Zana e fundme);

-*bani, ndrydhun, shtjelluna, njohuna*. (Miku);

-*gjallnisht, gjanë, emna, sjellun* (Tregtar flamujsh);

6. Një dukuri fonetike tepër e rëndësishme që vihet re në gjuhën e Koliqit në pajtim me rregullat e drejtshkrimit të vendosura nga Komisia, është ajo e ruajtjes së grupeve të bashkëtingëlloreve *nd, nb, ng, ngj*, e cila e afron, por edhe e largon nga e folura e Shkodrës, në të cilën vihet re një asimilim i plotë i këtyre grupeve, si:

-*ndieu, mundëshme, mbasandej, mundet, përmendë, brenda*. (Kur orët lajmërojnë);

-*shpërndanë, ngjeshun, kambë, ndiesi, mendime etj.* (Nusja e mrekullueshme).

7. Gjithashtu, edhe kur kemi takimin e dy bashkëtingëlloreve të njëjta, njëra e temës dhe tjetra e mbaresës, ato ruhen të dyja në formë geminantesh. Zakonisht kjo ndodh në foljet që në vetën e tretë njëjës dalin me *-t*, si:

-*flitte* (V2, f. 18); *trëtte* (V2, f. 18).

8. Te Koliqi vërejmë se ai i përmbahet rregullave të Komisisë edhe në përdorimin e zanores së patheksuar “*ë*”, si në:

-emrat e gjinisë femërore të tipit: *dorë, udhë, vajzë, erë, besë*.

-shumësin e emrave femërorë e mashkullorë, si: *ushtarë, orë, kështjellë, jazë*.

-pjesoret e foljeve të tipit: *mbushë, gjetë, ardhë, folë*.

-në mbiemrat e ndajfoljet me prapashtesën –*shëm*, si: *ngutëshëm, e përkohëshme*.

9. Gjithashtu vërejmë edhe përdorimin e apostrofit:

-në përemrat pronorë e dëftorë, si: *t'onë, s'eme, t'and*, si: *lulet t'ona, zotnín t'ande*.

-në trajtat e shkurtra të përemrave vetorë, si: *m'e dijtë ju, si t'a marri mendja*.

-në nyjat e përparme, si: *t'ambra, t'Illyrve, t'artit, t'ylbertë etj.*

• Veçori morfologjike

Nga studimi i veprës së Koliqit, prof. Seit Mansaku vëren se në veprën e tij bashkëjetojnë trajta të gegërishtes letrare të përbashkët me trajta të gegërishtes veripërendimore, kryesisht shkodranishtes⁴⁰.

1. Një nga këto veçori që lidhet me të folmen e Shkodrës, e cila gjendet dendur te Koliqi është përdorimi i rrjedhores së shquar, në togfjalëshat përcaktorë me emër në rrjedhore, të tipit:

flokë ari (V2, f.193); *duer bujarësh* (V2, f.305); *derë drûnash* (V.2, 219);

zana bletësh (V2, f.242); *na pështu zogu doret* (V2, f.299);

Te Koliqi vërejmë përdorimin e dy paskajoreve:

-*Ai me fluturu s'ka mujtë* (V2, f.262).

-*S'guxonte me i çu sytë nga dritorja* (V2, f. 245).

-*Doli me të motrën për m'e përsjellë natën kah shtëpija* (V2, f.259).

-*për me e ndreq gomën* (V2, f.221); *për me i qitë zânin maleve* (V2, f.89).

2. Në veprën e Koliqit gjejmë edhe përdorimin e përcjellores geqe, si:

tue kujtue se më mëson...(V2, f.171); *Nji aht i thell bimuer tue u përhapun* (V2,

f.242); *tue e ngrehun* (V2, f.281); *Tue i shênjue një ndêjse aty afër* (V2, f.283);

t'shifshe tue ec (V2, f.246).

⁴⁰ S. Mansaku , *Vepra e E. Koliqit vështruar në rrafshin gjuhësor*, Gjuha e shkrimtari, “Gjuha jonë”, 1-2/2003, f. 100.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

3. Nga sistemi foljor trajta të gegërishtes veriperëndimore janë ato të së kryerës thjeshtë të tipit: *duel* (147) për *doli*; *suell* (264) për *solli*, *pau* (282) për *pa*;

Ndërsa forma e së pakryerës del me *-sh*, si: *lëshojshin* (293), *thojshëm* (313), *ngitshin*, *fitojëshin*, (205), të cilat kanë një shtrirje të gjerë në folmen e gegërishtes.

3. Ai përdor edhe mbaresën *-un* për të krijuar forma të ndryshme foljore, si: *kish mbetun* (203), *kish ardhun* (259); apo mbiemra me origjinë foljore, si: *të shkëputun*, *të pamvarun* (299), *i papritun* (252).

Pra, Koliqi ishte plotësisht i vetëdijshëm për dobinë e zotërimit të gjuhës letrare, gjë që e reflekton dhe në veprat e tij, por gjithnjë duke çmuar e vlerësuar edhe gjuhën e pasur të të parëve, shkodranishten, që ishte gjuha mëmë e tij, duke u shprehur shumë bukur se “*Gjuha qi flitshin prindja, gjyshi e gjyshja, gjindja e shtëpis, farefisi, njerzia e qytetit t’im, m’u dukte një gjâ e çuditshme, si e pajisun me një virtyt magjik qi zgjon stina t’kalueme shum t’ambila si andrra të bukura. Më shkaktonte shqipja në dhe të huej një plasje hareje në shpirt*⁴¹”.

Sipas tij “*gjuha letrare humbet tharmet etnike kur len mbas dore gufimin e shprehjeve idiomatike, duke u krijuar kështu një gjuhë artificiale pa vetitë e përjetshme të shqipes, të së folmes adhuruese qi lulëzon në buzët e nanave t’ona*”⁴².

• Veçori sintaksore

Koliqi është mjeshtër i ndërtimit të fjalive. Më së shumti gjejmë përdorimin e periudhave të gjata me disa fjali të nënrenditura. Zakonisht këto ai i përdor në përshkrime, ku kemi përsëritje të herëpashershme të parafjalëve, nyjave, pjesëzave, duke krijuar kështu **përdorimin e një sërë gjymtyrësh homogjene**.

“*Thonë se n’at kangë ndëgjohej zhurmë djepash të përkundun e zananash qi u ndjellin gjumin fatosave të ardhshëm; gurgullimi i kronit që ep mepiv ujë në vogli dhe jehona e malit të lindjes.*

Thonë se në atë kangë ndëgjohej një rropamë hekurash qi thehen bashkë me një krisëm armësh të lira; brohori darsmash lartushtuese e urata e një populli të lum ndër tempuj t’atdheut.

Thonë se n’at kangë ndëgjohej thirja kumbore e fartorve ndër ara të punuerme e jeta e makinave të panumrueshme...”⁴³.

Një gjë e tillë realizohet edhe përmes përsëritjes së paragrafëve apo **përsëritjes së mbiemrave: të përkundun, të punueme, të lëvizuna**, të cilët japin idenë e lëvizjes, apo **përsëritjes së formave të pashtjelluara apo kryefjalëve homogjene**:

“*E zanat s’patën as mbi ça me qa as mbi ça me këndue, përse ato qajnë e këndojnë vetëm mbi sende të bukura e të mëdhaja; e madhnija e bukuria kishin mbarue...*”⁴⁴.

Përdorimi i këtyre gjymtyrëve homogjene përbën një karakteristikë të ligjërimit poetik, duke krijuar kështu efektin e rimës brenda segmentit të frazës.

Këto shënime gjuhësore në lidhje me gjuhën e Koliqit janë një tregues me rëndësi, kryesisht përse i përket gjuhës së tij, duke na treguar se *ai qe i pari shkrimtar*

⁴¹ Shejzat, XII, 1973, nr. 9-12, f. 373-380.

⁴² E. Koliqi, *Vepra 5*, Prishtinë 2003, fq. 297.

⁴³ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë 2003, f. 162.

⁴⁴ Po ai, po aty, f. 160.

*Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi*

shkodran i kohës së vet që dashas u largua nga shkodranishtja pak tepër e theksuese ndër shkrimtarët e tjerë. Gjuha e tij ishte ma e përgjithtë, prandaj ma e pasun, stili aristokrat, periudha të skalitura me adjektiva ngjyrëdhënëse që i jepshin gjallnim e valëvitje gjuhës e stilit të tij aritistik⁴⁵.

⁴⁵ R. Elsie, *Histori e letërsisë shqiptare*, Tiranë-Pejë, 1997, f. 334.

Kreu III

3. Shtresat leksikore sipas burimit

3.1. Vështrim i përdorimit të orientalizmeve sipas fushave të ndryshme kuptimore

Edhe nga një lexim i thjeshtë i prozave të Koliqit, të krijohet ideja se leksiku i prozave të tij është me të vërtetë i pasur. Ai është pjesa më e luhatshme e një gjuhe, duke qenë se është gjithnjë i prirur ndaj ndryshimeve e ndikimeve në gjuhë. Ndaj, edhe në këtë punim do të paraqesim një panoramë të përgjithshme të shtresëzimeve leksikore që ndeshim në leksikun e prozave të tij, sferat e përdorimit të tyre, ku gjallojnë pjesa më e madhe e këtyre fjalëve. Këto marrëdhënie leksikore realizohen me anë të raporteve gjuhë-gjuhë apo gjuhë-dialekt.

Për sa i përket raportit gjuhë-gjuhë, mund të themi se gjatë shekujve, shqipja ka pasur marrëdhënie të ndërsjella me gjuhët fqinje. Kjo është e kuptueshme, duke vënë re se shumë prej tyre janë të pranishme edhe sot në gjuhën shqipe, në veçanti orientalizmat. Ndaj, edhe Shkodra, si një qendër qytetare, ka pasur elemente të ndikimit edhe nga kultura turke, sidomos në disa fusha të caktuara, të lidhura me ndikime të kulturës orientale, disa natyrisht të lidhura me besimin fetar mysliman në gati gjysmën e banorëve të qytetit të Shkodrës. Koliqi, ndonëse i përkiste komunitetit katolik, nuk mund të mos ishte pasqyruar edhe i kësaj dukurie, aq më tepër kur leksiku turk ose osman kishte përhapje edhe në popullsinë katolike jo vetëm të Shkodrës, por edhe të rrethinave të saj. Ishte pikërisht ky faktor historik që vuri në lidhje shqiptarët me kulturën orientale dhe gjuhët e tyre. Një faktor tjetër i rëndësishëm ishte dhe *Islamizmi, të cilin Persët e kishin përqaftuar gjatë sundimit të Kalifatit arab dhe që u bë feja e re e pjesës më të madhe të Shqiptarëve gjatë shekujve të sundimit osman, si një faktor tjetër i rëndësishëm që shtoi e gjallëroi lidhjet ndërmjet popujve tanë, gjuhëve e kulturave të tyre*⁴⁶.

Ky leksik është i pasur jo vetëm me fjalë nga gjuha turke, por edhe ajo perse. Siç shprehet dhe prof. dr. Emin Lafe, *faktori historik që i vuri në lidhje këto dy gjuhë dhe kulturat e tyre, që pikërisht Perandoria Osmane, një shtet shumëkombësh,...me një shtrirje të madhe gjeografike në tre kontinente*⁴⁷.

Këto persizma kanë hyrë në gjuhën shqipe kryesisht nëpërmjet turqishtes, gjë që vihet re për sa i përket ndryshimeve tingullore që kanë pësuar këto fjalë sipas natyrës së turqishtes, të cilat trajtohen si orientalizma në gjuhën shqipe.

Kështu, Koliqi sjell një numër të konsiderueshëm të këtij leksiku, duke i dhënë veprës së tij një kolorit shprehës gjuhësor. Këto orientalizma i përkasin kryesisht jetës qytetare, politike, ekonomike e shoqërore.

Shumësia e përdorimit të këtyre orientalizmeve bën që ti vështrojmë ato nga dy anë:

a) nga karakteristikat stilistike ligjërimore dhe b) nga sferat kuptimore që mbulojnë.

⁴⁶E. Lafe, *Persizmat në kuadrin e orientalizmeve të "FGJSSH" (1980)*, në T. Dizdari,

Persizmat në gjuhën shqipe e studimi i tyre, Tiranë, 2010, f. 438.

⁴⁷Po ai, po aty, f. 438.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

a) Lidhur me anën stilistiko-ligjërimore, gjejmë fjalë të ndryshme që emërtojnë të njëjtin send, shumica e të cilave kanë fituar vlera stilistiko-shprehëse dhe kanë krijuar marrëdhënie sinonimike me fjalët shqipe, shumë nga të cilat janë përfshirë dhe në fjalorin e gjuhës shqipe, psh.:

dritorja–penxherja; fytyrë–surrat–turij⁴⁸; kallbllëku– gjindja; dugajë–tregtizat⁴⁹, fat–baft; erzi–nderi⁵⁰; haberi–lajmi; açik–haptas; prani–heshtni,⁵¹ dron–frigove⁵², saber–durim; byrum–hajde; shehër–qytet⁵³; çini–sahan⁵⁴; sofrabes–mësallë⁵⁵; sofër–tryezë; paret–të hollat etj.

b) Sa i përket fushave kuptimore, në gjuhën shqipe gjejmë fjalë që i përkasin:

fushave të ndryshme, si p.sh. kuzhinës, si:

-jahni, turshi, narden, pelte, çini, rende, qyfteri, sahan, pekmez, havan, bozë, meze etj.

*-“E s’kishem pushim derisa nuk i shifshem kallepët e mëdhaj, mbulue me gjeth **lari**, njânin sipër tjetrit, turrë turrë, n’arkën e **harxhit**. E kurrkuj, asokohe, nuk i delshin si mue as **qyfteri** i verdhë prej ftojsh as **qyfteri**⁵⁶ i zi i rrushit”⁵⁷.*

*-“...mbi të një **sofrafrabez** qi s’dukej kurrkund punue në katund e bânë gati **sofren** për katër vetë tue i vû sejcilit **çini** të cekët e të thellë, mësallë, lugë, çini, pirû”⁵⁸.*

*-“Sofrën e shtrume me **takam** të mirë...Po supa qi qitte tym të shijshëm në **sahân** sjell e vû në tryezë prej nuses e cila shpejt prûni edhe një garuzhde?”*

emërtimeve që lidhen me banesën dhe me pajisjet e saj, si:

-avulli, divan, legen, bohçe, çarçaf, baxhë, çardak, jerevi, legen, peshtamall etj.

*-“Në lulishten e mbyllun, në mes katër **avullish**...me **çardak** të çelun kah lulishta, e kishte mbulue terri e heshtja”⁵⁹.*

*-“Nânëgjyshja, ndëjë në **minder** t’odës së bukës ...”⁶⁰.*

*-“Thuej Simonit të shkoj e të nxjerri n’**ahër** shishet e vënës së bardhë”⁶¹.*

*-“Vojt e hypi mbi pexhere të **jerevis** e ferrat e drandofilles..”⁶².*

Edhe orientalizmat nga fusha e bimësisë në gjuhën shqipe janë të shumta, si:

-bajame, fëstek, gonxhe, nërënjë, pambuk, panxhar, zerdeli, hurmë, shemshir, jargavan, zymbyl, shebojë etj.

Këto orientalizma në gjuhën e Koliqit shërbejnë për të përshkruar oborret shkodrane, aq imtësisht sa të krijohet vërtet një përfytyrim i gjallë i atij mjedisi.

Ndaj ky oborr tipik shkodran nuk mund të mendohej pa këtë larmi lulesh e pemësh frutore: “...lule në saksija e **shemshirë** shatorr e mbushëshin oborrin e ngushtë”⁶³.

⁴⁸ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 99.

⁴⁹ Po ai, po aty, f. 52.

⁵⁰ Po ai, po aty, f. 34-35.

⁵¹ Po ai, po aty, f. 22.

⁵² Po ai, po aty, f. 143.

⁵³ Po ai, po aty, f. 90-92.

⁵⁴ Po ai, po aty, f. 99.

⁵⁵ Po ai, po aty, f. 99.

⁵⁶ Lloj pelteje bërë nga ftonjtë.

⁵⁷ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 105.

⁵⁸ Po ai, po aty, f. 223.

⁵⁹ Po ai, po aty, f. 20.

⁶⁰ Po ai, po aty, f. 191.

⁶¹ Po ai, po aty, f. 201.

⁶² Po ai, po aty, f. 62.

⁶³ Po ai, po aty, f. 246.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“Në skaj të tij, aty ku përbânte kând me një ânë tjetër, shtrihet për të e kacavarej dashunisht një **jesemin** plym me lule të bardha të çeluna”⁶⁴.

“E s’kishim pushim derisa nuk i shifshem kallepët e mëdhaj mbulue me gjethe **lari**...n’arkën e harxhit”⁶⁵.

“Lëshojshin hije anave hardhijat e rrëfatuna në huj të tynë me gjethe stërpikë në gurë kali... pëmët rrjesht e rrjesht, **zerdelija, pjeshka, dardha molla ftoj kumbulla**”⁶⁶.

Orientalizmat e tjera kanë të bëjnë me tiparet fizike e morale të njeriut, duke shprehur dhe gjendjen emocionale të tij, si:

qorr, sarahosh, shend, bihude, xhymert, naze, pishman, teveqel, ferishte, serbez etj.

Këto gjenden dendur në gjuhën e personazheve, ndaj ato shpesh dalin me vlerë shprehëse psikologjike, si:

- **Vlerësime apo urrejtje e përbuzje:**

“**Jarebi!** Po në rrugacë t’onë ç’punë ka ky njeri?”

“Njishtu vjen përnatë me këne **hejri!**”⁶⁷

“Prâj ti: mos gesh **teveqel**...”⁶⁸.

- **Në dialogët e shumtë:**

“**Hejrl!** - pyeti sa u përfal me djaloshin e zû vënd në një ndëjse kundruell tij”⁶⁹.

“Ke falisë në mende-a? **Nejse**, e ndreqim atë punë”⁷⁰.

“Unë s’di si këna kështu kaqë frigacake...-Send **seri!**”⁷¹.

“**Hajde, Shuk; urdhno**”⁷².

- **Përskrime të hollësishme psikologjike:**

“Nuk shkova mâ gjatë po ai na qênka bâ **nakel**”⁷³.

“Ka **pasë uzdajë** të madhe se po i a merr”⁷⁴.

- **Orientalizma ndeshim edhe në gojën e priftit:**

“Para Argjipeshkvisë, Don Shtjefni, tue i marrë dorën, bani:

-Kam me folë unë me t’et atë...Mos kij **kasavet**...”⁷⁵.

Një fushë tjetër ku orientalizmat gjenden dendur është veshmbathja e lëndët që përdoren për to, si: çorap, pambuk, barnavek, bohçe, degërmi, ruba, paftë etj.

“Hyni n’odë, sjellun prej rrogatit një Malsuer shkurtalac, veshë me **çakçirë** e me një **setër** ushtarësh, në krye një **rubë** të kuqe lidhë nye nën mjekërr, në dorë një shkop të gjatë”⁷⁶.

⁶⁴ Po ai, po aty, f. 243.

⁶⁵ Po ai, po aty, f. 105.

⁶⁶ Po ai, po aty, f. 242.

⁶⁷ Po ai, po aty, f. 252-253.

⁶⁸ Po ai, po aty, f. 100.

⁶⁹ Po ai, po aty, f. 236.

⁷⁰ Po ai, po aty, f. 300.

⁷¹ Po ai, po aty, f. 142.

⁷² Po ai, po aty, f. 115.

⁷³ Po ai, po aty, f. 309.

⁷⁴ Po ai, po aty, f. 216.

⁷⁵ Po ai, po aty, f. 37.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“Ishte veshë shkodranisht: **branavekë** të zez të shëndritshëm, këmishë harkate, **bohçe** të kuqe përpara, **dupa** në prazëm e sallman me **lagjuhera** në krye”⁷⁷.

Nga fusha e tregtisë dhe e transportit kemi fjalë të tilla, si: *dyqan, hesap, dugajë, pazar, para, karvan, deng, dever, shegert* etj.

“...tash kah rruga mbas xhamit tash gjatë **dugajës** së gjânë e t’ultë deri në fund, ku mbas një banaku rrijshin në heshtje shegertat”⁷⁸.

“...tregtinë e madhe, **paret** vendue gjithkrah me **dever**”⁷⁹.

“Bâmë edhe një **hesapë** që të dijmë çfarë shume të hollash na del prej kësaj pune”⁸⁰.

Nga sfera e fesë kemi disa fjalë, si: *gjynah, namaz, hoxhë, kalander* etj.

“...e u kujtue se **mbante Ramazanin** ...Ti gjâ ké boll, shyqyr Zotit”⁸¹.

“Hajde e haje **yftarin** këtu te vetë”⁸².

Edhe në fushën e muzikës gjejmë të përdorura mjaft orientalizma, si: *qemale, hallate, dyzen, aheng, saze* etj.

“...i ftoi të gjithë me bâ **ahëng** në shtëpi të vetë”⁸³.

“A po na i bini njëherë atyne **hallateve**?”⁸⁴

“Kapi **qemanen** që kishte ndëjë sa javë e varun e ishte mbushë me pluhun. E dliri mir’e mirë, i a ndërroi telat, i a ljeu thuprën me çimçakez, e vûni në **dyzen** dhe nisi me i rá lehtë e lehtë, vetëm për vete”⁸⁵.

Këtu gjejmë të përdorur edhe fjalën **sheher** (nga pers.) dhe **hyqymet** (nga turq.):
Ti ke miq në hyqymet: ngà njitash fill e thuj t’a zânë...”⁸⁶.

“...veç për hatër qi i kishin e për nderna të vogla qi atij i takonte me u bâmë në **sheher** e në mal”⁸⁷.

Këto ishin në përgjithësi fushat kuptimore ku gjejmë përdorim orientalizmat në prozën e Koliqit.

Përsa i përket raportit të dytë gjuhë-dialekt, vërejmë dukurinë gjuhëpastruese, e cila vihet re pothuajse në gjithë shkrimtarët e vjetër, të cilët janë përpjekur ta pastrojnë leksikun e shqipes nga fjalët e huaja dhe t’i zëvendësonin kryesisht me fjalë të burimit autokton. Rikujtojmë këtu thënien e P. Bogdanin: “m’anshtë dashunë me djersë të mëdha shumë fjalë me ndrequnë dhë të Shkodërsë” dhe për të mbledhur “fjalë plaka e të harrueme”⁸⁸.

Një dukuri e tillë, e zëvendësimit të këtyre fjalëve të vjetra me fjalë të përgjithshme të shqipes, vihet re edhe te Koliqi, të cilën e kemi trajtuar gjerësisht në

⁷⁶ Po ai, po aty, f. 282.

⁷⁷ Po ai, po aty, f. 117.

⁷⁸ Po ai, po aty, f. 169.

⁷⁹ Po ai, po aty, f. 169.

⁸⁰ Po ai, po aty, f. 300.

⁸¹ Po ai, po aty, f. 283.

⁸² Po ai, po aty, f. 288.

⁸³ Po ai, po aty, f. 66.

⁸⁴ Po ai, po aty, f. 201.

⁸⁵ Po ai, po aty, f. 63.

⁸⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 260.

⁸⁷ Po ai, po aty, f. 91.

⁸⁸ M. Hysa, *E folmja dhe onomastika e Matit dhe zhvillimet e tyre në rrjedhë të kohës*, Tiranë, 2015, f. 180.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

kapitullin e tretë, duke dashur të pasqyrojmë zhvillimet dhe ndryshimet leksikore që përbëjnë të veçantat e gjuhës së veprës së Koliqit.

Kurse për sa i përket anës gramatikore, shumica e këtyre orientalizmeve janë emra abstraktë dhe më pak emra konkretë si: *hatër, haber, adet, baft, derman, nafakë, marak, shyhret, uzdajë etj.*

Mbiemrat janë më të rrallë, si: *dembel, llafazan, e shyreqme, maraklije etj.*

Ndajfoljet e pjesëzat edhe më të rralla, si: *açik, bojagi, hazër, zaten, pjesëzat, si: nejse, apo pasthirrat jarebi, aferim etj.*

Por shpesh orientalizmat kanë shërbyer edhe si tema fjalëformuese duke u bashkuar me prapashtesa apo tema të tjera të shqipes. Raste të tilla kemi plot, si: nga *marak* kemi *maraklije*; nga *ahêng* kemi *ahêngxhi*; nga *shyhret* kemi *e shyreqme*;

Por në studimin e persizmave e turqizmeve të shqipes, ka ende mjaft për t'u bërë edhe në lidhje me gjuhët e tjera, për të hetuar më tej gjitha modifikimet fonetiko-gramatikore, jo vetëm si një punë shkencore por edhe si një gjurmim i mëtejshëm i historisë së marrëdhënieve të shqipes me gjuhë të tjera.

3.1.1. Vlera sociale e orientalizmeve në nivelin sociolinguistik

Në nivelin sociolinguistik, këto orientalizma kanë një vlerë sociale, për sa i përket domethënies, pasi Koliqi me anë të përdorimit të tyre, bën njëfarë dallimi semantik të të folurit sipas besimeve fetare.

Duke u mbështetur jo vetëm në burimet gojore, por edhe sipas disa të dhënave me interes në librin "*Oborret e Shkodrës*" të prof.dr.Trifon Ziu, ndarja fetare në qytetin e Shkodrës, kishte sjellë edhe ndarjen fizike të tij: pjesa lindore ishte katolike, kurse pjesa perëndimore ishte myslimane: "*banorë të të njëjtit qytet, por me besime të ndryshme ndaheshin nga "Rruga e Gjanë" apo "Piacca" që ndjek vijën që vjen nga pazari, kalojnë nëpër qendër e pastaj kthehet majtas drejt veriut për në Koplík*"⁸⁹.

Pra, nga ky vëzhgim, mund të themi se qyteti i Shkodrës, duke pasur një përbërje të tillë, por edhe për arsye historike-shoqërore të njohura, ka një pjesë të madhe fjalësh dhe frazeologjizmash me origjinë orientale.

Gjurmë të tjera të dallimit mes dy besimeve fetare në veprën e tij kemi për sa i përket onomastikës së shqiptarëve, si në emrat e njerëzve (antroponimet) dhe në emrat e vendeve (toponimet), duke përfshirë këtu edhe emërtimet e objekteve të kultit.

Dallimi më i dukshëm qëndron në antroponiminë e banorëve. Kështu më së shumti në prozën e Koliqit gjejmë emra të hershëm, apo emra shenjtorësh, si: *Sh'Lazri*, (Koliqi 2003: 66), *Shën Jozefi* (Koliqi 2003: 289), *Pjetër, Paskalinë, Pashkë, Roza* (Koliqi 2003: 203), *Zef, Luigj, Liza, Rrok, Lec, Katrina, Tef, Gaci, Mrika, Palushi* (Koliqi 2003: 128) etj. Por nga ana tjetër, gjejmë edhe emra përkatës të shehitëve myslimanë të kësaj feje, si: *Ali, Bajram* (Koliqi 2003: 291) etj.

Ndërsa, për sa i përket toponimeve të gjendura në prozën e Koliqit mund të themi se ato lidhen kryesisht me emërtimet e qendrave apo godinave të kultit. Kështu gjejmë të përmendura emërtime, si: *Xhamia e Kuqe* (Koliqi 2003: 281), *Xhamia e Fushë Qelës* apo *Kumbanora e franceskanëve* (Koliqi 2003: 291), apo toponimet, si: *Shën Mitër* (Koliqi 2003: 388) etj.

⁸⁹ T. Ziu, *Oborret e Shkodrës, studim gjeografiko-kulturor*, 2002, Shkodër, f. 46.

Këto shembuj e të tjerë të pasqyruar më lart tregojnë se Koliqi ishte një **njohës i mirë i të folmes veriperëndimore e kryesisht një pasqyrues i mirë i të folmes së qytetit të Shkodrës** (si asaj të pjesës myslimane dhe asaj katolike), **por duke u mbështetur dhe në të folmen krahinore**, duke vlerësuar,- siç thotë profesor Gjovalin Shkurtaç, “*shpirtin e gjuhës dhe të shprehjes së popullit*”⁹⁰.

3.2. Fjalorth i orientalizmave të Koliqit (në përqasje me orientalizmat e tjerë)

Për shpjegimin e këtyre orientalizmave të shumtë në veprën e Koliqit, jemi mbështetur kryesisht tek “Fjalori i orientalizmave” i Tahir Dizdarit AIITC (në vijim FO); Fjalori etimologjik i Gustav Majerit (në vijim FE); Fjalori krahinor i Nikoll Gazullit (në vijim FG); Orientalizmat –Shtrirja leksiko-semantike në gjuhën shqipe, i Dr.Iliaz Metaj (në vijim OGJSH); Fjalori i gjuhës së sotme shqipe i vitit 1980 (Në vijim FGJSSH); Fjalori i gjuhës shqipe i vitit 2006 (në vijim FGJSH); Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore Abdyl Sula, (në vijim FFSHP); Fjalor fjalësh të rralla B. Dema, (në vijim FFRR); Studime filologjike 3, 1967, (në vijim SF 3); Studime filologjike 1, 1975, (në vijim SF 1); Kërkime Gjuhësore 2, Tef Topalli (në vijim KGJ 2); Sociolinguistikë e shqipes, (në vijim SSH); Fjalor fjalësh të huaja në Gjuhën shqipe, Mikel Ndreca, (në vijim FFHGJSH); Persizmat në Gjuhën Shqipe dhe studimi i tyre, Tahir N. Dizdari, (në vijim PGJSH); 250 Këngë Qytetare Shkodrane (në vijim 250KQSH); Gjurmime albanologjike – Folklor dhe etnologji III (në vijim GJA-FE); Studime Gjuhësore, IX, XIII, XIV, David Luka, (në vijim SGJ); Dialektologjia shqiptare I, III, (në vijim DSh I, III); si dhe në shumë raste kemi forma të vjela nga vetë vëzhgimet në terren etj.

Punimi përmban kryesisht fjalë e shprehje që gjejnë një përdorim të dendur në prozën e Koliqit, të vjela kryesisht nga Vepra 2 (Në vijim V.2), duke vështruar në përqasje me orientalizmat e tjerë të gjendura në të folmen e Posttribës, Hotit, Kastratit, Kelmendit, Rranxave të Mbishkodrës, Rragamit, Bregut të Bunës deri në të folmen e Drenicës etj.

A

Açik *ndf.* Çiltas,...sheshit (FO, f. 2).

Po t'a tham açik: tânë bajraku flet për ty...V 2, f. 33.

Në i pafsh gja thueji açik se për të, jam gati me bâ ç'mos. V 2, f. 60.

2. Del edhe si mb. **açike** - i çelët (për ngjyrat). *Bojë açike.* (FGJSH, f. 4).

3. Del dhe në fraz. **asht açiku** - ka dalë nga zia (M.M).

Adét *em.* “Doke, zakon (FE, f. 38).

...në pritsh adete mâ të lira, qe besa po plake e mbete pa martue. V 2, f. 218.

2. Del dhe në fraz. **si adeti** - shumë i mirë, shumë i bukur. (FGJSH f. 5).

⁹⁰Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009 , f. 120.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

3. Del dhe në formën **nadet,-i** fraz. *Jekshtu e kem pas nadet, na malsort.* (MM).

Aferim *pasth.* “Të lumtë! Për faqe të bardhë! S’ka ma mirë! (FO, f. 5).

Aferim-vikati Shani tue ba braf në kambë. V 2, f. 180.

2. Del dhe te Fishta: *Aferim, bre ti Oso Kuka!*, (KGJ 2,fq. 90).

Aheng *em.* “argëtim me muzikë. Nga turq. ahenk, melodi, (F.E, f. 40).

...i ftoi të gjithë me bâ ahêng në shtëpi të vet. V 2, f. 66.

2. Del dhe në formën **ehêngu** *Ehêngu u nxé edhe mâ tepër.* V 2, f. 201.

3. del dhe si em. **ahengxhi** - ai që u bie sazeve dhe këndon nëpër ahengje. (FGJSH f. 13).

Rresht e rresht i merr ai ahêngxhijt... V 2, f. 62.

4. Te Koliqi del në trajtën **ehengexhi** *...thret ehengexhijt....* V2, 190.

5. Del dhe si em. në trajtën **heng -u** në këngët e vjetra shkodrane.

Një ditë diele ai zamani/ mblodha shok’t me ba një heng’. (250KQSH, f. 454).

Áhër *em.* Shkodër: pjesa përdhese e shtëpisë dykatëshe, nën dhomat e sipërme, i ndan veçan prej hajatit. (FO, f. 8).

...të shkojë e të nxjerri n’ahër shishet e vënës së bardhë. V 2, f 201.

2. Del dhe në trajtën **narahër**, në të folmen e Kelmendit (DSH III, f. 106).

3. Del dhe në trajtën **nërahër** dhe **narahër**, në të folmen e Shkrelit. (DSH I, f. 317).

4. Del dhe në trajtën **nenahër-i**, në të folmen e Postrribës – vatha e bagëtime nën banesë, (SF 1, f.88).

Amán *psth.* Që shpreh vuajtje, mosduresë; (FO, f . 26).

Mos e lën, Filip, aman! V 2, f . 104.

2. Del dhe në këngët e vjet. Shkodër. : “*As aman moj lulja e allit*”.

3. Del te Fishta “*Nuk të lânë me lypë aman*”, (SGJ XIV, f.70).

Amanet *em.* Gjaja vetë ose sendi që i dorëzohet kujt ose depozitohet me mirëbesim; porosi, kujtim. (FO, f. 27).

Thotë se ato gjâna janë amanete të dekunsh, V 2, f. 287.

2. Del dhe tek Fishta “*Amanet, nder mend me t’ rá,* (SGJ XIV, f.70).

Avaz *em. fig.* e njajta gja; kleçkë, kokëçarje, telashe, (FO, f. 46).

...tue ndëjë rreth e rrotull atij avazi... V 2, f . 103.

Avllí *em.* Shkodër avulli, “mur rrethues” (FE, f. 57).

Në lulishtën e mbyllun në mes katër avullísh. V 2, f . 20.

B

Baft *em.* Fat, chans. (FO, f. 54).

Don Shtjefën, mbasi pata baftin me ju ndeshë, due me ju dhânë një trazim për kur të njiteni në famullí. V 2, f. 35.

2. Del dhe në *shpr. baft paç* - I keq qo(f)sh e **baft paç** (kur të keqit së pamit i

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Fërnest Koliqi***

- del nusja e bukur). (FO, f. 54).
3. Në Dukagjin në rast vdekje thuhet: “*Ja u pastë lanë baftin n’oxhak*”. (FO, f. 54).
 4. Del dhe si *mb. I pabaft S’ka faj. I pabaft*. V2, f. 298;
 5. Del dhe në *fraz. E la në baft të Zotit* Shpresoj dhe kërkoj ndihmën e Zotit për diçka (Kosovë, Tropojë, Pukë, Lezhë. FFSHP, f. 22).
 6. Del dhe në *fraz. E bani në baft e në taft dhe tafti-bafti* – pa u menduar, le të dalë ku të dalë (FGJSSH, f. 1962) .
 7. Del si *ndajf. në këngët e vjetra shkodrane. Ardhsh me baft e me nafakë*.(250KQSH, f.450).
 8. Në kompozita em.+mb. Veri **baftmadh-e** – fatlumë; **baftlig-ë, baftzi-zezë**: fatakeq, orëlig. Pvb. “*Shkon rreziku te baftligu*”. (FO, f. 54).
 9. Del dhe te Fishta **baftmdhenj** (51) “që kanë fat të madh”. SGJ IX, f. 38.

Bajagi *ndf.* Fjalë e të folmes së Shkodrës për “mjaft, gati, shumë, bukur, mirë, në shprehje: *bajagi i madh, bajagi i gjanë*. (FO, f.57).
Jo, mâ thonë, âsht shtëpijet të mirë, e urtë, bojagi e hijeshme.(V2, f. 217).

Bereqet *em.*, fig mbarësi, prodhimsi, pjellori (FO, f.96).
Bereqeti i Zotit (FGJSH f. 34).
...e bânte profeti mbi bereqetna t’ardhshëm. (V 2, f.76).

- 2.Del dhe në formën **i bereqetshëm** (mb)- i begatshëm. *Punë e bereqetshme* (FGJSH, f.125).

Bihude *mb.* Shkodër: njeri bihude, që shkon kot më kot, pa dobi. (FO, f,102).

- 2.Te Koliqi del si *em. Shka din me shkrue ai bihude?* V 2, f. 187.
3. Del si *ndajf. bihudë* (prej *turq.*). Kot, *I fola boll, po më shkoi bihudë*. FGJSH, f. 205.
4. Del dhe në të folurin e Drenicës: **me të shkue punët bihudër** - të të shkojnë punët huq, (GJA- FE. f. 147).

Bohçe *em.* “përparëse” geg. Nga turq. bogtsa “ deng, bohçe, shami mbështjellëse. (FE, f. 79).
...nji grueje të motnueme me brandavekë Shkodre e me bohçe të bardhë. V2, f. 223.

2. Del edhe në formën **bofçe** apo pshtjellak në të folmen e Shkrelit. (DSH I, f.318).
3. Del edhe në formën **bofçekuqe-ja** - nuse, grua e veshur me bofçe te kuqe, në vargun e një kënge që thotë: “*Bofçekuqes o po na i thrret*”. (Kastrat-Malësi e Madhe).

Bujrum! Në shumë vende me sinkopë e shpërngulje theksi;
Në Veri me disim. **Byrym** – për urdhëno, urdhënioni. (FO, f. 119).
Mbandej, si njohti njerin, mori m’ulë tue i bzajtë mikut: -Hajde, byrum. V2, f. 90.

2. Në Shkodër kur troket dera e oborrit në rasi kremtesh së mëdha, gjindët e shtëpisë lëshojnë za: *Byrym, byrym!/ By-rym t’ thaçin?/ Mish e pilaf të*

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Frenest Koliqi

dhaçin". Shkodër.

3. Del dhe te Fishta, *Byrym! Kur t' duesh mundesh me dalë/ N' daç për mik/ n' daç për anmik*. Fishta. (FO, f. 119).

Ç

Çakçirë *em.* Shkodër: pjesë veshje për burra që mbulon trupin prej brezit e deri në trinë të kambës. (FO, f. 142).

Hyni në odë një malsuer shkurtalak, veshë me çakçirë... V.2, f. 282.

1. Del dhe Çakçirt - tirqit në të folmen e Kelmendit. DSH III, f. 90.
2. Del dhe te Fishta: *Me çakçirë e me fustâna*, (SGJXIV, f. 86).

Çardak *em.* Shërben si koridor i gjanë përshkimi nëpër kthina që komunikojnë me të e si vend i freskët për të ndenjë verës. (FO, f. 152).

Shtëpín një katit, me çardak të çelun kah lulishtja... V.2, f. 20.

2. Del në këngët e vjetra shkodrane. *Nusja në çardak/ qafën si zambak*. (250KQSH, f. 450).
3. Del në të folmen e Bregut të Bunës dhe me emërtimin tjetër *saftalleku - çardhak* (DI, f.363).
4. Del dhe te Fishta me kuptimin "hapësirë e madhe" *Veçse ti po e bân çardak / punën t'ême me kopalla*. (SGJ IX, f. 40).

Çare *em.* turq. çare, mjet, mjete ose mënyra për t'i gjetur zgjidhjen e diçkaje, për të dalë nga një vështirësi. (FFHGJSH, f. 100).

Por i gjindet çarja gjithçafes, V.2, 34.

2. Del edhe në shprehjen: *s'ka çajre pa ardh. Pa çajre - pa derman* (FO, f.153).
3. Del dhe te Fishta: *Pa çajre nuk ká as derman*, (SGJ XIV, f. 86).
4. Del dhe në këngët pop.: *Bardh e bukur je/ nuk kam çajre pa t' marr-e*. Kosovë. FO, f. 153.
5. Del dhe në të folmen Kastratit: *baj çajre - Gj. Shkurtaç*. (SF 3, f. 51). (1967).
6. Del edhe në formën **çarja**. *Por i gjindet çarja gjithçafes*. V2, f. 34.

Çini *em.* Në veri e shumë vise të tjera i thonë asaj ene të përfushtë, zakonisht prej bilurit, porcelanit...(FO, f.173).

Ky përgjegjte shkurtas tue vû e tue çue çinijat. V.2, f. 198.

2. Del edhe me kuptimin pjatë me meze, p.sh: *na prunë shumë çinija e sahana*. (Mbishkodër).
3. Del dhe në trajtën **siní,-a** te Fishta: "*Qi e ka ballin si siní*", (SGJ XIV, f. 202).

Çuter *em.* (turq.. çotra, çoturq.a). Enë e vogël prej druri për ujë; bucelë. OGJSH, f. 69.

...tue i u sjellë shtrojës përçark si çuterr gjarpënues... V2, f. 85.

2. Ideja e përroit a e rrëkesë gjen përkim edhe me **Çuterr-trra** 1. Përrua i vogël. (FFRR, f. 42).

D

Dadë- turq. Grue e posaçme që merret me shërbimin e fëmive FO, f. 184.

Mbarova, dadë mbarova. V2, f. 124.

2. Del dhe në formën **dad-o**; *Tek â, dad-ó me enë tjera.* V2, f. 123.

3. Në formën **dad-a** del në Malësinë e Veriut, si në ledhatim: *lum dada për ty; past' dada.* (FO, f.184).

Degërmi em. Në Shkodër e në shumë vise të Shqipërisë së mesme mbulesë kreje për gratë e veja dhe të motnuemet në përgjithësi. (FO, f. 199).

Mbas një heshtjeje qi ra midis tyre si degërmí e ndërþashme qëndisë me mendime të njoma... V.2, f. 230.

2. Del në formën **digermi** në të folmen e Postribës. (SF 1, f. 84).

Derman fraz. Nga turq. derman “ilaç, bar”. (FE, f. 117).

M'a kallzo mue hallin se ia gjëj un dermanin gjithçafes. V.2, f. 17.

2. Del edhe në togjet e qëndrueshme frazeologjike: *baj derman, nuk ka derman, pa derman*, si në zonën e Mbishkodrës, si në këngët e vjetra shkodrane: “*Mori vashë më ban derman*”(250 KQSH, f. 452).

3. Gjendet dhe tek Fishta: *Nuk i due dermanet t'ueja!*...(SGJ IX, f.41).

Dever em. Pare me dever, me interes, me kamatë. (FO, f. 2110).

... tregtín e madhe, paret vendue gjithkrah me dever. V.2, f. 169.

Dugajë

Nëpër të gjitha skâjet e dugâjës plot e përplot me dënga ... (FO, f. 169).

2. Del dhe në toponimin “...te Dugâjët e Reja...” V. 2, f. 309.

3. Del edhe si em. i prejardhur: *Dugâjxhúu shikoi kah automobili* V2, f. 312.

Dynja em. Shumëkund; (FO, f. 238).

Mos të hijmë në gojë të dynjâs... V.2, f. 136.

2. Del dhe **Dyrnjaja** mbiemra familjarë në Shkodër. (FO, f. 238).

3. Del dhe në shprehjet: “*Asht prish dynjaja*” apo “*Merr dynjanë nëpër gojë*” FO, f. 238.

Dyzen em. qeste, vegël muzikore. Turq..duze “ordre, accord, harmoni, koncert” FE, f. 133.

E dliri...ljeu thuprën me çimçakez, e vûni në dyzen... V.2, f. 62.

2. Del dhe tek Fishta **dÿzen,-i** gëzim, aheng; *Me të çue në kambë bash prej dÿzenit,* (SGJ IX, f. 42).

3. Del dhe në shp. *M'i qitë punët në dyzen* - t'i kesh punët mirë e të mos kesh kurrëfarë telashet. (GJA- FE, f. 150).

4. Del edhe si fj. u. *Të rrah me dyzen.* FGJSH, f. 391.

5. Del edhe si mb: **dyzenqar-e** .“shakaxhi, komik. Koplík, (FO, f. 242).

E

- Erz** *em.* “nder”. Nga turq. erz “nder”, erzli “I ndershëm, me nder” (FE, f. 142).
Erzi i yt është ky ... V 2, f. 34.
2. Del edhe si *mb.* **erzli, erzlesh** (MM), si dhe *njeri i paerz, grue e pa erz.* (Mbishkodër).
 3. Del dhe në formën **ersmarrun mb.**- i koritun në të folmen e Kastratit, SF 3, f. 51.

F

- Franxhollë** *em.*...me zbutje të afrikatës **frangjollë-a**. Bukë e bardhë e gjatë; (FO, f. 282).
...bleu një frangjollë dhe eci tue kafshue. V 2, f. 266.

G

- Gajle** *em.* kujdes, kasavet. (FO, f . 288).
Po ani s'ka gajle, V.2, 98;
2. Del edhe në pvb. *S'po kam gajle se po më vdes por po drue mos më narro ves.* Shkodër (për një kalama të sëmurët randë që kur ngjallet llastohet). (FO, f . 288).
- Gazep** *em.* fatkeqësi, vuajtje, mundim (FO, f . 293).
...pash një landë sa gazepi, V 2, f . 280.
2. Del dhe në raps. e Mujit: *Mori e mirë n'maje të thepit /Ç'kanke rritë në këtë ditë t'gazepit,* (FO, f . 293).
 3. Apo te Fishta “*E ka' e sheh n'atë farë gazepit,* (SGJ IX, f. 45).
 4. Del dhe në trajtën **gazepqar-e** (FO, f . 293).
 5. Del dhe në të folmen e Kastratit: **gazepohem** *f. vetv.* – heq gazepin.
Psh.: kot po gazepohe se s'mundesh me çua atë gur. (SF3, f.52).

GJ

- Gjynah** *m.* (prej pers. turq.) – në gjendje të mjerë. Asht gjynah i Zotit (FGJSH, f.548).
Thashë me vete: “Gjynah! Zogj shqiptarësh janë edhe këta rrezik-zez!” V2, f. 108.
2. Del dhe si *mb.* Njani ma **gjynah** se tjetri. (FGJSH, f. 548).
 3. Del dhe në trajtën fonetike **gjinaf** në të folmen e Kelmendit. (D Sh III, f. 105).
 4. Del edhe si *mb.* **gjinafqar,-e** “mëkatar”. *O mkatnuer, o gjynahqar.* Shkodër. (FO,f. 317).

H

- Haber** *em.* Lajm, kumt, përgjegje, mesazh, dijeni, denoncim.

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Fërnest Koliqi***

- A keni marrë ndonji haber nga..?* (turq.. haber almak). (FO, f. 32).
*Fejtave u shkon haberi tu shpija e gjaksi largohet një sahat rrugë
nëpër mal.* V.2, f. 33.
2. Del edhe në këngët e vjetra shqiptare: *Kur u vra Halili i vogël/ Vojt haberi
deri në Shkodër.* (250KQSH, f. 454).
 3. Del dhe në formën **habertare** mb. -pushka habertare me të cilën kreshnikët
lajmërojnë agallarët për mbledhje në rasa rreziqesh që kërcënonin
vendin: *E kam pushkën, Muj, habertare/shtremte t'a mbaj e ndrejt të
bjen.* FO, f. 322.
 4. Del dhe *raps.* e Mujit Kosovë. *Ma ka shpraz pushken habertare;* (FO, f.
322).
 5. Del dhe në trajtën **haberr-i** në të folmen e Kelmendit. (DSh III, f. 89).

Harxhi em. (turq..harc). 1. Ushqimet që blihen për t'i përdorur për një kohë të
caktuar. (OGJSH, f. 103).
*E s'kishem pushim derisa nuk i shifshem kallepët e mëdhâj n'arkën e
harxhit.* V.2, f. 105.

Hata em. (dhe ndf.) gabim, mëkat, (FO, f. 367).
Nanën e kapë hataja kur hî aty mbrëndë, V.2, f. 287.
2. Në Shkodër.// kallaballëk: një **hatá** njerzish, (FO, f. 367).

Hatër em. "Nderë, favor". Mënyrë përshëndetjeje në anën katolike të Shkodrës:
Si po jeni? A jeni të gjithë mirë? Mirë në hatër të Zotit. (FO, f. 369).
...mu habit mbas njëqind punëve të kota, për hatër të shekullit... V.2,
f. 212.

2. Del edhe si mb. **hatërmath-dhe** dhe **hatroj** f. int. në të folmen e Kastratit.
(SF III, f. 53).
3. Del dhe në formën e shprehjes **rrin hatri mejhe:r**, në të folmen e Hotit.
(DSh II, f. 402).
4. Del dhe shprehjen **dves hatrin** me kuptimin ngushëlloj në të folmen e
Kelmendit. (DSh III, f. 84).
5. Del dhe në shprehjen "**M'a don hatri që ti m'Shkrel**, te Fishta. (SGJ XIV, f.
118).
6. Del dhe me kuptimin **hatroj**- ndihmoj kal. apo *e kan dasht e hatrua t' tan;*
në të folmen e Kelmendit (DSh III, f. 84).
7. **hatërsi-a** f. sh- **na** përkrahje. *Ai i ban punët e shtetit me hatërsina* (e
njohur dhe e përdorshme gjithandej në Kosovë, Tropojë, Lezhë, Mirditë
në FFSHP, A. Sula, f. 158).

Hatëll em. "shtresa nën tjegulla, pjesa e ndërtesës midis trarëve të tavanit e
çatisë. Turq. *hatel*. (FE, f. 198).
*Dallëndyshat endeshin me hov shigjetuer prej prozhmit e në hatlla dhe
e rrethojshin shtëpín me fluturime mirë – uruese.* V.2, f. 122.

2. Del edhe në formën **hatulla**- pjesa e ndërtesës ndërmjet trenëve e pullazit.
fig. Shkodër. *ba me dalë hatllash prej travajesh*-ba me lujt mendësh. (FO,
f. 370).
3. Te Fishta është përdorur me zgjerim kuptimi: "Mendte majë kresë; me pak

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

mend- *N'mos i paça mendt mbi hatull.* 285. (SGJ XIV, f. 118).

Hazër *ndf.* Gati, përgatitun, disponuem. A je ba hazër? (FO, f. 376).

Kur do qi të vijnë e kanë hazër. V.2, f. 28.

2. Del në të folmen e Shkodrës dhe në formën **hazerxhevap** “që ta kthen përgjigjen menjëherë”;

Hajr *em.* Në një pjesë të Kosovës. Në Gjakovë dhe në anën katolike të

Shkodrës me ndërrim fonetik **hejrr**- mbarësi, dobi, përfitim. (FO, f. 326).

Njishtu vjen përnatë, me kë në hejri! V.2, f. 253.

2. Del dh në *prb.* *Të frytit s' i shifet hajri. As hajr'i turkut, as sherr i kaurrit.*- Shkodër.
3. *Del dhe në shp.* *Hajr ishalla* - në Pukë.
4. Del dhe në *shp.* *Për hajr, ose ju qoftë për hajr.* Në Veri. (FO, f. 326).
Ça kjoftë, lum Gjoka, e hejrit kjoftë... V.2, f. 96.
5. Del edhe si mb. **Hajrsiz** - i mbrapshtë. (FO, f. 377).

Hesap *em.* Me shumë kuptime: llogari, numërtim, kalkulim. “*Miqësija e*

dilirë hesapin e dilirë” Shkodër. (FO, f. 383).

Zën mirë biroo me bâ hesap, V.2, f. 193.

2. Del dhe te Fishta **hesap,-i** –llogari. (SGJ IX, f. 47).

Horllek *em.* Punë horash, ultësi; FO, f. 393.

Vrasa e Gacit i vën kapak atij horlleku, V.2, f. 132.

3. Në Shkodër del edhe me kupt.: krizë, vorfni; “*ka kapë, ka ra horllek i madh*” FO, f. 394.
4. Del edhe si mb. **horuem** (i, e) në Shkodër: *i dalun bojet, i shnjërzuem,* (FO, f. 394).

Hyqymét *em.* Qeveri, sundim, guvernë, shtet, autoritet,.. (FO, f. 402).

Ti ke miq në hyqymet... V.2, f. 260.

2. Del në këtë trajtë **hyqymet** dhe në të folmen e Postrribës. (SF 1, f. 84).
3. Del edhe në formën **hyqem** - autoritet, fuqi vepruese mbi dikë:
Ti ke hyqem me i përpi-e/ Por je i gjanë e duron shumë. (250KQSH, f. 454).
4. *Del dhe si emër njeriuem.* njeriu **Hiqme, Hiqmete** (FGJSH, f. 603).
5. Del si emër njeriu **Hyqamet**, te Gj. Fishta, Lahuta e Malsisë:
Hyqameti n'Tuz u rrzu (FGJSH, f. 603).

I

Iftár *em.* Kudó në Shkodër me labializim të i-së nistore **yftár**: kohë e caktume për çeljen, prishjen e agjinimit që bjen në perëndim të diellit. (FO, f. 411).

Për atje nisem mbas yftarit; Hajde e haje yftarin këtu te vetë. V.2, f. 288.

Ilaka *em.* “Afri, farefis, gjak e gjini”. (FO, f. 414).

Me rrogtar të vet daja u kishte çu fjalë ilakave ma t'afërt. V.2, f. 209.

2. Del në *shp:* *ka ilaka me te - Shaqja një ilaka e largët.* V.2, f. 318.

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi***

3. Del dhe në këngët shkodrane: *ilaka e kam filanen*. (250KQSH, f. 455).

J

Jarebi *psth*...Shprehet në urime, në bena, në përgjërime...etj. (FO, f. 252).

Jarebi! Po në rrugacë t'onë ç'punë ka ky njeri? V.2, f. 252.

2. Del dhe në formën **jarebil** si rezultat i identifikimit shpërdorues si *myrtelez për mitraloz apo rivole për revole* (SSH. f.44).

Jastek *em*. Nji farë qeseje e madhe me cipë pambuku, lini a mëndafshi, mbushun,brenda me lesh, me pambuk, pupla. (FO, f. 447).

U shtri prapt në shtrat, tue mbështet qafën edhe butin e krës në jastek e tue lânë veshët e lirshëm.V.2, f. 238.

Jazë *em*. zi që mbahet për vdekjen e një njeriu të dashtun, (FO, f.449).

...edhe enteri për jazë; Asht për jazë; V.2, f. 255.

2. Del në formën **jaz-a** “zi, ditë zie” në të folmen e Kelmendit (FK, f. 95).

Jerevi *em*.Veri: Shtëpi përdhese pa çardak . (FO, f.454).

Vojt e hypi mbi pexhere të jerevis...V.2, f. 62.

2. Del dhe te Fishta: **jereví,-a** *Kunata e Danit poshtë te jerevija*, (SGJ IX, f. 48).

K

Kallabllek *em*. Shumësi njerëzish, turmë, mizëri. turq. kalabalik.

Sod e ke kollaj, pse â kallabllek i madh- V2, f. 53.

2. Del dhe në formën **kallabllek** -Shkodër ana myslimane (me ramje të **a**-së në silabë të tretë); **kallabrek** ana katolike (me ndërrim të **ll: r** në rrokjen theksore); (FO, f. 480).

Kasavet *em*. drejt nga arabishtja: mendim, kujdes, merak, gajle, (FO, f. 516).

Mos kij kasavet...Shpresoj se nuk kanë me të trazue mâ...V.2, f. 37.

2. Del dhe në formën **kasavetli** në të folurën e zonës së Mbishkodrës e Malësisë së Madhe.

Kastan ndajf. Qëllimisht, postafat, dashtas; FO, f., 518.

Unë kastan, bile kishem rá n'ujë për mos me lânë gjurmë, V.2, f.37.

2. Del dhe në të folmen e Kastratit, **kastan** *ndf* - për tu tallur. (SF 3, f. 53).

3. Del dhe në formën **kastanile** – në të folmen e gropës së Shkodrës: *I shkova kastanile në shpi*; (FO, f.518).

Kismet *fat*, e shkrume, e thanë. (OGJSH, f. 540).

Përgjegji vetëm: -Kismet! V2, f. 54.

2. Në Ulqin dhe në anën katolike të gropës së Shkodrës tue labializu **kysmet**.

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi***

3. Del dhe si *pasth*. ... nesër do të udhëtoni për Gjirokastrë. *Përgj.* kismet! (OGJSH, f. 540).
4. Del dhe në trajtën **kysmet,-i** te Fishta: “*Kuerdo t’jetë kysmet me i dalë,* (SGJ XIV, f. 143).

Kovë em.(turq..koga, kova). enë prej llamarine, prej zinku, prej plastike etj. (OGJSH, f. 136).

Vetëm një shërbtore u duk me dy kova edhe mbushi ujë në pusin e rrethuem me shimshirë. V.2, f. 204.

2. Del dhe në trajtën **katrov/a** te Fishta - “enë zakonisht prej balte të pjekur, por edhe prej druri, me grykë të ngushtë, me dy veshë dhe e shtypur në dy anët: “*Si me gjuejtë poca e katrova* (SGJ, f. 131).

M

Mahallë em.”lagje” .Nga turq. mahalle. (FE, f. 229).

Le ta marrë vesh t’anë mahalla se kam natë shyhreti sonde. V.2, f. 50.

2. Del dhe në formën **mëhalleti mb.** (FGJSH, f.907).
3. Del dhe tek Fishta “*Kush me djalë, kush me mahallë*” 478. (SGJ XIV,f. 151).

Maná *pasth.* Malësorët e Dukagjinit kanë në majë të gjuhës “*maná*” si besa; *Maná po! Maná jo! A je kha vjen amaná?* (FO, f. 27).

Jo kurr, manà. V2, 274.

Marak em. Dëshirë për të marrë vesh diçka rreth një njeriu a një gjaje.....përkujdesje, kasavet, shqetësim. (FO, f. 642).

Andrrat qi pau, për të parën herë qyshë se e zûni maraku, qenë t’âmblla. V.2, f. 63.

2. Del dhe në formën **marakli-** *Asht maraklije kangësh ;* V2, f. 62.

Maraz em. marasi “sëmundje, brejtje. Nga turq. maraz “sëmundje”. (FO, f. 304).

E më vinte maraz... V.2, f. 206.

2. Del dhe te Fishta maraz,-i “ndjenja që përftohet kur nxehet njeriu” *Me një zâ aj n’gjysë t’ marazit*” (SGJ XIV,f. 153).

Marifet em. Zotësi, shkathtësinë një punë teknike. (FO, f. 618).

Asaj i duket se kish ardhë, dalkadalë me marifet. V2, f. 46.

2. Del edhe në këngët shkodrane: “*Marifet kenka me u dashtë/As kërkush mos me dijtë gja*”(250KQSH, f. 457).

Marre em. “turp”. Marroj “turpëroj” Shkodër. (FE, f. 306).

2. Te Koliqi del dhe si mb. **MARËSHËM** (i,e) (*Dukej shumë i marëshëm,* V2, f. 272).
3. Del dhe si em. **marëshmëni-a** (*at siguri të hijeshme e plot marëshmení,* V2, f. 231).
4. Del dhe si folje **marro-j** kal. - turq. turpëroj në të folmen e Kelmendit. (DSH III, f. 86).

Mejhané-ja em. lokal ku shiten dhe shërbehen pije alkoolike me meze të ndryshme, FO, f. 636.

M'e lânë krejt rakinë, me i thënë lamtumirë mejhânës... V.2, f. 249.

2. Del dhe në trajtën **mejhanxhi**. Ai që mban mejhane, pije shitës. (FO, f. 636).

Mekam em. Melodi, ton muzikor, motiv... (FO, f. 636).

...tue rreshtue fjalët në një mekâmë të përvaishëm. V.2, f. 213.

Minder em. Shtresë e mbushur me kashtë, rallë me lesh e piskueme me gjylnyer që shtrohet përsipër një shtrati të ngushtë, (FO, f. 660).

*Nânëgjyshja, ndëjë në minder t'odës së bukës...*⁹¹

2. Del si këngë djepi në Shkodër: *Zojë e rëndë n'mindër e pshtetun*", FE, f. 171.
3. Gjendet dhe te Fishta "*Tuj u shkarafend m' minder*", (SGJ IX, f. 58).

Musander em. Nji si raft apo dollap i goditun mbrenda murit ku vendosen të paluemdyshekët e jorganët për t'u ruejtë gjatë ditës. (FO, f.675).

Andej musandra, këtej dritorja prej kah shihej mandi në mjedist'oborrit. V.2,f. 239.

N

Nafakë Veri: rrisk, baft, mirësi, mbarësi. (FO, f. 695).

Martoju more kastigim, mbasi ta ka bâ Zoti nafakë! V.2, f. 259.

2. Del te Fishta në shpr. "*Edhë hor, pá farë nafaket.*"⁴⁶⁹. (SGJ XIV, f. 163).
3. Del dhe në forma të tjera në të folmen e Kastratit si:
 - a. mb. **nafaklik-g** -fatkeq.
 - b. mb. **nafakzez-** fatkeqe
 - c. mb. **nafakmath-dhe** -fatbardhë
 - d. mb. **nafakprem-e** - i pafat (SF III, f. 54).

Nákël fj. plk. Shkodër. diçka si parandjenjë, që i ngel merak njeriut prej dyshimit, (FO, f. 698).

Nuk shkova mâ gjatë, po ai na qênka bâ nakël. V.2, f. 309.

2. Del tek Fishta "*Se dishka nakël m'âsht bâ*" (SGJ XIV, f. 163).

Nam (pers. nam-zë, emër famë). Emër që i del dikujt për të mirë apo të keq. fjg. dëm i madh, shkatërrim. (FFHGJSH, f. 396).

Në vënd t'em, për mue ti kishte bâ namin, e dij. V2, f.41.

2. Del edhe te Fishta: *Ku kulshedra kishte dal/ Nam të zi tue ba mbi shalë.* (PGJSH, f. 183).
3. Del dhe në të folmen e Shkodrës si fraz. ndajf. : "*Me nam! I lumi aj për rodë t' vet!*" (PGJSH, f. 183).

⁹¹Po ai, po aty, f. 191.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

4. Del edhe si kompozitë **namzi, -zezë** *em. mb.* famëkeq. (FGJSH, f. 183).
5. Del edhe si kompozitë **namërrfë-ja** te Fishta “*Qi na ra kjo namërrfë*”. 260. (SGJ XIV, f. 163).

Nejse *pj. turq.*..sido që të jetë puna, sidoqoftë, ta lëmë me kaq. (OGJSH, f. 160).
Ke falisë në mende-a? Nejse, e ndreqim atë punë. V.2, f. 300.

2. Del e përdorur edhe formën nojse në të folurin e Malësisë së Madhe.

O

- Odë** *em.* Një nga pjesët, në të cilat është ndarë një ndërtesë përbrenda, këthinë, dhomë ndarë. Turq. odá. (FO, f. 725).
Grát i gjet të rrjeshtueme n'odë të t'et, të gjitha mbulue kryet me ruba të zeza. V.2, f. 213.
2. Del dhe në shprehjet **me të zan oda** – me u turpnue. (FGJSH, f. 1029).
 3. Del dhe në *shp.* **oda e mirë**- oda e madhe –bised. (FGJSSH, f. 1299).
U shtrojshin n'odën e madhe i a thojshin kângës deri në të zbardhun të dritës. V.2, f. 55.
Neta shkoi fill' e n'odë të miqve...Ishte odë mjaft e madhe. V.2, f.100.
 4. Del dhe në *gjëgj. pop.* si: “*Ni odë e ndryme / plot zoja t'lyme*”- shega. (FGJSH, f. 1029).

P

Paftë *em.* ”pllakë metalike, brez argjendi” .Nga turq. pafta. (FE, f. 365).
...e zonja e shtëpis si mbas zakonit të Shkodrës kishte mbulue me paft të zezë. V.2, f. 41.

Papuçe *sh.* Papuçe *em.* Veri: pantofla, shapka, (FO, f. 747).
...i rrijshin mirë çorapet e papuçet... V.2, f. 251.

- Pare** *em.* parei “lloj monedhe”. Nga turq. para. (FE, f. 370).
... paret vendue gjithkah me dever. V.2, f. 169.
2. Del te Koliqi, *fig.* me dhanë fryt, rezultat. “*...as kërcnimet s'kishin ba pare...*”. (FGJSH, f. 1060).
 3. Del te Fishta “*Mos lakmo pares s'huej*” 42. (SGJXIV, f. 173).
 4. Del dhe në disa frazeol. Në të folmen e Drenicës si: *E bani për pesë pare:* e nënçmoi; (GJA-FE, f. 159).
 5. Del dhe si *mb.* **pareli**. I ka vllaznit pareli (FGJSH, f. 1060).

Pexhere *em.* “dritare; frëngji”, Nga turq. pendžere “dritare”. (FE, f. 375).
Vojt e hypi mbi pexhere të jerevís ... V.2, f. 62.

2. Del dhe në trajtën **pixhere** në të folmen e Kelmendit (DSH III, f. 106).

Peshtah *em.* kuti e punueme bukur, shpeshherë e veshun me kadife ose e gdhenun, ku ven nusja mjete kozmetike. (FO, f.768).
E ajo mori një peshtah ari të punuem për mrekuilli. V.2, f. 87.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Plaf em. Mbulesë prej leshi të dhisë, me ngjyra të ndryshme, (FO, f. 774).
Burri erdh e ndëi në plaf me ta kambëkryq...V.2, f. 220.

Q

Qedër m. dam , prishje, humbje në tregti, në punë (FO, f. 786).
A nuk e dini se lagshtina e natës bân qeder, V2, 25.
2. Del dhe me trajtën **çeder**. *...me dalë pa prit pa kujtue njerz me një pasuní qi me pas mëndja çeder. V.2, f. 303.*
3. Del dhe në trajtën **gjeder** në shprehjen “qari e gjederi jane vllazën” (Kastrat- Malësi e Madhe).

Qemane em. Gjithkund **qemane**, por në Shkodër **qemale**, muz. Si në turq. vegël muzikore kordofone me katër tela... ,violinë. (FO, f. 768).
...ty kur të rritesh, tash po të blej një qemale. V.2, f. 192.

R

Rubë em. Shami koke e madhe granisht. Në turq. ruba “gja që veshet, petk, plaçkë, veshje ndërresash në përgjithësi. (FO, f.844).
Grát i gjet të rrrjeshtume n’odë të t’et, të gjitha mbulue kryet me ruba të zeza. V.2, f. 213.
2. Del dhe në shpr. u ba për rubë të zezë – i ka ndodh një vdekje. (FFGJSH,f. 846).
3. Del edhe te Camaj: *mbulon kryet me rubë të zezë.*⁹² (Vepra 10, f. 155).

S

Saber em. “durim”sabrushëm “ i durueshëm”geg. Nga turq. sabr. (FE, f. 441).
...me pak sabër e marifet, do t’i delte në krye. V.2, f. 92.
Pse e kam dijtë kam prit me sabër... V.2, f. 50.
Apo në shprehjet: **Bora sabrin** (humba durimin) V.2, f. 143.
2. **Sabri** ka selametin, fj.u. apo u dhashtë Zoti **sabër** (FGJSH, f.1293).

Sahan em. “tas bakri” .Nga turq. sahan “tas bakri”. (FE, f. 441).
Ç’e ke bâ sahanin e madh? V2, f. 123.

Sahat em. Njësi kohe baras me një të njëzetekatërtën pjesë të ditës. (FO, f. 858).
Dy sahat me mbledh dy copë krande. V2, f. 127.
2. Në urime për fejesë në Shkodër: “*pastë qillue sahat’i i hajrit.* . (FO, f. 858).
3. Te Fishta e përdorur me zgjerim kuptimi për një njeri të mbajtur mirë (*Në sahat e në takí*) (SGJ XIV, f. 200).
4. fiz. Vegla që shënojnë orët e ditës: *sahat xhepi, sahat dore.* (FO, f. 858).
5. bot. *Lule sahati* (Shkodër, Tiranë). FO, f. 858.

⁹² M. Camaj, *Vepra*, vëllimi 10,Tiranë, f.155.

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi***

6. **sahatçi-u** *em.*-(turq. saatci) orëndreqës. (FGJSSH, f. 490).
7. **Sahatçija, Sahatçiu** *em.* Familjesh të ndryshme në Shkodër. (FO, f. 859).

Sallni *em. vjet.* Shkodër para 40 vjetësh: sherbezllëk tue u tundë e përdredhë, (FO, f. 870). Del si folje te Koliqi, trajtë e cila nuk gjendet në FO:
*...me t'ardh gjaksi e mu tu sallnisë përpara në kreni pa i hy ferrë në
kâmbë V2, f.51.*

Sedër- respekti ivetvehtes. (FO, f. 886).

Deshiri i dijes sa sedri e krenija. V2, f. 38.

2. Del dhe si *mb. sedërmadh*-e mb. (FO, f. 886).
3. **Sedërprekun-** *mb.*, dhe si *ndajf.* - me sedër të prekur. *Shkoi tepër sedër
prekun prej tyne.*(Shkodër, Kosovë, Pukë). (FFSHP, f. 373).

Seri Vepri e të shikimit për kureshtje ose për andje, për kalim kohe, argëtim.
FO, f. 889.

Hilushi e shikoi për seri. V.2, f. 292.

2. Del dhe në formën **send seri!** *...si kenka kështu kaq frigacake...Send seri!*
V2, f.142.
3. Del te Fishta kryesisht në togun **për seri** “ *A ké pa ndo'i herë për seri*”
SGJ. XIV, f. 163.
4. Del dhe në formën **seritem** f.vet. - *rri e bëj sehir nga habia.* (DSH II, f.
414).
5. Del dhe si folje në të folmen e Hotit: *U çudite e serite* (DSH II, f. 414).

Setër *em.* (ar.setr “mbulesë, mbulim, >turq..setre). Xhaketë burrash.(OGJSH,
f.198).

...veshë me çakçirë e me një setër ushtarësh. V. 2, f, 282.

2. Del te Fishta “*Shtjerrë opangash, grisun setren*”11. (SGJXIV, f. 202).

Sofrabez *em.* turq. sofrabezi “pëlhurë sofret” (FO, f. 920).

*E shoqja ndër gjûj para sofrabezit, shtrûe në bar nën hije të një
gardhi... V.2,f.178.*

2. Del dhe në formën **sofrabes ose shtroje – shtroja** pecetë buke e vogël po
në të folmen e Bregut të Bunës (DSH I, f. 363).

Sh

Shegert *em.* (pers.shagerd.turq..sakirt). Çirak; nxënës për të mësuar një
zeje.(OGJSH, f. 207).

...mbas një banaku rrijsin në heshtje shegertat. V.2, f. 169.

Sheher *em.* qytet i madh...qendër qeveritare, tregtie e trafiku. (FO, f. 958).

*...veç për hatër qi i kishin e për nderna të vogla qi atij i takonte me u
bâmë në sheher e në mal. V.2, f. 91.*

Sherbezllek *em.* Shkodër: krenari, kryenaltësi. Ecën i bjen rrugës me sherbezllëk.
(FO, f. 964).

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

2. Te Koliqi del në formën **sherbez**: *Asokohe hynte sherbez në pijetore*, V.2, f. 248.

Shimshir *em.* (>turq..simsir). Shkurre përherë e blertë me dru shumë të fortë. (OGJSH, f. 210).
Vetëm një shërbtore u duk me dy kova...në pusin e rrethuem me shemshirë. V.2, f. 204.

Shyhret *em.* Gëzim i madh, gazmend, kalim kohe me ëndje, me qejf e dyzen (FO,f.976).
“t’a marrë vesh të tani mahalla se kam natë shyhreti sonde” V.2, f. 50.

Shyhretshëm (i, e) *mb.* *Shkodër* > i gëzueshëm, gaztor, qejfli. (FO,f.976).
Te Koliqi del në trajtën **shyreçme (i, e)** *Është shumë vajzë e shyreçme...* V.2, f. 62.

2. Del edhe si emër vetjak njeriu **Shyhrete-ja** *em.* Që ma së forti ndigjohet në Shqipëri të Mesme. (FO,f.976).

Shyqyr *m. nj.* (*prej turq.*) *Me ia dit shyqyrin- me ia dit vlerën.* (FGJSH, f. 1440).
2. Del dhe në formën **shyqyrrllëk**; Gëzim, ngjarje e gëzueshme. (FGJSH, f. 1440).
3. Del edhe në vargjet e këngëve shkodrane: *“Shyqyr dushë qi të kam kojshie / Kur të rritem vij e rri”*. (250KQSH f. 461).
4. Del dhe si pasth. *Turk shyqyr!* (SGJ IX, f. 70).
5. Del dhe si emër vetjak njeriu, **Shyqyri**.

T

Takatúke *em.* Shkodër: tavllë për të hedhur bythçet e hirin e cingareve. (FO, f. 987).
...vroi një **taketuke** mbushë me funde cingaresh, V.2, f. 253.

Takëm *em.* “orendi shtëpiake, kostum, pajisjet e shalës” .Nga turq. Takem “pajisje shtëpiake”. (FE, f. 498).
Sofër e shtrume me takam të mirë. V.2, f. 224.

2. Del dhe si *mb.* **takamisur (i, e)** - i pajisur , i mobiluar. *Apartamenti ishte i takamisun pa kursim* (E.Koliqi, Shija...). Në (FGJSH, f. 1443).
3. Del dhe si shprehje: *takami i kafes* (MM).

Tangar *em.* Shkodër : enë e metaltë, ku ndezin qymyr dhe mbajnë prush për të ngrohur oden ose lokalin ku rrinë. (FO, f. 995).
Mbas darke ishim rrethue te tangari un, nâna, Diloca. V.2, f. 148.

Tanuz *em.* Lloj qelesheje e kohës së Turqisë.
-veshë me branavekë, me anterí të mëndafshhtë, jelek të zi, çarapë të bardhë, këpucë të shkurtra lustrafinit, tanuz të vûmë mbi njânin sy... V.2, f. 101.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

- Tutë** em. "frikë"; tus, tut "frikësoj" shkodr.Turq. tutmak. (FE, f. 509).
Le të më thërrasin tutëz, le të më quajnë djalë të lig. V.2, f.49.
2. Del dhe në formën *tut-a-* frigë "e ka marrë tuta". (DShI, f. 320).
 3. Del dhe si *fol. vet.- tutem.* kam frikë. (DShIV, f. 256).
...pa u tutë e shikojshin orë e ças dekën. V.2, f. 109.

U

- Uzdajë** em. "besim, shpresë" shkodr. Nga serb. uzdaja "besim". (FE, f. 522).
Misjoni i naltë me edukue djelmnin, qi sot është uzdaja e lumnis s'ardhshme... V.2, f. 48.
2. Del dhe në të folmen e Shkrelit: *uzdajën e mënen e ke përsmarit;* (DI, f. 320).
 3. Te Fishta "Drue s'm'ká metë per sod **uzdajë**. 37. (SGJXIV, f. 235).

- Vaki** (tur: vaka) ndodhi, ngjarje. (FFHGJSH, f. 574).
Por Malsuer artist si atë s'bân vakí me pa. V2, f. 313.
2. Del dhe në *shp. S'ka ba vakí / me marrë plaka i djalë të ri.* Veri. (FO, f. 1075).
 3. *shp. Kjo soj deket e rrezikut mos i baftë vaki anmikut,* nga një vajtim në në Malësi të Madhe. (FO,f. 1075).

XH

- Xheze** em. "Ibrik kafeje". Nga turq. dzezve. (FE, f. 545).
Shtëpija ishte e ndrequn, kafja gati ndër xheze...(FE, f. 213).
2. Del dhe në formën **gjëshme, gjézve** në Pukë e në Mirditë. (FO, f. 1114).
 3. Apo në shprehjet **xhezme njishe, dyshe,** (FGJSH, f. 623).

Z

- Zati** *ndf.* Kryesisht, ma së forti, taman; në fakt. Turq. zaten, zati. (FO, f. 1149).
Po, zatí ti s'din veç me qitë bejta. V.2, f. 175.

- Zahmët** em. mundim, vështërsi.(Shk.) të *dhashë zahmet, më fal.* (FO,f. 1140).
Ndale pak, zahmet, njaty se po laj do borxh në q'at dugâjë. V.2, f. 311.

Së fundmi, mund të themi se një nga qëllimet kryesore të këtij studimi krahasues, ishte për të vënë re, deri në çfarë mase është përdorur në prozat e tij e folmja krahinore (ndikuar dukshëm nga orientalizmat), krahasuar me të folmen qytetare. Kështu nga përqasja me një sërë orientalizmesh në të folmet e ndryshme të krahinave si: (Kelmend, Postribë, Hot, Kastriot, Rranca të Mbishkodrës, Rragam, Bregu i Bunës, Drenicë etj.), vumë re se ai, kryesisht **mbështetet në të folmen krahinore, pa lënë mënjandë dhe ligjërimin e qytetit të Shkodrës** (siç e përmendëm në çështjen më

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

lant), i cili siç shprehet dhe ai vetë, në vetitë e veta dallohet për një gjallëni të lëvizur trajtash, për një pjekuri thanjesh plot trill me frymë të njerzishme...⁹³.

3.3. Sllavizmat

Në prozën e Koliqit vihen re edhe përdorimi i disa sllavizmave në dy vëllimet e tij, “*Tregtar flamujsh*” dhe “*Hija e maleve*”. Këto, në të shumtën e rasteve përdoren për efekte stilistike. Sllavizmat këtu ndihen si krahinorizma dhe dalin si emërtime të sendeve e dukurive krahinore, të panjohura për krahinat e tjera dhe si mjet për të paraqitur mjedisin ku zhvillohet ngjarja, si dhe për të tipizuar personazhet, psh:

“...*turrshëm i flakoi në shpirt një dëshirë i falisun*” V. 2, f. 243.
(*falis*- f.“çmendem”. Nga serb. faliti “mungoj”. (FE,f.145.)

“*S’kapem aspak me me Luigjin por me at...stërvinën...*” V. 2, f. 260.
(*stërvinë*- em. “kërmë” geg; nga serb.strvina “kërmë” që lidhet me sll. e vj. kish..(FE, f. 458).

“*Kjo është shtëpi e veçuese: katundin e mshefë njëj prozhëm atje poshtë*”. V. 2, f. 220.
(*prozhëm* - em. “korie”, pyll me shkurre. E afër me serb. (FE, f. 405.)

“*Drandos i â mbushë mëndja se unë s’bari kore se do e bëmë me doemos një punë...*” V. 2, f. 49.
(*koritem* f. “turpëroj nxij faqen” shkodr. Nga sll. e vj. kishtare “poshtëroj”. (FE, f. 253.)

“*Unë isha në qefë, për me e gërgá, i thashë Malsores së re...*” V. 2, f. 148.
(*gërgas*- f. bezdis, ngacmoj, shtie keq fus kalla; sll.vj.kishtare glagoliti. (FE, f. 171).

“*Sablja e Jeniçerëve bani copë-copë selin e Skanderbeut*” V. 2, f. 160.
(*sablë*, f. “kordhë”. Nga sll. e vj. kishtare. (FE, f. 441).

Por, siç thamë, shumica e tyre përmbajnë më së shumti ngjyrimin e fjalëve krahinore, prandaj edhe lehtë mund të zëvendësohen me fjalët gjegjëse të shqipes, si:

falis – çmend; *gërgas* – ngacmoj; *kori* – turp, *peshqesh*- dhuratë, bakshish; *prozhëm* – pyll, *zhëg* - ditët më të nxehtë; etj.

Një numër i madh i këtyre sllavizmave, të përdorura nga Koliqi, gjenden në fjalorin shpjegues të shqipes. Por mund të themi se ato gjithnjë sjellin nuanca emocionuese, kuptimore, ndërsa një pjesë e tyre dallohen për forcën aktualizuese e tipizuese.

⁹³ E. Koliqi, *Vepra 5*, Prishtinë, 2003, f.60.

3.4. Neolatinizmat

Koliqi shquhet për një numër të madh përdorimi të neolatinizmave. Këtu mbizotërojnë italianizmat, të cilat përdoren jo vetëm për qëllime stilistike, por edhe për shënimin e nocioneve të ndryshme. Shumica e tyre përdoren si stilema, për të tipizuar gjuhësisht ambientin e kohën dhe jo vetëm periudhën e pushtimit italian në bregdetin shqiptar, por edhe vetë ndikimin e Koliqit nga gjuha italiane, meqenëse ai atje kreu dhe studimet.

Një numër i këtyre italianizmave nuk gjenden në fjalorin shpjegues të shqipes ndonëse janë bërë pjesë e saj, por ka nga ato fjalë të cilat nuk do të bëhen asnjëherë pjesë e shqipes, pasi kanë përgjegjëset e tyre në gjuhën shqipe, si p.sh.:

konvincioneve (bindjeve), stimën (vlerësimin), ritrata (portreti), absencen (mungesën), attitude (zakon) etj.

Megjithëse shumë nga këto njësi e kanë gjegjësen e tyre në shqip, Koliqi i përdor ato për efekte stilistike si p.sh.:

*“S’ dij gjâ un për kët punë, po edhe t’ ishte e vërtetë ai emzoti ka **atenuantet** e veta...Jena shqiptarë e punon **influenca** e rrethit mbi ne”* V. 2, f. 37.

*“Mëndojnë se e lâ prej friget e jo prej **konvincioneve** qi kam!”* V. 2, f. 37.

*“Ktheu te nxânsat e porositi të parin e klasës me mbajtë qetîn n’**absencën** e tij sepse do t’u vononte pak jashtë”* V. 2, f. 51.

*“Sa fort më ke **kastigue**, more S.huk, kur ke kënë i vocërr”.* V. 2, f. 116.

*“...në **kolet** të fortë bardh si bora hekurosë ma s’miri”.* V. 2, f. 169.

Vihen re edhe shumë neolatinizma, të cilat në bazë të kontekstit, Koliqi i përdor me kuptime të ndryshme, si:

mësallë, f. (nga lat. sofrabes i gjatë e i ngushtë; tryezë; gosti; (FE, f. 322).

*“Vajza hodhi **mësallën** (**mbulesën**) me huj mbi tryezë”* V2, f. 99;

*“E rriijshin deri vonë tue bisedue... e tue këndirun ndër **mësalla** (**tavolina**) gazin qi u shpërthente”.* V2, f. 198.

Në përgjithësi këto huazime kanë vlera shprehëse. Në këto fjalë shquhen lehtësisht treguesit fonetikë e ato fjalëformues që i bën të dallohen si fjalë të huaja për shqipen, për sa i përket këtyre treguesve, në fjalë të tilla, si:

*“Oda me dy pasqyrat e saja, me tryeza mbushë me libra, me raft e **lavabo** (lavaman), qendronte në një gjysme drite të lehtë”.* V. 2, f. 237.

*“Rrollja e hanës së plotë rrinte pezull në **firmamento** (kupa e qiellit) mbas rrjeshtit të plepave”.* V. 2, f. 231.

Por tek Koliqi vëmë re edhe mjaft fjalë të huaja me parashtesa e prapashtesa të shqipes, si p.sh.: **minestrën** (supën) V. 2, f. 225; **konfortet** (pajisjet ndihmëse) V. 2, f. 296; **stimen** (vlerësimin) V. 2, f. 41;

Gjejmë shpesh dhe mjaft shprehje të tilla, si: “*Bajlozi i Venedikut i pëshpëriti: **Tersicore!**”⁹⁴. V. 2, f. 231.*

Me këto fjalë të huaja, ai shpesh krijon edhe mjaft neologjizma shprehës që ndihmojnë në portretizimin e personazheve që sigurisht gjejnë vend vetëm në veprën e tij, si:

*“Martoju more **kastigim**, mbasi ta ka ba Zoti nafakë!”* V. 2, f. 259. (Këtu “**ditëzi**”. Nga it. i dënuar, i ndërshkuar).

⁹⁴ Mit. Muza e vallëzimit.

“Nji *atitudë plastike gjet paqën*”. V. 2, f. 85. (Këtu “shprehje e fytyrës”).
Shpesh ato përdoren dhe për të shprehur gjendjet e ndryshme psikologjike që krijohen tek personazhet e tij, si:

“...a është viktimë i një *aluçinacioni*...” V. 2, f. 16;

“aventurë vërtet e jetueme prej tij a por efekt i një *autosugjestjoni*” V. 2, f. 17;

“...s’kena ardhë këtu me ndigjue *lecjon*...”. V. 2, f. 178.

“Rrollja e hânës së plotë rrinte pëzull në *firmament* (kupë të qiellit) mbas rrjeshtit të plepave”. V. 2, f. 231.

“Neta u suell kah *pianoforta* e u përpoq m’e përsjellë”. V. 2, f. 106.

Kreu IV

4.MODELI LIGJËRIMOR KOLIQIAN DHE PRURJET E TIJ ME VLERA SOCIOLINGUSTIKE E ETNOLINGUISTIKE

4.1 Roli i disa faktorëve jashtëgjuhësorë me vlera sociolinguistike

Dihet tashmë se **Sociolinguistika**, që ka si bosht themelor parimin e J. Fishmanit: “*Kush flet, me kë, çfarë varieteti, të cilës gjuhë, kur, për çfarë dhe me cilin bashkëfolës*”⁹⁵, të mbështetur më pas dhe nga G. Berruto me tri pyetjet aksiomatike: “*Si, pse dhe ku*”⁹⁶, përshkruan larminë dhe variacionet ligjërimore që shfaqen në gjuhë si pasqyrim i ndikimit të faktorëve shoqërorë, jashtëgjuhësorë⁹⁷.

Veprat përgjithësuese me karakter të përgjithshëm teorik, si ato të J.Fishmanit e D. Hymesit bënë konceptimin ndërdisiplinor të sociolinguistikës, drejtim studimesh që më pas U. Labov, e shndërroi në një disiplinë të pavarur, duke i kushtuar mjaft rëndësi *kontekstit*⁹⁸ dhe bazës etnografike dhe etnologjike të larmisë ligjërimore. Prej tij, studimet sociolinguistike do të anonin shumë nga synimi për të parë se si veprojnë faktorë të tillë, si: **gjinia, mosha, gjendja ekonomike**, si dhe me tre tregues: **të ardhurat, profesioni, arsimit**. E pikërisht ky vlerësim i kontekstit social, si faktor me peshë në dallimin e variantshmërisë ligjërimore, ka çuar, sipas Hymes, në njohjen e një tjetër fushe kërkimi që ai e quajti “etnografi e të folurit”(Shkurtaj, 2010:42, Holmes, 2015: 432).

⁹⁵ J. Fishman, *Who speaks, what language, to whom and when*, 1965, nr 2, 67-88.

⁹⁶ G. Berruto, *Fondamenti di sociolinguistica*, Roma- Bari, 2006, f. 10.

⁹⁷ Gj. Shkurtaj, *Sociolinguistikë e shqipes*, Tiranë, 2009, f.17.

⁹⁸ Dell Hymes, *Learning Context and its effects on second language acquisition*, Introduction, Joseph Collentine, 2004, USA, f. 153.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Prandaj edhe ne, në këtë pjesë të studimit, do të trajtojmë rolin e disa prej këtyre faktorëve të jashtëm shoqërorë, duke kundruar se si kanë ndikuar ata në gjuhën e Koliqit e të shembullzojmë relativisht dukshëm, ndikimin që kanë pasur edhe në ligjërimin e këtij shkrimtari:

- 1) **mosha e folësve**, d.m.th. e personazheve që ka sjellë ai në prozën e tij;
- 2) **gjinia e folësve**, duke na u shfaqur se ka pasur e ka edhe dallime ligjërimore, sipas dallimit të njerëzve në gjini (sekse) të ndryshme, ku meriton vëmendje sidomos ligjërimi e “ëmbëlsia” e së folmes së femrave qytetare të Shkodrës;
- 3) **përkatësia fetare**, e cila në një qytet si Shkodra me një përbërje të qytetarëve që kishin disa besimin katolik të hershëm, të tjerë e numerikisht më të shumtë kishin besimin mysliman, po nuk mungonte edhe një element me besimin e krishterë të rritit ortodoks (pakica malazeze në qytetin e Shkodrës, si dhe në ndonjë katund të Mbishkodrës, si në Vrakë e Kamenicë) etj.

• **Mosha**

Edhe studimet e bëra në mjediset shqiptare, së pari, nga dialektologët, edhe para se të shpallej sociolinguistika si disiplinë më vete, duke synuar të jepnin përshkrime sa më të sakta të të folmeve të krahinave përkatëse, kishin vënë re se ligjërimi edhe brenda së njëjtës krahinë, madje dhe fshat a familje, dallohej edhe sipas moshës së folësve. Dhe, në fakt do të bëhej e qartë se edhe në një bashkësi të vogël a qelizë sado të ngushtë shoqërore, si p.sh. familja, jo vetëm është e mundshme (por edhe duhet) të dallojmë: *brezin e ri*, *brezin e mesëm* dhe *brezin e vjetër*⁹⁹. Pra, tashmë është bërë e ditur se mosha e folësit është një ndër elementet jashtëgjuhësorë bazë, që na sjell dhe një variacion ligjërimit që ka të bëjë dhe me të folurin e përditshëm të njerëzve.

Mosha është një ndër elementet jashtëgjuhësorë bazë, që krahas variacionit ligjërimit, ka të bëjë dhe me të folurin me nënkuptime, si një lloj shprehjeje që i ndeshim shpesh në të folurin popullor, e kryesisht në gojën e të moshuarve, ku mendimi jepet në mënyrë të tërthortë, nëpërmjet një të foluri alegorik, ndër të cilat mund të përmendim “*të folurit me rrotulla*”¹⁰⁰ apo me “*mesele*” të cilat janë krijime popullore me një nëntekst të fortë.

Një gjë të tillë e ka vërejtur edhe Koliqi në shqyrtimin me titull “Shprehjet e qytetit të Shkodrës”, ku shprehet se *ligjirimi i qytetit të Shkodrës në vetitë e veta dallohet për një gjallëni të lëvizun trajtash, për një pjekuni thanjesh plot trill me frymë të njerzishme, për një prirje kah shprehja e krypun dy-kuptimesh*¹⁰¹.

Mbi këtë bazë, shpesh pleqtë mendjehollë, pra brezi i moshuar, improvizon “rrotulla”¹⁰² në varësi të situatës, të cilat përdoren për të ilustruar apo argumentuar më me efekt mendimin që gjatë bisedës shtrohet.

Kështu në tregimin “**Sa qofsh, pleqnofsh**”, zakoni dhe nderi i shtëpisë, luajnë një rol të rëndësishëm, ku malësori duhet të jetojë me nder, pavarësisht se për këtë i duhet të vrasë vajzën shtatzënë. Kështu pleqtë mendjehollë të dy familjeve lidhur me

⁹⁹ Po ai, po aty, f. 118.

¹⁰⁰ Gj. Shkurtaç, *Rrotullat si shprehje artistike e urtësisë popullore*, Drita, 1981, 15 Nëntori, f. 11.

¹⁰¹ E. Koliqi, *Vepra 5*, Prishtinë, 2003, f.60.

¹⁰² Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 120.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

tragjedinë e ndodhur, kur diskutojnë me intuitën e tyre të hollë, improvizojnë disa “rrotulla”:

“Pyetja e hollë, qi plaku i Hajdar Litit bâni n’at trajtën e përfytyrueshme në të cilën malësorët t’onë janë mjeshtra, qe kjo:

-Pse ma derdhe at miell?

Xhep Neli, plaku i Sufës, e përfshîni fluturim rëndësîn e atyne fjalve dhe aty për aty ia priti:

-Ça kërkon mielli i yt në thes t’em?

Plaku i Hajdar Litit mbet i topitun e s’dijti çu me i u përgjegjë”¹⁰³.

Apo në shpjegimin që babai Sufa jep pasi vret të bijën:

“-Kam pasë një mollë të kuqe qi më kënaqte me erë të mirë...Bukurija e saj ishte ngushllimi i syve të mij...Por i hyni krimbi e u kalb...Unë e këputa edhe e treta...”¹⁰⁴”.

Kështu Koliqi nën atë shtratin e “rrotullave”, për çdo ngjarje apo rrethanë, për të shprehur diçka nga përvoja e tij, për të goditur të metat, apo për të nxitur të mirat, kanë ruajtur gjykimin e thëniet me nënkuptime, duke u shpreh shpesh mendimin dhe në mënyrë figurative:

Kështu për “një grue të padhëndun e të padijshme”, te Koliqi gjejmë shprehjen:

-“Do kishem në dorë një brumë virgjën, qi me e plasmue mbas qefit t’em”. V.2, f. 146.

Ndryshime vihen re në sjellje e në të folur përse i përket personazheve edhe sipas **gjendjes social- ekonomike**.

Linën një shtëpiake Koliqi na e paraqet të tillë: *gojën plot të shame e plot ankime*¹⁰⁵.

Ndërsa Karlo Gjinaziu (përfaqësues i shtresës së ngritur), përdor një fjalor më të zgjedhur:

“...plot elegancë prej kâmbve deri në krye... s’i tha as “e gëzofsh” as “për shumë mot” si mbas zakonit, por “urime”¹⁰⁶.

• Gjinia

Një tjetër dallim gjuhësor rezulton edhe sipas gjinisë, i përmendur që herët në studimet sociolinguistike, ku kemi ndeshur shpesh në togfjalëshin “*gjuha e grave*” apo “*të folurit grarisht*”¹⁰⁷.

E folura e grave lidhet me sfera të caktuara, si ajo e gatimit: *arka e harxhit, qyfteri i verdh prej ftojsh, qyfteri i zi i rrushit (pelte, (V 2,f. 105);* apo fjalë e shprehje të ndryshme që gjendet shpesh në gojën e tyre në formën e pasthirmave, si:

“Qyqja un si po mbes pa djelm tu votra....Kërcuna un, kërcuna!” (V2, f. 30).

“Rrezikzeza unë!” V2, f. 404;

Ndërsa përse i përket konservatorizmit në të folur, burrat na paraqiten më konservatorë.

Kështu në tregimin “Dram i vogël” Tef Ballstani bën një dallim të dukshëm mes vajzës e djalit:

¹⁰³ E.Koliqi, *Vepra 3*, Prishtinë, 2003, f.79.

¹⁰⁴ Po ai, po aty, f. 75.

¹⁰⁵ E.Koliqi, *Vepra 3*, Prishtinë, 2003, f. 249.

¹⁰⁶ E.Koliqi, *Vepra 3*, Prishtinë, 2003, f. 262.

¹⁰⁷ Gj. Shkurtaç, *Dialektet e shqipës*, Tiranë, 2012, f. 30.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“Si djalin si si vajzën tregtari fatmirë i don sa s’ka. Vidën e kish da prej shkollë..Torçin e çonte përditë në shkollë”¹⁰⁸.

Kurse babai, Simon Rrukulli në tregimin “ Anmiku në shtëpi” kur e gjen vajzën me një libër në dorë i drejtohet së shoqes:

E ka hangër dreqi vajzën; a s’e shef-? A i ke sytë në ball?..

- Sot librin e nesër atë...¹⁰⁹.

Këtë dallim gjinor, Koliqi e vëren edhe në **varësi të mjedisin apo rrethanës**, ku zhvillohet procesi i të folurit.

Kështu në një mjedis familjar, në një diskutim mes burrit e gruas, në lidhje me vajzën që kishte mbetur shtatzënë, vërejmë disa shprehje që përbëjnë një veçori për etnografinë e të folurit:

Gruaja

“Filja ra në gjúj para tij e i a kapi kâmbët”.

“Aman pash sytë e ballit, mos i bân gja!”.

Burri

“I ati e kapi për krahu me tërbim dhe e ngrehi zharg:

Fol, stërvinë qi më ke qelbë konakun, fol: kush âsht ai? (V 2, f. 71).

Si? Minja? Loçka e zëmrës së tij?

*Ah, **bastardhja e poshtme**”* (V 2, f. 73).

Por ndryshe shprehet burri në një mjedis shoqëror në lidhje me këtë temë:

*“Hajdar Liti...**ma dhunoi vajzën e ma mbuloi emnin e shtëpisë me turp**”.* (V 2, f. 77).

Ajo çka bie në sy te këto përdorime është dhe natyra konservative e të folurit mes burrit e gruas, sidomos ajo e brezit të moshuar *ku burri dhe gruaja nuk e zinin me gojë emrin e njëri-tjetrit, por i zëvendësonin ata me përemrat: ti, ai, ajo, nieri, ajo, gruaja, rahmetliu etj. Kjo mënyrë emërtimi përmban në vetvete njëfarë eufemizmi¹¹⁰.*

Kështu edhe tek Koliqi, për të mos zënë në gojë emrin e burrit, edhe pas vdekjes, gjejmë të përdorur eufemizmat, si:

*“At **krah- thatin** e kam pasë shtyllë në shtëpi...”* V2, 31.

*“Don me thanë qi me ndëjë këtu për me krye punët qi bân**te orëpreri**”* V2, 31.

Gjithashtu vërejmë dhe përdorimin e shumë shprehjeve eufemistike nga ky brez, si:

*“...se **smundja e rëndë** ishte eufemizëm e se reticënsat e dajës dojshin disi me lehtësue lajmin e kobshëm....E morën vesht të gjithë edhe shpërthyen në britma e në vāj”* V3, f. 208.

*“E filloi për Çinton tortura me gjetë fjalë banale për me lajmue në qytet dekën e vllaut. “Ka ardhë **lajmi i zî...**”* V3, f. 211.

Një ndryshor tjetër interesant që përmend Koliqi është dhe **mënyra e të përshendeturit sipas gjinisë**.

Siç dimë, kur ndeshet në rrugë një burrë e një grua, sipas zakonit i takonte burrit të përshëndeste i pari. Kurse gruaja duhej të qëndronte “gatitu” në rrugë, me duar në brez e me sy përdhe, aq më shumë nëse bëhej fjalë për një të huaj, e nëse i flitej duhej të kthente përgjigje, vetëm me një të lëvizur buzësh pa ngritur kokën. Kjo sjellje e gruas sipas Koliqit dhe në tregimet e tij vjen si *shkak i disa zakoneve të vjetrueme qi*

¹⁰⁸ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 190.

¹⁰⁹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f.188-189.

¹¹⁰Gj. Shkurtaç, *Kundrime Gjuhësore*, Tiranë, 2006, f.71.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

ngjasin marrishtë në vënd t'onë, shumica e vajzave shkodrane toriten para njerzve të huej¹¹¹.

• Përkatësia fetare

Një dallim tjetër gjuhësor është edhe sipas përkatësisë fetare, ku ka dallime të dukshme, sidomos për sa i përket etnografisë së të folurit.

Kështu si një tregues i përkatësisë fetare janë disa nga eufemizmat, ku për të mos përmendur të vdekurin, në shenjë respekti për të, gjejmë të përdorur në veprën e Koliqit eufemizmin:

“drit-pastë”(ai që pastë dritë), ndryshe nga myslimanët ku gjejmë të përdorur shprehjen: “rahmetliu”(ai që pastë rahmet) apo “i shkreti”, (V2, f.375) “qyqari”, (V2, f.132) apo “orëziu” (V2, f. 394) etj. Këto të fundit mund të dëgjohen në të dy rastet si ndër myslimanët e katolikët.

Sipas besimeve, vihet re edhe një dallim semantik i foljes: “falem” apo “përfalem” – përshëndetem përzemërsisht me dikë (FGJSSH, 1980, f. 1428) që te Koliqi na del me këtë kuptim:

(shikova Don Markun qi po përfalej, (V2, f. 11); Grat u danë tue u përfalë e kaluen, (V2, 63);

Por për komunitetin mysliman gjejmë shprehjen: “shkoj në xhami me u fal” (me fal xhumanë), si psh.:

Shkojmë e falena me shtëpija t'ona”. (V2, f. 111).

Ndarja fetare e qytetit të Shkodrës kishte sjellë edhe ndarjen fizike të tij: pjesa lindore ishte katolike, kurse pjesa përendimore ishte myslimane. “Këto dy pjesë me banorë të të njëjtit qytet por me besime të ndryshme ndaheshin nga “Rruga e Gjan” apo “Piacca” që ndjek vijën që vjen nga pazari, kalojnë nëpër qendër e pastaj kthehet majtas drejt veriut për në Koplík”¹¹².

Duke u nisur nga kjo ndarje, e cila përcakton edhe ndarjen sipas dy besimeve, B. Beci vëren edhe disa ndryshime fonetike, si:

në të folmen e anës lindore, në dallim nga e folmja e anës përendimore, grupi i bashtingëlloreve [k/j] ka një denduri më të madhe përdorimi, për shkak se paraqitet dhe si refleks i grupit të vjetër të bashtingëlloreve [k/l]:

/klaj/ > /kja:j/ “qaj”

/kloft/ > /kjo:ft/ “qoftë”¹¹³.

Një dallim të tillë mes dy të folmeve na paraqet edhe Koliqi.

Kështu në shtëpinë e Uc Lleshit me besim katolik gjejmë të përdorur përshëndetjen:

“Kjofsh shëndosh”

Ndiç, si kjesh tue thânë, ça kjoftë e hejrit kjoftë për këtë zotni”(V2, f. 96);

Por në shtëpinë e Loros që mbante Ramazanin (V2, f. 283), Koliqi përdor shprehjen :

¹¹¹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 225.

¹¹² M. Hysa, *E folmja dhe onomastika e Matit dhe zhvillimet e tyre në rrjedhë të kohës*, Tiranë, 2015, f. 180.

¹¹³ B. Beci, *Të folmet veriperëndimore të shqipes... folmes së Shkodrës*, Tiranë 1995, f. 378.

“*qofsh shëndosh*” (V2, f.283);

Njishtu vjen përnatë me kë në hejri!” V2, f.253);

Duke pasur parasysh se edhe vetë Koliqi është katolik, mund të themi se në tregimet e tij gjejnë përdorim më të dendur shprehjet që i përkasin këtij besimi, si:

“*Kjosh me jetë e e mira të gjetët*” (“*Miku*” f. 96-97).

“*...është edhe e shpejtë: nuk i kjanë puna në dorë*” (V2, f.142).

Studimi i gjithë këtyre faktorëve, qoftë nga vlera shoqërore apo ideore, na fton për të shijuar hijeshinë e kumbueshmërinë e gjuhës së popullit përmes prozave të Koliqit, nga ku buron Malësia jonë bashkë me qytetin e Shkodrës, duke nxjerr në pah këto krijime artistike popullore si më të bukurat, shumica e të cilave duke kaluar gojë më gojë përbëjnë një pasuri të vyer të artit tonë popullor dhe të asaj që quhet etnografi e të folurit.

4.2. Terminologji e doke krahinore me vlera etnolinguistike

Gjuha e shoqëria janë të lidhura ngushtë dhe në mënyrë të pashkëputshme me njëra-tjetrën. Themi kështu, pasi të nxënit e gjuhës nuk mund të realizohet jashtë një konteksti të caktuar shoqëror, ndërsa ndërveprimi shoqëror nuk mund të realizohet pa gjuhën e folur.

Pra një ndër faktorët me rëndësi në përcaktimin e identitetit kombëtar është përdorimi i gjuhës. Kjo është jo vetëm përçuese e vlerave e traditave të popullit, i cili sot ka fituar një dimension të ri në planin etnolinguistik e sociolinguistik.

Në këtë vështrim, do të shohim edhe prozën e shkurtër të Koliqit, për nga pikëpamja e etnografisë së të folurit, për të vërejtur se si janë ngërthyer gjuhësisht e si është realizuar sjellja gjuhësore e personazheve në raport me njëri tjetrin e me mjedisin shoqëror.

Ndaj, po t’i kthehemi veprës së Koliqit në planin gjuhësor, shohim se ajo ka një gjallëri formash e shprehjesh. Me të drejtë studiuesit e vlerësojnë atë, si: *depërtues, analizues...një novelist që di të hyjë në thellësinë e ndjenjave shekull gjatë të popullit, di si t’i analizojë e pikturojë; është analist i aftë emocionesh e gjendjesh të ndryshme shpirtërore” dhe hap një rrugë të re e do të krijojë një shkollë të nesërme*¹¹⁴.

Kështu, në këto vepra vërejmë një ligjërimit të rrallë. Këtu burrat flasin ngadalë e shtruar, duke të sjellë para syve traditat, zakonet e maleve tona. Gjithashtu këtu vihen re edhe të dhëna të tjera etnologjike me rëndësi, si përsa i përket ndarjes së banorëve në dy besime, të veçantat e të përbashkëtat në zakone, rite, doke, të cilat na ndjellin kureshtjen duke pasqyruar aty edhe ndonjë dukuri mirëfilli gjuhësore. Ndaj dhe prof. Gj. Shkurtaç shprehet se Koliqi na fton për ta lypur hijeshinë e kumbueshmërinë e gjuhës në popull...se tematika e veprave të tij buron kryesisht nga Malësia jonë e Madhe me rrethinë, bashkë me qytetin e Shkodrës e hapësirat e tjera gjithsesi veriore e geqe¹¹⁵.

Kështu, Koliqi në përmbledhjen e parë “Hija e maleve” trajton tema që kanë rrënjët në moralin e Malësisë dhe ndeshjen shpesh të tij me mjedisin qytetar, duke na dhënë realitetin psikologjik, të lidhur ngushtë me përditshmërinë e me tiparet karakterizuese të tyre: *Malsoret kanë rujtun mâ tepër se tjerat grá arbnore typin e*

¹¹⁴ Burim i cit., L. Smaqi, *Receptim i veprës së Ernest Koliqit në vitet 30*, SF, nr 3-4, 1998.

¹¹⁵ Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 120.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

nânave të para. E hijeshija bashkue me energji, në shumicën e fytyrave tregon se Shqipnija që, po, çerdhe luâneshash, por edhe lulishtë hyrinash të pashoqe¹¹⁶.

Në përmbledhjen e dytë “Tregtar flamujsh”, ai na paraqet kryesisht jetën e qytetit të Shkodrës, duke shpalosur realitetin qytetar, si një qendër me tradita të pasura kulturore. Ai njihet aty me poezinë gojore, përmes këngës e cila luante një rol të rëndësishëm në qytetin e Shkodrës ku dhe vetë Koliqi, siç bën me dije në kujtimet e veta, kishte kënduar: “*Tue lujt n’oborr të shtëpijës s’eme në Shkodër, nisa një ditë me këndue një kangë të ndëgjueme s’dij prej kuj*”¹¹⁷.

Gjithashtu njohja me artin letrar shqiptar përmes krijimtarisë letrare të Mjedës, Fishtës, Gurakuqit, etj., si dhe me atë latin, italian e grek, bënë të mundur pasurimin e shijes letrare.

Por gjithnjë, proza e tij motivohet nga realiteti konkret shqiptar, e në veçanti ai shkodran, duke trajtuar një varg çështjesh që lidhen me ritet e besimet, me të cilat shfaqet duke na zbuluar më së miri anë të ndryshme të mendësisë së popullit, të psikologjisë së tij, na zbulon të kaluarën e tij rrugët nëpër të cilat ka ecur në rrjedhën e gjatë të shekujve¹¹⁸.

Nisur pikërisht nga kjo pasuri, më poshtë po shqyrtojmë sa të jetë e mundur veçoritë etnolinguistike, ku shkrimtari dhe mendimtari ynë vlerësonte shpirtin e gjuhës dhe të shprehjes së popullit apo atë që sot, me një term të socio- dhe etnolinguistikës moderne amerikane e quajnë “etnografi e të folurit”,¹¹⁹ përmes terminologjive që lidhen me besimet, kodet e zakonet si shtrati kryesor i etnografisë.

4.2.1 Besimi në Zanat

Në jetesën e fshatarit mes maleve, të lidhur përshekuj me natyrën që e rrethon në vështrimin ekonomik e shpirtëror, janë ruajtur relike¹²⁰ dhe një botë e pasur, të cilën ai e ngjizi me një mitologji komplekse, duke u mbështetur gjithnjë te folklori, duke njohur dhe përdorur në një shkallë të gjerë figuracionin mitologjik të rrafshit të Veriut.

Kështu, **Zana** në besimet popullore është një figurë qendrore të cilën e gjejmë të përdorur dendur në këto tregime të Koliqit. Ajo na paraqitet si një hyjni e maleve e mbrojtëse e natyrës, luftëtare me forcë të mbinatyrshme:

“Çdo kreshtë e kaltërt, çdo she gurgullues, çdo zabel i lulzuem kishte Zanën e vet. Ishin projset e Shqipnis”¹²¹.

Sipas besëtytnive ndër male ka kroje e gurra, ka pyje të dendura, që në besimet e malësorëve quhen të rënda, të rrezikshme, pra njerëzit kanë frikë të kalojnë andej se shitohen¹²².

Ndaj, shpesh në Malësinë e Veriut gjejmë betime e mallkime që përmbajnë fjalën Zanë, si: *T’shitoftë Zana! Po vikat si Zana e Malit.*

¹¹⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 140.

¹¹⁷ A. Berisha, *Koliqi poet e prozator*, Tiranë, 1997, f. 23.

¹¹⁸ M. Tirta, *Mitologjia ndër shqiptarë*, Tiranë, 2004, f. 392.

¹¹⁹ Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 120.

¹²⁰ M. Tirta, *Mitologjia ndër shqiptarë*, Tiranë, 2004, f. 111.

¹²¹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 159.

¹²² M. Tirta, *Mitologjia ndër shqiptarë*, Tiranë, f. 115.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Shprehje të tilla gjejmë edhe në prozën e Koliqit përmes formave të ndryshme mallkuese, si:

“I mëndshëm ky Gjoka, he shitofta Zâna!”¹²³

Edhe dilemat psikologjike të personazheve të tij, ai i vesh shpesh me këto elemente mitike, në funksion të shpjegimit të neurozave psikologjike të personazheve.

Sikurse dhe filozofi i shquar Frojdi nënvizon rëndësinë e fëmijërisë në jetën e secilit prej nesh, kështu edhe ai, artistikisht i drejtohet asaj, duke e lidhur atë me besëtytnitë, mitet, përrallat e figurat mitologjike, ku siç shprehet edhe ai vetë:

“Qysh fëmi Zana, tue më puthun, m’a vuni zhigun e vet në ball...U orvata mjaft m’u lirue prej robins muzikore të saj, por kot për arsye se ajo ...m’i grabiti syt e m’i lëshoi mbi disa vegime të cilat ia tretën shijën, qysh atëherë, jetës së zakonshme...”¹²⁴

Figurën e Zanës e hasim të përdorur me emra të ndryshëm në këto tregime.

Kjo lidhet me besimin e malësorëve që të përmendurit vend e pa vend i emrit të Zanës merret shpesh si mëkat. Ndaj dendur në prozën e Koliqit gjejmë të përdorura eufemizma të tjerë si:

Të Lumen e Krojeve,¹²⁵ Orët e malit,¹²⁶ Zojat me flokë ari, Shtojzovallet etj¹²⁷.

Ndaj, rrëfimi i tij poetik është sa intim aq edhe i begatë e i veçantë. Kjo ndodh se në themel të tij qëndron fakti mitologjik apo besëtytni të ndryshme.

Kjo gjë nuk ishte e rastit, por duke jetuar në një qendër me tradita të pasura kulturore, ai u njoh nga afër me letërsinë e pasur gojore.

Kështu, Koliqi kishte arritur një shkallë të njohjes jo vetëm të vetes, por edhe të tjetrit, duke pasqyruar me vërtetësi realitetin e kohës nëpërmjet elementit mitik, prandaj shkruan:

“E Zana më shtyni me i ba të mijat vuejtjet e të tjerve, me u dhanë të tjerve gzimet e mija”¹²⁸.

Pra, Zanat përbëjnë një grup interesant figurash që hasen dendur në shkrimet e tij që në moshë të re, duke demonstruar forcën çudibërëse të tyre që atëherë *“...kur më lulëzuen në shpirt gjashtëmbëdhjetë prendvera të freskëta, Zana m’a dha ngushëllimin e shfrimit muzikuer të fjalve”¹²⁹.*

“Nusja e mrekuallueshme” është novela hyrëse e vëllimit “Hija e maleve” e Koliqit, ku kemi në qendër lidhjen dashurore mes një djaloshi dhe një qenieje gjysmëhyjnore. Këtu elementi mitik ndërthuret me doket, kodet zakonore të maleve të Veriut. Realiteti i ashpër i maleve ndihet kudo edhe brenda qytetit të Shkodrës me karakteret e personazheve që janë marrë drejtpërdrejt nga realiteti, gati në mënyrë natyraliste e të palatuara shumë nga pena e tij, po mjaftueshëm për të qënë sa më origjinal.

Sipas besëtytnive që mbështetet në botën mitike, çdo thyerje e fjalës së dhënë, është ndëshkim. Një gjë e tillë i ndodh Lekë Binakut, personazhit kryesor, pasi:

¹²³ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 95.

¹²⁴ A. Berisha, *Ernest Koliqi poet e prozator*, Tiranë, 1997, f. 21.

¹²⁵ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 163.

¹²⁶ Po ai, po aty, f. 110.

¹²⁷ Po ai, po aty, f. 193.

¹²⁸ Anton Berisha, *Ernest Koliqi poet e prozator*, Tiranë, 1997, f. 23.

¹²⁹ Po ai, po aty, f. 22.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

-“ia kallzoi fill e për për martesën e çuditëshme”¹³⁰ – çka d.m.th nëpërkëmbja e fjalës së dhënë. Ndaj, sa mbaron tregimin ai humb të folurin, ngaqë preu në besë një qenie mitike, duke i treguar nënës për nusen e tij, Shtojzovallen:

-“nisi m’u mbrapshtue ndër fjalë. Ep e merr për me qitë zanin: s’a punë e mundun. I ishte marrë goja. Qysh at ditë gjuha s’i punon ma...”¹³¹.

Pikërisht në këtë tregim është prifti Don Marku, i cili e rrëfen ngjarjen, por që në këtë rast i nënshtrohet bindjes popullore të besëtytnive pagane, ndonëse është një përfaqësues i besimit katolik.

Po në këtë atmosferë ndërtohet dhe tregimi “Zana e fundme”, kur vendin e rrethonin Zanat me këngët e tyre:

-“E Zânat s’patën as mbi ça me qá as mbi ça me këndue, përse ato qajnë e këndojnë vetëm mbi sende të bukura të mëdhaja; e madhnija e bujaria kishin mbarue nën dhén e shqipeve qyshse të bijt e saj s’e njihshin mâ njëni tjetrin për vlla”¹³².

Pra këtu kënga e Zanës lot një rol kryesor. Duhet të mësohet të këndohet çdo ditë, përndryshe do ishim të humbur e nuk do kishte kush t’i ngjallte zanat, orët, shtojzovallet. Kjo mund të ndodhte vetëm nëse:

-“Kanë m’e e përsëritë ndër mote t’ardhshme kët këngë, ai ka me ngjall Zânat e dekuna”¹³³.

Në këtë tregim autori artistikisht i bën thirrje shpirtit heroik të shqiptarit, i cili është larg dashurisë që kanë zanat për tokën. Kjo na jepet nëpërmjet vdekjes së zanave e përpjekjes për të ringjallur ato, nëpërmjet mësimin të këngës së zanës së fundit, duke përtëritur kështu lavdinë e atdheut.

Te “Kërcimtarja e Dukagjinit”, ngjarja që rrëfëhet është një përrallë historike, mitologjike, e vendosur në kohën e Skënderbeut, i cili hap një garë vallëzimi për hir të fitoreve të tij. Ndryshe nga tregimi “Nusja e mrekullueshme”, ku na del drejtpërdrejt figura e Zanës, këtu ajo është nën petkun e një personazhi Lules. Ky shndërrim i Zanës së Dukagjinit, duke marrë virtualisht trupin e Lules, mbesës së Lek Dukagjinit, është një fenomen i njohur i mendësisë së malësorëve, po ashtu dhe i eposit tonë, për të nxjerr në pah shijen dhe aromën e maleve të saj:

-“Zânat e Dukagjinit për me i qitë zânin maleve të tyne, kishin dá qi njëna prej sosh të merrte fytyrën e trupin e Lules e të shkonte në Krue në vënd të saj, me sa qi këtë tue plandosë në një gjumë të rëndë, e kishin vû me fjetë në banën hyjnore ku ato jetojnë. Mbandej e kishin çue prap në shtëpi, natën, pranë s’amës, kur shoqja e tyne ktheu nga triumfet e Krues”¹³⁴.

Sipas Koliqit, vetëm ruajtja e këtyre tipareve autentike shqiptare¹³⁵ që dalin përmes kërcimit të Lules, bën të mundur fitoren mbi botën orientale. Këtu vëmë re edhe një sërë përshkrimesh të mrekullueshme të qytetit të Krujës, vendit ku bëheshin festimet, për të na paraqitur para syve tanë si një qendër kulturore të civilizuar të asaj kohe:

“Në pallat mbretner sofrat u shtrojshin njëna mbas tjetrës e kushdo, i njohun a i panjohun, shqiptar a i huej, mund t’u ulte në to. Muziktarë Italiye, natën e ditën,

¹³⁰E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 17.

¹³¹Po ai, po aty, f. 17.

¹³²Po ai, po aty, f. 160.

¹³³Po ai, po aty, f. 163.

¹³⁴Po ai, po aty, f. 89.

¹³⁵S. Hamiti, *Letërsia moderne shqipe*, Vepra letrare 8, Prishtinë, 2002, f. 575.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

mbajshin gjallë me vegla të tyne kângët e vallet. Kërcehej ndër salone të ndritëshme të këshjtelleve, ndër shtëpija të bujarve, në çardaqe të pasanikve... ”¹³⁶.

Pra, te “Kërcimtarja e Dukagjinit”, ai përmes figurës së Lules të shndërruar në një kërcimtare të mahnitshme kërkon të vërë në dukje magjinë e tokës ku jetojnë, duke dashur të shpreh një tipar të karakterit të shqiptarit, lidhjen e tij të ngushtë me tokën, si burim i vetëm forcës e i madhështisë së tij:

*“Kërcimi i saj ishte i freskët si liri e maleve, i lehtë si kind flamuri qi valon ndër maja t’epura, i egër si fluturimi i shqipeve, i përmallshëm si kângë e harrueme qi ngjallet në fund të zëmrës”*¹³⁷.

4.2.2 Besimi në Orët

Për **Orët** që në lashtësi është besuar se çdo njeri ka orën e tij gjithmonë pranë, për ta mbrojtur e për ta ndihmuar. Kështu, shpesh për atë njeri që i ka punët mirë në çdo drejtim thuhet: *E ka orën gati! I prin ora! Orëmadh!* etj. Kurse për atë që nuk i shkojnë punët mbarë thuhet: *njeri i pa orë! Orëprerë! Orëdekun! Orëlig! E ka orën fjetë! I është vra ora!* etj.¹³⁸.

Edhe Koliqi kështu e cilëson personazhin e tij Uc Lleshin: *“Ishte njeri me orë!”*¹³⁹.

Ende sot në Dukagjin përfytyrimi magjik për orët ndihet i fortë, ku sidomos shprehjet mallkuese kanë ende një përdorim të dendur, si:

“Dekt-u ora!”, “Vraft-u ora!”, “Orë dekun!”, “Orëvramë!”, Më prin ora!, “I diq ora!”, “Ndimozot ora e fisit!” etj.¹⁴⁰ Shprehje të tilla ndeshim edhe sot dendur në mjedisin qytetar si: *“E shpëtoj ora!”* apo *“E ka pas orën çuet!”* etj.

Një tjetër pamje e qënies mitologjike zbulohet te tregimi **“Kur orët lajmërojnë”**. Këtu duket sikur orët shqiptare lozin rolin e parkave greke. Ato lajmërojnë vdekjen e një të afërmi apo trimi.

“Zotni, kena ardhë tu ti m’u rrëfye, pse njani ndër né të dy do të desin mbrënda këtyne shtatë ditve...”

*“Na e kanë dhënë lajmin Orët e Malit...-edhe na malsorët i njohim mirë këto shëje edhe e dijme se dalin për herë të vërteta”*¹⁴¹.

Edhe dy personazhet Gjetoja dhe Lulashi kur dëgjojnë krismat besojnë se janë Orët:

“E...a e din ça donë me thënë?...”

Lulashi uli kryet e përgjegji:

*-E dij, mbrënda këtyne shtatë ditve njani prej nesh des”*¹⁴².

E kështu ndodh në të vërtetë, në fund të tregimit Lulashi vritet nga patrulla.

Kemi të bëjmë me një paralajmërim tragjik. Për këtë Prof. A. Berisha shprehet se:

“Paralajmërimi tragjik, që bëjnë orët, nuk është asgjë tjetër pos parapërgatitje për të përballuar më lehtë të keqen që do të pasojë, për tu përgatitur për të. Kjo parandjenjë shprehet për arsye se orët ekzistojnë në vetëdijen e komitëve dhe kjo mjafton që jeta

¹³⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 83.

¹³⁷ Po ai, po aty, f. 86.

¹³⁸ K. Shtjefni, *Mbeturina pagane*, Tiranë, 2002, f. 53.

¹³⁹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 92.

¹⁴⁰ Xh. Cani, *Elemente mitologjike në veprën e Camajt*, Shkodër nr 6, 1993, f. 120.

¹⁴¹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 110-111.

¹⁴² Po ai, po aty, f. 109.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

reale dhe ajo fiktive të ndërshprehen e të kushtëzohen ndërsjelltas dhe si të tilla në veprën artistike paraqiten si terësi e pandarë”¹⁴³.

4.2.3 Besimi në rolin e Hënës

Në kultin e këtyre maleve vërejmë një polisemi besimesh. Kështu krahas figurës së Zanës, një vend të rëndësishëm në prozën e Koliqit zë **Hëna**, e cila lot një rol të rëndësishëm në drejtimin e ngjarjeve. Një besim i tillë vihet re përgjatë gjithë tregimit “Hanë gjaku”.

“...kish dalë një hânë e madhe , e verdhë me do dânga të kuqe...

S’âsht si hâna e zakonshme...

Ajo ishte e mëndshme edh’e arsimueme, por plot besytin si shumica e gravet.

Ugurzezë, thue?” ...¹⁴⁴

Prishjen e Hënës ato e mbanin si ogur shumë të keq. Besonin se do të ndodhnin ngjarje të këqija¹⁴⁵:

“Vetëm luftë paralajmëron hana e kuqe apo dhe të zeza të tjera?”¹⁴⁶

4.2.4 Besimi në numrat e fatit

Në prozën e Koliqit edhe numrat përbëjnë një element të rëndësishëm mitik, të cilin e gjejmë shpesh të ndërthurur dhe me mite të tjera:

“...për me ndiellë âmbëlsit e lulkuqave të **Morfeut**¹⁴⁷, duhej largue ç’do mendim e duhej njehë symbyllë e me mënd...derisa gjumi ta këpusë vargun e numravet”¹⁴⁸.

Në veçanti prania e numrit **shtatë** nuk është e rastësishme, por në funksion të një numri të shenjtë: *shtatë është llogaritje kohe e ka lidhje dhe me fazat e hënës $4 \times 7 = 28$, me ndryshimet në kohë, në kuptimin e sigurimit të fatit*¹⁴⁹. Kështu, në shumë legjenda apo elemente mitikë gjejmë të përdorur numrin shtatë, si:

“Shtatë pllamë mjekër e tri pllamë shtat” apo figurën e “kuçedrës me shtatë krerë”.

Ndaj, Koliqi duke qenë një njohës i mirë i poezisë legjendare e riteve të saj, përdor këtë numër për të emërtuar “Shtatë pasqyrat e Narcizit”, duke shprehur me anë të forcës së saj mistike, të mbinatyreshmen.

Koliqi arrin të realizojë një unitet organik ideal, duke gjetur ekuilibrin magjik, që nga numri tre i simboleve të përzgjedhura, gjer në përfundimin e gjithçkaje, tek shtata mitike¹⁵⁰.

¹⁴³ A. Berisha, *Ernest Koliqi – poet dhe prozator*, 1997, f. 71.

¹⁴⁴ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 276.

¹⁴⁵ A. Qazimi, *Fjalor i mitologjisë dhe demonologjisë shqiptare*, Tiranë, 2008, f. 68.

¹⁴⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 281.

¹⁴⁷ **Morfeu**: mit. bir e përcjellës i gjumit që dërgon ëndrrat.

¹⁴⁸ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 49.

¹⁴⁹ M. Tirta, *Mitologjia ndër shqiptarë*, Tiranë, 2004, f. 378.

¹⁵⁰ L. Kurti, *Dimensione të mendimit kritiko –estetik në kohë dhe tipologji*, Shkodër, 2009, f. 195.

4.2.5 Besimi në Zot dhe larmia e formave të shprehjes së saj

At Kol Berisha, prift dhe etnograf i njohur nga Malësia e Madhe, shprehej me këto fjalë: “Çdo shprehje popullore, qi përdoret në popull e ka pse-hin e vet, e ka xanafilljen e vet. Nuk janë trillue prej kurgjajet, por kanë pasë një bazë. Dmth. ma parë ka ndodhë puna e mbas, prej asaj ndodhjeje ka mbet fjala, shprehja”¹⁵¹.

Në përputhje me parimin e lartë të bujarisë së shqiptarit, për mysafirin gjithnjë është përdorur shprehja tipike për zonën e Veriut, ku gjejmë të përdorur fjalën Zot, si: “Shpija e shqyptarit asht e Zotit dhe e mikut”.

Ndaj, vihet re se përhapjen e fesë së krishterë në Evropë, populli shqiptar e ka përqaftuar dhe e ka ruajtur në rrjedhë të moteve, megjithëse kaloi një periudhë nën sundimin e një shteti ateist. Por kjo nuk arriti ta zbeh kurrë në shpirtin e tij besimin në Zot dhe adhurimin ndaj hyjnive. Këtë e pasqyron më së miri Koliqi në prozat e tij, duke na sjellë një ndihmesë në njohjen e prurjeve dhe larmisë gjuhësore që lidhet me emrin e Zotit, e parë kjo në aspektin sociolinguistik.

1. Së pari, vërejmë përshkrimet e mrekuallueshme që bën Koliqi për kënaqësinë që i falin çdo mbrëmje Shkodrës kumbonët e Kishës:

“Prej mbrâmjet, kur dielli prendon mbas Taraboshit, nëpër kopshte të Shkodrës, derdhet kânga e përmallshme e kumbonve. Nga një nga një përkujtoi zânin e veçantë qi ka sejcila sosh. Ajo e Fretënve me një kumbim t’ultë e të fortë si luta e një burri, ajo e Murgeshave me një tingull t’argjandë e gazmuer...ajo e Kishës së Madhe si thirje atnore¹⁵²”.

2. Betimet në Zot, që i gjejmë dendur në prozën e tij, me një larmi të madhe e mahnitëse dhe shumë domethënëse për shpirtin e shqiptarit, si:

“Për Zotin!”, “Pasha Zoten!”¹⁵³ apo shprehje të tilla, si: “Para Zotit e para robit do të mbes e jotja!”¹⁵⁴, si forma jo vetëm të moçme, por edhe shumë të përdorura në zonën e Veriut, ku emri i Zotit mbetet i nderuar e i shumërespektuar.

Koliqi në veprën e tij përdor edhe një larmi formash apo frazeologjish që lidhen kryesisht me praktikatat fetare të dy besimeve përkatëse, të cilat hasen dendur në prozën e tij.

Kështu, ndër të krishterët gjejmë të përdorura fjalë e shprehje, si:

“Si kryem, prifti **bâni kryq**, u mblodh me **thânë një kokërr uratë**, mbandej ndezi cigaren”. (V2, f. 12).

“U suell, vrik, mbrapa e muer rrugën nga **Kisha e Madhe**”.

“...vijshin pa pushue e hyjshin në kishë **tu bâ kryq**”. (V2, f. 57).

Por gjejmë edhe një larmi formash të shprehjes në lidhje me besimin mysliman e të riteve të tyre fetare, si:

“...e u kujtue se **mbante Ramazanin**..” (V2, f. 283).

“Si ra topi ia shtruen buken para **Bajramit**” ((V2, f. 294).

“Hajde e haje **yftarin** këtu te vetë” (V2, f. 288).

Me zanafillë të dukshme fetare janë edhe festimet për ditën e emrit, si:

“Sh’Jozefi qiti motin. ...Zef Sinadinit qyshë n’orën tetë filluen me i ardhë miq për vizitë për ditën e **émnit**”. (V2, f. 254).

¹⁵¹ Burim i cit. Gj. Shkurtaj, *Kundrime gjuhësore*, Tiranë, 2006, f. 74.

¹⁵² E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 239.

¹⁵³ Rasa kallëzore e fjalës Zot këtu del në formën “Zoten” dhe jo “Zotin”.

¹⁵⁴ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 394.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Kjo na jepet si një ditë e shënuar, ku: “Miqtë hyjshin e, tue përçapë ngutshëm përshendetje e urime, ia shtërngojsin dorën mâ parë atij, e mbandej rrjeshtit të grave”. (V2, f. 254).

3. Për të pasur një pamje disi edhe më të qartë të kësaj frazeologjie të pasur që pasqyron Koliqi, përmes besimit në Zot, po vërejmë në mënyrë të përqasur, disa prej fjalëve, mënyrave të të thënit, apo formave të ndryshme të urimit apo ngushëllimit.

Kështu emrin e Zotit e gjejmë shumë të përdorur në formulat e ngushëllimit ndër katolikë, si:

“Dritë pastë!” (V2, f. 259), “Krishti e pastë në parriz!”, kurse tek pjesa myslimane gjejmë shprehjen: “Pastë rahmet!” apo “Rahmet past!” apo “Allahu e pastë në xehnet!”.

4. Një tregues i përkatësisë fetare janë edhe disa nga eufemizmat, ku për të mos përmendur të vdekurin, në shenjë respekti për të, gjejmë të përdorur në veprën e Koliqit, eufemizmin “drit-pastë”(ai që pastë dritë), ndryshe nga myslimanët ku gjejmë të përdorur shprehjen, “rahmetliu”(ai që pastë rahmet) apo “i shkreti (V2, f. 375), “qyqari” (V2, f. 132), apo “orëziu” (V2, f. 394) etj. Këto të fundit mund të dëgjohen në të dy rastet, si ndër myslimanët e katolikët.

Shumë të dendura për zonën e Veriut janë edhe shprehje të tjera eufemistike që e mënjanojnë përmendjen e emrit Zot, si: “Pasha atë, që më ka falë shpirtin! “Pasha atë që asht në qiell!” apo “Ty të ndihmoftë!” (V2, f. 367).

4.2.6 Gjakmarrja dhe besa

Kanuni i gjakmarrjes ishte bërë pjesë e ndërjegjes së shqiptarit, një dukuri ku i thurej këngë trimërie gjakmarrësit, duke e ngritur atë në mit. Hakmarrja pranohej si mënyra kryesore për të kërkuar drejtësi e kjo sillte përjetësimin e gjakmarrjes, e cila ishte një problem ekzistencial në Veri.

Libri i X titullohet Kanuni kundra Mbrapshtivet ku hyjnë hjekësia, vjedhja, grabitja, vrasja etj, dhe dënimet për to. Me rëndësi është kapitulli kushtuar vrasjes ku gjejmë edhe fenomenin e hakmarrjes:

“Pushka e çon gjakun te shpija” thotë Kanuni dhe “Gjaku shkon për gisht”¹⁵⁵.

Edhe Koliqi shprehet se: “Çdo kalamâ shqiptar...ushqen dy ndjesí qí janë karakteristike në gjith popullin t'onë: ndiesín e shpagimit edhe atë të besës”¹⁵⁶.

Kështu nëpërmjet këtyre kodeve të pashkruara kontrollohej sjellja e shoqërisë, autonomia e mënyrës së jetesës.

Në novelën “**Gjaku**” kodi i gjakmarrjes, i ngulitur e i trashëguar nga e kaluara, shfaqet në një konflikt mes kodit moral dhe vetëdijes intelektuale të kohës. Në këtë vepër shfaqen idetë për transformimin e kësaj jete dhe në shndërrimin terësor të mendësisë shqiptare, e cila shtrohet në formën e një pyetjeje retorike që në fillim të novelës që ka të bëjë me qëllimin që protagonist (Doda) i ka vënë vetes që në fillim:

“A ka send mâ të mrekullueshëm në kët botë se me i sjell qytetnimin një kombi zhytë n'errsin e padijes?”¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Sh. Gjeçovi, *Kanuni i Lekë Dukagjinit*, Shkodër, 1993, Paragrafi 148, f. 147.

¹⁵⁶ E.Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 22.

¹⁵⁷ E.Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 18.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Këtë pyetje Doda ia shtron vetes, shoqërisë që e rrethon, si një nga programet e tij për përhapjen e qytetnimit përmes zhdukjes së zakoneve të gjakmarrjes:

“Po unë s’due me marr gjak prej kurrkuj! Ça bân shqiptari i pakëndueshëm, s’kam të drejtë t’a bāj unë qi mbarova shkollë!”¹⁵⁸.

Koliqi vazhdon të na paraqes qëllimin që ai i ka vënë vetes, gjatë gjithë tregimit, çrrënjosjen e zakoneve prapanike, nëpërmjet një ndeshjeje të fortë psikologjike të Dodës:

“Mâ trimni është me mujtë shkasit e këqija të gjakut e me hypë syprri gjykimeve të gabueshme t’ambjentit për me ndëgjue zânet e kullueta të ndërgjegjes, se sa me vrâ njeri...”¹⁵⁹.

Kjo dëshirë e tij tundohet kur merr vesh lajmin se ia kanë vlarë vëllain, Zekën në Malësi. Atëherë dy forca të brendshme njëra që nuk duhet të vritet njeriu dhe tjetra që lidhet me kodin Kanunor që “haku duhet të merret” ndeshen me njëra tjetrën:

“Le të më thërrasin tutës, le të më quejnë djalë të lig: unë due me dhânë një shembull të gjallë kuraje civile tue shpallë luftë zakoneve të mbrapshta”¹⁶⁰.

Por pavarësisht kësaj, Kanuni i maleve arrin ta mposhtë dëshirën e e Dodës që nuk mund të realizohej në një truall të ashpër jetësor i cili e quante “gjak-hupët”¹⁶¹ nëse nuk do të merrte hakun e të vëllait¹⁶². Trauma që i ndodh atij është më shumë pasojë e presionit të njerëzve që e rrethojnë që nga prifti Don Shtjefni, vjehrra, e më në fund dhe e fejuara e tij:

“Të tanë janë çue kundra meje, Bajraku, Apa, Don Shtjefni, Drando. Të tanë kundra meje”¹⁶³.

Doda sundohet nga kodi i gjakut, përmes rrethanave që i krijohen e ia ngushtojnë shtegun e një zgjidhjeje, duke e shtyrë drejt marrjes së hakut.

Koliqi na tregon edhe për një tjetër zakon të gjakmarrjes, atë të marrjes së gjakut nga njerëz me pagesë.

“Në dash ti t’a gjëj un nierin qi për pesdhetë napoljona e shprazë një pushkë ku të duesh...”¹⁶⁴.

Kështu, Doda heq dorë nga misioni i tij emancipues dhe në ndeshjen e parë me gjaksin e vëllait, e vret dhe më pas i dorëzohet pushtetit, duke ndjerë një lirim shpirtëror.

Për sa i përket prurjeve etnolinguistike, Koliqi përmes rrëfimit të ngjarjeve e dukurive si dhe përjetësimit të tyre në art, vë në dukje ato virtyte e tipare që e lartësojnë njeriun shqiptar e që për pasojë sjellin një fizionomi të plotë të karakterit të tij.

Pikërisht në novelën “Miku” kemi një rast ekstrem të **pritjes së gjakësit në shtëpi për hir të kodit të besës e mikpritjes**. Kështu në një moment kemi një tronditje të personazhit kryesor Ucit, kur merr vesh se ka pritur në shtëpi Gjok Vatën, gjakësin e vet, së bashku me mikun e tij, një gazetar antiqeveritar. Këtu kemi një përplasje mes kodit të besës dhe ligjeve të Kanunit. Në këtë moment kjo ndikon jo

¹⁵⁸ E.Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 45.

¹⁵⁹ Po ai, po aty, f. 40.

¹⁶⁰ Po ai, po aty, f. 49.

¹⁶¹ Po ai, po aty, f. 45.

¹⁶² Po ai, po aty, f. 45.

¹⁶³ Po ai, po aty, f. 49.

¹⁶⁴ Po ai, po aty, f. 34.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

vetëm në sjelljen e personazheve tona, por dhe mënyrën e të folurit, me shprehjet e formulat karakteristike, gjë që reflekton më së miri tiparet e ligjërimit malësor.

Uc Lleshi pavarësisht se merr vesh se është pikërisht gjakësi që i ka ardhur mik, ai drejtohet sapo hyn në derë me shprehjen:

“Mbrâmja e mirë, burra, e mirë se u ka prû Zoti...”¹⁶⁵.

Pas këtij urimi standard ai vijon me zakone të tjera si:

“...u muer ngrykë mâ parë me Gjok Vatën”¹⁶⁶.

Apo kur i ofron kafe e cigare sipas zakonit:

“...qiti kutin e duhanit e u bâni cingare. Pyeti gjint e vet:

-A keni prû kafe?

-Bini edhe ka një tjetër”¹⁶⁷.

Formulat miqësore që artikulohen, shoqërohen me një gjendje tepër të vështirë shpirtërore, ku kemi një përplasje të dëshirës për gjakmarrje e kodit të besës, e cila përfundon me triumfin e kësaj të fundit:

“Gjaksin, qi kërkoi kot një vjet rresht nëpër vetmit e bjeshkve për t’i ra pushkë lules së ballit, qe, e kishte përpara. E zakoni e detyronte me e pritë e me bisedue me të si me mâ të shtrëjtin dashamirë, mbasi i kishte rá mik tu shtëpja!”¹⁶⁸.

Janë pikërisht këto tipare që Koliqi na i paraqet për të lartësuar njeriun shqiptar. Një sakrificim i tillë i personales, duke idealizuar zakonin e besës, është për Koliqin, për tu vlerësuar e ruajtur në tërësinë e vlerave e virtyteve të shqiptarit të maleve tona.

Vetë fjalët e fundit të Ucit janë një tregues më së miri i kësaj:

“...pa besë e pa miq s’ka ça na duhet as jeta në këto malet t’ona”¹⁶⁹.

4.2.7. Fejesa, martesë

Fejesa është një nga ngjarjet më të rëndësishme të jetës së njeriut, *“ku si fazë e parë e lidhjeve miqësore mes dy familjeve a fiseve, ka pasur shumë praktika, shumë vajtje e ardhje...edhe një “protokoll” të caktuar urimesh e thëniesh nga të dyja palët”¹⁷⁰.* Më së shumti, në një lidhje ishin prindërit që vendosnin për fatin e vajzës së tyre e sidomos babai, i cili interesohej që të gjente *“një derë të fisme”* e *“të madhe”* për vajzën e tij. Vajzat fejojeshin në moshë krejt të re, nga mosha 14-17 vjeçe. Një mendësi të tillë Koliqi na e pasqyron shumë bukur në disa tregime të tij.

Kështu, sipas të dhënave në veprën *“Shkodra e motet”*, Hamdi Bushati na tregon se fejesa në Shkodër *“kryhej me ndërmjetësinë e një shkuesi apo shkueseje, prej të cilit varej krejt çështja e fejesës. Fjala e fundit i takonte prindërve. Vajzës i thuhej: të kena feju për filanin...Vajza e shkretë duhet të pranonte ose do ta pësonte mallkimin e prindërve”¹⁷¹.*

Meqënëse e drejta zakonore ua mohonte djalit dhe vajzës të drejtën për tu fejuar në bazë të njohjes, kjo e drejtë kishte përcaktuar vetëm institucionin e shkuesisë:

¹⁶⁵ E.Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 93.

¹⁶⁶ Po ai, po aty, f. 94.

¹⁶⁷ Po ai, po aty, f. 94.

¹⁶⁸ Po ai, po aty, f. 94.

¹⁶⁹ Po ai, po aty, f. 98.

¹⁷⁰ Gj. Shkurtaç, *Etnografi e të folurit të shqipes*, Tiranë, 2010, f. 56.

¹⁷¹ H. Bushati, *Shkodra dhe motet*, Vëllimi I, Shkodër, 1998, f. 285.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“E kam pá at nieren qi bân shkuesína tue dalë prej shtëpis s’ate. Mas do ditve e kam pa tu trokllue edhe në derë t’eme”¹⁷².

Një variant i raportit të jetës në Malësi e në Shkodër shfaqet te novela **“Diloca”** e shkruar në trajtën e një ditari. Ajo trajton thyerjen e kodit zakonor të **fejesës së vajzës që në djep** dhe triumfin e dashurisë megjithëse përsëri malësorët i qëndrojnë besnik Kanunit.

Në Kanunin e Lekë Dukagjinit, theksohet se *vajza nuk ka të drejtë me zgjedh fatin e vet, do të shkojë për atë të cilin t’a fejojn*¹⁷³.

Këtë mendësi në përgjithësi mbartin edhe personazhet e Koliqit:

“Unë ia lâ nânës seme me m’a zgjedhë nusen...”(Koliqi 2003: f. 218).

Nëse vajza *ka zanë marak*¹⁷⁴ në dikë tjetër, ajo dënohej nga gjithë familja e të afërmit, duke i veshur nofka nga më të ndryshmet, si: *rrugaçe e stër-rrugaçe!*¹⁷⁵ sepse *“nderi i vajzës â si xhami qi fryma mâ e lehtë i a pakson qartësin”*¹⁷⁶. Nderi çohet në vend vetëm me pushkë:

“Pushkë të bukur ka qitë ai djali, me kallëzue të drejtën – tha kur u hap biseda e ditës...S’e gjën të motrën në shtëpi....Ai kupton se dishka e duen me i mshehë. Idhnohet , bërtet derisa merrt vesh. Del e i prët një orë, e dy, e tri. Në mjesnatë i shef s’bashku. Edhe qet në Luigjin. S’ka shqyptarçe duhet me thânë: i a lumsha!”

Por jo gjithmonë këto ligje të Kanunit respektoheshin nga të rinjtë. *Në qytetet dhe në zonat në afërsi të tyre, ku zhvillimi social-ekonomik ishte më i dukshëm...për arsye të një emancipimi shoqëror më të avancuar, vihet re njëfarë largimi nga këto parime patriarkale feudale*¹⁷⁷. Kështu, Dilola ngrihet vetë kundër këtyre zakoneve:

“Prindja e kanë fejuë në djep me një fare Vuksan Gjelit...Mirpo, vajza kur u rrit na zûni marak një tjetër, në Mark Lulashin, e bash atë ditë qi kan ardhë krushqit m’e e marrë e m’e e çue te burri na ka ikë shtëpis me të”¹⁷⁸.

Kur dashuria në malet e Dukagjinit, mes Dilocës e Mark Lulashit vihet në rrezik, Marku vdes me armë në dorë për mbrojtjen e kësaj dashurie, ndërsa Diloca lufton vetë me krushqitë dhe familjarët, derisa humb të dashurin e pastaj ulet në Shkodër, ku merret në mbrojtje nga një familje shkodrane. Por mendësia e malësorëve është se: *“Ajo âsht e fejuemja e tij e deri sa mos t’a marrë ke shtëpija e vet, njehet i koritun...Malsorët janë dreqën: s’kanë hiç zor se lane kokën në të tilla çâshtje”¹⁷⁹.*

Ndaj, Koliqi për këtë fatalitet, shprehet shumë bukur:

“Por shpesh ndër malet t’ona, dashunija e deka janë sinonime”¹⁸⁰.

Në të njëjtën kohë ai pohon dukshëm dhe virtytet e vajzave malësore, si besnikërinë e ndershmërinë, përmes trajtimit të dashurisë idilike të zotërisë me shërbëtoren, gjë që nuk pranohet nga Diloca, e cila i qëndron besnike dashurisë së parë me fatkeqin Mark Lulashi. Ajo zgjedh në fund flijimin e dashurisë së saj, duke u veshur murgeshë.

¹⁷² E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 216.

¹⁷³ Sh. Gjeçovi, *Kanuni i Lekë Dukagjinit*, Shkodër, 1993, Paragrafi 59, f.11.

¹⁷⁴E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 260.

¹⁷⁵Po ai, po aty, f. 261.

¹⁷⁶Po ai, po aty, f. 61.

¹⁷⁷ A. Dojaka, *Karakter i lidhjeve para çlirimit*, Etnografia shqiptare nr 11, Tiranë 1981, f. 5.

¹⁷⁸ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 151.

¹⁷⁹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 152.

¹⁸⁰ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 156.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Edhe **martesa**, përbën një nga dukuritë më të rëndësishme të jetës së njeriut, me të gjitha ritet e zakonet e saj dhe me krejt atë që sot quhet “etnografi e të folurit”. Përsa i përket këtij riti, Ernest Koliqi na njeh me zakonet sipas Kanunit, të cilat zbatoheshin në Malësinë e Veriut dhe përbaljen e tij me fuqinë e dashurisë, duke zbuluar mjaft ngjyrimet të mendësisë shqiptare. Në shumë raste këto zakone janë njëherësh, tregues prapambetjeje (si në rastin e fejesave që në djep) dhe po ashtu dhe një vlerë e transmetuar prej brezave (si p.sh. mikpritja e bujaria e njerëzve në raste të tilla).

Shkuesia e martesa shihej si mënyra e vetme e lidhjes së fateve të njerëzve. Por personazhet në tregimin “**Bilbilat e Plepishtit**”, Hilushi e Lorja, dy djem intelektualë të rinj, duket se kanë ide të tjera për formimin e lidhjeve të tyre:

*“Si mund të martohesh pa e njoftë aspak vajzën qi ka m’u bâ grueja jote e ka me kalue të tănë nji jetë me ty?... Unë due të njoft përpara”*¹⁸¹.

Por ata e kuptojnë se triumfi mbi në këtë atmosferë mbytëse zakonore është i vështirë:

*“Sa për këtu në Shkodër me këso mëndimesh s’ké mu martue kurr... Vonë e vonë ka me dalë ai zakon qi m’u njoftë e me ndëjë edhe para fejesë vajza me djalë”*¹⁸².

*“Nusen e njëfshin ditën e darsmës...se po prite adete mâ të lira qe besa, po plake e po mbetë pa u martue”*¹⁸³.

Koliqi në disa raste na paraqet shumë bukur vajzën shkodrane, e cila ngre krye ndaj këtyre zakoneve, pavarësisht mjedisit ku jetonte:

“Unë jam vajzë e, për mâ tepër, vajzë shkodrane; me dhânë këso gjikimesh kaq të zorshme njëherë qi dij e mbandej edhe s’më përket. Me gjithëkëtë po e flas edhe un fjalën t’eme...Duhet nderue zakonet qi patme prej të vjetërve por kena nevojë edhe, besoj, me i hapë në kapakë dritaret e asaj fryme qi na vjen prej detit...Lypet çilë nji rrugë e ré qi të na nxjerri prej gropes ku kena ra...Zakonet e vjetra duhen nderue, por vetëm ato qi s’na pengojnë në jetë e në përparim.Unë s’dij por më duket se veç ndër ne kanë qindrue do zokone të marra qi...”

*Hilushi e Lorja u shikuen: të dyve njëheret u vojt mëndja ke zakoni i fejesave me shkues”*¹⁸⁴.

Fejesa, si fazë e parë e lidhjes, ka praktikën e saj, ku “*pas një muaji ose një muaji e gjysmë që nga kafet e vogla, dy palët do të takohen për herë të dytë zyrtarisht për të kryer ceremoninë e fejesës apo të “ndërrimit të shenjave”*¹⁸⁵.

Me këto zakone na njeh edhe Koliqi:

*“...i a kam çue un vajzës shejin e vogël. Të dielën Cuk Raja prët shejine madh edhe qet kafet e fejesës”*¹⁸⁶.

Ndryshe shfaqet historia e Vik Gjinaziut, tek pjesa “**E gjeti mbas shimshirit**”. Ai mendon të krijojë familje me anën e shkuesisë. Disa herë dërgon shkuesit në familje të ndryshme për të kërkuar vajzat. Ai nuk është student i ndonjë shkolle perëndimore, por është thjesht përfaqësuesi tipik i shkodranit tradicional:

¹⁸¹Po ai, po aty, f. 217.

¹⁸²Po ai, po aty, f. 218.

¹⁸³Po ai, po aty, f. 218.

¹⁸⁴Po ai, po aty, f. 229.

¹⁸⁵Gj. Shkurtaç, *Etnografi e të folurit të shqipes*, Tiranë, 2010, f. 59.

¹⁸⁶E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 236.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“Deshironte me marrë një të katërt: Pashkën, të bijën e Pjetër Abrashit....d.m.th. Pjetër Abrashi s’ia dha vajzën e vet Vik Gjinaziut, kur ky e lypi zyrtarisht, me anën e një shkuesje”¹⁸⁷.

Por së fundmi, edhe këtu kemi rishfaqjen e vajzës së dashur, një rinjohje që çon drejt bashkimit të Vikut me Gjenarinën. Gjithçka këtu ndodh në atmosferën e kujtimeve të lidhura me fëmijërinë.

4.2.8. Vdekja dhe vajet

Vdekja është një nga ngjarjet më tronditëse për njeriun. Njeriu e ndjen veten të pafuqishëm dhe gjithnjë përpiqet ta zbusë ashpërsinë e saj. Ai shpesh e mënjanon atë, duke përdorur në vend të fjalës *vdekje*, fjalën *morde-mordja*, ndërsa për lajm për vdekjen e dikujt përdoret dendur fjala *kumt-i* (M. Madhe): *“mjeri u për ty, e për kumt t’zi tandin!”¹⁸⁸.*

Kështu vdekja si një nga dukuritë më prekëse të jetës së njeriut, ka qenë kurdoherë një gurrë e pashtershme për krahasimet e simbolikën e disa poetëve shqiptarë. Ndër ta, për zonën e Veriut mund të përmendim dhe Ernest Koliqin, në prozat e të cilit ndeshim shpesh fjalën *vdekje* dhe praktikën e ceremonisë mortore të malësisë së Veriut.

“Qyqja unë si po mbes pa djelm tu votra...Njânin qi e pata si lis me degë m’a rrëzoi pushka e m’a mbuloi dheu i zi...Tjetri po më largohet tue lâne plakun pa krahe e motrat pa pështetje...Kërcuna un, kërcuna!”¹⁸⁹.

Pra siç vihet re, vajet e gjamat shquhen për një pasuri figuracioni, ku hasim jo vetëm metafora e krahasime, epitete dhe pyetje retorike, por edhe thirrje të vdekurit, mallkime etj.

Zakonet e vjetra kanë qenë që i vdekuri të vajtohet me zë, me një lloj të kënduari të përvajshëm. Kjo ka ndodhur nga nevoja e lehtësimit shpirtëror dhe këtë shqiptari e ka arrit me anë të “gjamave” në Veri. Këto janë improvizime që shprehin dhimbjen, por dhe japin një pikturë të gjendjes emocionale të nënës:

“Vetëm zani i kësaj ndëgjohej tue njehë me të dënesun:

“Kuku, bir! U nise prej shpis s’ate shndosh e mire si topi, bir! Po pse m’i nryene këshu me karabojë nanën e motrat, bir!”¹⁹⁰.

Vajtimit për të vdekurin, apo gjamat zakonisht bëhen nga gratë. Ata që thërasin vaj janë të paktë sepse duhet pasur prirje, talent për të njehur, (numëruar, renditur) cilësitë, veprat dhe vlerat e atij që ka vdekur:

“Nji brimë e zgjatun shum zânesh të përzieme jehoi e naltë n’odë. Mbandej nji plakë nisi me njehë tue i rrjeshtue fjalët në nji mekâmë të përvajshëm...”

“Tashti, ish rëndi i të tjerave, qi dridhshin zânin me mjeshtri”¹⁹¹.

¹⁸⁷ Po ai, po aty, f. 203.

¹⁸⁸ Gj. Shkurtaç, *Etnografi e të folurit*, Tiranë, 2010, f. 63.

¹⁸⁹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 30.

¹⁹⁰ Po ai, po aty, f. 209.

¹⁹¹ Po ai, po aty, f. 214.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Por Koliqi, krahas zakonit të vajtimit na njih dhe me rite të tjera që pasojnë njëra tjetrën gjatë kësaj dite në ceremoninë mortore, ku na paraqitet një “etnografi e të folurit”, karakteristikë për mjediset që ai paraqet, kryesisht atë të maleve tona:

“Ajo brimë e ai vāj fillue zyrtarisht mbas shëjit qi dha Dani, niste zyrtarisht, si mbas zakonit, vargun e veprimeve qi lypen krye në Shkodër t’onë ndër morte¹⁹².”

Veshja: “enteri për jazë¹⁹³ ...petka të mbyllta”¹⁹⁴.

Lajmërimi i vdekjes: -Duhet me qitë lajmin nesër ndër shtylla.¹⁹⁵

Vizitat: “Filluen me ardhë ilaká tjerë t’afërm¹⁹⁶”.

“Të shkuemit e t’ardhunit e gjindes qi rránte në mort, pregatitjet për vorrim një here e të drekës má vonë”¹⁹⁷.

Pritja: -Grát...të rrjeshtueme n’odë të t’et, të gjitha mbulue kryet me ruba të zeza...kafja gati ndër xheze, i zoit i konakut në krye të rrjeshtit n’odë të miqve, kunora e gráve rreth s’ámës s’dekunit në odë tjetër.¹⁹⁸

“...má të motnuemt ndëjë pa zâ rreth të zot të shtëpis, má të rijt tue thithë duhan në karriga”¹⁹⁹.

Dreka: -pregatitjet për vorrim një herë e të drekës má vonë...²⁰⁰.

Ndërsa, përsa i përket etnografisë së malësive të Veriut, prof. Gjovalin Shkurtaç na njih me disa tipare etnografike të gjamës së maleve tona: “të çjerrunit në fytyrë të burrave e të grave që vajtojnë, apo dhe me zakonin e disa buerrave të moçëm të Kastriotit se brimëtarët dikur mbanin në xhep ndonjë copë gastare, “qelq” dhe me të gërvishtnin veten në tëmthat e kokës”²⁰¹.

Një tipar të tillë të ngjashëm e vërejmë edhe te Koliqi:

“Kur i a bartën tu shtëpija trupin e rrezikziut...burrat e vajtuen tue rrahë gjoksin me grushta”²⁰².

Gjithashtu te proza “Vaji i qitun”, ai na njih dhe me një zakon tjetër që duhet të ndiqnin burrat e malësisë, të cilëve nuk u lejohej sipas zakonit të rruheshin për raste vdekjeje:

“-Shka po bân? – briti i shkandulluem Shuku, qi vinte me i a lexuem shpalljen për shtylla, përpilue prej tij. – A s’e din se s’duhet m’u rrue?”²⁰³.

Por, duke qenë se vdekja është një moment tepër i hidhur, ajo shpesh nuk zihet me gojë, por vishet me një ngjyrim eufemistik. Kështu, Koliqi në prozat e tij na paraqet shumë bukur malësinë tonë si djep i eufemizmave, duke theksuar fisnikërinë dhe etikën e lartë malësore. Ai shpesh për të mos përdorur fjalën “i vdekuri” si një fjalë e rëndë përdor shprehje të tilla, si:

“E pështeta rrezikzín (të vdekurin) afër një ahi...”²⁰⁴.

“At krah-thatin e kam pasë shtyllë në shtëpi...”²⁰⁵.

¹⁹² Po ai, po aty, f. 214.

¹⁹³ Po ai, po aty, f. 255.

¹⁹⁴ Po ai, po aty, f. 211.

¹⁹⁵ Po ai, po aty, f. 210.

¹⁹⁶ Po ai, po aty, f. 210.

¹⁹⁷ Po ai, po aty, f. 29.

¹⁹⁸ Po ai, po aty, f. 213.

¹⁹⁹ Po ai, po aty, f. 211.

²⁰⁰ Po ai, po aty, f. 30.

²⁰¹ Gj. Shkurtaç, *Etnografi e të folurit*, Tiranë, 2010, f. 67.

²⁰² E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 30.

²⁰³ Po ai, po aty, f. 212.

²⁰⁴ Po ai, po aty, f. 156.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“...me krye punët qi bante ai orë-premi...”²⁰⁶.

Apo për të dhënë lajmin e vdekjes gjejmë të përdorur shprehjen eufemistike:

“M’a rrëzoi pushka e m’a mbuloi dheu i zi”²⁰⁷.

Por shpesh vëmë re përpjekje të brezit të ri, të cilët nuk duan t’i zbatojnë rreptësisht këto rregulla e zakone që ia diktonte Kanuni dhe këtë Koliqi na e paraqet përmes një revolte të brendshme të tyre:

“Ah, me mujtë e me i qitë jasha shtëpije ata qi e kishin zaptue shtëpin! Me mujtë e me e mbajtë mbyllë derën e oborrit e mos me pritë kurrkënd!”²⁰⁸.

“Nji gjâ nuk i hynte në krye. Pse me qënë të detyruem m’u habitë mbas njiqind punve të kota për hatër të shekullit, a thue se ai kob s’ishte vetëm i tyne por rasë me përmbushë nji varg veprimesh lypë prej zakonit e lypë prej gjindes s’huej qi rrijshin gati me shâ po të harrohej sendi mâ i vogli? Harrohej i dekuni, send kryesuer, por s’harroheshin njiqind ndërlikime të zakonit qi dilshin në rënd të parë!”²⁰⁹.

Po ashtu vërejmë edhe një sërë formulash mortore, si:

“Kjosh vetë e tjetër e keqe mos të gjetët”²¹⁰.

Ndërsa për t’i përkujtuar përdoren shprehjet, si: “Dritë pastë”²¹¹, “rahmet pastë”²¹².

Gjithë kjo pasuri shprehjesh bën që këto proza të mbeten një mburojë ruajtëse vlerash të mëdha përsa i përket etnografisë së të folurit.

4.2.9. Mikpritja

Novelat e Koliqit shprehin çështje thelbësore të realitetit shqiptar, nëpërmjet rrëfimit të ngjarjeve e të dukurive. Kështu ai i kushton shumë kujdes paraqitjes së virtyteve morale të shqiptarit, *sidomos besës e mikpritjes, duke theksuar rëndësinë e këtyre virtyteve për botën shqiptare, të cilat bashkë me burrninë, urtinë, trimërinë, i japin asaj përmasën e autoktonisë, po edhe të mitikës.*²¹³

Mysafiri paraqitet gjithnjë si i shenjtë i dërguar nga Zoti. Sipas traditës së mikpritjes bujare të maleve tona, qoftë ndër katolikë, qoftë edhe në pjesën me besim mysliman, përrshëndetjes së mysafirit “Mirë se u gjej!”, i zoti i shtëpisë i përgjigjet: “Mirë se të bjen Zoti!”²¹⁴.

- Mikpritja është e lidhur ngushtë dhe me virtytet morale, me kodin e nderit të shqiptarit, por edhe me ato ligje dokesore e juridike që kanë të bëjnë me mbrojtjen e mikut nga çdo rrezik apo çnderim. Kështu nëse edhe gjakësi të vjen në shtëpi ai do të pritët si mik:

”Po të hini miku në shpi, gjak me të pasë, do ti thuejsh: Mirë se erdhe!”²¹⁵.

²⁰⁵ Po ai, po aty, f. 31.

²⁰⁶ Po ai, po aty, f. 30, 31.

²⁰⁷ Po ai, po aty, f. 30.

²⁰⁸ Po ai, po aty, f. 211.

²⁰⁹ Po ai, po aty, f. 212.

²¹⁰ Po ai, po aty, f. 29.

²¹¹ Po ai, po aty, f. 116.

²¹² Po ai, po aty, f. 284.

²¹³ A. Berisha, “Koliqi poet e prozator”, Tiranë, 1997, f. 68.

²¹⁴ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 372.

²¹⁵ Sh. Gjeçovi, *Kanun i Lekë Dukagjinit*, Botimet françeskane, Shkodër, 2010, f. 620.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Një gjë e tillë ndodh edhe me personazhin e Koliqit Uc Lleshin i cili pret në shtëpi gjakësin e vet Gjokë Vatën:

“E zakoni e detyronte me e pritë e me bisedue me te si me ma të shtrejtin dashamirë, mbasi i kishte ra mik tu shtëpija!”²¹⁶.

Kështu Koliqi i kushton një rëndësi të veçantë mikpritjes së shqiptarit. Miku duhet mbrojtur nga çdo rrezik e duhej pritur me përzemërsi, kushdo qoftë ai, përndryshe je “i koritur” pra i çnderuar nga shoqëria:

“Shqipnija ka zakone të çuditëshme. Shtëpia e Uc Lleshit s’kishte njohtë kurrë kori. Kushdo qi e kish mësy, kish qënë i sigurtë se gëzon proje...Nderi i shtëpis e zakonet e vendit rrijshin për Ucin përmbi ç’do interesë”²¹⁷.

-Për të mbajtur gjallë mikpritjen e miqësinë që e ka kanë karakterizuar ndër shekuj shqiptarin, është edhe pritja në ditën e emrit, gjë që lejon e nxit shkëmbimin e vizitave, traditë fetare që vazhdon edhe sot e kësaj dite ndër katolikë:

“Zef Sinadit qyshë në orën tetë filluen me i ardhë miq për vizitë për ditën e ëmnit. Ai pritte n’odë të mirë, i ndimuem prej dy emteve të babës, dy emteve të tija, nânës e motrës së martueme”.

Koliqi si një njohës i mirë malësisë së Veriut, por edhe duke punuar si meshtar nuk kishte si të mos vinte re gëzimet e kremtimeve që bëjnë ato me rastet e këtyre festave, duke i pritur njerëzit me kafe, raki e duhan:

“Miqtë hyjshin e tue përqapë ngutëshëm përshendetje e urime, ia shtërngojsin dorën mâ parë atij e mbandej rrjeshtit të grave,- në kâmbë në një anë t’odës, mâ e motnuemja në krye e mâ e reja në fund...Zefi u epte cingare, u a ndizte edhe zënte vend në ndëjse kundruell tyne. Edhe rrjeshti i grave ulej ndëjun në rrjeshtin e karrigave mbas tryezës, plot taketuke e kutija cingaresh e shkrepasash midis odes”²¹⁸.

Tipike për të dëshmuar traditën e mikpritjes së malësorit është dhe personazhi i Koliqit, Cin Gurmolla, një njeri tepër kursimtar, por i cili tjetërsohet para syve të Lecit, të birit dhe zbras pothuajse të gjitha rezervat e e verës për miqtë, në novelën **“Vena shtatëvjeçe”**, e cila na del para syve qoftë me leksematikën e pasur, ashtu dhe me mënyrat tipike të të thënit:

“-Mbrâmja e mire, Zotni Cin!

-Mirë se u ka prû Zoti, djelmoça! Po njitnju me pi një gotë venë...Zotni Cini doli në krye të shkallës me i pritun miqt... Ndëjën rreth e rreth tryezës së çardakut...Simoni siellte boca mbas bocash mbushë me vënë të kuqe...Sytë e tij të qeshun nuk njehshin -numrin e bocave qi shprazeshin pajadâ...

-mos na harroni: eni prap në ndoj mbrâmje me pi një gotë vënë së bashku”²¹⁹.

Më pas Koliqi na njeh me zakonin e shqiptarit, ku miku pritej me zemër të hapur e i servirej përpara kafe, raki apo duhan sipas zakonit të malësorit:

“Vinte kafja, pihej e shtyme me të thithuna cingarje, këthehej filxhani në tabake përsjellë me urimet e rasës...Sillej edhe gota e rakis. Përsriteshin urimet, po këso here përpara se me vû gotën ke buza”²²⁰.

-Miku nderohej dhe me çaktimin e vendit dhe dhomës ku do e pritnin. Bëheshin përpjekje që oda e miqve të ishte sa më e bukur se: “Ajo të nderon, mund të të vinë

²¹⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 94-95.

²¹⁷ Po ai, po aty, f. 95.

²¹⁸ Po ai, po aty, f. 254.

²¹⁹ Po ai, po aty, f. 200-201.

²²⁰ Po ai, po aty, f. 254.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

*miq shumë e duhet të kesh se ku ti nderosh*²²¹. Vendi më i nderuar ishte pikërisht balli i oxhakut. Mikut i lëshohej ky vend në shenjë nderimi si kryet e vendit. Përveç kësaj, miku nderohej dhe me ushqimin dhe servirjen që i bëhej atij:

*“Miq i zoti i shtëpis, i qiti në një odë të dliret me tavan qi kish katër dritore në dy zdatke të saja. Nusja shpejt e shpejt me zhdërvjedhtí shtroi një plaf në krye t’ odës edhe rreshtoi mbi të nënkrejsa të kuq*²²².

*“...shtroi një mësallë të pastër, vndoi çinin e djathit e të qepve pranë miqve. Pruni edhe një çini me bukë të bardhë të prème copa copa*²²³.

-Koliqi na kujton dhe traditën e shqiptarit që mikut në shenjë respekti i lëshohej vendi:

*“Erdhi Patuk Dedgusha, burrë katërdhetë e sa vjetsh...u çuen sa hyni ai n’odë, si mbas zakonit qi asht m’u lëshue vend atyne q i a behin*²²⁴”.

Gjithashtu në shenjë nderimi kur vinte miku, tavolina nxirrej në mes të odës dhe ushqimi sevirej në kompletin më të mirë të pjatave:

*“Sofër e shtrume me takam të mirë. Bukë gruni të bardhë, po supa qi qitte tym të shijshëm në sahân...”*²²⁵.

Këto norma kanunore, Koliqi i paraqiti me madhështinë e artit të tij, duke shqyrtuar kanunin në mënyrë objektive, me vlerat e tij, virtytet e bujarinë e pashoqe, duke gdhendur ashtu siç e meritonte cilësitë më të vyera të kombit shqiptar.

Ndaj, me të drejtë studiuesja Fatbardha Hoxha, duke bërë fjalë për veçantinë e fisit shqiptar, përkatësisht të popullit tonë shprehet: *Ernest Koliqi, me fjalor të pasur falë futjes në përdorim të fjalëve të rralla dhe të lëvruar me shije të hollë thekson se po nuk e lidhëm krenin e emnit shqiptar me besë, nderë burri, mikpritje, d.m.th. me trashigim stërgjyshnuer, sa për vetina tjera, cilat do qofshin na rradhitemi në bisht t’Europës*²²⁶.

• Vështrime gjuhësore

Në këto tregime ku mbizotëron besimi në Orët, Zanat etj, vihet re **përdorimi i shpeshtë i mbiemrave** që i përkasin një fushe leksikore, atij të misterit që bartin në vetvete këto qënie mitike, si:

“aventura e çuditëshme, duer të padukshme, ndiesi të panjohuna, do zane të mshefta, frikë e pakuptueshme, aventurë e pandëgjuese...” etj. (Nusja e mrekullueshme).

Gjithashtu vihet re dhe **përdorimi i shpeshtë i antonimeve kontekstuale** në përshkrimet e zanave, i cili është një tipar dallues me rëndësi për shprehjen gjuhësore të Ernest Koliqit. Një rast të tillë kemi dhe në tregimin *“Kërcimtarja e Dukagjinit”*, ku ndeshemi me përdorimin e shumtë të antonimeve kontekstuale. Këto çifte mund të jenë shpesh edhe pjesë të ndryshme të ligjëratës.

Kryet, krye përendeshe ≠ buzët...me një nënqeshje të marrë

²²¹ M. Tirta, *Etnologjia e shqiptarëve*, Tiranë, 2006, f. 348

²²² E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 221.

²²³ Po ai, po aty, f. 222.

²²⁴ Po ai, po aty, f.255.

²²⁵ Po ai, po aty, f.224.

²²⁶ F. Hoxha, *Vështrim mbi mendimin letrar të Ernest Koliqit*, Studime për autorë të ndaluar, Tiranë, 2008, f. 140.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

*Kambët po e çojnë në fluturim ≠ s' dinte me ecë
Duert, duer zanash ≠ s' dinte me ndejë*²²⁷

Në këto përshkrime kemi përsëritje të herëpashershme dhe të parafjalëve, nyjave, të pjesëzave, duke krijuar kështu përdorimin një sërë **gjymtyrësh homogjene**.

“Thonë se n'at kangë ndëgjohej zhurmë djepash të përkundun e za nanash qi u ndjellin gjumin fatosave të ardhshëm; gurgullimi i kronit që ep mepiv ujë në vogli dhe jehona e malit të lindjes”.

“Thonë se në atë kangë ndëgjohej një rropamë hekurash qi thehen bashkë me një krisëm armësh të lira; brohori darsmash lartushtuese e urata e një populli të lum ndër tempuj t'atdheut”.

*“Thonë se n'at kangë ndëgjohej thirja kumbore e fartorve ndër ara të punuerme e jeta e makinave të panumrueshme ...”*²²⁸.

Një gjë e tillë realizohet përmes përsëritjes së paragrafëve apo **përsëritjes së mbiemrave prejfoljorë të përkundun, të lëvizun**²²⁹, të cilat japin idenë e lëvizjes, apo përsëritjes së formave të pashtjelluara apo kryefjalëve homogjene:

*“E zanat s'patën as mbi ça me qa as mbi ça me këndue, përse ato qajnë e këndojnë vetëm mbi sende të bukura e të mëdhaja; e madhnija e bukuria kishin mbarue...”*²³⁰.

Edhe në tregimin *“Bilbilat e Plepshitit”*, vëmë re përsëri përsëritjen e gjymtyrëve brenda një fjalie, si një nga mjetet më të parapëlqyera të stilit të tij, pra përdorimin në fjali të disa gjymtyrëve homogjene:

*“Bilbila të Plepshitit, at natë s'keni këndue e qá vetëm gzimet e hallet t'ueja, por u a dhatë shprehjen muzikore gzimeve e halleve...e cila ndritte e afërme dh'e e largët mbi mendime”*²³¹.

Përsëritjen e ndërtimeve të njëjta, brenda një paragrafi:

*“Andje e hollë shqetësuese m'e ndie të mbështetun në krah at trup të njomë prendveruer qi marrisht përbuzi. Gjire të kadalshme e përpise vallëzimi, rrotullim dëshirash e ândrrash në t'avulluem të atij parfumi... Rythëm i matun hapash qi duen po s'munden të kthejnë mprapa në kalesë....Rythëm pa frê hapash qi duen të lëshohen në ardhmenin...”*²³².

Pra kemi një besim në këto elemente paganë që kanë lidhje me bindjen në pagabueshmërinë e shenjave që shfaqin Zanat, Orët e Shtojzovallet, në përcaktimin e fatit njerëzor. Gjithë kjo realizohet nëpërmjet përdorimit të këtyre gjymtyrëve homogjene apo përsëritjes së gjymtyrëve të njëjta, e cila përbën një karakteristikë të ligjërimit të tij poetik, duke krijuar kështu efektin e rimës brenda segmentit të frazës.

Gjithashtu përdorimi i dendur i këtyre elementeve mitologjikë, dëshmon për lidhjen e ngushtë me shpirtin e popullit, mbasi përgjigja e vetme që sugjeron proza e Koliqit është **që mitet janë shprehja më e mirë e shpirtit të një populli**, ku **zanat, orët e shtojzovallet** janë elemente që e bënë studiuesin kroat, Truhelko të pohonte se: *“këto i ka gjetur në kulturën shpirtërore të të vetmit popull, i cili drejtpërdrejt rrjedh*

²²⁷ E.Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 80.

²²⁸ Po ai, po aty, f. 162.

²²⁹ L. Smaqi, *Zbulimi i vetvetes n' pasqyrë t'letravet*, Tiranë, 2009, f. 35.

²³⁰ Po ai, po aty, f. 160.

²³¹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 234.

²³² Po ai, po aty, f. 231.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

nga ilirët e moçëm”²³³, duke shprehur në këtë mënyrë realitetin social e kombëtar të një kombi.

4.3. Përshëndetjet dhe urimet

Përshëndetja është e lashtë sa vetë njerëzimi. Kjo vihet re se *që para njëmijë, para dymijë vjetve kishte njerëz qi dojshin, mniyshin, urojshin, namshin me shumicën e fjalëve qi na sot përdorojmë...por këto jetojnë e qarkullojnë e shërbejnë gjithnjë me shprehë dashunin, mënin, me ba urime e me hjedhë name. Fjalët as nuk shifen, as nuk preken, por në to asht drita e panjehun e syve që nënqeshin tue i folë, dridhja e buzëve të njoma e të rrudhuna qi i shqiptuene, loti e gazi i njiqind gjeneratave të sosuna*”²³⁴.

Duke qenë se ajo është zanafilla për çdo shkëmbim kulturor, pra shërben si pikënisje për komunikim, rrjedhimisht ka një funksion të caktuar gjuhësor.

Mendohet se së pari, përshëndetjet kanë qenë me gjeste, me një lëvizje të dorës, me një shkelje syri, me një buzëqeshje, me ngritjen lart të kapeles etj. Më pas përshëndetja më tipike ishte “tungjatjeta”, e cila sot e kësaj dite, nën ndikimin e zhvillimit të shkencës e teknologjisë ka filluar të zëvendësohet dendur me përshëndetjen “Tung”.

“T’u ngjatët jeta, zotni - përshëndeti Malësori.

“T’u ngjatët me nderë - përgjegji Lorja”. (Djepi i arit 282).

Por me kalimin e kohës këto përshëndetje kanë ardhur duke u pasuruar. Kjo larmi shprehjesh, ka një rëndësi të madhe për dialektologjinë dhe etnografinë e të folurit.

*Nëpërmjet përshëndetjeve dhe urimeve shqiptare mund të nxjerrim të dhëna me interes rreth shoqërisë shqiptare dhe mendësisë së popullit tonë në shekuj...Vetëm gjuha shqipe ka togfjalësha të tillë mrekullues si: bëj falëmeshëndet, shkoj për kryeshëndosh, t’u rrit jeta e tungjatjeta etj*²³⁵.

Edhe te Koliqi, tek i cili duket qartë lidhja e ngushtë me vendlindjen e mendësinë e shpirtit të shqiptarëve, gjejmë dendur edhe përshëndetje të tjera që janë të ndërtaura kryesisht me forma foljore në mënyrën dëshirore.

Ai në një studim të tijin “Formula të përshëndetuni e shprehje urimi”, vëren disa veçori të përshëndetjeve e urimeve:

*“Në qytetin e Shkodrës gratë, tue u nda prej një burri, thonë: **Kjosh jetëgjatë! Zoti të ruejtë me shka ké!** Kurse tu u ndá prej një grueje, ka me thane: **Kjofsh e bardhë!** (d.m.th.: e papërlyeme)”*²³⁶.

Përshëndetjet e urimet që përdoren kur shtrohej për të ngrënë ishin:

*Mirë se të gjetme, i zoti i shtëpis!*²³⁷; *-Për të mirë Zotni, pot a fali edhe un një gotë!*. Ndërsa si përgjigje gjejmë shprehjen:

²³³Vjollca Osja, *Miti dhe realiteti në prozën e Koliqit*, Buletini shkencor, 2004, f. 104.

²³⁴Burim i cituar nga Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 122.

²³⁵Gj. Shkurtaç, *Etnografi e të folurit të shqipes*, Tiranë, 2010, f. 159.

²³⁶*Kjofsh e bardhë!* (d.m.th e papërlyeme, sepse burrit, shtylla e shtëpisë dhe e bashkësisë i duhet një jetë e gjatë për me krye të gjitha detyrët e veta ose për me kënaqë lakmitë e veta, kurse grues i duhet kryesisht në thelb stolia e qënies virgjin d.m.th. një të sjellun të papërlyem, një jetë pa njollë. Do t’ishte për fymje për burrin përshëndetja *Kjofsh i bardhë!*, kurse e pranon me kënaqsi prej grus përshëndetjen: *Paç faqen e bardhë!* (d.m.th.: mujsh me e ruejtë gjithmonë të paprekun nderën), Ernest Koliqi, *Vepra 4*, Prishtinë, 2003, f. 351.

²³⁷E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 221.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

*Priç të mirë!*²³⁸; *Kjofsh Shëndosh!*; *T'ardhshim për të mirë!*²³⁹ apo *Zoti të rritët oxhakun!*²⁴⁰; *Kjosh me jetë e e mira të gjetët!*²⁴¹.

Kur vjen dikush për vizitë në shtëpi gjejmë të përdorur përsëritjet, si:

*Mirë se të gjetme i Zoti i shtëpis!*²⁴².

*Puna e mbarë!*²⁴³.

Kemi dhe shprehje të tilla përsëritëse, (kur takohen dy njerëz) në trajtën e pyetjeve retorike, si: *-Si po jeni, zojë?*²⁴⁴.

Sipas zakonisht popullor, në shoqërinë shqiptare mes burrave ishte zakoni që ato të përqafoheshin me njëri-tjetrin kur takoheshin. Kjo përsëritje kryejmë me afrim simbolik të faqeve, vetëm mes burrave. Një veprim i tillë në ndërgjegjen popullore ka ardhur duke u zbehur, por i cili është ruajtur më shumë në zonat e thella të Malësinë së Veriut.

Me këtë formë përsëritëse na njeh edhe Koliqi:

*"U çuen të gjithë, ngjeshën armët, u përfalën me gra e duelën. U pëqafosën të gjithë"*²⁴⁵.

"Mbrâmja e mirë, burra, e mirë se u ka prû Zoti.

*"Ata u çuen në kâmbë. Uci u muer në grykë mâ parë me Gjokë Vatën"*²⁴⁶.

Një përsëritje tjetër që vëren Koliqi është ajo që burrat në shenjë respekti ndaj grave përkuleshin e i puthnin dorën:

*"...e habiti hymja n'odë e një grueje të motnueme me brandavekë Shkodre e me bohçe të bardhë. Dy djelmoçat, tue shikue me çudí, u çuen në kâmbë për me i marrë dorën e m'u falë me të"*²⁴⁷.

Por shpesh kemi dhe përdorimin e emrit të Zotit që Koliqi e përdor në shenjë respekti apo mirënjohjeje ndaj të mirave që sillte ai, si: *"O Zot kjofsh lavdue!"* (V2, f. 368); *"Falemnars Zotit!"* *Shyqyr Zotit!"* apo me shprehje që lidhen me besimin në fuqinë e mirësinë e tij si: *"Në dashtë Zoti!"* (V2, f. 399); *"Me rrugë të Zotit!"* (V2, f. 187); *"Ndore të Zotit e t' anden!"* (V2, f. 285); etj.

Emri i Zotit vëmë re se është pjesë përbërëse edhe e një numri të madh pasthirmash që vijjnë më së shumti nga elipsa e fjalive dëshirore përkatëse, si: *"Pash të Madhin Zot!"*; *"Pash Zotin!"* (V2, f. 373-375); *"Ruena Zot!"* (V2, f. 404); *"Desht Zoti!"* (Koliqi 2003: 399); *"Zot o Zot ku kena vojtë!"* (V2, f. 28); *"Në rrugë të Zotit!"*, *"Faroji o Zot!"* (V2, f. 187). Këto shprehje përdoren shpesh në Malësi para se të fillojnë një punë a para se të nisen për rrugë. Në veprën e Koliqit gjejmë edhe pasthirrma që lidhen me emra shenjtorësh, si: *"Jezus-Maria!"*.

Shumë e e rrënjosur në Malësinë e Madhe ka qënë edhe shprehja uruese: *"Kjoftë lëvdue Krishti!"*, e cila përdorej dhe ka mbetur deri edhe në rrethanat e luftës më të

²³⁸ Po ai, po aty, f. 95.

²³⁹ Po ai, po aty, f. 96-97.

²⁴⁰ Po ai, po aty, f. 96.

²⁴¹ Po ai, po aty, f. 97.

²⁴² Po ai, po aty, f. 221.

²⁴³ Po ai, po aty, f. 268.

²⁴⁴ Po ai, po aty, f. 263.

²⁴⁵ Po ai, po aty, f. 96-97.

²⁴⁶ Po ai, po aty, f. 93-94.

²⁴⁷ Po ai, po aty, f. 223.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

*pamëshirshme kundër fesë, si fjalë hyrëse me të cilën çdo darkë, dasmë a gëzim familjar kur nis të pirit e merret gota e rakisë ose e verës*²⁴⁸.

Shprehje të tjera përshëndetëse janë edhe ato që kanë në përbërje të tyre fjalën “Zot”, sepse duke qënë se Zoti për ta, është *Amë –fillesë e gjithçkafes, por edhe Rrënjë –ushqim*²⁴⁹. Shprehje të tilla gjejmë mjaft te prozat e Koliqit, si: *Lâmentônzonë!; Me Tenzonë vofsh e kjoqsh!*” (shkofsh e ardhsh gjallë me ndihmë të Zotit”). (V. 2, f. 111).

“O Zot i lum kjoqsh levdue qi premtove me më fal një pleqni të rahatshëme! (V2, f. 368)”.

“Udha e mbarë! - Paç të mbarë e Zoti të ruejttë! (V. 2, f. 98).

Gjithashtu vërejmë dhe urimet që përdoren për ditën e emrit. Kështu Zef Sinadinin për ditën e emrit, të gjithë e uronin me shprehjet:

“E gëzofsh për shumë mot!”. (V. 2, f. 256).

Në prozën e Koliqit vëmë re edhe forma të tjera të shprehjes së nderimit (kortezisë gjuhësore) që lidhen me fjalët vlerësuese dhe nderuese që e kanë burimin tek fjala Zot, si “zotni” apo “zotnija jote”. Por, sigurisht, fjalë të tilla kanë pësuar edhe ndryshime në kohë:

*“Herë janë përdorur më gjerë, herë janë tkurrur, siç është rasti gjatë periudhës së socializmit, ku fjalët zotni, zonjë përdoren vetëm për të komunikuar me personalitetet e pakta të “botës borgjese”, ndërsa në jetën e përditshme dhe në marrëdhëniet zyrtare kudo e nga cilido përdoren vetëm fjalët shok, shoqe”*²⁵⁰.

Për ta kuptuar më mirë po ta shohim përkufizimin e fjalës zotëri-a në “Fjalorin e gjuhës shqipe” të vitit 1980, me ribotimin e përmirësuar të vitit 2002, vëmë re një ndryshim në konceptimin e këtij termi .

ZOTERI-A . Përdoret për t’iu drejtuar në mënyrë zyrtare e me nderim grave që janë shtetase të një vendi josocialist e që nuk janë komunistë²⁵¹.

Ndërsa në fjalorin e shqipes së sotme të vitit 2002 vihet re një konceptim tjetër.

ZOTËRI-A. Njeri i pasur ose me pushtet; pronar i një pasurie; zot. Djali i zotërisë, punonte për zotërinë. 2. kryes.lib. Përdoret për t’iu drejtuar në mënyrë zyrtare a me nderim burrave²⁵².

Sidoqoftë, tradita e etnografisë së të folurit në trevat shqiptare në ato kohë, në mjedise të ngushta familjare përvdihte pak atë “zotnillëkun”, duke mos rënë krejtësisht pre e mëndësisë së asaj kohe duke iu drejtuar njëri tjetrit erdhe me fjalën zotni.

Mjaft bukur në një situatë e tillë, na pasqyrohet në dramën “Rrajët lëvizin” të Koliqit.

“Ndreka: Mirë se të gjej, zojushë.

Lina: Mos më thirni Zojushë Zotni Ndreka.Unë...

Ndreka: Don ndoshta me të thir shoqe? Fjalët shok e shoqe i urrej e i kam qitë , sa për vete jashtë përdorimit”.(V2, f. 367).

Si një mbeturinë e këtyre fjalëve vlerësuese që gjenden mjaft dendur në vepër gjejmë të përdorur edhe fjalën e përngjitur *zotniajote*.

²⁴⁸ Gj. Shkurtaç, *Kundërime gjuhësore*, Tiranë, f. 76.

²⁴⁹ A. Marashi, *Pole Koliqiane*, Studime shqiptare 3, 1995, f. 40.

²⁵⁰ Gj. Shkurtaç, *Sociolinguistikë e shqipes*, Tiranë, 2009, f. 139.

²⁵¹ *Fjalori i Gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980, f. 2248.

²⁵² *Fjalori i shqipes së sotme*, Tiranë, 2002, f. 1520.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Pra, siç vihet re shprehja e mirësjelljes, apo thjesht e nderimit ndaj të tjerëve, qofshin ato të largët apo të afërm, njerëz të panjohur apo mysafirë, janë forma jo vetëm të moçme e të rëndësishme të etnografisë së të folurit, por edhe të rrënjësura fort e të dendura në anët e Veriut, ku siç shihet vend të rëndësishëm në shumicën e tyre zë emri i Zotit, i cili ka qenë e mbetet i nderuar e i shumërespektuar. Ndaj, format e ndryshme të shprehjes së besimit në Zot, janë një dëshmi e gjallë e ndihmesës e larmisë gjuhësore të pasqyruar te Koliqi, duke e parë atë në aspektin sociolinguistik, e cila mbetet për tu njohur e studiuar edhe më tej.

4.4. Shqyrtime etnografike të qytetit të Shkodrës

Shkrimtarët e një kombi përveçse pasurisë ligjërimore, na sjellin shpesh dhe një gurrë të pashtershme të tipareve dhe veçorive kryesore të atij vendi, që lidhen me *ndërtimin e trajtimin e banesës...në veshje e në shtroje, në bujqësi e blektori, në zeje e mjeshtri të ndryshme, në të kremte të motmotit, rite e besime në momentet më në shenjë të jetës së njeriut*²⁵³.

Një prej këtyre është dhe Ernest Koliqi, i cili me përshkrimet e tij arrin të sjell para syve tanë traditën e kulturën e qytetit të tij të lindjes, Shkodrës. Pikërisht njohja e thellë e trashëgimit shpirtëror si dhe derdhja e yndyrës së traditës tek e reja “*u ep vlerë krijesave letrare dhe fuqizon rranjë e një kombi....Nji lis pa rrajë- shprehet Koliqi, - nuk qëndron në kambë. Nji komb që përbuz traditat e veta vendosë vetëvrasjen e vet*”²⁵⁴.

4.4.1. Banesat shkodrane

Banesat shkodrane vendosen në një truall të gjërë e të rrethuar me mure të larta. Në qendër të kompozimit të banesës është **çardaku me shkallët e gurta**²⁵⁵.

Një përshkrim të tillë na bën edhe Koliqi, ku: “*Shtëpija veç ishte e lyeme e disi e meremetueme, pse tjetër ndërrim s’kishte psue: me çardak të çelun me shkalla druni përjashta, dritoret me hekura: krejt si përpara*”²⁵⁶.

Këto banesa me **oborret** karakteristike dhe **avullijat** e larta përshkruhen imtësisht nga ai, me një gjuhë të pasur e figurative që që përbëjnë imazhe sa mbresëlënëse e tërheqëse, po aq dhe aktuale.

“*Në lulishten e mbyllun, në mes katër avullish, kishte ra lehtas drita e mugët përendimore si një tis i hollë që dridhej...Shtëpin nji katit, me çardak të çelun kah lulishta, e kishte mbulue terri e heshtja*”²⁵⁷.

Çardaku shërbente siç tregon Koliqi, për tu mbledhur të gjithë së bashku apo për të ngrënë.

²⁵³ M. Titra, *Mitologjia ndër shqiptarë*, Tiranë, 2004, f. 14.

²⁵⁴ E. Koliqi, *Dy shkollat letrare shkodrane*, Shejzat, nr. 9-12, Romë, 1973, f. 376.

²⁵⁵ Z. Çuni, *Banesa popullore në Shkodër*, Shkodra në shekuj, Shkodër, 1994, f. 178.

²⁵⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë 2003, f. 115.

²⁵⁷ Po ai, po aty, f. 20.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“Çardaku i madh, i freskët, me dyer të odave anash, mbushej përherë ma tepër me dritë” ndërsa “verës hanin bukë në çardak” e mbrëmjen e kalonin “në çardakun e zditun me dritën e zbet të kandilave me vojguri”²⁵⁸.

Karakteristikë për oborret e shkodranëve janë dhe **puset** e gdhendura në gur, si një objekt me shumë vlera, ku “stërgjyshërit tanë e e kundronin pusin pak a shumë si një botë të vogël e të nderuar, ku bashkoheshin ajri, toka e uji”²⁵⁹.

Edhe Koliqi në çdo shtëpi apo mjedis që ai përshkruan përmend puset, si:

“...mbas sa kohe po kënaqej me ujin e pusave të Shkodrës, të cillit nuk i gjindet shoqi e aqë në zâ âsht, sa kanë lulëzue edhe legenda mbi virtytet qi, gjoja, përmbaka!”²⁶⁰.

Por brenda kësaj tradite të trashëguar Koliqi na paraqet edhe mjedisin përreth pusit të rrethuar me **shemshirin**, karakteristik për oborret e Shkodrës.

“Ai bâni si tha ajo. Hyni në një oborr, krejt në hije, plot freski ku ndieu një ndie të papritun flladitjeje. Gryka e pusit sjell motit sjellë motit nga Venediku, edhe lugu ngjat saj, ndritëshin të bardhë në një skâj...lule në saksija e shemshirë shatorr e mbushëshin oborrin e ngushtë”²⁶¹.

Një dëshmi tjetër e kësaj tradite është edhe **pema e manit** në oborret e shtëpive, e cila lidhej me faktin se “shumë gra myslimane e katolike përmenden si rritëse të përkryera të krimbit (që rritej në këto pemë) e herë si endëse “ me nam në tan Shkodrën”²⁶².

“...degët e denduna të mandit aty para dritoreve ... epshin tue shikue si një ndije freskie”²⁶³.

Të përmendura dendur në prozën e tij janë edhe **lloje të ndryshme lulesh**, si: jaseminat, lulemustaku apo lulet kacavjerrëse nëpër muret e oborreve:

“Nji ballë i tërthortë shtëpije me një mand të dëndun përpara; nji ledh kopshti prej kah derdhej, kacuba kacuba, lulemustaku”²⁶⁴.

“Në skâj të tij...shtrîhej për të e kacavarej dashunisht nji jesemin plym me lule të bardha të çeluna”²⁶⁵.

Gjithashtu, ai na kujton kopshtet e mbushura me lloje të ndryshme **drurësh frutorë**, si: hardhija, kumbulla, pjeshka, zerdeliya, ftoj etj.

“Lëshojshin hije anave hardhijat e rrëfatuna në hûj të tyné me gjethë stërpikë në gur kali ndërmjet cilve lavreshin vilet e rrushit...e në midis pëmët rrjesht e rrjesht, zerdeliya pjeshka dardha molla ftoj kumbulla”²⁶⁶.

Një veçori tjetër është përkujdesja e këtij mjeshtri të fjalës, për paraqitjen përshkrimeve të mrekullueshme të dhomave karakteristike, me dekorimet tradicionale të tyre.

²⁵⁸ Po ai, po aty, f. 197-198.

²⁵⁹ Z.Çuni, *Shkodra në shekuj*, Shkodër, 1994, f. 181.

²⁶⁰ Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 113.

²⁶¹ Po ai, po aty, f. 245.

²⁶² A. Onuzi, *Tekstile tradicionale të qytetit të Shkodrës*, Shkodra në shekuj, Shkodër, 1994, f. 165.

²⁶³ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 199.

²⁶⁴ Po ai, po aty, f. 114.

²⁶⁵ Po ai, po aty, f. 243.

²⁶⁶ Po ai, po aty, f. 242.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Ambienti më i trajtuar në novelat e tij është **dhoma e miqve**. Elementi më i bukur i dhomës së miqve është tavani, i cili kurdoherë është i pikturuar²⁶⁷, ku përkujdesja në dhënien me detaje të tij dallohet qartë:

“Neta shkoi fill e n’odë të miqve...Ishte odë mjaft e madhe ...Prej midisit të tavanit varej një kandil i bukur , me zinxhirë të ndërlikuem , si një kupë të madhe kristali të blerë për sypër. Orendit, pëlhurnat e, mbulojet e tryezave, koltrinazhet e dritoreve, të gjithë ishin të blera...Dy pasqyra të mëdhâja, kundruell njëana tjetrës, dukeshin dyer të çeluna në mur nëpërmjet të cilave shifeshin qinda odash të njinjishme e të blera, rrjesht e rrjesht. Në një skâj, e vûme për tërthuer ndërmjet dy dritoreve, një pianofortë e zezë, e re, e ndritëshme. Nëpër mure ritrata e piktura”²⁶⁸.

Ndryshe “dhoma e miqve” quhej edhe “dhoma e mirë”, një emërtim i cili përdoret edhe sot dendur në zonën e Shkodrës:

“Atëherë merre fugurën e Zojës qi ka prû Zeka prej Shkodret e vire n’odë të mire”²⁶⁹.

Përmes këtyre përshkrimeve, ai na paraqet dhe stilin e finesën e shkodranit, i cili e mobilonte atë me objekte me vlerë e të kushtueshme, ku **pianoja** është një ndër elementet tregues të një populli artdashës, si një nga objektet më me rëndësi të pjesës aristokrate të shoqërisë, si një nga mobiljet e sjella nga jashtë, më me vlerë te familjet e mëdha shkodrane:

“Tash disa ditë i ka mrrijtë zotnî Tefës prej Gjermanije pianoforta e porositun për Vidën edhe e ka vendue në krye të vendit, n’odë të miqsh, të re “fring” qi i ka kushtue - merret vesht, me halija e llampadar në mjedis e tri piktura të shtrëjta blé përjashta – kund një njiqind napuljona”²⁷⁰.

Në disa tregime përshkruhet dhe **dhoma e bukës**, me objektet karakteristike të saj, si minderët etj.

“Nânëgjyshja, ndëjë në minder t’odës së bukës, bisedon e bisedon...”²⁷¹.

4.4.2. Veshjet popullore

Grupet dhe nëngrupet krahinore, deri vonë kanë pasur edhe disa dallime të jashtme, sidomos në veshjet karakteristike dhe ato, në tërësinë e tyre, krahas së përbashkëtës që i shquante si shqiptarë, kanë pasur dhe elemente të tjera, të dallueshme, sipas krahinave përkatëse²⁷². Ndaj mund të përmendim si studime me vlerë në këtë fushë të etnografisë dhe të etnologjisë shqiptare, studimet e etnografëve të shquar Rr. Zojzi²⁷³, M. Krasniqi²⁷⁴, A. Gjergji²⁷⁵.

²⁶⁷ Z. Çuni, *Banesa popullore në Shkodër*, Shkodra në shekuj, Shkodër 1994, f. 178.

²⁶⁸ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 100.

²⁶⁹ Po ai, po aty, f. 124.

²⁷⁰ Po ai, po aty, f. 191.

²⁷¹ Po ai, po aty, f. 191.

²⁷² Gj. Shkurtaj, *Sociolinguistikë e shqipes*, Tiranë, 2009, f. 113.

²⁷³ Rr. Zojzi, *Ndarja krahinore e popullit shqiptar*, “Etnografia shqiptare”, 1962, nr. 1.

²⁷⁴ M. Krasniqi, *Krahinat etnografike të Kosovës*, “Gjurmë e gjurmime”, Prishtinë, 1979.

²⁷⁵ A. Gjergji, *Guna në veshjet tradicionale të popullit shqiptar*, “Etnografia shqiptare”, 1962, nr 3; *Veshjet shqiptare në shekuj*, Tiranë ,2005.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Edhe Koliqi na sjell përshkrime të mrekullueshme të veshjeve karakteristike të shqiptarit, me një shumëllojshmëri ngjyrash, si pjesë e trashëgimisë popullore, ku Malësia dhe qyteti i Shkodrës është një gurrë e pashtershme për të.

Por, siç vëren dhe prof. Gjovalin Shkurtaç, *përveç dallimit krahinor, gjejmë edhe dallimin në pamjen e jashtme e në veshje: veshje burrash dhe veshje grash. Madje sidomos veshjet e femrave, kanë pasur mjaft të dukshme edhe sipas shkallëzimeve moshore: vajzërisht, nusërisht dhe pleqërisht*²⁷⁶.

Kështu në vështrimin etnografik, Koliqi na sjell një pasuri të pashtershme, duke na shpalos veçantitë në veshjet e burrave e të grave, duke e bërë atë një njohës dhe përçues mjaft të mire të këtyre traditave:

*“Ishte veshë shkodranisht: branavekë të zez të shëndritshëm, këmishë harkate, bohçe të kuqe përpara, dupa me prazëm e sallman me lagjuhera në krye”*²⁷⁷.

*“...e habiti hymja n’odë e një grueje të motnime me brandavekë Shkodre e me bohçe të bardhë”*²⁷⁸.

Në shumicën e shtëpive shkodrane Koliqi na paraqet, sesi ato vlerësonin si shenjë nderimi e mikpritjeje, këto elemente tradicionale të veshjes shkodrane, duke vendosur dhe në mure, portrete me veshjet tradicionale:

“Nëpër mure, ritrata e piktura. Disa ritrata tërhiqshin vërejtjen. Sa hynte njeriu n’odë, nalt në mur përkundër derës, një zotni i gjatë, - veshë me branavekë, me anterë të mëndafshhtë, jelek të zi, çorape të bardhë, këpucë të shkurtra lustrafinit, tanuz të vûmë mbi njanin sy e tufën qitë mbi krah, - të pritte me një buzqeshje të hollë e të ëmbël...

*Mâ poshtë ishte fotografija e dy grave të hijëshme: njâna nuse, me sallman plot lagjuhera ari, me katër rrjeshta dupash në parzëm, me unaza të mëdhâja ndër gishta”*²⁷⁹.

Edhe për veshjen malësore, përshkrimet e tij janë të mrekullueshme, përmes të cilave ai na jep dhe mjaft cilësi burrërore të malësorit të maleve tona, si:

“madhnin” e burrërinë e tyre, ku armët ishin stolia kryesore.

*“Pataloku para famullis u mbulue me grumbuj Malsorësh e malsorësh, veshë në petka feste. Pleqt, me t’ecun të matun e plot madhni, ...Djelmoshat, me kapuçë të leshët në krye...Të gjatë e të zhdërvjellët, çakçirët e bardhë me gajtana të zez e të shëndritëshëm, me rrypa fyshekësh të ngjeshun për bel, tue ecun të lehtë e të shpejtë mbi bar të butë, me armë në dorë, m’u dukshin çetë heronjsh e dalun prej ndonji poemi epik”*²⁸⁰.

*“U duk nëpër kaçuba një katundar i ri me brakesha e me brez të kuq. Nji shamí e verdhë i a shtërngonte ballin”*²⁸¹.

*“Katundari hupi do kohë tue i lânun vetëm, e këthei i ndrruem petkash e i goditun. Kishte veshë pektat e kremteve: brandavekë të láme, xhamadan, xhaketë, si për Zojë të Shkodrës”*²⁸², *e nj parë shputa të reja”*²⁸³.

²⁷⁶ Gj. Shkurtaç, *Sociolinguistikë e shqipes*, Tiranë 2009, f. 115.

²⁷⁷ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 117.

²⁷⁸ Po ai, po aty, f. 223.

²⁷⁹ Po ai, po aty, f. 101.

²⁸⁰ Po ai, po aty, f. 9.

²⁸¹ Po ai, po aty, f. 125.

²⁸² Numërohen veshjet festive, në këtë rast të bujtësit, si ajo fetare e Zojës së Shkodrës, Shën Mërisë.

²⁸³ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 221.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Kurse gratë në raste festash mbanin në fyt stoli me vlerë:

“Granija delte tue bâ kryq papushue e tue puthë medajt e rruzareve. Gratë lëshuen, në heshtit e kullueta, krizmën e zinxhirve e të pareve të argjenta qi kishin të varuna në fyt, edhe tingllimin e zâneve të holla”²⁸⁴.

Në raste vdekjeje, ai na paraqet veshjen e grave, me rroba të tjera me ngjyrë të errët, si:

“Ka ardh lajmi i zi ... A ké petka të mbyllta? Shko e ndrroju, se me ato që ké veshë s’rrihet. E shkreta ndiqte zakonet!”²⁸⁵.

“Bânu gati- i tha e âma- të shkojmë në mort...Nxori prej arkës dy faculeta të zeza e ndrroi petkat”²⁸⁶.

Në Shkodër një grua për jazë vishej: *“me brandavekë e bohçe të bardhë edhe enteri për jazë që zënte kryet e vendit në rrjeshtin e grave të ndêjuna”²⁸⁷.*

Janë këto disa nga elementet e traditës, të cilat janë pjesë e pasurisë kulturore e materiale të një kombi. Ndaj, siç shprehet Koliqi njohja e kësaj tradite është themeli i jetës dhe i jetësis së një kombi qi don tu rrijë besnik cilsive të mystershëme të zânafillës së vet dhe dishiron në vallen e madhe të popujve të botës me dhânë dishka të veçantë, sado të vogël, qi vlen me pasunue jetën e njerzimit²⁸⁸.

4.4.3. Muzika, ahengu

Koliqi i lindur në një qytet ardashës, ku kryesisht muzika e ahengu ishin pjesë e pandarë e jetës qytetare shprehet bukur se: *“Shqiptarit ia ka anda me e derdhë në kangë shpirtin e tij mjaft të mbyllun nga primja natyrale. Në Shqipni kanga nuk është vetëm shkrim i zemrës mënyrë për ti ba ma t’hareshme çastet e prehjes, mjet për me shmangë brengat dhe hallet e përditshme dhe ekzistenciale, por konsiderohet një rit ogursjellës, sënduk që ruen mbrenda përvojat shekullore të stërgjyshëve”²⁸⁹.*

Kryesisht “ahengu shkodran” është pjesë e shpirtit të çdo shkodrani sepse gjithnjë *“në Shkodër kângët e bukura përhapen menjëherë. Në krye të një jave kânga ndëgjohej nëpër tregtiza, nëpër kopshtëje, kumbonte shtëpijave e udhave në mëngjes, në zheg në mrâmje”²⁹⁰.*

Ato përmbajnë në vetvete një material shumë të pasur gjuhësor, ku gjejmë një pasuri dhe larmi shprehjesh të cilat i këndojnë hijeshisë së vajzës në të cilat vajza krahasohet me *“zambakun e bardhë” si shenjë e pastërtisë dhe fisnikërisë, me “trëndafilin” si shenjë e zjarrtë e dashurisë; me “lulen e allit”, “shebojën”, “gjyljakun”, “marangjylin, e plot lule të tjera që ai i ka zgjedhë me kujdes për t’i kënduar bukurisë së saj. Ia përshkruar syrin si “filxhan”, vetullën si “gajtan”, faqet si “gurabi”, gojën si “kuti”, dhëmbët si “inxhi”²⁹¹.*

Këto këngë në qytetin e Shkodrës, Koliqi nuk i jep thjesht si një fenomen artistik, por dhe si tregues i mënyrës së të menduarit, me të dhëna etnografike, me

²⁸⁴ Po ai, po aty, f. 9.

²⁸⁵ Po ai, po aty, f. 211.

²⁸⁶ Po ai, po aty, f. 130.

²⁸⁷ Po ai, po aty, f. 255.

²⁸⁸ E. Koliqi, *Tradita e kultura*, Shejzat, nr 5-6/1966 në *Vepra* 6, Prishtinë, 2003, f. 224.

²⁸⁹ Po ai, po aty, f. 194.

²⁹⁰ E. Koliqi, *Vepra* 2, Prishtinë, 2003, f. 67.

²⁹¹ T. Zadeja, T. Daija, *250 Këngë qytetare shkodrane*, Shkodër, f. 6.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

marrëdhëniet midis pjesëtarëve të familjes, me të afërmit, miqtë e rrethin shoqëror. Përmes këtyre këngëve, ai na njeh dhe me urimet, dëshirat, gjellët e dasmave, besëtytnitë dhe dëshirat e njerëzve.

Ndaj, Koliqi si një njohës i mirë dhe vazhdues i denjë i kësaj tradite, këto këngë, i mvesh në gojën e të rinjve, të cilët ia kushtojnë të dashurës:

“Toni i bânit me dijtë vajzës se kângën i a kishte qitë asaj...”²⁹².

Është gjithë kjo pasuri formash e shprehjesh që bën Koliqin të shprehet se:

“për shkodranin jeta pa muzikë a si një prendverë pa lule. Vetëm muzika e ban jetën të bukur”²⁹³.

Të gjithë këtë bagazh vlerash, Koliqi e ka skalitur në çdo detaj, duke paraqitur tingujt e saj si pjesë e pandarë e shpirtit shkodran:

“Ndieu se në meloditë të saj dridheshin zâne qi kishin jeh të shpejtë e të sigurtë në shpirt: zânet e shpirtit shkodran”²⁹⁴.

Por, duke vlerësuar këtë pasuri si një tregues i gjallë i mënyrës së të menduarit, me të dhëna etnografike, ai njëkohësisht shpreh dhe shqetësimin për përçimin e kësaj pasurie tek brezi i ri:

“Ah, të mjerët na se ç’nipa kena!...Un, veç kam pasë mëndue se ju do t’i zbukurojshi kângët t’ona. Mbajshem uzdajë se do të qitshi kangë të reja....Ç’a keni bân? Keni hjedhë në njân’anë krejt muzikën tonë të moçme e keni marrë të huejën...Ne na mjaftofshin ato....Ju të kishit dijtë me xjerrë prej tyne ça i duhet shpirtit të juaj të sodshëm”²⁹⁵.

Ndaj, porosia që merr Neta, një vajze të re, prej të parëve të saj, është porosia e vetë Koliqit:

“Muzika juaj e sodshëme duhet të jetë jehu i gjith këtyne zâneve qi pëshpërisin nël Shqipni rreth e rreth jush...Jeta shqiptare pret dy sy qi t’a shqyrtojnë me dashuni, dy veshë qi të mbledhin meloditë e thella të cilat rrëshasin nëpër ajr t’onë prej një agimi në tjetrin. Bukuria e muzika juaj janë përditë një hap para jush, por zëmra juaj s’i ka ndie deri më sod”²⁹⁶.

4.4.4. Tregtia, gjuetia, pijetoret

Banorët e qytetit të Shkodrës janë marrë zakonisht me **tregti**. Malësia merrej më shumë me bujqësi e blektori. Në Shkodër zakonisht krushqitë bëheshin brenda qytetit, por merrnin edhe gra nga fshatrat afër. Ndaj, për shkak të marrëdhënieve të ndryshme e të vazhdueshme që ka pasur Shkodra me Malësinë janë formuar te ato, tipare të përbashkëta etnografike, por edhe gjuhësore, të cilat do të vihen re në studimin tonë.

Koliqi na paraqit Shkodrën e personazhet e tij, si njerëz që merren kryesisht me tregti, duke na sjellë një material të pasur që na jep dorë për kundërime sociolinguistike të mëtejshme që lidhet me emrat vetjakë, me emrat familjarë, si dhe me një një toponimi të pasur.

²⁹² E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 67.

²⁹³ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 102.

²⁹⁴ Po ai, po aty, f. 104.

²⁹⁵ Po ai, po aty, f. 103.

²⁹⁶ Po ai, po aty, f. 105.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Kështu, *Loro Shegori, i biri i Mark Shegorit*, një ndër tregtarët më të njoftun të tregut të Shkodrës, njatëherë ngjitej prej *Tregut të Madh*²⁹⁷.

Ai gëzonte respektin e gjithë Shkodrës se njihet si i biri i një ndër tregtarëve më të njohur të qytetit.

Apo **Tef Ballstani** i cili “*njehet në Shkodër ndër tregtarët e radhës së parë*” (V2, f. 190).

Toponimia që përdor ai në këtë fushë është mjaft e pasur, si:

“*...dugâja e Gaspër Tragaçit*” (V2, f. 167).

“*...më kish pritë të Dugâjët e Reja*” (V2, f. 310).

Ashtu si në jetë, në fushën e tregtisë ai na paraqet interes edhe për personazhet sipas profesionit që ushtrojnë, duke i radhitur profesionet e punët nga më të ndryshmet, duke e lidhur gjithnjë këtë me mënyrën e jetesës së asaj kohe:

“*...tregtari i a lëshoi çelsat e magazës shegertave e i nisi përpara*” (V2, f.308).

Ai na njih gjithashtu dhe me **tregtinë që bënte Shkodra me vendet fqinje**, duke u nisur nga vetë pozita gjeografike:

“*gryka e pusit sjellë motit nga Venediku*” (V2, f. 245).

“*...i ka mrrëjtë zotni Tefës prej gjermanije pjanoforta e porositun për Vidën*” (V2, f. 191).

-Edhe **tregtia e pëlhurës** kishte një zhvillim të madh në atë kohë, pasi në Shkodër në vitet 1930 ende vazhdonin aktivitetin e tyre reth dymbëdhjetë tregtarë që merreshin me shpërndarjen e pëlhurave shtëpijake²⁹⁸.

Puna artizanale që bënin gratë e vajzat, duke punuar pëlhura, të cilat njiheshin për cilësinë e vlerat e tyre, vlerësohej e paguhej mjaft në qytet.

“*Mendoj se ato do kishin nëpër duer ndoj parë pëlhurash a të qindisunash...*”

“*Më qilluen do parë pëlhuret...Shikoi të bijën qi po qendiste afër dritorje*”(V2, f. 251).

-Por, Koliqi i përmalluar na sjell pranë Shkodrën me të gjithë zhvillimin e saj ekonomik, ku dhe **gjuetia** luante një rol të rëndësishëm:

“*...mbrâmë kam bûjtë në Bushat e sot nadje herët pa dale drita i jam njitë malit të Kakarriqit për me zânë fëllânza me leq*” (V2, f. 265).

“*Henriku e Bobi erdhen me çifte në krah e me zagarë*” (V2, f. 310).

“*Danë m’u nisë mbasadreke, veshë të gjithë me petka gjoje*”. (V2, f. 310).

-Gjithashtu edhe **pijetoret** janë një objekt tjetër mjaft i përmendur në prozat e Koliqit. Ai përdor një terminologji e leksik mjaft të pasur në përshkrimin e tyre. Ato ishin mjaft të përhapura në qytet dhe njiheshin me emër, si:

“*Zinte një vend aty në Pijetore të Simës*”. (V2, f. 266).

“*Dilte prej pijetores natën edhe ecte nën qiell plot hyj tue i premtue vetes me ndrrue mënyrë jete të nesërmen. Me lâne krejt rakín e me i thane lamtumirë mejhânës përgjithmonë...*”(V2, f. 249).

Ai përmes përshkrimit të pijetoreve na njih dhe me psikologjinë e brendshme të shkodranit, i cili shpesh gjente ngushëllim në gotën e rakisë:

“*Pinte m’u ngushllue. Jo as m’u ngushllue, por me shafitë tue mbytë në raki zânin e pakët qi i mbet në ndërgjegje*”. (V2, f. 248).

“*M’u dejë e me harrue*”. (V2, f. 248).

Si njohës i mirë i shpirtit shkodran, Koliqi e di mirë se rakia e vera, përdorëshin shumë në tavolinat e shkodranve dhe në shenjë mikpritjeje në raste gëzimi në familje:

²⁹⁷ Po ai, po aty, f. 215.

²⁹⁸ A. Onuzi, *Tekstile trad. të qytetit të Shkodrës*, Shkodra në shekuj, Shkodër, 1944, f. 166.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“E filloi ehëngu. Gotat u plotuen edhe u shpikën here të panjehuna. Simoni sillte boca mbas bocash mbushë me vënë të kuqe...Sytë e tij nuk njeheshin numrin e bocave qi shprazwshin pajada” (V2, f. 201).

“Tash qi është Leci në Shkodër mos na harroni: eni prap në mbrâmje me pí **nji gotë vënë së bashku**” (V2, f. 202).

“**Shishën e rakís e mbante para në një tas me ujë pusi të ftohtë, mbushte vetë putirin**” (V2, f.197).

“Asokohe hynte sherbez **në pijetore**, porositte gotën e rakisë, zente bisedë me tryeza të tjera, herëherë **ia niste kangë**” (V2, f. 248).

-Por shpesh ai na njuh dhe me anën tjetër të këtyre pijetoreve që shpesh ktheheshin, siç i quan ai vetë “**në lokal pijanecësh**” (V2, f. 47) apo njerëzit “**në sarhosh**” (V2, f. 250).

“Hynte në pijetore me pí veç një gotë një gotë të vetme. E para, mandej, joshte të dytën, e dyta të tretën...e nuk njeheshin mâ” (V2, f. 249).

Njohja e këtyre zakoneve e traditave janë thar me shpirtërore siç i quan Koliqi, duke i dhënë forcën shqiptarit për të ruajtur të padëmtuar *visarin e trashëgimive stërgjyshore*²⁹⁹.

Kreu V

Onomastika e qytetit të Shkodrës dhe trevave veriperëndimore dhe shfrytëzimi i saj në veprat e Koliqit

Prof. Gjovalin Shkurtaç shprehet bukur me thënien urtake, duke thënë shkoqur, se “*gjella provohet me lugë, ndërsa njeriu me gjuhë*”³⁰⁰.

Gjuha me të drejtë është vlerësuar nga studiuesit se tregon karakterin e një kombi, ashtu si edhe cilësitë e virtytet e çdo populli duken nga etnografia e të folurit të tij. Ndaj, qysh në kohë të lashta, ata pohonin se “karakteri i burrit njihet nga gjuha e tij”.

Por edhe në studimet e kohëve të reja, në fushën e etnolinguistikës e sociolinguistikës, është provuar se një fushë mjaft e rëndësishme, që jep dorë për kundrimet sociolinguistike të mëtejshme, në fushën e gjuhësisë, është lënda që lidhet me emrat vetjakë, me emrat familjarë e farefisnorë që janë mjaft të larmishëm në trevat shqiptare.

Kështu në qendër të trajtimit tonë do të jenë emrat e njerëzve, kryesisht të malësorëve, por edhe të qytetit të Shkodrës që përfshihen në vorbullën e ngjarjeve, përmes trevave të cilat shpalosin një ligjërime të rrallë. Këtu burrat flasin ngadalë e shtruar, duke të sjellë para syve traditat, zakonet e maleve tona. Gjithashtu, këtu vihen re edhe të dhëna të tjera etnologjike me rëndësi, si për sa i përket ndarjes së banorëve në dy besime, të veçantat e të përbashkëtat e tyre që të nxisin kureshtjen, duke pasqyruar aty edhe ndonjë dukuri mirëfilli gjuhësore.

²⁹⁹ E. Koliqi, *Tradita e Kultura*, Shejzat, nr 5-6, Romë, 1966, f. 146.

³⁰⁰ Gj. Shkurtaç, *Kundrimet Gjuhësore, Tregues të etnografisë së të folurit në emrat e farefisnisë*, Tiranë, 2006, f. 63.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Duke pasur parasysh që onomastika është ndër fushat më të rëndësishme shkencore që ndriçon historinë e popujve, ajo paraqet problem me rëndësi para së gjithash, jo vetëm për poetikën, por edhe për sociologjinë, historinë, studimin e kontakteve gjuhësore etj³⁰¹.

Edhe thjesht po të vështrojmë titujt e prozave të Koliqit, mund të kuptojmë rëndësinë që kanë për onomastikën. Ndër to mund të përmendim titujt, si: *Kërcimtarja e Dukagjinit, Kur orët lajmërojnë, Diloça, Zana e fundme, Dram i vogël, Bylbylat e Plepeshit, Një ngjarje në rrugën Kezenaj*, etj.

Në këndvështrimin tonë rëndësi ka funksioni poetik i këtyre emrave të përveçëm.

Këto duke qenë emra të përveçëm, kanë të përbashkët burimin nga emra të përgjithshëm. Kjo është një dukuri universale, e cila vihet re edhe te Koliqi, ku kemi pleksjen e antroponimeve e toponimeve me emrat e përgjithshëm.

Kështu nga emri *zog* këtu gjejmë të formuar emrin *Zog(ë)-a*, të përdorur dendur në zonat e Veriut, por edhe si topo-rrënjë e emërtimit të vendit si: *Zogaj* (fshat në zonën e Shkodrës).

Emrin e përgjithshëm *lule* apo *gonxhe* e gjejmë të përdorur si emër të përveçëm, *Lulja* apo *Ganxhja*, i vendosur për të shënuar dëshirën që vajza të bëhet e bukur si lule, si gonxhe.

Nga emërtimi fetar *pashkë*, këtu gjejmë të përdorur emrin *Pashko, Pashka, Paskalinë*.

Nga emri i përgjithshëm *hardhi* gjejmë të përdorur toponimin që ka si rrënjë a element përbërës të togfjalëshit toponimik, fjalën *hardhi* si *Qafë Hardhi*, gjë që dëshmon për tradita të hershme të vreshtarisë.

Kështu, me leksematikën e tij shpesh edhe dialektore, por të kapshme e të kuptueshme, Koliqi na jep një pamje që nuk mund të mos mbetet e gdhendur në mendje.

5.1. Karakteristika të përgjithshme të antroponimeve dhe emrave familjarë përkatës të tyre patronimeve

*Emrat e njerëzve të të gjithë popujve, si emra të përveçëm janë sajuar kryesisht nga fjalë, fraza a shprehje të zakonshme të gjuhës, d.m.th. ato burojnë nga njësi të sferave të ndryshme të leksikut të gjuhës së vendit përkatës, ose nga njësi të sferave të ndryshme të leksikut të gjuhëve të vendeve të tjera, të huazuar kryesisht si antroponime*³⁰².

Pra, shumica e emrave të përveçëm e mbiemrave apo dhe pseudonimeve, përbëjnë në vetvete një varg shtresash me interes për shqyrtim. Ato janë shënjuar të drejtpërdrejtë të cilësive, dukurive të ndryshme, apo shënues të përkatësive fetare.

Në prozat e shkurtra të Koliqit ndeshim disa kategori të emrave vetjakë. Ndaj në këtë vështrim po bëjmë një grupim të thjeshtë të tyre, për të parë shtresat e ndryshme të emrave që na ofron proza e shkurtër e Koliqit.

³⁰¹ Sh. Islamaj, *Gjuha e Jakov Xoxës*, Prishtinë, 2000, f. 226.

³⁰² P. Daka, *Vëzhgime mbi emra vetjakë të ardhur nga leksiku i përgjithshëm i shqipes*, SF, nr. 3, 1970, vep. cit., f. 147.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Grupin më të madh dhe interesant e përbëjnë **emrat vetjakë**, që merren që në lindje, apo ndryshe emrat popullore tipikë për zonën e Veriut, të cilat mund t'i ndajmë në disa shtresa:

a) **emra të burimit të shqipes**, si: *Ganxhja, Shota, Genci, Gjetoja, Drandja, Shaqja* etj. Këto emra janë më të paktë në numër.

b) **emra të besimit të krishterë e ortodoks**, si: *Pashka, Pashko, Tefa, Gjoka, Ndoka, Mrika, Rroku, Gaci, Simoni, Leka, Zeka, Katrina, Liza, Ndreka, Rafaeli, Luigji, Pjetri, Marku, Gasperi, Roza, Gjoni, Agostina, Rafali, Salvatori, Ndoja, Kola, Gjyli, Leci, Katrina* etj. Këto kanë një përdorim mjaft të dendur në tregimet e Koliqit.

c) **emra të besimit mysliman**, si: *Mine, Bajram, Hajdar, Samiha, Nasibe, Shefqet, Reshid* etj. Emrat e këtij grupi janë më të paktë te Koliqi, por jo edhe në përdorimin e zakonshëm sepse dihet që në Shkodër, më të shumtë janë ato që kanë besim mysliman.

Te grupi i këtyre emrave vetjakë, vihet re mirë, qëndrimi që autori mban ndaj shtresave të ndryshme të këtyre emrave, që shprehet pikërisht në përdorimin më të dendur të emrave të burimit të krishterë. Kjo ndoshta si rrjedhje edhe përkatësisë së tij fetare dhe fëmijërisë të kaluar në një nga lagjet më të vjetra katolike shkodrane "Gjuhadol".

d) Grupin tjetër e përbëjnë **emrat e shkurtuar**, si:

Uc, Tush, Palush, Gjush, Shuk, Kusha, Cuk, Xhep, Shan, Loro, Lush, Vik, etj, ku është e njohur se prapashtesa **--sh**, bart kuptim zbutues (diminutiv).

Bie në sy këtu se Koliqi fut në përdorim emrat e përveçëm, në formën e tyre të shkurtuar, shumë prej të cilëve janë emra të krishterë, ndërsa krejt pak të besimit mysliman apo të burimit vendas. Kjo ndoshta për faktin e thjeshtë se emrat e krishterë i nënshtrohen më lehtë procesit të shkurtimeve apo zvogëlimit, si: *Lec* (<*Kolec*); *Çintja* (<*Giacinto*); *Cuk* (<*Lacuk*); *Loro* (<*Lorenc*); *Xhep* (<*Rexhep*); *Tush* (<*Metush*); *Lush* (<*Lulash*); *Shan* (<*Palushan*); *Vik* (<*Ludovik*); *Shaqja* (<*Manushaqja*), etj.

e) Grupi tjetër përbëhet nga **emra e patronime me domethënie**, si:

emrat: *Lulja, Zoga, Ganxhja, Bib, Mirash, Patuk, Vuksan* etj.

patronimet: *Gjinazet, Gurmolla, Gjeli*. (*Vik Gurrmolla, Cin Gjinaziu, Vuksan Gjeli*).

Me interes, për të zgjeruar njohjen rreth emrave vetjakë të shqipes, te Koliqi mund të përmendim dhe traditën e malësorit shqiptar për të **thirrur tjetrin me emër e mbiemër**, qoftë ai edhe i njohur, si:

"*Zoti të rritët oxhakun, Uc LLeshi"* (Vepra 2, f. 91).

"*Cin Gurrmolla i u avitte tryezës...e zënte kryet e vëndit*" (Vepra 2, f. 198).

"*Për qi këtë tue e sakatue për pak e gjâ Cuk Rajën...*" (Vepra 2, f. 216)

"*Sot nadje jam çue herët e kam gjetë shêje gjakut për tokë brî murit të kopshtit të Filip Golëmit*" (Vepra 2, f. 255).

"*...nji neveri e paspjegueshme mbante larg Hilush Vilzën nga dugaja e Gaspër Tragaçit"* (Vepra 2, f. 167).

Kjo thekson disa vlera jo vetëm mirëfilli gjuhësore, po edhe në planin e antropologjisë kulturore e të sociolinguistikës...të mendësisë malësore për t'iu drejtuar burrave me emër e mbiemër (patronim). Qysh në moshë të njomë, si për t'u nxitur shpirtin burror malësorët e thërrasin njëri-tjetrin me emër e mbiemër, qoftë edhe kur rrinë së bashku ditë për ditë³⁰³.

³⁰³ Gj. Shkurtaç, *Onomastikë e etnolinguistikë*, f. 189-190, Tiranë, 2001.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

f) Më rrallë gjejmë të përdorur emrat vetëm pa mbiemrat ose thjesht me format e tyre zbuluese. Biles, shpesh këtu duke qenë në përputhje me një dukuri aq spikatëse të shpirtit e të jetës malësore³⁰⁴, vërejmë se ai na pasqyron shumë emra jo vetëm me emër e mbiemër, por edhe me emrin e fisit që i përkasin, apo përdorimin e një ndajshimi pas emrave për ta saktësuar më mirë atë, si:

“Dy të rijt e njoftën sa e panë: ishte Çiljeta e Cuk Rajës”³⁰⁵.

“Cuku i biri i Katrinës e kushërini i Zefit, kallëzoi shka kish marrë vesht jashtë”³⁰⁶.

“Deshironte me marrë një të katërt: Pashkën, të bijën e Pjetër Abrashit, e cila nonse bante at emën katundarje, përmbliidhte në vete shumicën e cilsinave”³⁰⁷.

“Kur u çuen, Liza, e motra e babës së Zefit, bani:- Edhe këta mâ...të tanë stërhollime”³⁰⁸.

“Loro Shegori, i biri i Mark Shegorit, një ndër tregtarët mâ të njoftun të tregut të Shkodrës...”³⁰⁹.

Ndaj, mund të themi se në antroponimi e kryesisht në onomastikën e veprave të tij ka shumë prurje të vlefshme për hulumtime të mëtejshme gjuhësore.

g) Vihet re dhe përdorimi i disa **emrave me tituj**, të cilët emërtojnë origjinën e pozitën e tyre shoqërore, si: *Don Marku, Don Shtjefni, Sh'Lazri, princeshë Zoga, princeshë Lulja, zotni Gjoni, zojë Çilja, zojushë Neta, Mbret Alfonsi*, etj.

h) “Njerëzit pagëzohen me një emër, i cili është emri zyrtar apo emri i parë i personit, porse çdo njeri krahas atij emri, a forme zyrtare, gjatë jetës së tij do të ketë dhe ndonjë formë të dytë. Madje ndodh shpesh që njerëzit njihen, thëriten dhe rrojnë gjithë jetën kryesisht nën quajtjen e dytë, ndërsa emri i parë mbetet në “letër” mbart kurdoherë karakter zyrtar. Trajta e dytë e emrit vetjak vihet më vonë në situata të caktuara familjare, shoqërore, miqësore, duke pasur kurdoherë si motiv “përkëdhelinë apo zbunimin”³¹⁰.

Kështu, me interes te prozat e Koliqit është dhe përdorimi i trajtave të dyta apo zbuluese të emrave, si:

“A të bjen ndër mënd **Nake**, sa shamatë bájshim kur dajshim ndonji sënd në vocrrí?”

“**Gjenarinë**. Ai e thirte për të parën herë jo me mbiemën fmijnuer por me emën të saj të vërtetë”³¹¹.

Shumica e këtyre trajtave zbuluese vijnë drejtpërdrejt nga shkurtimi i formës zyrtare, ku vërejmë dhe ndërrime tingullore. Kjo vihet re dendur në përdorim edhe sot, ku secilin zakonisht e thërrasin me një trajtë të tillë, si: *Alma- Almush, Suela-Ela- Elush*, ashtu si dhe te personazhet e Koliqit:

“Gjeto Marku e **Lulash Prela** po hajshin bukë e shëllinë” (V. 2, f. 107).

“**Tush Kezena** para tij përfaqësonte masën e ré të soçme” (V. 2, f. 184).

“**Dusha**, shoqja mâ e dashtun e fëmijnís së tij” (V. 2, f. 45).

Vërejmë edhe trajta zbuluese që nuk kanë lidhje me emrin zyrtar dhe janë krejt të ndryshme për nga përbërja fonetike, por përsëri përdoren si trajta të tilla, në sajë të një marrëveshjeje konvencionale shoqërore, si psh:

³⁰⁴ Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 87.

³⁰⁵ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 224.

³⁰⁶ Po ai, po aty, f. 259.

³⁰⁷ Po ai, po aty, f. 203.

³⁰⁸ Po ai, po aty, f. 257.

³⁰⁹ Po ai, po aty, f. 215.

³¹⁰ Gj. Shkurtaj, *Onomastikë etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f. 69-76.

³¹¹ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 206.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“Zotni Tefa ka... një djalë tetëvjeçar, Viktorin të cilin të gjithë e thrasin Torç, tue ndjek zakonin shkodran qi shtrembnon në llastim emnat e kalamajve³¹²”.

i) Gjithashtu në tregimet e tij vërejmë edhe një grup tjetër **emrash**, që sipas zakonit **trashëgohen brez pas brezi**:

“Mbas martesë ai e dau t’a thirte **Paskalinë**, jo Pashkë. Ky emën asaj i kish mbetun prej një gjysheje a katragjyshje³¹³”.

j) Krahas këtyre në përdorim gjejmë edhe emra, ku **si emër familjar përdoret emri i një femre** e pikërisht i nënës ose i gjyshe si *Feta, Raja, Dila (Nik Feta, Cuk Raja, Shuk Dila*, etj), për të cilët nuk mund të jepet një shpjegim konkret. Por mendohet se kjo mund të ndodh atëherë kur fëmijët mbesin jetim, apo kur prindërit ndahen dhe ato thërriten që të vegjël me emrin e nënës dhe kështu i mbetet deri kur rriten.

Kjo dukuri ka ndodhur edhe kur gra të caktuara kanë pasur njohje e vlerësim të madh, qoftë si burmesha ose thjesht si zonja të bukura shtëpie. Psh. në Mbishkodër, sipas Shkurtajt, gjejmë shprehjen: *Daka i Lulë Uces* (= i biri i një gruaje, që ishte më i njohur sesa i shoqi). Apo në Kosovë *Shote Galica*, si një grua me emër të madh, apo *Nënë Pashkoja* (personazh i filmit “Lokja”).

k) Një grup tjetër përbëjnë dhe shtresa e emrave të përveçëm që lidhen me:

- **figura historike shqiptare e të huaja** si: *Skënderbeu, Lekë Dukagjini, Mbret Alfons*, etj. Ai nuk ka bërë veçime të tyre, por ka shprehur meritat e secilit për sa i përket trimërisë, burrërisë, apo aftësive udhëheqëse. Ai nuk u jep atyre një përshkrim të detajuar.

-Gjergj Kastrioti (Skënderbeu)

Heroi ynë kombëtar është personazh në vepër i përmendur në tregimin “Kërcimtarja e Dukagjinit” duke dashur t’i bëjë jehonë luftërave të tij mbrojtëse.

“*Tashti ndodhi qi mbreti i Shqiptarve, Skanderbegu, mbas një lufte të fitume kundra Tyrqve, grisi në krue gjith Parsin e Shqipnis...*”(Vepra 2, f. 81).

-Lek Dukagjini

Ai është një ndër prijësit më të njohur të familjes feudale të shekujve XIV- XV, që përfshinte zotërime të gjera në gjithë Shqipërinë e Veriut. Përfaqësuesit kryesorë të Dukagjinëve ishin dy vëllezërit Nikoll e Pal Dukagjini. Ndërsa Lek Dukagjini ishte i biri i këtij të fundit. Të dy morën pjesë në Kuvendin e Lezhës dhe kështu luftuan dhe nën komandën e Skënderbeut. Pas vdekjes së Skënderbeut Lekë Dukagjini u bë një ndër figurat udhëheqëse më të njohura të luftës shqiptare antiosmane. Me emrin e këtij princi lidhet edhe vetë emri Kanuni i Lekë Dukagjinit, i cili përmbledh të gjitha normat juridike që rregullonin marrëdhëniet në shoqërinë malësore.

“*Lekë Dukagjini ishte i thirun ndër mâ të parët e prandej shênjoi gjinden qi do t’a përsillte: pesëdhjetë luftëtarë të zgjedhun, njizet krenë, tridhetë gra e vajza mâ fisniket ku ishin*”³¹⁴.

-gjuhëtarë e patriotë të njohur, duke i veshur me tipare të veçanta dalluese, përsa i përket dashurisë për gjuhën amtare, si:

“*Shkrolat ndër rrasa do të na lëshojshin dritë mbi rrjedhjen e gjuhës s’onë...Do të dijshim a ka arsye Hahn qi thotë se shqipja vjen prej gjuhës së Pellazgve apo Mayer qi pohon se rrjedh nga një djalekt i illyrishtes*” (Vepra 2, f. 293).

³¹² E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 190.

³¹³ Po ai, po aty, f. 203.

³¹⁴ Po ai, po aty, f. 81.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“Aty me bashkue ata qi janë mâ të zott në gjuhë shqipe...Me bâ një edicion luksi, me koment, të **Budit** e të **Bogdanit**, të **De- Radës** e të **Naim Frashërit** e të **Skirojt**”(Vepra 2, f. 296).

“As me kenë shpella plot visare e **Ali Babahit**. Sesam çelu. Më duket se e ka përkëthye shqip **Mati Logoreci** këtë përrallë”(“Djepi i arit” Vepra 2, f. 291).

I) Emrat me burim mitik formojnë një grup tjetër të madh, si:

Orët! 10, *Hyjt* f. 15, *Tersicore* 86, *Zanat e Dukagjinit*, *orët e Malit* 110, *Projset e Shqipnisë* 159, *Pajtoreve të rudinave (mit. Mbrojtëseve)* 161, *të Lumen e Krojeve* 162, *Bukuren e Dheut* 192, *Zojat me flokë ari* 193.

Vërejmë edhe mbështetjen e tij në elemente mitologjike të huaj, si:

“Dodës i ra në kujtim se kishte lexue në një libër qi, për me ndjellë âmbëlsit e lulkuqave të *Morfeut*,³¹⁵ duhej largue ç’do mëndim...”³¹⁶.

Ndaj, një interes të veçantë përbën mbështetja e tij, në epikën e mitologjinë popullore, duke realizuar një Olimp mitologjik shqiptar. Si njohës i shkëlqyer i këtij folklori dhe mendësisë popullore Koliqi, ashtu siç thot dhe At Bernandin Palaj, e di fort mirë, se:

“Nji qi jeton me popullin e maleve dhe studjon këtë argument, shef se te tana dukjet e natyrës kanë për themel nji mitologji të rrallë, ruejt me zell si themel i nji besimi të patrandshëm. Orët e zanat nëpër fiset e Shqipnisë gjithnjë sot flasin njerzvet, rrotullojnë gurë për me shenuem vdekjen atje në ndonjë shpat të malit kundruall me fis, ku secila vllazni ka vendin e vet të caktuam. Këto këndojnë, vallëzojnë, shitojnë e kallëzojnë lindjen e fatin e fëmis para se me le”³¹⁷

Kjo thënie përlligjet më së miri me përdorimin e disa figurave mitologjike, në titujt e tregimeve të tij, si: *Kur orët lajmërojnë*, *Zana e fundme*, ku përfshihen dhe emrat e mitologjike si: *Zanat e Dukagjinit*, *Orët e Malit*, *Hyjt*, *Bukura e Dheut*. Me të tilla emërtime të qenieve mitologjike, Koliqi cilëson edhe shumë prej personazheve të tij. Kështu *princeshë Lulen* ai e quan:

-Zânë me flatra!

-Hyjneshë e kërcimit!

-Dritë hâne në prrue!

Fllad fluturues!

Lule n’erë! Flutura e Shqipnis!

Bajlozi i Venedikut i pëshpëriti:

-Tersicore!³¹⁸ (mit. muza e vallëzimit)

Kjo dëshmon për një sinonimi të pasur emrash, të përdorur nga Koliqi, gjë që çon në pasurimin e onomastikës.

Gjithashtu, ato që vihen re janë edhe eufemizmat e ndryshme që përdor Koliqi për emërtimin e zanave ose orëve, si:

Projset e Shqipnisë, V.2, f. 159, *Pajtoreve të rudinave (mit. Mbrojtëseve)* V.2, f. 161, *të Lumen e Krojeve*, V.2, f. 162, *Zojat me flokë ari* V. 2, f. 193.

Kryesisht, *Zanat* dhe *Orët* e maleve, në veprën e Koliqit ngarkohen me role të njerëzve, me të gjitha tiparet e tyre, me ndjenja e përjetime, të cilat shpesh luajnë edhe rolin e muzave, të cilat e frymëzojnë Koliqin.

³¹⁵ Morfeu: mit. biri dhe përcjellësi i gjumit që dërgon ëndrrat.

³¹⁶E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 49.

³¹⁷ At B. Palaj, *Mitologji doke dhe zakone shqiptare*, Prishtinë, 2000, f.19.

³¹⁸ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 87.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

m) Një veçori tjetër e prozave të tij është se të njëjtët personazhe na shfaqen në tregime të ndryshme, si:

Hilush Vilza (shkrimtar)

Tregtar flamujsh (...nji neverí e paspjegueshme mbante larg **Hilush Vilzën**) Vepra 2, f.167.

Bylbylat e Plepishtit (...zori me ngrânë në një sofër me Loro Shergorin e me **Hilush Vilzën**...) Vepra 2, f. 225.

“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj” (...arritën Loro Shegori e **Hilush Vilza**, dy shokët e padam). Vepra 2, f. 256.

“Djepi arit” (**Hilushi** si u dá prej Loro Shegorit, eci kah shtëpia). Vepra 2, 302.

\

Loro Shegori (tregtar)

“Djepi arit” (**Hilushi** si u dá prej **Loro Shegorit**, eci kah shpija). Vepra 2, f.302.

“Bylbylat e Plepishtit” (...zori me ngrânë në një sofër me **Loro Shergorin** e me **Hilush Vilzën**). Vepra 2, f. 225.

“Nji n gjarje në rrugacën Kezenaj” (...arritën **Loro Shegori** e dy shokët e padam). Vepra 2, f. 256.

Bob Rrùkulli (si djali një tregtari të njohur)

“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj” (Po vjen **Bob Rrùkulli**. Bobi njihej në *Shkodër si gjuetar lajmesh*). Vepra 2, f. 257.

“Djepi arit” (*Fjalët e Bob Rrùkullit* vrik i u përkujtuen. Vepra 2, f. 257).

Ton Lasku (violinist)

“Kânga e re” (S’kishte shkodran qi mos t’a njihte **Ton Laskun**...vjolinist i mirë, bejtaxhi i shpejtë e i hollë...) Vepra 2, f. 55.

“Diloca” (Mbrâmë jena mbledh me bâ ahengun e fundëm te karnavaleve ke **Ton Lasku**. Vepra 2, f. 143.

Tef Ballstani (si tregtar i thjeshtë nga Shkodra).

“Anmiku në shtëpi” (...mendja i shkonte ke **Tef Ballstani** qi s’i lënte kurrkah shteg tash do kohë në tregtí). Vepra 2, f. 184.

“Dram vogël” (**Tef Ballstani** ishte katër vjet mâ përpara, porsa me thânë tregtar). Vepra 2, f. 190.

“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj” (I pari qe **Tef Ballstani**). Vepra 2, f. 261.

Lec Gurmolla (si një i ri i shkolluar jashtë, i kthyer në qytetin e lindjes)

“A t’a laçë” (Edhe **Lec Gurmolla** shikoi. Vepra 2, f. 177.

“Kumbulla përtej murit” (Kjo i ndodhi **Lec Gurmollës** ndër të parat lirime vere qi erdhi me kalue në Shkodër...) Vepra 2, f. 242.

n) Por te Koliqi gjejmë edhe personazhe që në tregimet e tij, kanë të njëjtin emër, por luajnë role të ndryshme.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Drandja

Te novela "Gjaku", si nëna e Nushës. (*Por Drandja priti sa duel e bija e i u drejtue dhëndrit...*) Vepra 2, f. 44.

Te novela "Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj" si halla e Zefit. (*Shka po kallzon!- tha Drandja, ëmtja e babës qi foli edhe mâ parë*). Vepra 2, f. 256.

Lorja

Te novela "Diloca", si shoku i Lecit, djalit të shtëpisë. (*..ka lânë mbas porte ma se pesë minuta Loron, kolegun t'em*). Vepra 2, f. 141.

Te novela "Vaji i çitun", si daja i Kolës (të vdekurit). (*Mbante në mend...dajën Loro me rrogëtarin e vet...*) Vepra 2, f. 208.

Gjoni

Te novela "Ândërr e një mbasditeje vere", si babai i zonjushë Netës. (*Zotni Gjoni e shikoi, lagu për të gjatë letrën e cingares tue bâ thepa thepa...*) Vepra 2, f. 99.

Te novela "E gjeti mbas shimshirit", si vëllai i Nakes. (*Nakja, e motra e Gjoni Lerës në derë të vet po pritte qi "dedermahxhiu t'ia mbushte nji gotë...*). Vepra 2, f. 204.

Te novela "Vaji i çitun", si kushëriri i Çintos. (*Në çardak i u afrue Gjoni, nji kushrë tjetër...*) Vepra 2, f. 211.

Cilja

Te novela "Kânga e re", si personazh episodik. (*Ça po bân Çilja?*). Vepra 2, f. 62.

Te novela "Ândërr e një mbasditje vere", si nëna e zonjushë Netës. (*Mos u bân kryeneçe: merr- përsëriti zojë Çilja e i a vûri së bijës çinín...*). Vepra 2, f. 100.

Kusha

Te novela "Vaji i çitun", si një vajzë e re. (*Çou, Kushë, se kena punën e dyrnjâs...*) Vepra 2, f. 209.

Te novela "Bylbylat e Plepishtit", si një grua e moçme. (*Tue sjellë syt me dashuní kah grueja e motnueme qi hante në sofër me ta, shtoi:- Kusha tash katërdhetë vjet e mâ âsht te na*). Vepra 2, f. 226.

Nusha

Te novela "Gjaku", si e fejuara e Dodës. (*Drita e âmbël e Dashunís së Nushës kishte prû qartësin mâ të gjallë në shpirtin e tij*). Vepra 2, f. 40.

Te novela "A t'a laçë", si motra e Lecit. (*Ka arsye...- pohoi tue qeshë Nusha, motra 16-vjeçare e Lecit*). Vepra 2, 177.

Në tregimet e Koliqit gjenden edhe personazhe që dalin vetëm një herë, por gjithë kjo larmi personazhesh që ndeshim në prozat e tij, na ndihmon që të krijojmë një tablo sa më të plotë, e cila paraqet mjaft interes për onomastikën.

5.2. Fjalori i personazheve (antroponimeve patronimeve) dhe leksikut të veçantë të prozës së Koliqit

- **Kritere të hartimit të fjalorit**

Fjalori është një dokumentim i galerisë së madhe të personazheve e larmisë së tyre artistike. Me anë të tij jemi përpjekur të paraqesim me vërtetësi jo vetëm përmbajtjen, por dhe të respektojmë formën në të cilën i ka paraqitur autori. Ndaj, në të do të gjejmë edhe fjalë e frazeologji karakteristike të autorit.

Ky fjalor përmban emrat e afro 140 personazheve që popullojnë rreth 300 faqe të prozave të Koliqit, “Hija e maleve” dhe “Tregtar flamujsh”, duke dhënë shpesh dhe shpjegimet mbi origjinën e formimit të këtyre emrave.

Ky besojmë se do të jetë një dokumentim i një aspekti të opusit të tij, i galerisë së madhe të personazheve dhe larmisë artistike të tyre.

Me qëllim që orientimi të jetë sa më lehtë, është hartuar “Fjalori i personazheve dhe i leksikut të veçantë të prozës së Koliqit”, duke i renditur personazhet:

a) alfabetikisht sipas emrit (fjalor i antroponimeve), duke shënuar më parë emrin e pastaj mbiemrin, duke i vendosur të gjithë personazhet siç paraqiten në vepër, si psh: *Cin Gurrmolla; Cuk Raja etj.*

b) alfabetikisht sipas mbiemrit (fjalor i patronimeve), duke i vendosur kështu radhazi të gjithë personazhet që kanë lidhje gjinie apo farefisnie. *Arvëni (Shan); Arvëni (Tish), etj.*

Kemi edhe raste kur personazhet, përveç formës së plotë me emër e mbiemër, paraqiten vetëm me emrin e tyre. Edhe në këtë rast këto janë renditur sipas rendit alfabetik të tyre, si p.sh:

(Gjeto Marku)-Gjetoja; (Gjok Vata)- Gjoka; (Shuk Dila)- Shuku, etj.

Veç kësaj kemi radhitur emrat e personazheve, jo vetëm me emër e mbiemër, por edhe të shoqëruar me emrin e krahinës apo të fisit, si:

Cuku i biri i Katrinës e kushrini i Zefit; Liza, e motra e babës së Zefit, etj.

Disa cilësime që i gjejmë përherë pranë disa emrave, janë vënë në kllapa, pranë emrave që u janë ngjitur, p.sh.:

Neta (zonjushë); Çilja (zojë); Marku (Don); Lulja (princeshë), etj.

Ndaj në fjalor janë paraqitur gjithë këta personazhe, si dhe ata që në vepër nuk kanë emër apo mbiemër, por thërriten me një nofkë, apo cilësim tjetër, duke dhënë edhe shpjegimin përkatës përmbri saj, apo emra të krijuara me trajta zbuluese, në sajë të prapashitesave të tyre të larmishme si: *Palush Gjini, Tush Kezenca, Torç, Nake, Shut etj.*

Këtu janë pasqyruar edhe emrat që përdoren në trajtën e pasthirmave (duke mbartur vlera ligjërimore e semantike, si p.sh.: *Qyqja!, Kërcuna!, Rrezikzeza!, Teveqelja!* etj.

Një kategori tjetër e përbëjnë edhe emrat e qenieve të mbinatyrshme, apo eufemizmat e përdorura për to si: *Projset e Shqipnis, Zojat me flokë ari etj.*

Në këtë fjalor janë paraqitur edhe emrat e personazheve që dalin vetëm një herë, por me qëllim që të krijojmë një tablo sa më të plotë, e cila paraqet interes për onomastikën.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Duke pasur parasysh se nga gjuhëtarë e studiues të ndryshëm është pranuar mendimi se emrat e përveçëm janë sajuar kryesisht nga fjalë, fraza a shprehje të zakonshme të gjuhës, d.m.th. ato burojnë nga njësi të sferave të ndryshme të leksikut të gjuhës³¹⁹, aty ku ka qenë e mundshme është dhënë edhe shpjegimi i prejardhjes së këtyre emrave, e cila përbën një rëndësi të veçantë për antroponiminë shqiptare.

Kjo paraqitje e fjalorit të personazheve të prozave të shkurtra të Koliqit, sipas një rendi alfabetik, (ku përbri emrit të personazhit është vënë menjëherë titulli i veprës së cilës i përket dhe numri faqes kur del për herë të parë) do të shërbejë për të njohur sadopak atë, përmes një elementi mjaft të rëndësishëm historiko-gjuhësor e etno-kulturor siç është onomastika.

Shpresojmë se ky fjalor mund t'u shërbejë atyre që do të merren në të ardhmen me studimin e krijimtarisë së këtij shkrimtari. Por, mund t'i vlejë edhe një lexuesi të thjeshtë për të marrë një informacion sintetik mbi universin letrar të personazheve të Koliqit.

5.2.1. Fjalor i antroponimeve

A

Agostina (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 257).

“Agostina, motra e martueme e Zefit, shikoi prej xhamave të dritores poshtë n’ oborr...”

B

Bajram (“Djepi i arit, Vepra 2, f. 292).

“E shkurtazi tregoi shka kishte ndëgjue prej Bajramit”.

Bib (Qafeti) (“Dram i vogël”, Vepra 2, f.193).

“Bib Qafeti, shoku qi rrinte me të në një bankë, deri në kohë të lëjes...”

Ky është një emër që është formuar nga *Bib* (< *Biba*) mbi bazën emrave të përgjithshëm të kafshëve, të dendur kryesisht në zonën e Veriut si: *Ro:s-a* (<*rosë*); *Uk-a* (< *ujk*).

Bob (Rrùkulli) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, “Djepi ari”, Vepra 2, f. 257, f. 307).

Bobi (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 257).

Djali i Simon Rrùkullit, tregtar i njohur, njëhej ndryshe dhe me nofkën “*gjuetar lajmesh*”.

“Po vjen Bob Rrukulli. Bobi njëhej në Shkodër si gjuetar lajmesh”.

Bukura e Dheut (“Dram i vogël”, Vepra 2, f. 192).

“Jo nuk janë kumbonët e darsmës së princit me të Bukuren e dheut...”

³¹⁹ P. Daka, “Vëzhgime mbi emra vetjakë të ardhur nga leksiku i përgjithshëm i shqipës”, SF3, 1970, f. 147.

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Fënest Koliqi***

C

Cin (Gurrmolla) (“*Vëna shtatë vjeçe*”, Vepra 2, f. 198).
Cin Gurrmolla i u avitte tryezës së shtrume e zënte kryet e vëndit.

Cuku (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 259).
“*N’e rrëmaktë Cuku edhe Liza e Katrina*”.
Ky emër mendohet të jetë një formë e shkurtuar *Cuk* (< *Lacuk*).

Cuk (Raja) (“*Bylbylat e Plepishtit*”, Vepra 2, f.216).
“*Për qi këtë tue e sakatue për pak e gjâ Cuk Rajën...*”
Këtu vihet re tradita e malësorit shqiptar për të thirrur tjetrin me emër e mbiemër,
qoftë ai edhe i njohur, si: *Cuk Raja, Uc Lleshi, Tef Ballstani etj.*

Cuku i biri i Katrinës e kushrini i Zefit (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”,
Vepra 2, f. 259).
“*Cuku i biri i Katrinës e kushrini i Zefit, kallëzoi shka kish marrë vesh jashtë*”.
Në këtë rast Koliqi përdor ndërtime të tilla, ku **si emër familjar përdoret emri i një
femre** e pikërisht i nënës ose i gjyshes. Kjo dukuri ka ndodhur kur gra të caktuara,
kanë pasur njohje e vlerësim të madh, qoftë si burrnesha ose thjesht si zonja të bukura
shtëpie.
Këtë lloj ndërtimi e gjejmë edhe te “*Lahuta e Malësisë e Fishtës*” si:
“*Ku je Vulo, he biri i Shkinës...*”.

Ç

Çilja (“*Kânga e re*”, “*Ândërr e një mbasditje vere*”, Vepra 2, f. 62, f. 99).
“*Çilja s’ din me shkue vetëm as deri te ura e Drinit*”. f. 99.

Çiljeta e Cuk Rajës (“*Bylbylat e Plepishtit*”, Vepra 2, f. 217).
“*Pse se merr Çiljetën e Cuk Rajës?*”.
Koliqi duke pasur parasysh një dukuri aq spikatëse të shpirtit e të jetës malësore³²⁰,
vërejmë se ai na pasqyron shumë emra jo vetëm me emër e mbiemër por edhe me
emrin e fisit që i përkasin apo përdorimin e një ndajshtimi pas emrave për ta saktësuar
më mirë atë, si:
Liza, e motra e babës së Zefit; Katrina, e motra e Lizës etj.

Çintja (“*Vaji i Çitun*”, Vepra 2, f. 209).
“*Çintja, njëherë, mbet si i prekun prej rrufës në midis të çardakut*”.
Ky emër mendohet të jetë një formë e shkurtuar e emrit *Giacinto* (< *Çinto*).

D

Dalinë (*Lumnija*”, Vepra 2”, f. 273).
“*Dalinë , a e ke ndie veten ndoi herë krejt të lume?*”

Dani (“*Vaji i Çitun*”, Vepra 2, f. 209).
“*E para qi erdhi nënja e axhës Dani me brandavekë...*”

³²⁰ Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 87.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Këtu vihet re dukuria ku në mjediset familjare nën petkun e e zbulimit a të përkëdhelisë, emrat e femrave janë mashkullorizuar me anën e prapashtesave³²¹.

Diloca (“Diloca” Vepra 2, f.153).

“Aman Mark pashë Dilocën t’ande, mos derdh gjak njeri për mue...”
Emër që përdoret dendur në Malësinë e Veriut, që vjen nga emri *Dilë*. Në Bajzë të Kastratit gjejmë edhe *Dilu:ka < Dilë*³²². Me kohë të dyja këto emra e kanë bjerrë ngjyresën përkëdhelëse dhe janë bërë trajta të para në përdorim.

Doda (“Gjaku”, “Miku”, Vepra 2, f. 33, f. 91).

“Tue kalue kah prozhmi lëshoi zâ Dodës edhe Nikollës e thueju të lanë punën e të ngasin tu vetë”.

Drandja (“Gjaku”, “Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 44, f. 256, f. 259).

“Pashë fën qi kena, Dodë, a i kallzon Drandos nji të drejtë?”
Ky emër përdoret dendur në Malësinë e Veriut. Por gjithashtu me kalimin e kohës, kemi dhe kalimin e këtij emri të përgjithshëm në të përveçëm, për të identifikuar një vajzë nga Malësia, *Drande* me kuptimin *maloke*.

Dusha (“Kopshti”, Vepra 2, f. 118).

Ky është një trajtë përkëdhelëse që shpesh është përdorur pas emrave të njerëzve në formë përkëdhelie si: *Lira Dusha... He moj Dushë, kah po shkon*.
Por në disa raste ka kaluar në përdorim dhe si trajtë e parë:
“Dusha, shoqja mâ e dashtun e fëmijnís së tij, kujtimi mâ i âmbël e i gjallë që kishte marrë me vete prej Shkodre...” (Vepra 2, f. 45).

Dyta (“Anmiku në shtëpi”, Vepra 2, f.189).

“Dyta, për të parën herë në jetë të vet, u idhnue para prindve”.

F

Filip (Vilza) (“Bylbylat e plepishtat”, Vepra 2, f. 236).

“Më vjen i biri i Filip Vilzës- vazhdoi plaku, qi të rijt i thirte gjithmonë me êmna t’etënve”.

Këtë emër Koliqi e përdor dendur në këtë formë, duke na theksuar parasysht traditën e malësorit shqiptar për të **thirrur tjetrin me emër e mbiemër**.

Filip (Golemi) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 255).

“Sot nadje jam çue herët e kam gjetë shêje gjakut për tokë brî murit të kopshtit të Filip Golêmit”. Vepra 2, f. 255).

(Axha) **Filip vëllai i gjyshit të Netës** (“Ândërr e një mbasditje vere”, Vepra 2, f. 101).

“...të pritte me nji buzëqeshje të hollë e t’ëmbël: axha Filip, vllau i gjyshit të Netës”.

³²¹ Gj. Shkurtaç, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f.159.

³²² Po ai, po aty, f. 130.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fritest Koliqi

Filja (“*Se qofsh, pleqnofsh*”, Vepra 2, f. 72).

Ky emër Filja e shumë të tjerë si Dila, Dudija, Gjelina, Marija, Vita etj që vijnë nga emërtime grash përdoren shpesh edhe si patronime³²³

G

Gac (Gjini) (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f. 132).

Unë e dij se eme-motër â pá shpesh me Gac Gjinin.

Gaci (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f. 124, f.130).

“*Vrasa e Gacit i vën kapak atij horlleku e asaj s’â nevoja me i thânë gjâ*”. f. 132.
Ky emër vjen nga emri vetjak Gaspër-i, me burim prej persishtes Kaspar “*arkëtar, financier*” dhe i përdorur prej shqiptarëve që në mesjetë. Nëse s’ka lidhje dhe me fjalën gacë “*thëngjill i ndezur, shkëndijë*” do ta shëndërronte në një patronim prej nofke³²⁴.

Shpesh e gjejmë të përdorur edhe si patronim në zonën e Shkodrës si: *Pjetër Gaci*.

Ganxhja (e shoqja) (“*Anmiku në shtëpi*”, Vepra 2, f. 188).

“*Shka ké, more nieri?- pyeti Ganxhja, e shoqja, tue hy n’odë të bukës*”.
Ky emër buron nga persishtja. Shpesh emra të tillë që i takojnë sferës së bimësisë, përdoren dhe si patronime. Të tillë janë: *Bostani* (pers. *bostan*), *Gonxhe* (pers. *ghonceh*), *Vishnja* (pers. *vishni, vishne*)³²⁵ etj.

Gaspër (Tragaçi) (“*Tregtar flamujsh*”, Vepra 2, f. 167).

“*...nji neverí e paspjegueshme mbante larg Hilush Vilzën nga dugâja e Gaspër Tragaçit*”.

Genci (“*Djepi i arit*”, Vepra 2, f. 292).

Emër i vjetër vendas.

“*Mos i ka mshefë Genci visaret e veta para se me i a hî mâ së mbrâmes qëndresë kundra Romakve?*”

Gj

Gjeto (Marku) (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 107).

“*Gjeto Marku e Lulash Prela po hajshin bukë e shëllinë në nji shpellë mali*”.

Gjetoja (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 109).

“*Gjetoja u ngrit menjihërë si t’â pritte at grishje*”.

Gjenarinë (*E gjeti mbas shimshirit*, Vepra 2, f.206).

³²³ J. Shpuza, *Vëzhgim për Emrat Familjarë të Shqiptarëve*, Shkodër, f. 126.

³²⁴ Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 121.

³²⁵ J. Shpuza, *Përsiatje Onomastike*, Shkodër, 2008, f. 51.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Këtu Koliqi na njeh me zakonet e shqiptarit për të thirrur fëmijët me **format zbuuese** të emrave, apo të shkurtuara, (në formë përkëdhelie) karakteristike e të folurit të zonës së Shkodrës.

“Gjenarinë...Ai e thirte për të parën herë jo me mbiemën fmijnuer (Nake) por me emën të saj të vërtetë”.

Gjizela (“Lumnija”, Vepra 2, f. 271).

“Gjizela kishte në shtat...t’ujdisun lëmueshëm, e përpikshëm ashtu si dijnë me i a ujdisë vetes vajzat qi kanë jetue shumë kohë përjashta”.

Gjok (Vata) (“Miku”, Vepra 2, f.92).

“Vjetin para, shtëpija e Gjok Vatës i kishte vrá të vllán, t’anë e Mirashit...”.

Gjoka (“Miku”, Vepra 2, f. 95).

“Uci e Gjoka kuvënduen mjaft, pa u shikue gati kurrë ndër sy”.

Gjon (“Ândërr e një mbasditeje vere”, “E gjeti mbas shimshirit”, “Vaji i çitun”, Vepra 2, f. 99, f. 211).

“Në çardak i u afrue Gjoni, një kushri tjetër...” f. 211.

Gjon Lera “E gjeti mbas shimshirit”, Vepra 2, f. 204.

“Nakja, e motra e Gjon Lerës në derë të vet po pritte qi “dedermahxhiu t’ia mbushte një gotë me akullore”.

Gjushi (“Ke tre lisat”, Vepra 2, f. 131).

“...shtëpija e saj, print, vllaznit Gjushi e Zeka, kushrÿjt i gjajshin sende e njerz të një jete tjetër”.

Gjyli, motra e martueme (“Vaji i çitun”, Vepra 2, f. 212).

“Hyni mbrëndë me një rubë të zezë në krye Gjyli, motra e martueme”.

Ky emër është një trajtë e shkurtuar Gjy:l që vjen nga Gjylie apo Gjylistan, emër fetar që është futur nëpërmjet ndikimit të besimeve të ndryshme si: (Can <Hasan, Din < Abedin, Cen < Hysen)³²⁶.

Gjysto (halla) (“Ândërr e një mbasditje vere”, Vepra 2, f. 102).

“Para saj ishin axha Filip, halla Leze e halla Gjysto”.

H

Hajdar (Liti) (“Se qofsh, pleqnofsh”, Vepra 2, f. 77).

“Hajdar Liti kërkon gjakun e fëmijës qi i ke vrá”.

Halilë (Zeneli) (“Se qofsh, pleqnofsh”, Vepra 2, f. 76).

“Halil Zeneli, nje burrë mustak-madh, floke-thinjët, erdh m’u pá me tē”.

³²⁶ Gj. Shkurtaç, *Onomastikë e etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f.19.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Halilo (“*Se qofsh, pleqnofsh*”, Vepra 2, f. 78).

“Udhën, në këto rasa, mâ mirë se gryka e pushkës kurrkush s’di me t’a kallzue, Halilo!”.

Henrik (Vallnija) (“*Djepi i arit*” Vepra 2, f. 297).

“Mbas do çasave i a mberrëni Henrik Vallnija”.

Hilush (Vilza) (“*Tregtar flamujsh*”, “*Bylbylat e Plepishtit*”, “*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, “*Djepi arit*”, Vepra 2, f.167, f. 225, f. 256, f. 291).

“...arritën **Loro Shegori** e **Hilush Vilza**, dy shokët e padam” f. 256.

Shkrimtar, vjershëtar i cili na del në disa tregime (pseudonimi që përdorte vetë Koliqi).

Këto personazhe, si: **Hilush Vilza (shkrimtar)** e **Loro Shegori** (tregtar), i gjejmë që thirren edhe vetëm me mbiemrat e tyre, tashmë si personazhe të njohura, të gjendura në disa nga tregimet e Koliqit.

“*Djelmoçat dyluftuen gjatë me fjalë, Shegori përherë gaztuer, Vilza mâ i nxehtë në mendime e mâ i fuqishëm në shprehje*”. Vepra 2, f. 229.

K

Karlo (Gjinaziu) (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 262).

“*Hyni Karlo Gjinaziu*”.

Këtu vërejmë edhe dukurinë e të thirurit vetëm me mbiemër të njëjtit personazhi:

“*Si po jeni zojë? – pyeti Gjinaziu Drandon...*”, Vepra 2, f. 263.

Katrina (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 259).

“*N’e rrëmaktë Cuku edhe Liza e Katrina*”.

Katrina, e motra e Lizës (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 259).

“*Shka ndien nieri!- bâni Katrina, e motra e Lizës*”.

“*Cuku, i biri i Katrinës e kushërini i Zefit...*” Vepra 2, f. 259.

Kel (Mashi) (“*Anmiku në shtëpi*”, Vepra 2, f. 187).

“*Kel Mashi, burrë bukur i motnuem, mësues shkollë fillore në qytet, njeri i squet e i urtë*”.

Kol (Vallnija) (“*Vaji i çitun*”, Vepra 2, f. 213).

“...me vajtim të këputun, zymnuer, ushtues dha lajmin e dekës së vllahut të tij, qau për Kol Vallnin”.

Kola (“*Vaji i çitun*”, Vepra 2, f. 208).

“*Vllau i madh i Çintos, Kola, kishte dekë*”.

Ky emër është shkurtrim i emrit vetjak grek. *Nikolaos* < lat. *Nicolaus* < *Nikollë/a* < *Kol/ë-a*.³²⁷

Ky antroponim është përdorur shpesh edhe si patronim si: *Kolaj, Koleci*³²⁸etj.

³²⁷Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 269.

³²⁸Po ai, po aty, f. 206.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fritest Koliqi

Kusha (“Vaji i çitun”, “Bylbylat e Plepishtit”, Vepra 2, f. 209, 226).
“Çou, **Kushë**, se kena punën e dyrnjâs...” Vepra 2, f. 209).
Ky emër mendohet të jetë një formë e shkurtuar (*Kushë*<*Bakushë*, *Hankushe*).
Ky emër dhe shumë emra të tjerë si: *Manushë*<*Manushaqe*; *Leme* <*Mejreme*; *Saje* <*Saime*; i gjejmë mjaft të përdorura në këngët popullore shkodrane.³²⁹

L

Lec (Gurmolla) (“A t’a laçë”, “Kumbulla përtej murit” Vepra 2, f. 177, f. 242).
“Kjo i ndodhi **Lec Gurmollës** ndër të parat lirime vere qi erdhi me kalie në Shkodër...” f. 242.
Emri *Lec* në zonën e Shkodrës gjendet si si shkurtime i emrit vetjak me burim prej greqishtes me kuptimin “fitoj, fitimtar”, pra një derivat nga emri *Nikolaos*<*Nikollë*<*Kolec*<*Lec*³³⁰.
(Edhe sot gjen një përdorim të dendur në Shkodër si: *Lec Bushati* aktor i njohur apo *Lec Shllaku*, poet e regjizor i shquar shkodran).

Lekë (Binaku) (“Nusja e mrekullueshme” Vepra 2, f. 11).
“Te lumtë, *Leke Binaku!* Un s’kam ça të nap, por po të thërras per mjesdite”.

Leze (halla) (“Andërr e një mbasditje vere”, Vepra 2, f.102).
“Para saj ishin axha Filip, halla Leze e halla Gjysto”.

Lina (“Rrokoll”, Vepra 2, f. 249).
“Lina, e shoqja, gojën plot të shâme e plot ankime, s’i u dhimbte aspak”.

Lini (“Kopshti”, Vepra 2, f. 116).
“Lini ishte alá në shkollë...”.

Liza (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 259).
“Shka ndien nieri!- bâni Katrina, e motra e Lizës”.

Liza, e motra e babës së Zefit (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 257).
“Kur u çuen, Liza e motra e babës së Zefit, bâni: edhe këta mâ... të tânë stërhollime”.

Loro (Shegori) (“Bylbylat e Plepishtit”, “Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, “Djepi arit”, Vepra 2, f. 225, f. 256, f. 283).
“...zori me ngrânë në një sofër me **Loro Shergorin** e me Hilush Vilzën”. Vepra 2, f. 225).
Identifikohet edhe si: *Loro Shegori*, i biri i *Mark Shegorit* (V 2, f. 215), duke pasur parasysh mëtimin e malësorëve (përgjithësisht shqiptarëve) për ta identifikuar më dukshëm emrin e një personi me anën e dhënies edhe të emrit të babait³³¹.

³²⁹ J. Shpuza, *Përsiatje onomastike*, Shkodër, 2008, f. 152.

³³⁰ Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 224.

³³¹ Gj. Shkurtaç, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f. 191.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fërnest Koliqi

Loro (“Diloca”, “Vaji i çitun”, Vepra 2, f. 141, f. 208).

“...ka lânë mbas porte ma se pesë minuta **Loron**, kolegun t'em”. Vepra 2, f. 141).

Luigj (Flîza) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 257)

“Ka mbetë i plaguam **Luigj Flîza**...”.

Luigji (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 257, f. 258).

“Thonë se **Luigjin** e ka gjuajtë vllau i vajzës por i a ka njitë lét”.

Lukja (e âma) (“Ke tre lisat”, Vepra 2, f.122).

“E âma, **Lukja**, me furkë në dorë tue tjerre lesh me nji lëvizje automatike gishtash, sillej nëpër shtëpi...”.

Lulash (Prela) (“Kur orët lajmërojnë”, Vepra 2, f. 107).

“Gjeto **Marku e Lulash Prela** po hajshin bukë e shëllinë në një shpellë mali”.

Këtë antroponim e gjejmë shpesh të përdorur edhe si patronim te Koliqi, si:

“**Mirpo**, vajza kur u rrit na zûni marak në nji tjetër, në **Mark Lulashin**....” Vepra 2, f.151.

Lulash/ó (“Kur orët lajmërojnë”, Vepra 2, f.107).

“Shëndosh na, **Lulashó**...S'ke ça i përmendë...”.

Lulash është një nga emrat tradicionale shqiptarë që janë ruajtur me aq fanatizëm nga malësorët, si: **Mirash, Lulash, Bejshkë, Gjelosh, Shqipe, Zogë** etj.

Lulja (princeshë) (“Kërcimtarja e Dukagjinit”, Vepra 2, f. 82).

“Princeshë **Lulja** kishte hypë mbi një kal pullumb e ecte për krah me t'âmën, pa folë”.

Lumen e Krojeve (“Zana e fundme”, Vepra 2, f. 162).

“Ujnat ecën mâ kadalë për me ndëgjue të **Lumen e Krojeve**”.

Lushi (“Kopshti”, Vepra 2, f. 116).

“Ah, more **Shuk**, sa fort të ka dasht **Lushi** i ngratë!”

LL

Lloci (zotní) (“Djepi i arit”, Vepra 2, f. 285).

“Shka pásh-a? S'dij, më turbullohet mendja, zotní **LLoci**”.

M

Mark (“Gjaku”, Vepra 2, f. 34).

Një emër vetjak mashkullor lat. *Marcus* prej *Mars-Martis*, perëndia e luftës të romakët. Emri i *Shën Markut*, apostullit të Krishtit do të ketë ndikuar në përhapjen e këtij emri³³². Ky emër përdoret dendur edhe si patronim i thjeshtë *Marku*.

Mark (Lulashi) (“Zana e fundme”, Vepra 2, f. 151).

³³²Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 241.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

“Mirpo, vajza kur u rrit na zûni marak në një tjetër, në Mark Lulashin....”.

Mark (Shegori) (“Djepi i arit” Vepra 2, f. 283).

Një ndër tregtarët më të njohur, përfaqësues i një ndër familjeve më në zë në Shkodër.
“A jë djali i Mark Shegorit ti? -Njâj vetë. Pse?”.

Marku (Don) (“Nusja e mrekullueshme”, Vepra 2, f. 10).

“Edhe unë me Don Markun, famulltarin e vëndit, në shtëpín e të cillit kisha rá mik”.

Mati (Vallnija) (Vaji i qitun, Vepra 2, f. 209).

“Kolën, djalin e parë të Mati Vallnís, shkue në Milan për tregtí para dy javëve”.

Matí (“Vaji i çitun”, Vepra 2, f. 210).

“Hâ, Shut, çoju e ndihmou pak grâve qi po zhgatrojnë shtretënt n’odë të Matís”.

Mina (“A t’a laçë”, Vepra 2, f. 177).

“Kënetat?-u çudit Mina.-Po ku janë? Unë s’i shof”.

Mine (“Se qofsh, pleqnofsh”, Vepra 2, f.70).

“Nji mbrâmbje kishte pá synin e burrit tue shikue Minen”.

Ky emër përdoret si shkurtim i emrit *Emine* i cili e gjejmë të përdorur edhe me trajtën zbuluese *Minush* (*Emine*<*Mine*<*Minush*).

Mirashi (“Miku”, Vepra 2, f. 92)

“Vjetin para, shtëpija e Gjok Vatës i kishte vrá të vllán, t’anë e Mirashit”.

Motra e madhe e Vikut, Roza (“E gjeti mbas shemshirit”, Vepra 2, f. 203).

“Dikur motra e madhe e Vikut, Roza, qe nuse n’at konak”.

Mrik/ó-a (“Ke tre lisat”, Vepra 2, f.125).

“Mezi qi kam muejtë me ardhë, Mrik-ó,-bâni djali”.

N

Nakja, e motra e Gjon Lerës (“E gjeti mbas shemshirit”, Vepra 2, f. 204).

“Nake, sa shamatë bâjshim kur dajshim ndoj sênd në vocrrí?” Vepra 2, f. 205).

Nasibe (zoja) (“Zâna e fundme”, Vepra 2, f.163).

“Zoja Nasibe mbas një grime, pyeti me një zâ gjyjmsë serioz”.

Ndoja (“Bylbylat e Plepishtit”, Vepra 2, f. 230).

“Shndrruen për do kohë fjalë kot, tue ftue në kuvënd herë Ndojën herë Kushën”.

Ky emër *Ndou* (Sh., Ku., Tr.) nga një trajtë e shkurtuar e emrit vetjak *Anton-i*, më pas emër i një shenjti *San Antonio di Padova*, prej të cilit kemi edhe ne *Shna Ndoun e Laçit*³³³.

Emri ka marrë përhapje duke u përdorur dhe si patronim, si: *Ndoja, Ndojej, Ndoci* etj.

³³³Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 266.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Frenest Koliqi

Ndoka (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f.130).

“*Na kanë vrá Ndokën. Kanë qitë kushtrimin për me ndjekë gjaksin*”.

Ndrek (Fliza) (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 260).

“*At...rrugaçe...m’e marrë i biri i Ndrekë Flizës?*”

Ndrek (Batuçi) (“*Rrokoll*” Vepra 2, f. 248).

“*Ndrekë Batuçi ishte nëpunës qeverritar, mirret vesht i së tretës rradhë*”.

Neta (zonjushë) (“*Ândërr e një mbasditje vere*”, Vepra 2, f.99).

“*Po drekofshin n’odën e bukës zotni Gjoni, zojë Çilja e zojushë Neta*”.

Nikë (Feta) (“*Gjaku*”, Vepra 2, f. 51).

“*Nikë Feta â ulë në Shkodër...Kjo s’â pá as s’â ndie ndër ne deri më sod qi me të ardh gjaksi e me t’u sallnisë përpara në kreni pa i hy ferrë në kâmbë*”.

Nikollë (“*Miku*”, Vepra 2, f. 91).

“*Tue kalue kah prozhmi lëshoi zâ Dodës edhe Nikollës e thueju të lânë punën e të ngasin tu vetë*”.

Ky vjen nga një emër vetjak *Nikolla* me burim prej greqishtes *Nikolaos*, në shqipe me burim prej latinishtes *Nicolaus*³³⁴.

Nusha (“*Gjaku*”, “*A t’a laçë*”, Vepra 2, f. 40, f. 177).

“*Drita e âmbël e Dashunís së Nushës kishte prû qartësín mâ të gjallë në shpirtin e tij*”. (f. 40).

Ky emër mendohet të jetë një trajtë zbuuese (*Nushë* < *Prendushe*).

O

Orë(t) (“*Nusja e mrekullueshme*”, Vepra 2, f. 13).

“*Edhe Orët po lahen krojeve*”.

Orët e Malit (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 110).

“*Na e kanë dhânë lajmin Orët e Malit*”.

P

Pajtores të rudinave (mit. Mbrojtëseve) (“*Zana e fundme*”, Vepra 2, f. 161).

“*Ajo mbështolli trupat e adhurueshëm të Pajtoreve të Rudinave në tisa të ndërpushëm*”.

Palinë (“*Bylbylat e Plepishtit*”, Vepra 2, f. 230).

“*Mirë, atëhërë. Palinë, mos pritò na bje këtej gramofonin*”.

Ky emër *Palina* vjen nga emri (<*Paolina*) ashtu si emrat: *Nikë* (<*Nikolla*), *Tringë* (<*Katerina*), *Gjelinë* (<*Angjelina*), *Mëri* (<*Maria*), *Gjon* (<*Joanes*) janë zhvillime të emrave të sjellur nga romakët në periudhën e përhapjes së katolicizmit në Shqipëri³³⁵.

³³⁴ Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 269.

³³⁵ J. Shpuza, *Vëzhgim për Emrat Familjarë të Shqiptarëve*, Tiranë, f. 147.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fritest Koliqi

Palush (Gjini), vëllau i Gacit (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f.130).

“*E Mrika qau dishprueshëm kur mori vesht se kushrënin i a kish vrá Palush Gjini, vllau i Gacit, për një çâshtje të vjetër e të ndërlikueme gurësh kufni*”.

Palushi (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f.128).

“*Jena kënë në Shkodër sod, un dhe Palushi*”.

Ky emër është një trajtë e dytë e përfutur nga prapashthesimi i trajtës zyrtare, ku prapashtesa më e pëlqyer zbnuese e emrave vetjakë është *-ush-e*³³⁶. Kështu kemi *Palush* nga *Pal* < *Paulin*.

Pashka, e bija e Pjetër (Abrashit) (“*E gjeti mbas shemshirit*”, Vepra 2, f. 203).

“*Deshironte me marrë një të katërt, Pashkën, të bijën e Pjetër Abrashit, e cila nonse bante at emën katundarje, përmblihte në në vete shumicën e cilsinave që Viku lypte në grue të vet*”.

Pashko (“*Djepi i arit*” Vepra 2, f. 283).

“*Shko, Pashko, e pije një kafe andej edhe thueju të na i sjellin dy këtu*”.

“*Pashko*” vjen nga një trajtë e emrit vetjak *Paskal*, që e gjejmë sot në këtë formë në trevat Jugore. Ndërsa në Shqipërinë e Veriut në variantin *Pashko* që ka të bëjë me Pashkët, me ringjalljen e Krishtit³³⁷.

Patuk (Dedgusha) (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 255).

“*Erdhi Patuk Dedgusha, burrë katërdhetë e sa vjetsh, pronar shtëpijash e tokësh*”.

Pjetër (Abrashit) (“*E gjeti mbas shemshirit*”, Vepra 2, f. 203).

“*Deshironte me marrë një të katërt, Pashkën, të bijën e Pjetër Abrashit..*”..

Pjetër (Gurmolla) (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 261).

“*Kam pá sot, para mjesdite, Pjetër Gurmollën, mikun e Luigjit, tue folë me komiserin e policisë*”.

R

Rafaeli (“*Djepi arit*”, Vepra 2, f. 289)

“*Si Rafaeli qi në pikturën e martesës së Zojës me Shën Jozefin rrvizion veten në një skâj..*”..

Remzi (Frashnjeti) (“*Tregtar flamujsh*”, Vepra 2, f. 167).

“*Tue kalue ânës kundruell me Remzi Frashnjetin ndëgjoi një krizëm në xham të asaj dugâje*”.

Reshidi (“*Zana e fundme*”, Vepra 2, f. 158, f. 163).

“*Reshidi buzqeshi e përgjegji:-S'ka humbë, jo: asht e mëshefun, pak aty pak këtu, ndër kângë e valle t'ona*”.

³³⁶ Gj. Shkurtaç, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f.133.

³³⁷ Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f.279.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

Rr

Rrok (axha) (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f. 130)
“*Kur arrijtëm tu shpija e axhës Rrok gjetëm të dekunin në mes t’odës së madhe rrethue prej grave që piskatëshin*”.

Rroku (zotni) (“*Diloca*”, “*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 142, f. 258).
“*I fundmi, para drekës, qi zotni Rroku, fqînji, i cili diftoi sa u ul, tue shpupurishë zjarrmin në tangar*”. f. 258.

S

Salvator (Rosa) (“*Hânë gjaku*”, Vepra 2, f. 280).
“*Romantik! Salvator Rosa!*”

Samiha (zonjusha) (“*Zana e fundme*”, Vepra 2, f. 158, 159).
“*Ça të tham, moj Samiha? Mjaft i kam folë un sonde*”. f. 159.

Silja (“*Rrokoll*”, Vepra 2, f. 249)
“*Silja i la mësimet në gjymisë pse mungonte vesha qi lypej*”.

Simon (“*Vëna shtatëvjeçe*”, Vepra 2, f. 200).
PrËju morë Simon, të njiten.

Simon (Rrùkulli) (“*Anmiku në shtëpi*”, Vepra 2, f.184).
“*Çudija e përshpirtnis së Simon Rrùkullit niste aty kur ai në vargun e anmiqve të besimit futte të gjith ata qi mëniente për arsyena vetjake*”.

Sufa (“*Se qofsh, pleqnofsh*”, Vepra 2, f. 73).
“*Sufa u ngrit ndëjun me hov*”.

Sh

Shan (Arvëni) (“*A ta laçë*”, Vepra 2, f 177).
Këto janë emra personazhesh, ku përpara emrit gjejmë të përdorur tituj të ndryshëm shenjësorësh etj, si: *Shën>Shan*.
“*S’kishim mujtë me gjetë vënd mâ të bukur – tha Shan Arveni tue folë me gojëplot fugaçë...*”.
Por brenda këtij tregimi gjejmë të përdorur të njëjtit emër, por pa këto tituj nderues si:
“*E po, kështu edhe jeta...- filloi Shani tue qirue një potogal*”.

Shani (zotni) “*Vëna shtatëvjeçe*” Vepra 2, f. 199).
“*Shani me shoqni*” *tha me vete Leci edhe ia pat smirë shokut at liri...*”.

Shaqja (“*Kopshti*”, Vepra 2, f. 113).
“*At ditë, veç, shkante me ândje tu Shaqja një ilaká e largët...*”

Shefqet (Kadija) (“*Miku*”, Vepra 2, f. 96).
“*Shefqet Kadija, - i a priti vetë Shkodrani, tue i a këputë fjalën për gjymisë*”.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Shota (“Lumnija”, Vepra 2, f. 271).

“E Shota, me ato sy vërejtës Shkodranje lé e rritë në vend qi deshiron...”

Shtjefni (Don) (“Gjaku”, Vepra 2, f. 37).

“Para Arqipeshkvís Don Shtjefni, tue i marrë dorën, bâni: - Kam me fol unë me t’ët atë...”

Shuk (Dila) (“Kopshti”, Vepra 2, f. 113).

“Shuk Dila u nis dalkadalë kah Arra Madhe”.

Shuku (“Vaji i çitun”, Vepra 2, f. 212).

“Shka po bân?- briti i shkandulluem Shuku...”

T

Tef (Ballstani) (“Anmiku në shtëpi”, “Dram i vogël”, “Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 184, f. 190, f. 261).

“...mendja i shkonte ke **Tef Ballstani** qi s’i lênte kurrkah shteg tash do kohë në tregti”.(f. 184).

Tefa (zotni) (“Dram i vogël”, Vepra 2, f. 191).

“Tash disa dit i ka mrrijtë zotni Tefës prej gjermanije pjanoforta e porositun për Viden edhe e ka vendue në krye të vendit n’odë të miqve”.

Tish (Arvëni) (“Djepi i arit” Vepra 2, f. 302).

“Qe, për shembull, Tish Arvënit, qi kalon brî mureve, për mos m’u lagë kâmbësh...”

Ton (Lasku) (“Kânga e re”, “Diloca”, Vepra 2, f. 55, f. 143).

“S’kishte shkodran qi mos t’a njihte Ton Laskun. I tânë gaz e pakujdes, për orë me kângë në gojë, vjolinist i mirë, bejtaxhi i shpejtë e i hollë...” Vepra 2, f. 55).

Toni (“Gjaku”, Vepra 2, f. 55).

“Për natë, gati, në kumbonë të mbrâmjes, shifej Toni, me qemane nën krah, tue shkue me bâ ahêng...”

Tonja 177, (“A t’a laçë”, Vepra 2, f.177).

Eshtë një emër që vjen si *trajtë e dytë e shkurtimit të trajtave të para*³³⁸: Tonja nga Toninja (ashtu si Alba nga Albana apo Gjovoja nga Gjovalin).

Tush (Kezena) (“Anmiku në shtëpi”, Vepra 2, f. 184).

(Shkrimtar i ri shkodran, rival i Hilush Vilzës).

“Lutën e bânte në shumës pse Tush Kezena para tij përfaqësonte masën e ré të soçme”.

³³⁸ Gj. Shkurtaç, “Onomastikë dhe etnolingvistikë”, Tiranë, 2001, f. 131.

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Fërnest Koliqi***

U

Uc (Lleshi) (“Miku”, Vepra 2, f. 96).
“Zoti të rritët oxhakun, Uc Lleshi”.

Uci (“Miku”, Vepra 2, f. 91).
“...pse qyshse Uci veshi uniformën, s’guxonte komitë mâ me u endë në ato ana”.

V

Vida (“Kopshti”, “Dram i vogël”, Vepra 2, f. 117, f. 190)
“Edhe mbas këtyne fjalve, nisi me këndue lavdet e Vidës”. (f. 117).

Vik (Gjinaziu) (“E gjeti mbas shemshirit”, Vepra 2, f. 203).
“Tri nuse i flitëshin Vik Gjinaziut”.

Viku (“E gjeti mbas shemshirit”, Vepra 2, f. 203).
“Viku u fejue. Me kê?”

Vilza (zotni) (“Bylbylat e plepishat”, Vepra 2, f. 228).
“Djelmoçat dyluftuen gjatë me fjalë, Shegori përherë gaztuer, Vilza mâ i nxehtë në mendime e mâ i fuqishëm në shprehje”.

Vuksan (Gjeli) (“Diloca”, Vepra 2, f.151).
“At vajzën – më tha- grindja e kanë fejue në djep me një farë Vuksan Gjelit...”.

Xh

Xhaferri (“Se qofsh, pleqnofsh”, Vepra 2, f. 71).
“Xhaferi i vogël ish ulë poshtë me luejtë n’oborr...”.

Xhep (Neli), plaku i Sufës, (“Se qofsh, pleqnofsh”, Vepra 2, f. 79).
“...nji ndër pleqtë njimtarit i sollti një pyetje të shkurtë por të plot kuptim Xhep Nelit, plakut mâ të squet të Sufës”.

Z

Zana (“Zana e fundme”, Vepra 2, f.159).
“Ç’do kreshtë e kaltërt, ç’do sheh gurgullues,ç’do zabel i lulzuem kishte Zânën e vet. Ishin projsset e Shqipnis”.

Zef (Lasku) (“Bylbylat e Plepishtit”, Vepra 2, f. 236).
“Ju s’deshët e atëherë i ati, qi kish qitë cekën m’e fejue sa mâ parë, i a dha zef Laskut qi i a lypte pa i a dá”!

Zef (Sinadini) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 254).
“Zef Sinadinit qyshë n’orën tetë filluen me i ardhë miq për vizitë për ditën e êmnit”.

Zefi (“Vaji i çitun”, Vepra 2, f. 211).
“A i keni telegrafue Zefit?”

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fërnest Koliqi

Emër përgjithësisht i hershëm që është futur nëpërmjet ndikimit të besimit katolik. Zef është një trajtë e shkurtuar e emrit *Jozef*.

Zeka (“*Gjaku*”, “*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f. 124).

“*Atëherë merre fuguren e Zojës qi ka prû Zeka prej Shkodret e vire n’odë të mire*”.

Zoga (princeshë) (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*”, Vepra 2, f. 81).

“*Princeshë Zoga tue përgatitë petkat mâ të çëmueshme qi ruente n’arkët e mëdhá...*”.

Zoja(t) me flokë ari (“*Dram i vogël*”, Vepra 2, f. 193).

“*...në visin plot dritë ku banojnë Zojat me flokë ari të prrallave qi kallzon Vida*”.

5.2.2. Fjalor i patronimeve

A

Abrashi (Pjetër) (“*E gjeti mbas shemshirit*”, Vepra 2, f. 203).

“*Deshironte me marrë një të katërt, Pashkën, të bijën e Pjetër Abrashit...*”.

Arvëni (Shan) (“*A ta laçë*”, Vepra 2, f. 177).

Arvëni (Tish) (“*Djepi i arit*” Vepra 2, f. 302).

Mendohet se ky patronim vjen nga *Arvëni* < (*Arvanitas*) greq.

Kjo në varësi nga emërtimi i etnitetit shqiptar nga gjuhët e popujve të tjerë, ku familjet shqiptare u emërtuan me emra të ndryshëm: ashtu si *Arbanensis* (lat), *Arbanasi* (sll.), *Arnauti* (turq), *Albanezi* (ital), të tillë si : Lazer Arbanensis, Hasan Arnauti etj.³³⁹

B

Ballstani (Tef) (“*Anmiku në shtëpi*”, “*Dram i vogël*”, “*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 184, f. 190, f. 261).

Batuçi (Ndrek) (“*Rrokoll*” Vepra 2, f. 248).

Mendohet se ky patronim vjen nga fjala *batuçi* < *batoqi* (gjuhëza e kambanës, FGJSSH, f. 118) duke u përdorur më pas si patronim por me shëndrrimin e *a>o* dhe *q>ç* ashtu siç kemi patronimet *Uruqi* > *Uruçi* apo *Kqira* > *Kçira*.

Binaku (Lekë) (“*Nusja e mrekullueshme*” Vepra 2, f. 11).

D

Dedgusha (Patuk) (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 255).

Dila (Shuk) (“*Kopshti*”, Vepra 2”, f. 113).

³³⁹ J. Shpuza, *Vëzhgim për emrat familjarë të Shqiptarëve*, Tiranë, f. 30.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Frenest Koliqi

F

Feta (Nik) (“Gjaku”, Vepra 2, f. 51).

Fetejt (“Gjaku”, Vepra 2, f. 29).

Ky është një nga patronimet (për familjeve të njohura), të cilat Koliqi i përdor dendur, duke thirrur njerëzit sipas emrit të fisit të tyre si: *Lerejt, Gudhejt, Gjinazezt* etj.

Fliza (Luigj) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 257).

Fliza (Ndrek) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 260).

Frashnjeti (Remzi) (“Tregtar flamujsh”, Vepra 2, f. 167).

Mendohet të jetë një patronim i prejardhur nga patronimi *Frashëri*, i cili ka burimin nga një toponim, emër vendbanimi *Frashër-i* në disa rrethe (Fier, Përmet) e ky me burim nga lat. *Fraxinus*.³⁴⁰

G

Golemi (Filip) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 255).

Gudhejt (“Kânga e re”, Vepra 2, f.62).

Gurmolla (Cin) (“Vëna shtatë vjeçe”, Vepra 2, f. 199).

“Cin Gurmolla i u avitte tryezës së shtrume e zënte kryet e vëndit”.

Ky patronim mendohet të jetë një kompozitë e formuar nga bashkimi i dy fjalëve (*Gurmolla* < *Gurrë*+*molla*) që në këtë rast kryen funksion patronimik, ashtu si patronimi *Mirëshpia*.³⁴¹

Gurmolla (Lec) (“A t’a laçë”, “Kumbulla përtej murit” Vepra 2, f. 177, f. 242).

Gurmolla (Pjetër) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 261).

GJ

Gjeli (Vuksan) (“Diloca”, Vepra 2, f.151).

Gjinazezt (“E gjeti mbas shemshirit”, Vepra 2, f. 203).

Gjinaziu (Karlo) (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 262).

Gjinaziu (Vik) (“E gjeti mbas shemshirit”, Vepra 2, f. 203).

Gjini (Gac) (“Ke tre lisat”, Vepra 2, f. 132)

Gjini (Palush), vëllau i Gacit (“Ke tre lisat”, Vepra 2, f.130).

³⁴⁰ Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f.119.

³⁴¹ J. Shpuza, *Vëzhgim për emrat familjarë të Shqiptarëve*, Tiranë, f. 54.

***Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Fënest Koliqi***

K

Kadija (Shefqet) (“*Miku*”, Vepra 2, f. 96).

Ky patronim e ka burimin nga një titull i hierarkisë klerikale nën sundimin osman (turq. *kadi* < arab. *Kaddhi* “hoxhë”, gjykatës)³⁴².

Kezena (Tush) (“*Anmiku në shtëpi*”, Vepra 2, f. 184).

Shkrimtar i ri shkodran, rival i Hilush Vilzës.

L

Lasku (Ton) (“*Kânga e re*”, “*Diloca*”, Vepra 2, f. 55, f. 143).

Lasku (Zef) (“*Bylbylat e Plepshit*”, Vepra 2, f. 236).

Lerejt (“*E gjeti mbas shemshirit*”, Vepra 2, f. 203).

Lera (Gjon) (“*E gjeti mbas shemshirit*”, Vepra 2, f. 204).

“*Nakja, e motra e Gjon Lerës, në derë të vet po pritte qi “dedermahxhiu” t’i a mbushte nji gotë me akullorë*”.

Liti (Hajdar) (“*Se qofsh, pleqnofsh*”, Vepra 2, f.77).

Lulashi (Mark)9 “*Kur orët lajmërojnë*”, “*Zana e fundme*”, Vepra 2, f. 111, f. 151).

LL

Lleshi (Uc) (“*Miku*”, Vepra 2, f. 91).

Patronim që vjen nga një trajtë e shkurtuar e emrit *Aleksandër* < *Aleks* me burim të panjohur paragrek. Përdorimi i këtij emri ndër shqiptarët nuk mund të mos jetë ndikuar nga Aleksandri i madh i Maqedonisë, që edhe në shqipe është përvetësuar deri në trajtën *Lekë* e pas themelimit të shtetit shqiptar u bë edhe emri i monedhës, i parasë së shtetit shqiptar³⁴³.

Gjenden edhe patronime të tjera me këtë rrënjë si *Lleshaj* etj.

M

Marku (Gjeto) (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 107).

Ky patronim vjen nga një emër vetjak mashkullor *Mark*, *Marko*. Është për tu vënë re aftësia e madhe kombinate e e këtij emri për të krijuar patronime të tjera si: *Margega (Sh.)*, *Margjini (Sh.,Ko.)*, *Margjinaj(Sh.)*, *Markagjonaj (Sh.)*³⁴⁴ etj.

Mashi (Kel) (“*Anmiku në shtëpi*”, Vepra 2, f. 187).

Një burrë i moçëm, mësues shkolle fillore në qytet . Njeri i urtë dhe i zgjuar.

Muzakaj (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*” Vepra 2, f. 87).

³⁴² Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 181.

³⁴³ Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 233.

³⁴⁴ Po ai, po aty, f. 241.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

“I a kish beftë në kështjell një princ i ri, nga shtëpia e Muzakajve, qi kërkonte m’e e marrë Lulen e donte m’u fejue aty për aty”.

N

Neli (Xhep), plaku i Sufës (*“Se qofsh, pleqnofsh”*, Vepra 2, f. 79).

P

Prela (Lulash) (*“Kur orët lajmërojnë”*, Vepra 2, f. 107).

Q

Qafeti (Bib) (*“Dram i vogël”*, Vepra 2, f.193).

Patronim i prejardhur, i formuar nga një nofkë prej apelativit *Qaf/ë-a* të shqipes. Jo shumë i përhapur si patronim në zonën e Shkodrës. Gjendet më shumë në trajtat e prejardhura si: *Qafaj(Dr)*, *Qafoku (Br)* apo të përbëra si: *Qafleshi (El.) Qafzezi (Ko)* si emra vendbanimesh të shndërruara në patronime³⁴⁵.

R

Raja (Cuk) (*“Bylbylat e Plepishtit”*, Vepra 2, f. 216).

Rosa (Salvator) (*“Hânë gjaku”*, Vepra 2, f. 280).

Rr

Rrùkulli (Bob) (*“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”*, *“Djepi arit”* Vepra 2, f. 257, f. 307).

Rrùkulli (Simon) (*“Anmiku në shtëpi”*, Vepra 2, f.184).

S

Sinadini (Zef) (*“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”*, Vepra 2, f. 254)

SH

Shegori (Loro) (*“Bylbylat e Plepishtit”*, *“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”*, *“Djepi arit”* Vepra 2, f. 215, f. 256, f. 283).

Shegori (Mark) (*“Djepi i arit”* Vepra 2, f. 283).

T

Tragaçi (Gaspër) (*“Tregtar flamujsh”*, Vepra 2, f. 167).

U

Lleshi (Uc) (*“Miku”*, Vepra 2, f. 91).

V

Vallnija (Henrik) (*“Djepi i arit”* Vepra 2, f. 297).

Vallnija (Kol) (*“Vaji i çitun”*, Vepra 2, f. 213).

³⁴⁵ Po ai, po aty, f. 286.

Vallnija (Mati) (*Vaji i qitun, Vepra 2, f. 209*)

Vata (Gjok) (*“Miku”, Vepra 2, f.92*)

Patronimi Vata është mjaft i përhapur në zonën e Shkodrës. Vjen nga një trajtë e shkurtuar e emrit vetjak Vasil-i. I renditur në vendin e tetëdhjetenëntë për nga denduria e përdorimit.³⁴⁶

Vilza (Filip) (*“Bylbylat e plepishat”, Vepra 2, f. 236*).

Vilza (Hilush) (*“Tregtar flamujsh”, “Bylbylat e Plepishtit”, “Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, “Djepi arit” Vepra 2, f.167, f. 225, f. 256, f. 291*).

5.2.3. Fjalor i emrave të profesioneve, titujve dhe etnonimeve

Po ashtu si në jetë, Koliqi paraqet interes edhe për personazhet sipas profesionit që ushtrojnë. E veçanta e tij qëndron se ai radhit profesione e punë nga më të ndryshmet, duke e lidhur gjithnjë këtë, me mënyrën e jetesës së asaj kohe. Ja disa nga profesionet: *bejtaxhi, dugâjxhû, internist (psikiatër), ipeshkëv, fartove* (bujqve), *fretën, heracakë (besimtarë)*, *murgësja, meshtari, muziktarë, nëpunësi, rrogtari, shegerti*.

Ka raste të tjera kur autori, për personazhet e tij, përdor herë emrin e herë profesionin e tij, apo ndonjë nofkë, ku kjo e fundit shpesh është më e njohur për lexuesin. Edhe këto janë të paraqitura në fjalor si: *rrogtari, kalorësi, bejtaxhiu, dedermaxhiu, dugajxhiu etj.*

A

Aziatiku (*“Zana e fundme” Vepra 2, f. 160*).

B

Bajlozi (*“Kërcimtarja e Dukagjinit”, Vepra 2, f. 86*).

Bajraku (*“Gjaku”, Vepra 2, f. 49*).

Bejtaxhi (*“Kânga e re”, Vepra 2, f.55*).

Bujari (*“Kërcimtarja e Dukagjinit”, Vepra 2, f. 86*).

D

Dad-ó, -a (*“Ke tre Lisat, Vepra 2, f. 123, f. 135*).

Në Shqipërinë Veriore ka qenë mjaft e përdorur **da:d-a** për femrat e rritura. Zakonisht kështu u thohet motrës së madhe nga vëllezërit e motrat më të vogla: *Jashtu, t’pastë dada! Po dal me pri:t daden.*³⁴⁷

³⁴⁶Ç. Bidollari, *Fjalor i Patronimeve të Shqiptarëve*, Tiranë, 2011, f. 334.

Pasuria ligjëzimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Daí-ja (“*Djepi i arit*”, Vepra 2”, f. 282).

Përdoret kur i drejtohesh një djali të ri në shenjë respekti (*dai: trim- Shka don, more daí, prej meje? Çfarë fjale ke me mu more daí?*)

Dedermaxhiu (“*E gjeti mbas shemshirit*”, Vepra 2, f.204).

Dugâjxhiú (“*Djepi i arit*” Vepra 2, f. 312).

Dukagjinsja (“*Diloca*”, Vepra 2, f. 154).

E

Ehengexhi (“*Dram i vogël*”, Vepra 2, f. 192).

F

Fartori (bujk) (“*Zana e fundme*”, Vepra 2, f. 162).

Frati (“*Duert e nânës*”, Vepra 2, f. 239).

H

Heracaku (besimtar) (“*Kânga e re*”, Vepra 2, f. 57).

I

Illyri (“*Djepi i arit*”, Vepra 2, f. 292).

Internisti (psikiatër) (“*Djepi i arit*” Vepra 2, f. 296).

Ipushki (“*Gjaku*”, Vepra 2, f. 36).

K

Kalorësi (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*”, Vepra 2, f. 86).

Kapedani (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*”, Vepra 2, f. 8).

Katundari (“*Djepi i arit*” Vepra 2, f. 296).

Kavaljeri (“*Lumnija*”, Vepra 2, f. 275).

Krahinari (“*Miku*”, Vepra 2, f. 90).

M

Malazeze (“*Hanë gjaku*”, Vepra 2, f. 280).

Malsor/i, e (“*Diloca*”, Vepra 2, f. 146, f. 150)..

Meshtari (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 110).

³⁴⁷ Gj. Shkurtaç, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f. 148.

***Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Fënest Koliqi***

Murgesha (“*Duert e nânës*”, Vepra 2, f. 239).

Muziktari (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*”, Vepra 2, f.83).

N

Nëpuni (i Shegorejve) (“*Djepi i arit*” Vepra 2, f. 283).

P

Padrja (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 110).

Princi (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*”, Vepra 2, f. 86).

R

romaku (“*Djepi arit*”, Vepra 2, f.292).

Rr

Rrogtari (“*Ândërr e një mbasditje vere*”, Vepra 2, f.100).

Sh

Shegerti (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*”, Vepra 2, f. 264).

Shkodrani (“*Miku*”, Vepra 2, f. 97).

T

Togeri (“*Miku*”, Vepra 2, f. 90).

Tosknija (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*”, Vepra 2, f. 85).

Tyrku (“*Kërcimtarja e Dukagjinit*”, Vepra 2, f. 81).

5.2.4. Fjalor i emrave farefisnorë

Koliqi u dha frymë një vargu personazhesh. Disa prej tyre të tij kanë lidhje gjinore, herë familjare e herë farefisnore. Duke i vështruar me kujdes vërejmë se janë përdorur emërtime të ndryshme, të cilët do i rreshtojmë më poshtë.

A

Âma (Lukja) (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f.122).
E âma, Lukja, me furkë në dorë tue tjerrë lesh...

Apa (“*Gjaku*”, “*Djepi i arit*”, Vepra 2, f. 49, f. 294).
Apa â në short me m’u sëmue prej idhnimit... f. 49.

Në viset malësore për plakun më të moshuar është përdorur dendur zbulimi **a:p**;
Si ke njeh a:p? Past apa; Ta marrtë apa të keqen!

B

Babush (“*Bylbilat e Plepishtit*”, Vepra 2, f. 218).

Edhe t’i n’e e paç vû at uj në zjarrm, thuej babushit t’and me t’a gjetë ai...

Për babain, në mjedisin familjar gjejmë shpesh të përdorura shumë forma mikluese të tilla, si: *babuç*, *babush*, ose formën e shkurtuar *bush*, -i që kanë edhe simotrat e tyre për nënën si : *mamuç*, *mamush* dhe formën e shkurtuar *mush*, -i.

D

Dad-ó ,-a (“*Ke tre Lisat*”, Vepra 2, f. 123).

Tek â, dad-ó, me enë tjera.

Në Shqipërinë Veriore ka qenë mjaft e përdorur **da:d-a** për femrat e rritura. Zakonisht kështu uthohej motrës së madhe nga vëllezërit e motrat më të vogla: *Jashtu, t’pastë dada! Po dal me pri:t daden.*³⁴⁸

Por në fjalorin e orientalizmeve gjejmë dhe një shpjegim të tillë: *Mjeda na thot: po kje se asht gjallë gjyshja, e thërasin nanë, dhe nanën: dadë.* FO, f. 184.

E

Êmtja (“*Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj*” Vepra 2, f. 260).

Po pse ajo?- pyeti Zefi êmtën e vet.

F

Farefisní (“*Zana e fundme*”, Vepra 2, f.158).

...ata të tre që ishin mâ të kulturuemit e gjith farefisnís.

Gj

Gjint (e shtëpís) (“*Zana e fundme*”, Vepra 2, f. 158).

³⁴⁸Gj. Shkurtaç, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f. 148.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Fënest Koliqi

Gjint e shtëpis e kushrÿjt tjerë shkojshin me fjetë heret...

H

Hallë (“Nji ngjarje në rrugacën Kezenaj”, Vepra 2, f. 260).
Shif, hallë unë e njoft at vajzën: s’është ashtu si thue ti.

I

Ilaka (“Kanga e re”, Vepra 2, f. 60).
Te ilakát qi përpara rrallë vizitonte, tashti dukej shpesh fort.

K

Kushrÿnija (“Zana e fundme”, Vepra 2, f. 158).
Kushrÿnija u jepte rasë m’u mbledhë shpesh...

L

Lalë (“Se qofsh, pleqnofsh”, Vepra 2, f. 75).
(Lalë, ku â Minja?)
Për plakun më të moshuar të fisit në zonat e Veriut, siç përmendëm më lart, zakonisht përdoret dendur zbulimi **a:p-a**:
*Si ke njuh a:p ?Por në anët e Shqipërisë së Mesme, me këtë vlerë përdoret edhe fjala **lalë**: Ja ke lala; Thuji lalës si e ke emrin?*

N

Nânë-dajë (“Kumbulla përtej murit”, Vepra 2, f. 245).
A nuk dron se mundem me të paditë nânës-dajës-a?

Nanëgjyshe (“Dram i vogël”, Vepra 2, f.191).
Torçi është vetëm në shtëpi me nanëgjyshe.

Nënja e axhës (“Vaji i çitun”, Vepra 2, f. 209).
E para qi erdhi nënja e axhës...
Këtu gjejmë përdorimin si formë mirësjelljeje ndaj grave të moshuara (*nâne, nâ:n, nëne*): *Urdhno ulu ktu moj nâne! Nadja e mirë moj nân!Oj, nëne!*³⁴⁹

Sh

Shojt (të) (“Anmiku në shtëpi”, Vepra 2, f. 189).

Shoqja (e) (“Anmiku në shtëpi”, Vepra 2, f. 189).
-A shef ?Njikët vajzë të vetme kena edhe kësaj don me ja shtÿ dergjën- i bërtiiti e shoqja të shojt.

T

Tata (“Ke tre lisat”, “Lumnija”, Vepra 2, f. 128, f. 274).
Edhe mu më ka martu tata pa më pëvetë asnjfije .

³⁴⁹ Gj. Shkurtaç, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f. 147.

5.2.5. Fjalor i cilësimeve dhe etiketimeve sharëse (keqësuese)

Te Koliqi, i cili mbështetet në gjuhën e popullit janë të dendura dhe shfrenimet sharëse, mallkuese e cilësimet keqësuese. Ndaj na duket me interes të japim në formë fjalori, disa prej tyre, duke dhënë dhe kontekstet përkatëse.

B

Bastardhe! (“*Ke tre lisat*”, Vepra 2, f. 135, 136).

“Ah, shakë e ndytë! E dij çka ke bâ...Bastardhe!”

“Sod e pështove, por një ditë tjetër kam me t’a vrá si qên. Ec, bastardhe!”

Bastardhja e poshtme! (“*Se qofsh, pleqnofsh*”, Vepra 2, f. 73).

“Si? Minja?Loçka e zemrës së tij? Ah, Bastardhja e poshtme!”

Budallicë! (“*Diloca*”, Vepra 2, f. 142).

“Këtu afër âsht moj **budallicë!**”

D

Dreq! (“*Vêna shtatëvjeçe*”, Vepra 2, f. 199).

“Dreq! Mos duen me m’ardhë në shtëpi?”

G

Grue e keqe! (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 108).

“Mos u bân si grue e keqe!”

H

Hore! (“*Ke tre Lisat*”, Vepra 2, f. 136).

“Ec, hore e keqe! Sod e pështove, por një ditë tjetër kam me t’a vrá si qên. Ec, bastardhe!”

K

Karathí! 108, (“*Kur orët lajmërojnë*”, Vepra 2, f. 108).

“I dyti (kishte pas kênë karathi) s’u frigue asnjë fije”

Kërcuna un, kërcuna! (“*Nusja e mrekullueshme*”, Vepra 2, f. 30).

“Tjetri po më largohet tu e lânë plakun pa krah e motrat pa pështetje...Kërcuna un, kërcuna!”

L

Luterâ (“*Anmiku në shtëpi*”, Vepra 2, f. 189).

“Shkaku i atij..., tashti turbullime edhe në familje. Ai luterâ...”

M

maloke (“*Diloca*”, Vepra 2, f. 146)

***Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Ernest Koliqi***

“A thue kishte me qënë marri aqë e madhe m’u martue me shërbëtoren t’eme? me një shërbëtore maloke?”.

(e) marrë (“Diloca”, Vepra 2, f. 143).

“Çile, moj e marrë,- vikata,-, un jam Leci. Çile; se s’po vjen kush me të hângër, jo!”.

Q

Qyqari (“Ke tre lisat”, Vepra 2, f.132).

“E në vënd të Mrikës, ke Tre Lisat, qyqarin tash e pret deka”.

RR

Rrugaçe (“Nji ngjarje në rrugicën Kezenaj”, Vepra 2, f. 256, 261).

“Kush mundet me këne? Ndoj rrugaçe”.

“Rrugaçe e stër-rrugaçe!- u nxé Liza qi idhnohej lehtazi për çdo kundërshtim”.

SH

Shak,-ë! “bushtë, femra e qenit” (“Ke tre lisat”, Vepra 2, f. 135).

“Ah, shakë e ndytë! E dij ça ke bâ...Bastardhe!”.

T

Teveqe (“Gjaku”, Vepra 2, f. 46; “Andërr e një mbasditeje vere”, Vepra 2, fq. 100).

“Por un jam teveqe...Aman, bir, mos m’u idhno”.

*“Prâj ti: mos qesh **teveqel**...- i bërtiti tu trashu zânin, zotnija”.*

Turulluqe (“Bylbylat e Plepishtit”, Vepra 2, f. 218).

“Me ba me të tokue ndonji turulluqe: lamtumirë, vjerrsha”.

Tutës (“Gjaku”, Vepra 2, f. 49).

“Le të më thërasin tutës, le të më quajnë djalë të lig...un due me dhânë një shembull të gjallë kuraje civile tue shpallë luftë zakoneve të mbrapshta”.

5.3. Toponimet

Ndryshe nga antroponimet dhe patronimet, toponimet lindin më rrallë dhe kanë jetë mjaft të gjatë³⁵⁰. Ndaj fjalët e format që emërtojnë këto toponime, përbëjnë një lëndë të vlefshme jo vetëm për gjeografinë, por edhe për gjuhësinë. Edhe në veprën e Koliqit, vërejmë një toponimi të pasur, një numër të madh emra vendesh, shtetesh, krahinash, lumenjsh e fushash, të vendosura në mënyrë të natyrshme, në ngjarjet e novelave të tij, në mjediset brenda Shkodrës.

Kryesisht, këto toponime janë kombëtare e që lidhen me konkretizimin e mjedisit apo vendndodhjes së objektit që trajtohet. Ndaj në prozat e tij, vërejmë dy lloj toponimesh:

- 1) ato që shërbejnë për tipizimin e lokalizimin e vendndodhjes së ngjarjeve.
- 2) ato me funksion stilistik që ndeshen dendur në përshkrime.

Toponimet e mirëfillta janë në funksion të tipizimit dhe lokalizimit të mjedisit ku zhvillohet ngjarja.

Këto toponime, Koliqi i përdor me funksion tipizues e stilistik të dyfishtë, duke u treguar një mjeshtëri të vërtetë edhe i stilizimit të tyre, si një mjet identifikimi. Përsëritja e shpeshtë e disa prej këtyre toponimeve si: *Dugajët e reja, Fushë Çela, Kisha e Fretënve, Kisha e madhe, Arra e Madhe, Kodra të Rencit, Kodra të Tepes, Qafë Hardhi* etj, i bën ato dominante stilistike në kontekste të caktuara, duke na njohur kështu me përbërjen e përzier të popullsisë së Shkodrës, me pjesën myslimane e atë katolike.

- Kështu në prozat e tij **toponimet** janë të ndërtuara kryesisht, **mbi bazën e metaforës** që zë një vend të rëndësishëm në emërtime të tilla si:

Xhamia e Kuqe, Kryet e Pazarit, Arra e Madhe, Dugajt e Reja, etj. Një gjë të tillë mund ta vëmë re që në emërtimin që Koliqi i bën veprës së tij "Hija e maleve". Ky "është një titull shumë domethënës e te krijon idenë e një hije të rëndë që ndjek dita ditës këtë vend rrethuar nga kurora malesh të pafundme, nga ligje kanunore që kanë rreptësinë e zbatimit"³⁵¹, hije të cilën autori mundohet ta grisë e ta ndryshojë.

Ndërsa në një vështrim të përgjithshëm, bie në sy një shumësi e madhe toponimesh, të përdorura për emërtimin e rrugëve apo lagjeve të ndryshme në Shkodër, si pasqyrë e jetës së pasur kulturore e historike.

Të shumtë janë **emrat e vendeve që tregojnë përkatësi, pronë**, si:

Ura e Maxharit, Kodrat e Tepës, Fusha e Çelës, Kodrat e Rencit, Kryet e Pazarit etj.

-Këtu vëmë re një denduri të toponimeve që kanë si rrënjë a element përbërës të togfjalëshit toponimik fjalën **hardhi**, si: rruga e *Qafë Hardhisë*, gjë që dëshmon për tradita të hershme vreshtarie.

Edhe **toponime të sferës fetare** gjenden me shumicë në prozat e tij, të cilat lidhen me traditat e organizimeve të ndryshme fetare, të anës myslimane e katolike. Kështu vëmë re shpesh fshatra që kanë marrë këto emra kishtarë, duke zëvendësuar

³⁵⁰ J. Shpuza, *Përsiatje onomastike*, Shkodër, 2008, f. 62.

³⁵¹ M. Dibra, *Shkodra në Shekuj*, Seminari i parë, Shkodër, 1994, f. 310.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Ernest Koliqi

emrat e përparshëm, si: *Shën Mitër* (V. 2, f. 388), *Fushën e Ermajit*³⁵²(V. 2, f. 118), : *Xhamia e Kuqe* (V 2, f. 281), *Xhamia e Fushë Qelës* apo *Kumbanora e franceskanëve* (V 2, f. 291) etj.

Këto toponime paraqesin një interes të veçantë edhe përse i përket fjalëformimit të tyre. Kështu mund të dallojmë:

Toponime kompozitore emër +emër, si: *Zall Kirit, Ura e Maxharit, Qafë Hardhisë, Zall të Kirit, Fushë të Çelës, Breg të Moraçës, Kodra të Tepes*, etj.

Toponime kompozitore të tipit emër+mbiemër me origjinë shqipe të cilat gjenden mjaft dendur në prozën e Koliqit në lidhje me toponiminë e qytetit të Shkodrës, si: *Tregu i Madh, Dugajët e Reja, Arra e Madhe, Mal të Zi, Xhamija e Kuqe* etj.

Pra toponimet e Koliqit dalin me larmi të madhe dhe paraqesin një pasuri të madhe për onomastikën shqiptare si dhe një lëndë të rëndësishme gjuhësore. Emërvendet që hasim këtu janë kryesisht të zonës së Shkodrës.

Si përfundim, mund të themi, se toponimet në prozën e shkurtër të Koliqit dalin me një larmi të madhe, duke përbërë një pasuri për onomastikën dhe një lëndë të rëndësishme gjuhësore për studim, të cilat kanë ndihmuar mjaft Koliqin në realizimin artistik të strukturës stilistiko-gjuhësore të prozave të tij.

Për të dhënë një pamje më të plotë të onomastikonit të prozës së Koliqit më poshtë po radhisim:

5.3.1. Oikonimet (emrat e qendrave të banimit: qytete, katunde, lagje etj.).

Oikonimet ndeshen dendur, meqenëse qendrat e banimit krijohen herë pas here, në përshtatje me zhvillimet e ndryshme demografike, në zona të caktuara dhe sipas nevojave të komunitetit. Edhe në prozat e Koliqit gjejmë një përdorim të gjerë të tyre, të cilat i kemi grupuar si më poshtë:

-Emra qytetesh, shtetesh, kontinentesh

Angli, Zvicër 291, Shkodër 31, Raguzë 82, Podgoricë 278, Venedik 245, Evropë 20, Tiranë, Durrës 301, Romë 198, Milan 208, Itali 197, , Shqipni 161, Dublin 303, Itali 83, Gjermani 191.

-Emra fshatrash

Dukagjin 138, Nikshiq të Malit të Zi 278, Vukatan 276, Vrakë 216, Dajç, katund i Bregut të Buenës 181, Plepisht 224, Bushat 265, Drisht 284, Bardhej 63.

-Emërtime njësisht të vogla topike apo emrat e lagjeve kryesore të qytetit:

Kishë e Madhe 18, 62, 53, 239, Kishë e Fretënve 35, Pallat Qeveritarr 28, Argjipeshkvi 35, Ipeshkvi 36, Prefekturë 53, Gjëndermeri 54, Serreq 57, famulli 109, tërthore e Taraboshit 217, Urë e Maxharit 216, jetimore e Salezjaneve 156, shteg i barijve 93, qelë 109, kafe Adriatik 142, Foljetë e puntorve 215, Treg i Madh 250, 197, 215, Urë e Buenës 250, rrugicë e Kezenajve 256, Tre Lisat 132, Xhami e Kuqe 281, Lice i Shtetit 290, pijetore të Simës 266, rrugë e Qafë Hardhis 277, Arë e Madhe 113, Bashki 291, thark të thive 124, Shtodër 309, Domni 310, Kakarriç 265, minare e Xhamis së Fushë Çelës 291, kumbanore e Franceskâjve 291, lice 291 , etj.

³⁵²Fushën e Ermajit: varrezat katolike të Shkodrës, Rrmaji.

5.3.2. Hidronime (emrat e ujërave e deteve, lumenjve).

Shkodra është një qytet, i cili laget nga dy lumenj kryesorë, Drini dhe Buna. Ndaj, emrat e tyre përbëjnë një syth me rëndësi në fushën e onomastikës. Këto i gjejmë të përdorur në shumë autorë veriorë. Gjithashtu gjejmë dhe shprehje të krijuara me to, si: “*u ba buon*³⁵³” (u përmyt, vërshoi uji). Por, duke qënë fqinj prej shumë shekujsh me vende të tjera, te Koliqi gjejmë të përdorur hidronime të ndryshme, si: *Záll të Kirit* 63, *Kiri* 113, *breg të Drinit* 276, *breg të Moraçës* 280, *Drin* 277, *deti helen* 292.

5.3.3. Oronimet (emrat e maleve, fushave, kodrave).

Në prozat e Koliqit gjejmë oronime të thjeshta ose të ndërtuara mbi bazën e togfjalëshave të përbërë, si: *Fushë të Çelës* 28, *Kodër të Rrencit* 57, *Cukal*, *Tarabosh* 64, *kodrave të Bardhanjorit* 64, *fushë e Ermajit* 118, *fushë e Shtojit* 217, *Fushë e Qelës* 216, *Pind*, *Veçik* 161, *male të Hotit* 278, *kodër të Tepes* 276, *prealpet lombarde* 179, (malet më të ulta para Alpeve rreth Bergamos- qytet ku Koliqi kreu shkollë fillore). Apo orinimi që vjen nga fjala lejthi, si: *Lejthishte* 124 etj.

5.3.4. Fitonimet (emra bimësh)

Emërtimet e këtij kryesisht janë huazime nga fondi leksikor i persishtes³⁵⁴ të cilat emërtojnë bimë të llojeve të ndryshme si:

-lloje të ndryshme lulesh si: shimshir (pers. shimshir), *jasemin*, *lulemustak apo lulet kacavjerrëse* nëpër muret e oborreve:

“Nji ballë i tërthortë shtëpije me nji mand të dendun përpara ; nji ledh kopshti prej kah derdhej, kaçuba kaçuba, *lulemustaku*³⁵⁵”.

“Në skaj të tij... shtrihej për te e kacavarej dashunisht nji *jesemin* plym me lule të bardha të celuna”.

-Lloje të ndryshme drurësh frutorë si hardhi, kumbull, pjeshkë, zerdeli, ftoj etj.

“Lëshojshin hije anave *hardhijat* e rrëfatuna në hûj të tyné me gjethë stërpikë në gur kali ndërmjet cilve lavreshin *vilet e rrushit*...e në midis pemët rrjesht e rrjesht, *zerdelija pjeshka dardha molla ftoj kumbulla*³⁵⁶”.

“Përbante kopshti i dajave *plot kumbulla boshnjake* e *bordolike* e *gabele*, me kokrra picigjate e të rrumbullakta...³⁵⁷”.

³⁵³ Gj. Shkurtaj, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë, 2001, f. 37.

³⁵⁴ J. Shpuza, *Përsiatje onomastike*, Shkodër, 2008, f. 64.

³⁵⁵ E. Koliqi, *Vepra* 2, Prishtinë, 2003, f. 114.

³⁵⁶ Po ai, po aty, f. 242.

³⁵⁷ Po ai, po aty, f. 243.

Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e shkrimtarit Frenest Koliqi

“Nj’at herë kishte pru pemët: një çini të madhe mbushë me zardelia e me fiq të zez³⁵⁸”.

5.3.5. Zoonimet (emra kafshësh, shpendësh, insektesh)

Edhe në këtë grupim bëjnë pjesë disa fjalë që kryesisht shqipja i ka huazuar nga persishtja. Prej këtyre po përmendim:

-Emra insektesh: *Lëvizje kandrrash e flútrash; zâne bletësh e grêthash*³⁵⁹.

-Emra shpendësh: *bilbil, gardelina, treckla*³⁶⁰.

-Emra kafshësh: *thive*³⁶¹124, *tue lëshue berret me kullotë (bagëtitë)*³⁶².

³⁵⁸ Po ai, po aty, f. 99.

³⁵⁹ Po ai, po aty, f. 242.

³⁶⁰ Po ai, po aty, f. 64.

³⁶¹ Po ai, po aty, f. 124.

³⁶² Po ai, po aty, f. 153.

5.4. Treguesi i toponimeve sipas rendit alfabetik

A

Angli 291,
Arrë e Madhe 113,
Arbní 305,
Argjipeshkví 35,

B

Bashki 291,
Breg të Drinit 276,
Breg të Moraçës 280,
Buenë180,
Bushat 265,

C

Cukal 64,

D

Dajç 181,
Deti helen 292,
Domn 310,
Drin 277,
Drisht 284,
Dublin 303,
Dugâjë 167,
Dugajët e Reja 52,
Dukagjin 138,
Durrës 301,

E

Ermaj 239,
Europë 301,
Evrope 20,

F

Famulli 109,
Fushë e Qelës 28, 53, 216,
Fushë e Ermajit 118,
Fushë e Shtojit 217,

GJ

Gjêndermerí 54,

I

Ipeshkvi 36,
Italí 197,

J

Jetimore e Salezjaneve 156,

K

Kafe Adriatik 142,
Kakarriq 265,
Kir 113,
Kishë e Fretënve 35,
Kishë e Madhe 18, 62, 239,
Kodër të Rrencit 57,
Kodrat e Tepes 276,
Kodrave të Bardhanjorit 64,

L

Lejthishte 124,
Libërtore 239,
Lice i Shtetit 290, 291,

M

Male të Hotit 278,
Malsí 87,
Mejhâne 249,
Milan 208,

N

Nikshiq të Malit të Zí 278,

P

Pallat Qeveritarr 28,
Pijetore të Simës 266,
Pind, 161,
Plepisht 224,
Podgoricë 278,
Post- komandë 111,
Prealpet lombarde 179,
Prefekturë 53,
Prozhmi 91,

Q

Qafë Hardhís 277,
Qelë 109,

R

Raguzë 82,
Romë 198,

*Pasuria ligjërimore dhe etnografia e të folurit në prozën e
shkrimtarit Frenest Koliqi*

RR

Rrugicë e Kezenajve 256,

S

Selí e Skanderbeut 160.

Serreq 57,

SH

Shkodër 31,

Shqipní 161,

Shtodër 309,

T

Tarabosh 64,

Tarabulluz 281,

Tempull grek 292,

Tërthore e Taraboshit 217,

Tiranë, 301,

Tre Lisat 132,

Treg të Madh të qytetit 197,

Treg i Madh 215, 250,

TH

Thark të thive 124,

U

Urë e Buenës 250,

Urë e Drinit 99,

Urë e Maxharit 216,

V

Veleçik 161,

Venedik 82, 105, 245,

Vrakë, 216,

Vukatan 276,

XH

Xhami e Kuqe 281,

Xhamí e Fushë Çelës 291,

Z

Záll të Kirit 63,

Zvicër 291,

Kreu VI

6. Frazologjia në veprën e Koliqit

6.1. Frazologjia popullore si gurrë pasuruese dhe me vlera karakterizuese

Prof. J. Thomai pohon se: “Gjithë frazeologjia shqipe, e përgjithshme e dialektore e gjuhës së shkruar e të folur, është vlerësuar si thesar i çmueshëm i krijuar brez pas brezi ng populli, si një fond i pashtershëm për pasurimin e gjuhës letrare shqipe me njësi kuptimore dhe me mjete shprehëse”³⁶³.

Ndaj, shkrimtarët e një kombi, pavarësisht nga veçoritë dhe stilet që përfaqësojnë, të kundruar nga pikëpamja e prurjeve ligjërimore, përbëjnë gurra të pasqyrimin të kësaj pasurie, nëpërmjet frazeologjisë së pasur që sjellin përmes veprave të tyre.

Po kështu dhe Koliqi me ligjërimin i tij, nuk ka ndenjur në atë rrethin e ngushtë dialektor. Ai ka dalë jashtë kornizave të ngushta të një leksematike idiomatike krahinore, duke përfshirë në veprën e tij shprehje frazeologjike, trajta e fjalëtë shumta, duke rritur kështu kuptueshmërinë e veprës në planin gjithëkombëtar.

Studiuesi Xh. Lloshi pohon se: “...në tërësinë e saj frazeologjia i përket gjuhës së gjallë, ajo ka më shumë ngarkesë emocionale e figurshmëri dhe pikërisht këto e dallojnë nga frazeologjia librore e kulturore”³⁶⁴.

Kështu, karakteristikë e prozave të Koliqit, janë shprehjet frazeologjike me karakter popullor, me anë të të cilave ai krijon personazhe e pamje të jetës së malësorit, me tipare folklorike e etnologjike që tipizojnë mendësinë e kulturën e kohës. Me të drejtë mund të themi se frazeologjia që përdor ai në prozat e tij, është **lënda në të cilën ngjyhet buka, yndyra e gjuhës** të cilat me koloritin e tyre rrisin forcën ndikuese të veprës së tij.

Ai me një frazeologji të pasur, gdhend aspekte të jetës të malësorit me zakonet e mendësitë, duke qenë një intelektual i hapur ndaj përparimit e qytetërimit, por pa u shkëputur nga tradita popullore. Ndaj, Koliqi pasuroi gjuhën shqipe me mjaft fjalë e shprehje të gurrës popullore e kryesisht të zonës së Shkodrës. Përshkrimet e tij janë të mahnitshme, me një gurrë të gjerë frazeologjike.

Kështu, ai na karakterizon vajzën shqiptare për nga bukuria, përmes përshkrimit të kërcimit të Lules, te “ Kërcimtarja e Dukagjinit”, me anë të një frazeologji të pasur, të ndërtuar kryesisht mbi bazën e krahasimit:

Porsa hyrija malsore çoi duert e luejti kâmbët, një habi e âmbël kapi gjithë shpirtnat...E drejtë si curril uji gufues, e lakueshme si gem i njomë, e shpejtë si hije reje, e dridhshme si drita në krue...V2, f. 85-86.

Po përmes këtij përshkrimi, ai na jep dhe tisa tipare të karakterit të malësores, ku ajo nuk është thjesht një *bukuri hyjnore, por diçka që ka shijen e aromën e tokës nga ajo ka dalë*³⁶⁵:

³⁶³ J. Thomai , *Leksiku dialektor i gjuhës shqipe*, ASHSH, Tiranë, 2001, f. 199.

³⁶⁴ Xh. Lloshi, *Stilistika e pragmatika*, Tiranë 1999, vep. cit., f. 126-127.

³⁶⁵ L. Smaqi, *Zbulimi i vetvetes në pasqyrë t’letravet*, Tiranë, 2009, f. 27.

Kërcimi i saj ishte i freskët si liri e maleve, i lehtë si kind flamuri qi valon ndër maje t'epura, i egër si fluturimi i shqipeve, i përmallshëm si kângë e harrueme qi ngjallet në fund të zëmërës. V2, f. 86.

Ndërsa tiparet karakterizuese të shqiptarit si burrëria, mikpritja, besa, jepen shumë bukur edhe përmes shprehjeve frazeologjike, kur shqiptari gjendet në situatë të vështirë shpirtërore:

Ucit i pikonte gjak plaga qi e kish të pambyllme në zëmër. Gjaksin qi kërkoi kot një vjet rresht nëpër vetmít e bjeshkve për t'i rá pushkë lules së ballit, qe, e kishte përpara. E zakoni e detyronte me e pritë e me bisedue me të si me mâ të shtrëjtin dashamirë, mbasi i kishte rá mik tu shpija! V2, f. 94.

Apo gruaja besnike e “rrahun për punë gjaku”, e cila shprehet:

Kjo është e mbrâmja herë qi shifena. Shiko pra, e mos u rrëj, në të thirët kush në emër t'em. Pse unë s'kam me të thirë ma kurr. Kena gjakun ndërmjet...

Gjithashtu portretizimi i Shkodrës, si djep i artit e kulturës, na jepet me një pasuri formash e shprehjesh, si:

“jeta pa muzikë a si një prendverë pa lule. Vetëm muzika e ban jetën të bukur³⁶⁶”.

Të gjithë këtë bagazh vlerash, Koliqi e ka skalitur në çdo detaj, duke na njoh njëkohësisht përmes kësaj frazeologjie me stilin e finesën e shkodranit, të cilët e mobilonin atë me objekte me vlerë e të kushtueshme:

Tash tre ditë i ka mrrijtë zotni Tefës prej Gjermanije pjanoforta e porositun për Vidën edhe e ka vendue në krye të vendit ,n'odë të miqve ,të re “ fring” qi i ka kushtue- merret vesht, me halija e llampadar në mjedis e tri piktura të shtrenjta ble përjashta – kund nja njiqind napuljona³⁶⁷.

6.2. Çështje të shtresëzimit dhe ngjyimeve kuptimore në frazeologjizmat e Ernest Koliqit

Me anë të frazeologjisë së pasur, vërejmë se Koliqi na njeh me të folurin e shtresave të ndryshme të shoqërisë, e kryesisht me të folmen e qytetit të Shkodrës, ku siç shprehet dhe ai vetë:

Ligjirimi i qytetit të Shkodrës në vetit e veta, mund të thomi se ai dallohet për një gjallëni të lëvizun trajtash, për një pjekuni thanjesh plot trill me frymë të njerzishme, ...fjalësh e frazash popullore , burue nga shtresat shoqnore të vogjëlís plot realizim e xixillim sqetije, të mëlmyeme me një shpirt të hollë hokatar, të qendisuna me epitete³⁶⁸

Kështu përmes kësaj frazeologjie, ai na njeh me ligjërimin mashkullor, me ashpërsinë e shprehjes së tij, duke na njohur me patriarkalizmin që sundonte në atë kohë dhe nënshtrimin që i bëhej figures së femrës. Shumë nga këto mendime i gjejmë në gojën e personazheve të ndryshme.

³⁶⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 102.

³⁶⁷ Po ai, po aty, f.191.

³⁶⁸ Koliqi, *Vepra 5*, Konica, Prishtinë, 2003, f. 60.

E ka hangër dreqi vajzën; a s'e shef-a? a i ke sytë në ball? Por këtu, sa të jemi gjallë, sundoj vetë. A muert veshet? Sundoj vetë. V.2, f. 188.

Por nga ana tjetër, na njih dhe me këngëzimin e ëmbël e shumë të pëlqyeshëm të gjuhës së grave shkodrane³⁶⁹, si:

-Shaqja ndëjë kundruell tij, zûni me kuvëndë:

A e zên besë? pasha fën qi kena s'të kam njohtë kur erdha me të pá! Qyqja, si shkojnë vjetët...Njikaq të mbaj mënd...A të bie ndër mënd kur vishe me bûjtë tu na? Dritë pastë Lushi, gjithmonë të ka pasë në gojë kur ti ishe përjashta. V.2, f. 116.

-Ësht shumë e mëndshëme e merr vesh menjherë; mjafton me i kallzue një punë për me t'â bâ mâ së mirit; është edhe e shpejtë: nuk i kjanë puna në dorë. Vetëm një të keqe ka qi tretë shpesh: i flet njeri e s'merr përgjegje kah s'është aty me mënd. V.2, f. 142.

Ndërsa përmes skenave interesante, bisedave, kuvendimeve dhe thashethemeve intime e moralizuese, që karakterizojnë më së pari jetën fshatarake, një atribut i njerëzve jo intelektualë, ndaj një ngjarjeje jo të vogël për një komunitet jo të gjerë, ku një vashë ka mbetur shtatzënë, Koliqi na njih me ligjërimin e grave që kanë lidhje me thashethemet, duke i vendosur ato si protagoniste të tyre:

Po këtë e e ka marrë vesh të tânë Shkodra! V.2, f.255.

Grát tjera me veshë të hapun, pritshin pa marrë frymë fjalët e Patukut...

Po tash merret vesh. S'rri gja mshefët V.2, f.255.

Njani kinse s'merret me punët e hallkut, tjetri priti qi t'a lutshim për me na i thânë emnat V.2, f. 256.

-He pra na kallzo se plasme m'e marrë vesh.

Bobi me mzi ç'priti m'e shprazë thesin. V.2, f.257.

Frazeologjizmat përmbajnë një ngjyrim kuptimor dhe stilistik, që duke u vendosur në gojën e personazheve të ndryshëm, përbëjnë veçori dalluese të secilit prej tyre. Këto realizohen në mënyra të ndryshme. Për të bërë një vështrim më të detajuar të tyre, do të bëjmë një klasifikim të frazeologjizmeve, të cilat shquhen më së shumti për:

a) Shkallë të lartë intensiteti e përforcimi

"S'dinte me ndëjë, s'dinte me ecë; Gjithë ditën e lume shifej me duer n'ijë pse kurgjâ s'i vinte për dore me punue". V2, f. 81.

"Duhet me hapë mirë sy e veshë e mos me lânë as mizën me flaturue" V.2, f. 92.

"...kishte vû njiqind e njimiherë dorën në zjarm" V.2, f. 73.

b) Ndërtimet tipike popullore

Frazeologjia e Koliqit shpesh është e ndërtuar me ndërtime tipike popullore e me fjalë të zgjedhura krahinore, apo elemente arkaike (turqizma), si:

"Unë kam qitë cekën" (V 2, f. 23).

"Lagshtina e natës bân qeder" (V 2, f. 25).

"Mos kij kasavet" (V 2, f. 60).

³⁶⁹ Gj. Shkurtaj, Pesha e fjalës shqipe, Tiranë, 2009, f. 123.

- “*Me të marrë mnera, zotni*” (V 2, f.287).
“*Nânën e kapë hataja kur hî aty mbrëndë*” (V 2, f. 287).
“*Hilushi e shikon për seri*” (V 2, f. 292).
“*Lorja s’dinte me i dhânë dum*” (V 2, f. 299).
“*Tue plandosë në një gjumë të rândë*” (V 2, f. 89).
“*Ishin bâ vesvese*” (V 2, f. 112).
“*Ka pasë uzdajë të madhe se po i a merr*” (V.2, f. 216).
“*...ai na qênka bâ nakel*” (V.2, f. 309).
“*...si atë s’bân vakí me pa*” (V.2, f. 313).

c) Frazeologjizma sinonime

Siç do vëmë re, sinonimia ndërmjet dy a më shumë njësive frazeologjike, ka shtrirje të gjerë në prozën e Koliqit, duke krijuar kështu një larmi gjuhësore. Më të përhapurat janë ato mbi bazën e një elementi të përbashkët. Ndaj shpesh hasim një variacion sinonimik të këtij lloji:

- Nervozohem* *Dodës i kërcyen dreqnit.* (V2, f. 36)
 Njitash më kanë hy dreqnit. (V.2, f. 144).
- Menjëherë* *...kambë e në dorë...vrau, njënin mbas tjetrit.* (V.2, f. 11) .
 ...jam çue në kâmbë e në bark e ia kam shprazë pushkën. (V.2, f. 108).
- Çmendet* *I u ba se po don me i luejtë mëndja.* (V.2, f. 42).
 Ke dalë mëç-a? Shka të gjet? (V.2, f. 175).
- Zbardh drita* *Nji orë para se me gëdhi drita...*(V 2, f. 111).
 Fort po vonon! E drita â kah del! (V 2, f. 112).
 Hylli i agimit xhixhillloi....Drita zû me ague. (V 2, f. 112).
- Betohet* *E i qiti bêt mâ të mëdhaja e i u lut me lot për faqe.* (V.2, f. 17).
 Po ky na bâni bé që ne jena të parët m’e dijte punë! (V.2, f. 307).
 Kësaj here qindroi në bé të bâme. (V.2, f. 252).

Por kemi edhe mjaft shprehje frazeologjike që nuk kanë një element të përbashkët, por janë sinonime me njëra- tjetrën. Edhe këto kanë një shtrirje mjaft të gjerë, si p.sh:

- Friksohet* *Zêmra i kërcëu në fyt.* (V.2, f. 112).
 Qenë tue lëshue kâmbët. (V.2, f. 112).
- Qesh shumë* *Bânte hoka, shpërthente në gaz.* (V.2, f. 82) .
 Tue qeshë sa ku mujshin. (V.2, f. 24).

- Përzihet** *Shk a hîn në perde Shegori këtu?* (V.2, f. 303).
Po në rrugacë t'onë ç'punë ka ky njeri? (V.2, f. 252).
- Flej** *...me i hjekë spik gjumit.* (V.2, f. 87).
...tue plandosë në një gjumë të rëndë. (V.2, f. 89).
- Tmerrohem** *Me të marrë mnera, zotni.* (V 2, f. 287).
Nânën e kapë hataja kur hî aty mbrëndë. (V 2, f. 287).
- Dyshoj** *Ai na qênka bâ nakel.* (V.2, f. 309).
I u ishin bâ vesvese do hije në mal. (V.2, f. 112).

6.3. Çështje të ndërtimit të frazeologjizmave të Ernest Koliqit

Siç dihet nga teoria e frazeologjizmave, shumica e tyre dalin nga krahasimi përmes metaforës në leksikalizim³⁷⁰. Në prozën e tij ky tip i frazeologjizmave është shumë i përhapur, si:

- a) **Frazeologjizma të mbështetura në krahasime**, ku ruhet lidhëza krahasuese:
Shuku hyni edhe eci, si n'andërr, nëpër barë të njomë. V.2, f. 119.
Neta ndëgjonte...si me pasë ngrí. V.2, f. 103.
Sekreti i çmueshëm i praron si diell qi pret agimin. V.2, f. 302.
- b) **Por gjenden edhe frazeologjizma pa lidhëzën krahasuese**, si p.sh.:
Trupi i hjedhët, beli një pllâmbet, krahnori bulzues. V.2, f. 64.
Lidhëza krahasuese mund të gjendet dhe në mes të përbërësve të frazeologjizmit, si:
E vërteta ishte mâ e zezë se terri i vorrit. V.2, f. 71;
u nise prej shtëpis s'ate shndosh e mir si topi bír! V.2, f. 209;
Ishte moti si pisha V.2, f. 306.
ma zi i mësuemi se i dishruemi V.2, f. 298.
- c) Ndeshim gjithashtu edhe **frazeologjizma të ndërtuara në mbështetje të hiperbolës**, si:
Ka m'u mbytë në gjak! V.2, f. 280;
Dy sahat me mbledhë dy copë krande V.2, f. 127.
E bija, për erz të së cillës kishte vû njëqind e njëmijë herë dorën në zjarm? (V.2, f. 73)
- d) Një varg njësisht frazeologjike janë ndërtuar dhe nga **toqfjalësha me përsëritje**, të të njëjtit element. Format e përsëritjes si dhe mënyrat e lidhjes së brendshme janë të ndryshme, me bashkërenditje ose nënrenditje, të gjymtyrës që përsëritet, p.sh.:
...dau m'e e çue punën në gjet, daltë si të daltë. V.2, f. 70;

³⁷⁰ J. Thomaj, *Çështje të frazeologjisë së gjuhës shqipe*, Tiranë, 1981, f. 345.

...e ndëj **m'e prit m'e pritë** me shpirt pezull V.2, f. 60.

Mâ parë e mâ dalë duhej dijtë fajtori. V.2, f. 73.

Nuk e zënte vëndi vënd. V.2, f. 82.

- e) Njësi të tjera janë ndërtuar nga **togfjalësha me dy fjalë, të së njëjtës pjesë ligjërare** dhe me lidhje të caktuara kuptimi. Të shumta janë edhe rastet ku përbërësit e frazeologjizmave janë sinonime ose antonime. Shpesh elementi i dytë i frazeologjizmave shpreh përforcimin e shkallëzimit:

hollonje e stërhollonje punën si të dueni .V.2, f. 78;

pronari i pijetores i njehte e i stërnjehte. V.2, f. 249.

I a kallzoi fill e për pë. V.2, f. 17;

Dishroj qi të vëshesh për fije një herë e mirë .V.2, f. 168.

U nise prej shtëpis s'ate shndosh e mir. V.2, f. 209.

Ai shëtit...kryq e tërthuer. V.2, f. 57.

... e përdorë revolverin ashtu si e përdorin vajzat përjashta qi, **kur qesin njehin.** V.2, f. 263.

Janë shitë e leçitë. V.2, f. 298.

- f) Prof. Jani Thomai shprehet se karakteri popullor i frazeologjisë së shqipës duket edhe në gjymtyrët përbërëse të njësive frazeologjike. Shumë njësi frazeologjike ndërtohen me fjalë që shënojnë pjesë të trupit (si: dorë, sy, vesh, këmbë, lëkurë etj.), me fjalë që shënojnë sende, të cilat e rrethojnë përditë njeriun (si: çati, prag, derë, shkop, lugë, pjatë etj.), me fjalë që shënojnë bimë e kafshë (si: lule, lakër, ferrë, presh, qen, mushkë, pulë etj.), me foljet e zakonshme si: bëj, kam, hyj, dal, shkoj, shoh, vë, heq, kap etj.³⁷¹.

Ndaj, duke shqyrtuar dhe prozat e shkurtra të Koliqit, të bie në sy përdorimi i shumë njësive frazeologjike, me këto gjymtyrë drejtuese, por me kuptime të ndryshme, të cilat mbajnë peshën kryesore, kuptimore e idiomatike. Për qartësi po japim disa shembuj:

shtati

Nji mbrâmje kishte pá synin e burrit tue shikue Minen disi me vërejtje e asaj i ishte përqeth shtati. (V.2, f. 70).

Eee...Ndër këso punësh s'duhet me i besue as këmishës së shtatit (V.2, f. 299)

As ty s'të bjen për shtat ashtu- flitë tregtari për me paque punë. (V.2, f.310).

zemër

Ajo ferrë, qi i ishte ngulë në zëmër, s'e lente me mbyllë sy natën. (V2 f. 70).

Kur shifte të bijën tue punue si përherë nëpër oda, e lëshonte zëmra. (V2 f. 70).

Ça i a ka plakë zëmren aq sa mos me pasë mâ kurrfarë tërhjeksije për të. (V2 f. 149).

Hilushit nisi me i bré zëmra. (V 2, f. 172).

Vilzës iu dridh zëmra. (V2 f. 303).

mend

Hijeshija e fytyrës e përsosja e gjith pjesve të trupit, lënte për një copë herë pa mënd. (V2 f.80).

³⁷¹ J. Thomai, *Leksiku dialektor i gjuhës shqipe*, ASHSH, Tiranë, 2001, f. 199.

I flet njeri e s'merr përgjegje kah s'është aty me mënd. (V2 f.142).

Sa herë qi ndiejshim erën e tyne, më bëte ndër mënd dita e martesës. (V2 f.104).

S'i a vënte veshin shokut, i marrun mendsh prej shestimeve qi bënte vetimeveti. (V2 f., 293).

Por ça më bëte gati me dalë mëç prej shëndit! (V2 f.105, 290).

Hiqe mëndsh at punë. (V.2, f. 46).

mendja

...kur i ngulej mëndja në një send ishte gati i sigurtë. (V 2, f. 92).

Ti e din se mue më mbushet mendja me zor. (V 2, f. 172).

Nisi me i a vû mënden mësimëve. (V 2, f. 32).

sy

S'më bahet me u besue syve të mij. (V 2, f. 68).

M'u hiq sysh...- i briti mâ vonë. (V 2, f. 71).

S'kishte mâ sy e faqe me dalë në kuvënd të burrave. (V 2, f. 72).

Duhet me hapë mirë sy e veshë e mos me lânë as mizën me fluturue. (V 2, f. 92).

Ishte dashtë me t'i çilë syt e me ta zbulue bukurin e paqme që ka. (V 2, f. 104).

Tue folë, e shikonte nusen me bisht të synit. (V 2, f. 117).

Karlon të gjithë e shajshin mbas sysh...por para sysh të gjithë e nderonin. (V 2, f. 263).

Nata i kaloi pa bâ një sy gjumë. (V 2, f. 306).

gojë

Mbet si i ngrimë e s'qe i zoti me qitë fjalë prej goje. (V 2, f. 72).

E s'kishte çelë mâ gojë (V 2, f. 32); *...nuk guxoishin me çelë gojë pa qënë të pyetun.* (V 2, f. 92).

Çudija e la me gojë haptë. (V 2, f. 82).

Shkurt ça m'erdh për goje abolla t'i a prishi. (V 2, f. 149).

Shka po bân me zotnij të Shkodrës, nuk gjindet gojë m'e diftue. (V 2, f.312).

shpirt

Ç'a trazon kaq fort qi fshân për orë? Ç'kujdes ta bren shpirtin? (V 2, f.16).

...e ndëj m'e prit m'e pritë me shpirt pezull. (V 2, f.60).

dorë

E bija, për erz të së cillës kishte vû njëqind e njimijë herë dorën në zjarm? (V.2, f. 73).

Do të bâj ça të më vijë për dore. (V 2, f. 96).

Nuk i kjanë puna në dorë. (V 2, f.142).

faqe

S'kishte mâ sy e faqe me dalë në kuvënd të burrave. (V 2, f. 73).

Përfundimi ishte ende i dyshimtë, deri sa i doli në faqe. (V 2, f. 190).

ballë

Pash sytë e ballit, mos i bân gjâ! (V 2, f. 72).

Mblodhi forcat e vullnetit të shpërndamë për t'i bâ ballë. (V 2, f. 32).
...pë r t'i rá pushkë lules së ballit. (V2, f. 94).

be- ja

E i qiti bét mâ të mëdhaja. (V.2, f. 17).
...na bâni bé qi na jena të parët m'e dijtë punën. (V.2, f. 307).
Kësaj here qindroi në bé të bâme. (V.2, f. 252). -

dreq

S'ka mâ zog dreqi në të tânë Malsín. (V.2, f. 312).
Dreqi t'i hajë letrat edhe punën e deritashme. (V.2, f. 290).
Mbramë, natën â bindë dreqi në rrugë t'onë. (V 2, f. 255).

- g) Përveç shprehjeve frazeologjike gjuhësore dallojmë edhe **njësi frazeologjike me strukturë fjalie**. Ato nisin zakonisht me një fjalë përemërore, shërbyese etj³⁷². Këto njësi frazeologjike janë në trajtën e fjalëve të urta, si:

Të mendonte shumë e të flitte pak. (V.2, f. 92).
...mâ zí i mësuemi se i dishruemi (V.2, f. 298).
S'duhet me i besue as këmishës së shtatit. (V.2, f. 299).
Me na pështu zogu doret, ec e kape mandej (V.2, f. 299).
E vërteta ishte mâ e zezë se terri i vorrit. (V.2, f. 71).

Shpesh e vëmë re, se është e vështirë të vendoset një kufi i prerë mes frazeologjive letrare dhe atyre gjuhësore, ku të ashtëquajtura frazeologji letrare, janë fjalët e urta.

Kështu, duke pasur parasysh se fjalët e urta apo **proverbat** janë njësi që shprehin mendim, gjykim, porosi etike, morale, nuk mund të jenë prototipa të njësive frazeologjike, por, nëpërmjet reduktimit ose fragmentizimit të tyre, mund të fitohen njësi frazeologjike. Ato janë thënie të organizuara strukturalisht si fjali dhe me pohim tashmë të mbyllur të vërtetë³⁷³ dhe përmbajnë në brendësi të tyre urtësinë popullore e përvojën jetësore të shumë brezave.

Ndaj, te Koliqi dallojmë disa proverba të njohura, si:

Gjaku ujë, s'bâhet. V.2, f. 37.
Parja e bardhë për ditë të zezë. V.2, f. 34.

- h) Ndërsa për sa i përket frazeologjizmave që paraqiten më së shpeshti në prozën e Koliqit, të shikuara në mbështetje të ndërtimit të tyre, gjejmë frazeologjizma të tipave të ndryshme. Disa nga këto i kemi përjasur me "Fjalorin e frazeologjizmave" të J. Thomait (1999), Gazullit e Benedikt Demës, ku shpesh i ndeshim pothuajse me të njëjtën trajtë gramatikore e me të njëjtin kuptim, ndërsa pjesa më e madhe nuk ekzistojnë të pasqyruara në to.

Frazeologjizma të tipit emër + emër

Por ti e nise shkuesin me një grusht miza. V.2, f. 216 - e përcolli me fjalë e premtime boshe.
...pâsh një lândë sa gazepi V.2, f. 280. – shumë e madhe.

³⁷² J. Thomai , *Çështje të frazeologjisë së gjuhës shqipe*, Tiranë, 1981, f. 73.

Ky tregoi prap fill e për për V.2, f. 293. - imtësisht

Frazeologjizma të tipit folje + emër

Ç' kujdes ta bren shpirtin? V.2, f. 16. – shqetëson.

me i u shtru të keqes V.2, f. 92.- nënshtrohem

me i luejtë mëndja. V.2, f. 42. - çmendet

me t'i çilë sytë V.2, f. 104.- bëj të ketë mendjen

...i ngulej mëndja në një send V.2, f. 92. – fiksohet

*S'i a kam pá edhe gjasën** V.2, f. 126 – nuk e kam gjet rastin.

* (Nuk e gjejmë si shprehje tek J.Thomai (1999). Gjendet vetëm si emër te (F.Gazullit): *gjāsë-a (MM)- 1. Sendja 2. Elementi: t'i s'i din do gjāsa qi i dijmë na.*³⁷⁴).

Ti e din se mue më mbushet mendja me zor V.2, f. 172.- bindem me zor

...edhe kësaj dona me ja shít dergjën V.2, f. 189. – frikësoj

...deri sa i doli në faqe V.2, f. 190. - realizoj

...kish qitë cekën V.2, f. 190. – vendos

Me të marrë mnera, zotní V.2, f. 287. - tmerrohem

Nânën e kapë hataja V.2, f. 287. – frikësohet

...po bâjmë pallë e s'po punojmë mâ sa të jena gjallë V.2, f. 288. – rri kot

Vilzës i u dridh zêmra V.2, f. 303. – u frikësohet

Frazeologjizma të tipit folje + ndajfolje (+emër)

...do t'i kisht rá për shkurt V.2, f. 60.- përfundoj shpejt

Prandej nuk e ngjas fortë V.2, f. 141.- nuk e bëj të madhe

Por un drue se kam ra mbrëndë V.2, f. 173.- u dashurua

...u kaloi për brî si era pa i përshendet V.2, f. 295. – kaloi me shpejtësi

Frazeologjizma të tipit folje + folje

...kur qesin njesin V.2, f. 263.- i bie në të

...pronari i pijetores i njehte e stërnjehte V.2, f. 249.- numëron disa herë

Janë shitë e leçitë V.2, f. 298. -shkatërrohen

- i) Larmia frazeologjike del e pasur dhe interesante, duke pasqyruar më së miri mendësinë dhe psikologjinë e zonave malësore të gegërishtes veriperëndimore. Kështu frazeologjizmat i kemi klasifikuar (duke u mbështetur në “Fjalorin Frazeologjik të Gjuhës Shqipe” të Jani Thomait), të shikuara në mbështetje të formës, d.m.th. në bazë të kategorive të ndryshme leksiko-gramatikore duke i ndarë në frazeologjizma me vlerë fjalie, me vlerë mbiemërore, foljore, ndajfoljore, ku frazeologjizmat me vlerë foljore zënë dhe pjesën më të madhe të tyre.

³⁷⁴ *Fjalori i Gazullit*, Tiranë, 2005, f. 164.

Vlerë ndajfoljore

jam çue në kâmbë e në bark V.2, f. 108.- shpejt
Ai shëtiti, pa drejtim, kryq e tërthur. V.2, f. 57 - rrotull
I a kallzoi fill e për pë V.2, f. 17.- imtësisht
studjonte pa i a dá. V.2, f. 16.- shumë
Lagshina e natës bân qeder V.2, f. 25. – keq
Edhe nusja na ka dalë qi mâ të mirë mos t'a lipish V.2, f. 116.- shumë e mirë
...e shikonte me bisht të synit V.2, f. 117.- tinëzash
...shndosh e mir si topi V.2, f. 209. – shumë mirë

Vlerë emërore

...kishte hupë pa shëj pa pullë V.2, f. 152.- pa gjurmë
...u kaloi për brî si era pa i përshendet V.2, f. 295. – me shpejtësi
Ajo ferrë qi i ishte ngulë në zëmër, V.2, f. 70.-shqetësim

Vlerë foljore

S'ke pse i ngre turijt. V.2, f. 99.- nervozohesh
i...a këputi fijen e mendimeve. V.2, f. 117. – e çorientoi
...me ba kuvend V.2, f. 9. – bisedon
...iu këput turri V.2, f. 182 – u ndal
...u muer në grykë mâ parë me Gjokë Vatën V.2, f. 94 – u grind
Dau me i u shtru të keqes që i kish tokue V.2, f. 94- nënshtrohem
Shkoi nëpër mênd si vetima V.2, f. 94 – iu kujtua
...nisi m'u mbrapshtue ndër fjalë V.2, f. 17.- ngatrrhem
Un kam qitë cekën V.2, f. 23. - vendos
Me u hy për palcë shpirti i ksaj kulture V.2, f. 20.- rrënjos
m'u bâ gardh i gjallë për mos m'e lânë të kalojë. V.2, f. 74.- pengoj
...edhe kësaj dona me ja shtë dergjën V.2, f. 189. – frikësoj
...deri sa i doli në faqe V.2, f. 190. - realizoj
...kish qitë cekën V.2, f. 190. – vendos
Hilushit nisi me i bré zëmra V.2, f. 172. – shqetësohej
...bierena kot bâhena edhe qesharakë. V.2, f. 228 - mundohem
Do të kenë ndëjë në kasavet për né ata të shtëpís V.2, f. 235. - shqetësohen
...i ngulej mêndja në nji send V.2, f. 92.- fiksohej
Prandej nuk e ngjas fortë V.2, f. 141.- nuk e bëj të madhe.
Ti e din se mue më mbushet mendja me zor V.2, f. 172. - bindem
Po don me i luejtë mêndja. V.2, f. 42.- çmendet
E s'kishte çelë mâ gojë. V.2, f. 32. nuk guxojshin me çelë gojë V.2, f. 92. – flas
Kur veshej dhe e shifte të bijën tue punue...e lëshonte zëmra V.2, f. 70. - ligështohet
...dau m'e çue punën në gjet V.2, f. 70.- zgjidh
E kapi kryet ndër grushta V.2, f. 73.- u mërzi
I lëshoi të djathtën e u nis me të. V.2, f. 35. – nderoj
...gati me dalë mêt prej shendit V.2, f. 106. - gëzohem

Mos ka rá n'erë? V.2, f. 127. - zbulon
...s'po mundet *m'e e qitë me né* V.2, f. 107. nuk ia del
Por un drue se kam ra mbrëndë V.2, f. 173. - dashurohet
Bobi me mzi ç'priti m'e shprazë thesin V.2, f. 257. – tregon çdo gjë
Me të marrë mnera, zotní V.2, f. 287. – tmerrohem
Nânën e kapë hataja V.2, f. 287. –frikësohet
...po *bâjmë pallë* e s'po punojmë *mâ sa të jena gjallë* V.2, f. 288. – rri kot
...qi *po del çirak ti* V.2, f. 288...*mundet me na qitë çirak të dyve* V.2, f. 283. – shpëton
...do t'i *delte në krye* V.2, f. 92.- përfundoj
M'u hiq sysh. V.2, f. 71. - largohu
Kishte pá synin e burrit tue shiku...e asaj i ishte përqethë shtati. V.2, f. 70. – turpërohem
...po *bâjmë pallë* e s'po punojmë *mâ sa të jena gjallë.* V.2, f. 288. – bëj qejf
Jo, Hilushi ka me dalë mendsh prej shëndit V.2, f. 290.- lumturohem
Edhe në fytyrë ke ndrrue! – Kam gjet pra një thesar V.2, f. 292. – gëzoj
S'kam dalë mêt! V.2, f. 295. - çmendet
Janë shitë e leçitë V.2, f. 298. Shkatërrohen
Lorja s'dinte me i dhânë dum V.2, f. 299. –zgjidh
...po e *lamë n'e t'andën* V.2, f. 300. – siç thua ti
Vilzës i u dridh zêmra V.2, f. 303. – frikësua

Vlerë fjalie

Më vjen keq për gjind të tuej se tash i qet në rrugë të madhe, më shka shof un. V.2, f. 175.
Jeto me pralla, bieru mbas andrrave. V.2, f. 175.
Mos t'ia kallzonte mâ parë zêmra se syni V.2, f. 307.

Vlerë mbiemërore

...njeri *i mishit e i gjakut* V.2, f. 15.- i afërt
hovi i tij u ndal e mbet si i pimë ... V.2, f. 120.- i habitur
...beli *nji pllâmbet* V.2, f. 64. – i ngushtë
...e ndëj *m'e prit m'e pritë me shpirt pezull* V.2, f. 60.- i friksuar
Kur mbrëni lodhë këputë V.2, f. 93 - i rraskapitur
s'janë kah na lânë rahat V.2, f. 107. – të qetë
ndonëse je fort i shtym në mot V.2, f. 168. – i vjetër
âsht edhe e shpejtë: nuk i kjanë puna në dorë V.2, f. 142 – e shkathët
Kur kalonte Tush Kezëna s'e zënthe vëndi V.2, f. 185. – e shqetësuar
Ku do me shkue me gomë përtokë V.2, f. 219. e shpuar
... s'i a vente veshin shokut, *i marrun mendsh* V.2, f. 293. – i habitur

Gjithashtu në prozat e tij gjejmë dhe shprehje frazeologjike, në formën e mallkimeve që janë të ndërtuara me emra të pjesëve të trupit të njeriut. Këto paraqesin gjithnjë lëndë të pasur e interesante për trajtime të ndryshme gjuhësore e letrare. Ato janë të pasura me figura të ndryshme si metafora, hiperbola, të cilat ndeshen dendur në këto krijime. Ndërthurja e këtyre figurave, bën që këto mallkime të mbartin efekte të shumta stilistike. Shumica e këtyre mallkimeve janë thënie tipike të zones së Veriut, sidomos për anët e Malësisë që ai i njihte mirë.

Mos he paç veten në qafë! V2, f. 108.

Po ti ku je, moj, mos e prush kryet! V2, f. 127.

Shukatni, he ju raftë plasja fytit! V.2, f. 31.

Të gjitha këto përbëjnë një pasuri shprehjesh e formash e janë dëshmi e gjallë e pjesë e pamungueshme e etnografisë së të folurit të qytetit të Shkodrës, por sidomos e mendësisë malësore që lidhet me “të truarit”.

Kreu VII

7. Përftesa stilistike

“Stili i tij asht vetëm i tij, fjalët e foljet, mendimet e lidhja e tyre tringëllojnë me një karakteristikë të veçantë qi ka diç origjinale, rrjedhin kuartë, ambël e kumbushëm si të jepshin një melodi shpirtnore të pandieme”³⁷⁵. Duke u nisur nga kjo, në qendër të trajtimit tonë, do të jenë disa përftesa stilistikore, si shprehëse të ngjyrimeve të ndryshme subjektive dhe ekspresive, të cilat kanë një peshë të caktuar në variantin gegë të shqipes, ku gjejmë një ndërthurje të traditave e zakoneve me risitë e jetës qytetare, të cilat përbëjnë një shembull të pasqor, jo vetëm në planin etnolinguistik, por edhe në formimin e tipareve të stilit të variantit gegë të shqipes.

Kështu, një element i rëndësishëm i stilit është dhe përdorimi i diminutivëve, ose fjalëve me vlera përkëdhelëse e zbuuese, onomatopeve, pasthirmave emocionale-shprehëse, apo mallkimeve, të cilat kanë një peshë të veçantë në të folmen e Veriut, duke u mbështetur kryesisht në gjuhën e prozave të Koliqit.

7.1. Diminutivët ose fjalët me vlera përkëdhelëse e zbuuese

Zbunimi është një dukuri me karakter të rëndësishëm, jo vetëm gjuhësor, por edhe etnolinguistik. Zbunoj dhe zbunim, siç dihet, ka si rrënjë mbiemrin *butë* (*i, e*), prej nga dalin foljet *zbut*, *zbunoj* (<e zbutnoj) me kuptimin “*marr me të mirë, përkëdhel*”³⁷⁶.

Pra, zbunimi apo përkëdhelia është shprehja e dashurisë, e dashamirësisë ndaj dikujt, për ta afruar apo mikluar atë. Një nga mënyrat më të dendura të shprehjes së saj, është përdorimi diminutivëve.

Ato përdoren shpesh në ligjërimin e folur e sidomos në atë familjar, duke shprehur zvogëlim të sendeve e dukurive dhe duke mbartur kuptime emocionale dhe vlera të ndryshme shprehëse, në sajë të prapashtesave të tyre të larmishme.

Në zonën e Shkodrës nën petkun e zbunimit, gjejmë të krijuara shumë trajta të reja fjalësh, si me prapashtesën *-ush(ë)* apo *-ush(e)*, në emrat e përgjithshëm, si: *zemrush*, *shpirtush*, *rrapatush*, *babush*, V2, f. 218 dhe në emrat e përveçëm, si: *Lindush*, *Andush*, *Hadush* etj.

Trajta të tilla, të përfutuara nëpërmjet prapashtesimit të trajtave zyrtare të emrave, apo nëpërmjet shkurtimeve zbuuese, janë të shumta. Me sa vihet re, prapashtesa më e parapëlqyer për emrat e njerëzve është: *-ush*, *-inë*, si: *bukurushë*, V2 f. 373; *Gjushi* V2, f. 130; *Lushi*, V2, f. 116; *Dusha*, V2, f. 118; Paskalinë, V2, f. 203; *Kushë* V2, f. 209.

Shpeshherë vihet re shtrirja e gjerë jo vetëm në kushtet e ligjërimin familjar, por edhe atij shoqëror, të këtyre trajtave zbuuese dhe zbehja e trajtës së parë të emrit e njohja e trajtave të dyta, si:

Palush Gjini V2, f.130; *Tush Kezenca*, V2, f. 185, etj.

³⁷⁵Harti letrar e morali, “Hylli i dritës”, dhjetor, 1935, nr. 12, f. 599.

³⁷⁶Gj. Shkurtaj, *Etnografi e të folurit*, Tiranë, 2010, f. 161.

Zbunimi ka si bazë të saj edhe nderimin ndaj më të madhit, më të pushtetshmit. Për këtë na vijnë në ndihmë emërtimet në të folmen e gegërishtes, si: *nënamadhe* "gjyshe, nana e babit"(Anamal),³⁷⁷ apo prapashtesa të tjera, si: **-oç**: *djaloc*, V2, f. 197; *djelmoça*, V2, f. 200.

Nga treva të tjera shqiptare emërtime të tjera janë edhe **babëlosh-i**, dhe format e shkurtuara **losh-i** e shumë **loshërat** (arb. e Italisë)...por që nuk mund të mos lidhen me prapashtesën zvogëluese e zbutuese **-losh-e**, të njohur gjithandej në shqipen, por me përhapje më të gjërë në të folmen e gegërishtes veriore: **tatlosh** e **totolosh**, ndonjëherë edhe me ndërrim kuptimit, si mbiemër me kuptimin "i letuar, i lënë trush nga pleqëria", si: **asht ba totolosh i marrë i shkreti**. (Kastrat, Malësi e Madhe)³⁷⁸. Me këtë kuptim e e gjejmë të përdorur dhe te Koliqi, si:

Ti jë gjithmonë i humbun ndër ândrra morë tatalosh. V2, f. 373,;

Me interes janë edhe prapashtesa të tjera zbutuese, karakteristike për zonën e Shkodrës, si: **-z/ë** (për emrat femërorë) dhe **-th** (për emrat mashkullorë).

Këtu mbizotërojnë kryesisht diminutivët emërorë, ndërsa ato foljorë e mbiemërorë janë më të paktë, si psh:

çeli derëzën e kopshtit; (V2,f. 119); **Kumbonza** e kumbonores së vogël (V2, f. 9); *me rreze e fletëza prilli* (V2, f. 86); *me ujdheza plot shtëpija të bardha* (V2, f. 194); *duhej të këputte rremtha të lulzuem*; (V2, f. 86);

Ndeshim edhe diminutivë të tillë për numrin shumë: **-lat**, **-llat** etj.

Psh.: **gjethlat** e kumbullave (V2, f. 119); *Bashkë me tingllat e qarta të saj* (V2, f. 9);

Por dhe prapashtesat me kuptim keqësues e përbuzës kanë një shtrirje të gjërë. Më së shumti dallohen prapashtesat: **-aç**, **-uc**, **uqe**, **iq**, **-icë**, si psh:

turulluqe (V2, f.80); *budallicë* (V2, f. 142); *ngrehalucë* (V2,f.303); *zgerdhucun* (V2,f.308); *garravaç* (V2, f. 280), *skutuliq* (V2, f. 285), *majuc* (V2, f. 222), etj.

Shpesh përdoren edhe diminutivë të tillë si: *bishtuk* (kandil i thjeshtë për ndriçim), V2, f. 284; *çamarrdhokët* (fëmijët e vegjël); V2, f. 205; *kuqlimta*, *kuqalake*, V2, f. 281; *zverdhuqe*, V2, f. 173.

7.2. Fjalët onomatopeike dhe onomatopetë

Në prozën e Koliqit, ashtu si në mbarë të folmen e Malësisë së Madhe dalin dendur onomatope e krijime elementare që lidhen kryesisht me jetën e përditshme të njeriut, botën shtazore, sidomos ato gjatë kryerjes të së cilave shkaktohet ndonjë zhurmë karakteristike. Fjalët onomatopeike dhe onomatopetë kanë shtrirje mjaft të gjerë dhe një larmi mjaft të spikatur. Ato japin pamje të ndryshme të natyrës, si psh.:

(*nji frushull* gjethësh të luejtun V2, f.125; *mbeti si i shkrimë në at'nirvanë dritash... frushullash*, e *fërshizash* V2, f. 181; *Gjethet mënë piplimin* V2, f. 162.

Vërejmë disa mënyra të paraqitjes së tingujve:

a) onomatope që shërbejnë për të riprodhuar tinguj, zëra, zhurma të sendeve e dukurive, si p.sh.:

Ting...ting...ting... *tingujt fluturojnë*, V2, f. 194; **pam, pam**, V2, f. 263;

³⁷⁷Gj. Shkurtaj, *Kundrime gjuhësore*, Tiranë, 2006, f. 66.

³⁷⁸ Gj. Shkurtaj, *Kundrime gjuhësore*, Tiranë, 2006, f. 66.

- a) onomatope që imitojnë tingujt e veprimeve apo dukuri të ndryshme të realitetit objektiv, si p.sh.:

Lorja duertrokiti përriqeshët edhe këlthiti “Bis”, V2, f. 228.

Binte prej një reje së ndezun, poshtë, kulihum, ...poshtë picingul, V2, f. 240.

Me të ba me ikë rrezgabjezga prej kësaj shtëpije, V2, f. 373.

- c) fjalë që bëjnë paraqitjen tingullore dhe që shërbejnë si gjymtyrë fjalie (si kryefjalë apo kundrinorë), ku emërzohen kontekstualisht, p.sh.:

Vetëm një çiqirrim i çuditshëm më zgjoi, V2, f. 275.

Tringullima e veglave muzikore, V2, f. 199;

...ishte e mbushun nga të keklleshunit e përherëshëm të kungallave. V2, f. 122;

Kam vû roe se trokllimi portës e shqeton... V2, f. 141.

U afrue edhe ma tepër e pëshpëriti si një fishkullimë... V2, f. 175.

Gjymtyrë të tilla i ndeshim edhe në një fjali të tërë:

...shâmtima çufrrash, zukamë bletësh e ânzash, ffajfime gjarpûjsh, ndoj cingrim i ndërprém zogu. V 2, f. 335.

Më së shumti përdoren onomatopetë e grupit të tretë, ku vërehen prirjet e shumta fjalëformuese të onomatopeve, me anë të formimit të një vargu emrash e foljesh me prapashtesa të ndryshme, si p.sh.:

...nji frushull gjethësh të luejtun, V2, f. 125.

Dridhte hov hov një fërshtizë mjeshtrorë, V2, f. 232.

...të fërshëlluemit e pyjeve dukej si një të vrumulisun disprimi, V2, f. 161.

Troklooi si me qenë tue i ra një dere magjike, V2, f. 115.

...po fluturote mbi mue tue cërrcërritë, V 2, f. 275.

Përdorimi i një sërë onomatopesh të njohura, por edhe shumë të tjera të krijuara, sjell një pasurim të dukshëm në rrafshin gjuhësor.

Shumica e këtyre fjalëve me prejardhje onomatopeike përdoren edhe me kuptim të figurshëm, duke krijuar larmi edhe për sa i përket shprehësisë leksikore.

7.3. Pashirrat dhe elemente të përbetimeve me elemente pashirrmore

Në variantin gegë të shqipes, një përdorim të dendur gjejnë dhe pashirrat dhe elemente të përbetimeve me elemente pashirrmore.

Për nga pikëpamja e formimit këtu gjejmë të përdorura pashirra të ndryshme, si:

Pashirra të parme, shumica prej të cilave janë dialektore apo të huazuara nga turqishtja.

Ele më kallzó, ça të tha? V2, f. 61; Hajde mâ se më plake Ele?! V2, f. 61; Êe?! (V2, f. 292);

Hê...ça deshta me thânë..., V2, f. 28;

Palé: edhe ndër të vogjël â kjo? V2, f. 22; Pale! Po këtë ç'e prûni tu na? V2, f. 138;

Morè, paske ç'farë babe! V2, f. 202; Hejrli?- pyeti sa u përfal me djaloshin V2, 236;

Jo kurr, manâ, V2, f. 274;

Qe. Çdo kalamâ shqiptar...ushqen dy ndjesí qí janë karakteristike në gjith popullin t'onë: ndiesin e shpagimit edhe atë të besës. V2, f. 22;

Kukú, V2, f. 281;

Këto pasthirma shpesh ai i përdor edhe të përsëritura, pra si shprehje pasthirmore:

...*t'u bâ se hê hê hê po qesin fletë*, V2, f. 80; *Hajt, hajt, qit bejta e dueje Shqipnín*, V2, f. 175;

Pasthirrma jo të parme, të cilat formohen nga pjesë të tjera të ligjëratës, duke humbur kuptimin e tyre leksikor dhe duke u shqiptuar me një intonacion të veçantë, si p.sh.:

Qyqja un si po mbes pa djelm tu votra...Kërcuna un, kërcuna! V2, f. 30; *Rrezikzeza unë!* V2, f. 404; *Po i shkreti!* V2, f. 392;

Vërejmë dhe përdorimin e disa neologjizmave në trajtën e pasthirmave, si p.sh.: *Ah, njeri besë-pakët!* V2, f. 391;

Por edhe emri i Zotit, vëmë re se është pjesë përbërëse edhe e një numri të madh pasthirmash në gegërisht, që vijnë më së shumti nga elipsa e fjalive dëshirore përkatëse si:

“Pash të Madhin Zot!”, *Pash Zotin!* V2, f. 373, f. 375, *Ruena Zot!*, V2, f. 404, *Desht Zoti!* V2, f. 399, që përdoren shpesh në Malësi, para se të fillojnë një punë, apo para se të nisen për rrugë.

Në qytetin e Shkodrës, duke pasur një popullsi që i përket të dy besimeve fetare, atij mysliman e të krishterë, hasim një larmi trajtash pasthirmore me fjalët: **Zot-i**: *Ah, Zot!*; *Ruena Zot!* V2, f. 404;

Por edhe **Allah-u**, duke hasur shprehje të tilla si: *“Allahu na ruajt!”*, *“Allah-allah!”*, *Allahu të ndihmoftë!*” që i përkasin besimit mysliman.

Apo pasthirrma që lidhen me emra shenjtorësh, si: *Jezus-Maria!* V2, f. 129;

Mjaft pasthirrma jo të parme, përdoren dhe në formulat e ndryshme të urimit, apo përshëndetjes, duke pasuruar fondin e shqipes me fjalë të shumta sinonimike si p.sh.:

-Të lumtë!; **-Pirolla të kjoftë!**; **-Aferim!Aferim!** V2, f. 11; *Ma ka rrejt bukur: ia lumsha!* V2, f. 313;

Në prozën e Koliqit gjejmë të përdorur edhe shumë **togfjalësha të qëndrueshëm** me vlera etnolinguistike e krahinore, të shprehur në trajtën e pasthirmave:

Pash fën qi kena, Dodë, a i kallzon Drandos nji të drejtë? V2, f. 44;

Pash besën, Dodë, mos u idhno. V2, f. 45;

Pasha bukën, s'dij ça me të thânë, zotni. V2, f. 145;

Nejse! më fal qi pot ë flas kështu. V2, f. 168;

Ç'â zâni lum miku? V2, f. 29;

Ça dreqi kje? V2, f. 109;

Ça? V2, f. 151; *Ça ka? Ça dron?* V2, f. 143; *Ça kjoftë, lum Gjoka, e hejrit kjoftë...* V2, f. 96;

Tek â! V2, f. 150;

Ndërsa sipas domethënies këtu gjejmë të përdorura mjaft **pasthirrma emocionuese** të cilat shprehin gëzim, hidhërim, shqetësim, kënaqësi, si:

...*lum djali*, V2, f. 144; *Kadalë lum zotnija*, V2, f. 307; *E lumja ti...* V2, f. 120;

Gjejmë edhe mjaft pasthirrma emocionuese, të cilat kanë një përdorim dialektor të ngushtë, si:

Send seri! (*Sa e çuditshme!*) V2, f. 142; *Boll mana!* (*Shumë për besë!*) V2, f. 153;

Bora sabrin. (*Humba durimin*) V2, f. 143; *Si buenën!?* (*Si dereqin!?*) V2, f. 307;

Duke pasur parasysh anën semantike, mbizotërojnë ato pasthirrma që shprehin dëshpërim, pakënaqësi, hidhërim:

Mâ shpejt he qyqe! V2, f. 88; *qyqarin*, V2, f. 132;

Ec, hore e keqe! V2, 136;

Ah shakë e ndytë! E dij ça ke bâ...Bastardhe! V2, f. 135; *Karathí!* V2, f. 108;

Këtu afër âsht moj budallicë! V2, 142;

Praj ti: mos qesh teveqel... V2, f. 100;

Çile, moj e marrë, V2, f. 143;

Për t'u përmendur është edhe pyetja eliptike tipike malësore: *Ku ve?*, e cila në Malsinë e Madhe ndeshet dendur si pasthirmë nxitëse për kafshët:

Kuve mor e rrumja e dreqit! Por tek Koliqi e gjejmë të përdorur edhe për njerëzit: *Ku ve ?- e pyeti me za të fikun.* (V2, f. 134);

Për përdorimin e kësaj trajte, profesor Gj. Shkurtaj ka shprehur mendimin se ato janë gjurmë që dëshmojnë që dikur edhe gegërishtja e ka pasur foljen *vetë*, që na dëshmohet në pasthirmën *kuve*, po edhe në forma të tjera si psh : shih *çka vetet e ban!?(Kastrat)*³⁷⁹.

Përdorimi mjaft i dendur i këtyre pasthirmave, krijon një sërë përftesash stilistike, duke na paraqitur një tablo reale të botës shpirtërore.

7.4. Mallkimet dhe shprehjet e ndryshme të “të truarit”

Gjuha e shkruar është konsideruar gjithnjë si një përçuese e vlerave të kulturës së një populli. Ndaj edhe krijimtaria e Koliqit, me një gurrë mjaft të pasur shprehjesh mund të studiohet nga pikëpamja e etnografisë së të folurit, për të parë se si janë ngërthyer gjuhësisht këto shprehje e me çfarë mjetesh është realizuar shprehja gjuhësore e personazheve të tij.

Vështruar në këtë këndvështrim, kufijtë gjuhësorë luhaten në shtresa të ndryshme shoqërore, apo nga njëri personazh tek tjetri. Disa nga këto veçori etnolinguistike përbëjnë edhe mallkimet³⁸⁰, apo shprehjet e ndryshme të “të truarit”, si pjesë e pandashme e shqipes, por me përhapje të gjerë në të folmen e gegërishtes veriore. Po t'i shohim në planin krahasues, mund të themi se shqiptarët dhe shqipja karakterizohet si një nga gjuhët më të pasura në përdorimin e mallkimeve, sepse siç shprehet dhe Koliqi në prozën e tij “Bukuria e gjuhës shqipe” “*Para njimijë, para dymijë vjetve kishte njerëz qi dojshin, mniyshin, urojshin, namshin me shumicën e fjalëve qi na sot përdorojmë...këto jetojnë e qarkullojnë e shërbejnë gjithnjë me shprehë dashunin, mënin, me ba urime e me hjedhë name*”³⁸¹

Këto krijime sado të shkurtra, e kanë origjinën në letërsinë popullore, prej nga janë ushqyer e përpunuar. Ato shquhen për një ngarkesë emocionale dhe si një lloj mjeti që i ka mundësuar njeriut të shpreh inatin, zemërimin për disa çështje.

Ato janë shfrenime të rrëmbyeshme të njeriut zemërplasar që ia drejton ndonjë tjetri duke I dëshiruar atij ndonjë të keqe. Shpesh vijnë nga zilia apo hasmëria. (Podgorica, F. 2004).

Pra mallkimet janë struktura që gjenden dendur te mjaft shkrimtarë ashtu si dhe te Koliqi, i cili përdor një lëndë të pasur letrare dhe një potencial gjuhësor në paraqitjen e një larmie mallkimesh përmes gjuhës së personazheve të tij.

Shqyrtimi i tyre përbën një pjesë me mjaft rëndësi sepse ato janë pjesë e etnografisë së të folurit dhe e mendësisë popullore. Përmes analizës së veçorive ligjërimore të tyre, zbulojmë karakteristikat e kësaj mendësie, duke nxjerr në pah dhe ndikimin e faktorëve jashtëgjuhësorë si: seksi, moshë, konteksti social, arsimimi etj. Mallkimet pasqyrojnë dhe ndikimin e faktorëve të ndryshëm sociolinguistikë, si numrin e bashkëbiseduesve, vendin ku kryhet, si: në familje, punë, kullotë etj.

³⁷⁹ Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 94.

³⁸⁰ *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980, f. 1054.

³⁸¹ Bur. i cit. Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 122.

Shumica e tyre janë thënie tipike të zonës së Veriut, sidomos për anët e Malësisë që Koliqi i njihnte mirë, të ndërtuara me emra të pjesëve të trupit të njeriut si gjymtyrë:

Shukatni, he ju raftë plasja fytit! V2, f. 31;

Mos, he paç vetin n'qafë! V2, f. 108;

Po ti ku je, moj, mos e prûsh kryet! V2, f. 127;

Shpesh vërejmë edhe mallkime në emër të Zotit, si: *Faroji o Zot!* V2, f. 187; etj., Ato evokojnë edhe figura mitologjike të antikitetit, si: *qimëza, dreqi* etj, duke ngjizur botën e pasur të shqiptarit me këtë mitologji komplekse. Kështu edhe malësorët te Koliqi i kanë në majë të gjuhës shprehjet që përmbajnë fjalën “dreq”, si:

ta marrë dreqi, t'hangshin pesqin dreqën, kjosh fal dreqit, apo dreqi më hangërt V2, f. 34;

Këto mallkime paraqesin gjithnjë lëndë të pasur e interesante për trajtime të ndryshme gjuhësore e letrare. Ato janë të pasura me figura të ndryshme, si: metafora, hiperbola, antiteza, ironi etj, të cilat ndeshen dendur në këto krijime. Ndërthurja e këtyre figurave bën që këto mallkime të mbartin efekte të shumta stilistike.

Ndaj mund të themi se gegërishtja mbart në vetvete vlera të theksuara stilistike, duke shfrytëzuar të gjitha mundësitë që ofron shqipja për arritjen e shprehësisë gjuhësore. Kjo vihet re më së miri përmes madhësisë së krijimit të një vargu përftesash të rëndësishme stilistike.

- Të tilla janë diminutivët, apo fjalët me vlera përkëdhelëse e zbutuese, ku mbizotërojnë kryesisht diminutivët emërorë, ndërsa ato foljorë e mbiemërorë janë më të paktë.
- Onomatopetë, që shpesh shërbejnë si gjymtyrë fjalie (si kryefjalë apo kundrinorë), kur emërzohen kontekstualisht.
- Pashirrat emocionale-shprehëse, apo togfjalëshat e qëndrueshëm, me vlera etnolinguistike e krahinore, të cilët krijojnë një sërë përftesash stilistike, duke na paraqitur një tablo reale të botës shpirtërore.
- Mallkimet, të cilat janë pjesë e pandashme e shqipes, por me përhapje të gjerë dhe në të folmen e gegërishtes veriore, duke mbartur një vlerë më vete letrare e gjuhësore.

Të gjitha këto mund të konceptohen, të mendohen e të përfytyrohen në sajë të pasurisë gjuhësore, që ofron gegërishtja. Kjo pasuri artistike e gjuhësore, na del si gurrë e pasur, ku vihen re një sërë përftesash stilistikore, me një ligjërime të ngjyrosur me elemente të figurshme vetjake, por dhe prurje nga trevat e Shqipërisë së Veriut.

Si konkluzion e gjithë kjo pasuri artistike e gjuhësore, na jep mundësi për studime të mëtejshme, duke i lënë një dorë të lire shpalosjes së vlerave e formave të shprehjes në variantin gegë të shqipes.

7.5. Miti si element mistik–erotik i trajtuar në prozën e Koliqit

Një element i rëndësishëm i stilit të Koliqit është edhe trajtimi i mitit si një element mistik-erotik që në mënyrë simbolike zbërthen botën e brendshme shpirtërore të personazheve të tij. Shfaqja e kësaj bote intime e, pikërisht, qëndrimi i tij ndaj femrës e botës së saj, jepet me një ndjeshmëri të veçantë në dy kohë.

Së pari, kemi dashurinë në kohën djaloshare të poetit, ku jepen ndjesitë e panumërta ndaj të dashurës. Së dyti, ajo na shfaqet ndërmjet kujtimeve të tij të fëmijërisë që bëhen pjesë e ekzistencës mendore dhe shpirtërore të jetës në mërgim.

Tema e dashurisë të Koliqi nuk është e ngushtuar, po trajtohet gjerësisht, dhe vetë erosi, si bartës i instinktit të ruajtjes, i cili shfaqet si element simbolik-mistik.

Kjo vihet re në përmbledhjen “**Hija e maleve**”, në tregimet e ndryshme të saj. Veçanërisht tek “**Nusja e mrekullueshme**” ky element fsheh neurozën e “dashurisë së pamundur” ose të dashurisë si “sekret mistik”.

Është prill, koha e rizgjimit të ndjenjave, të etjes e instinkteve për aventura dashurie.

Një zë femëror plot sensualitet e thëret Lek Binakun:

“Lekë ! Lekë! O Lekë ,eja ...Pse vjen, plasa tue të thirë!”³⁸².

Ky zë nënkupton një thirrje që del nga thellësia e qenies, për të realizuar një kontakt fizik me një qenie të një seksi tjetër³⁸³”, si kundërvënie ndaj atyre dëshirave të shtypura, për shkak të jetës së kufizuar dhe mjedisit, e cila ndalon dhe e ndëshkon dashurinë e lirë mes dy të rinjve. Ndaj dhe ky kontakt, shpesh në tregimet e tij realizohet me një qenie të fantazuar si shtojzovallja në këtë rast.

Por për trajtimin e këtij elementi në vëllimin me novela “**Hija e maleve**”, kemi reagimin e parë të kritikës, e cila vjen nga revista konservatore “Hylli i Dritës”, pak kohë pas botimit të këtij vëllimi:

“Na e dijm se nuk asht për burra m’u bjerr mbas femnave; prandej nuk përkon as se si me shpirtin e burrnin shqyptare ,qi auktori don me trajtue,sjellja e Dodës ,qi nadge e në mbramje, hir e pahir, kohë e pa kohë, lirisht hin e del tek e dashtuna – shprehet Criticus.

Kështu, Koliqi iu përgjigj këtij qortimi pas ca kohësh, me këto fjalë:

“Sa për skena dashunije ndër novella të mija Ju lutem të veni re se të gjitha ndodhin vetëm midis të fejuemve ase midis një vajze e një djali të nisun kah fejesa .Këto suate mue nuk më duken imorale”³⁸⁴.

Vërehet se këtë replikë ai e vijon edhe më tej me krijimtarinë e tij, ku vazhdon të trajtojë elemente të tilla në prozën e tij.

Kështu në novelën “**A ta laçë?**” autori ka vendosur pesë të rinj të cilët bisedojnë e dëfrenë, qeshin e ngacmohen me njëri-tjetrin. Jo më kot ai i ka vendosur personazhet në një numër tek, pra që nuk mund të formojnë dot çifte.

Këtu vihet re elementi i parë erotik. Leci ndjek Minën. Më shumë se gjithçka tjetër djalin e tërheqin:

“Lëvizjet plot hir e zhdërvjedhtë t’atyne fëmave të njoma...”;

“...kaçurrelat e shprishun...”;

“Mina me vijat harmonizuese të trupit njizetvjeçar tërhiqte syt e Lecit.”;

“... me gjoks valvitës përpara,ajo ishte vërtë për t’u shikue gjatë gjatë me andje”³⁸⁵.

Pra një gjendje mes delirit erotik dhe epshit, në vrapim e sipër. Për të kuptuar më mirë këto elemente i gjejmë të trajtuara dhe në tregimin “**Kumbulla përtej murit**”, ku personazhi kryesor Lec Gurmolla është një student i kthyer pas disa vitesh në qytetin e tij të lindjes, ku nënkuptohet se shumë kujtime apo impulse të brendshme janë zhdukur.

Por pikërisht autori e rikthen atë në shtëpinë e nënëdajës, ku ka gjithë kujtimet e fëmijërisë .
” *“Kështu sytë e Lecit përshendetin me adhurim.”*

³⁸²E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 13.

³⁸³ A. Prendi, *Sprova mbi tekstet e Koliqit*, në *Tekste në kontekste*, Shkodër, f. 47.

³⁸⁴ Dh. Shehri, *Koliqi mes malit dhe detit*, Tiranë, 2006, f. 84.

³⁸⁵E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 181-182.

“...tue shikue kumbullën e huej përtej murit, nga syt i rrëshqëitë në shpirt, në të cilin i zgjoheshin ndiesina të vjetra e shije të harrueme”³⁸⁶.

Lakmia për të këputur kumbullat tek kopshti i fqinjëve, jepet nëpërmjet nuancave të dallueshme epshore që përshkojnë Lecin në ato çaste.

Hip në mur e zgjat dorën, po dëgjon një zë gruaje. Është një plakë që dikur ka qenë nuse e duhet të ketë qenë e bukur, e cila e fton të futet në shtëpi e pret me buzë të qeshur dhe e gostit me reçel. “Ai reçel kishte një vlerë të madhe simbolike, n’at mbasdite në të cilën gjithënjë shpirti i tij përkundej në mall të një moshe së humbur”³⁸⁷.

Pra bëhet fjalë për një “moshë të humbur”.

Leci tani është në moshë e nusja e fëmijërisë së tij për të cilën ai ka ëndërruar, tani është plakur po zëri i saj Lecit i duket “i ri, muzikuer”³⁸⁸.

Ashtu si reçeli në tregim ka edhe disa elemente të tjera të cilat marrin vlera simbolike. Ndaj, Koliqi është i vetëdijshëm për simbolet që zgjedh. Kështu në tregim, “lugu” e “gryka e pusit” përdoren në funksion të dy simboleve të qarta seksuale.

Ndërsa “kumbulla luan rolin e një simboli biseksual, kumbullat e nuses (gjinjtë) dhe kumbullat e djalit “testikulat”. Në vijim reçeli i kumbullave që plaka ia servir djalit paraqet një veprim mirëfilli sublimues: bashkimi seksual, i sublimuar nga të dyja palët, realizohet tek e vona në një formë sërish të sublimuar – nëpërmjet reçelit të kumbullave”.³⁸⁹

Pra, sipas simbolikës frejdiste, këto janë simbole të qarta seksuale. Më pas “limoj n’arkë”³⁹⁰ që vëren djaloshi porsa hyn në shtëpi, përbëjnë përsëri një simbol erotik. Ndërsa lakmia për të këputur kumbullat jepet nga Koliqi e përshkruar me nuanca të dallueshme epshore: “Si i dishiruem, me at lakmi...çoi dorën kah kokrrat e verdha dhe, kur i shtrëngoi ndër gishta për me i këputë, i rrëshqiti një të dridhun andjeje në trup si të prekte mishin e njomë të një krijatyre njetësisht e gjatë mot andrrue e pritë”³⁹¹.

Elemente të tilla, të rizguara prej shtysash të fëmijërisë së largët, kemi edhe tek tregimi “Kopshti”. Përsëri një djalosh që kthehet pas shumë kohe qëndrimi jashtë, një kopsht ku kujtohet një shoqe e fëmijërisë, ku në qendër vihet dashuria e cila merr shkas prej kujtimeve e nostalgjisë. Të dy tregimet janë të përafërta, megjithëse lidhin të drejtpërdrejtën me simbolikën në mënyra të ndryshme. Te “Kopshti” simbolika lidhet me vajzën, ku ndjenja e nostalgjisë kalon nga Shkodra në një kopsht të veçantë tek vajza. Ndërsa tek “Kumbulla përtej murit”, simbolika lidhet me një kumbull që ka mbet si e veçantë në kujtimet e fëmijërisë së Lecit.

Kështu pamundësia e realizimit të një lidhjeje reale dashurie me fqinjën, e ka shndërruar rrëfimin në një tregim, i cili përmban më shumë elemente të një analize psikologjike, sesa artistike, duke përdorur shpesh të folurin me nënkuptim, i cili është një pasuri e vyer e artit tonë, që meriton të njihet e të studiohet gjerësisht nga shkencat tona etnologjike.

³⁸⁶ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 243.

³⁸⁷ Po ai, po aty, f. f. 246-247.

³⁸⁸ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 246.

³⁸⁹ A. Marashi, *Pole koliciane*, Studime shqiptare 3, Shkodër, 1995, f. 36.

³⁹⁰ E. Koliqi, *Vepra 2*, Prishtinë, 2003, f. 245.

³⁹¹ Po ai, po aty, f. 244.

7.6. Shprehësia leksikore dhe mënyrat e realizimit të saj

Vërejmë se Koliqi i pajisur me një kulturë të gjerë dhe aftësi gjuhëkrijuese, pasuroi gjuhën shqipe me fjalë e shprehje, të gurrës popullore e kryesisht të folmes së Shkodrës, por dhe me krijime të vetat apo neologjizma të ndërtuara sipas gjedhëve të gjuhës shqipe. Kështu gjatë leximit të prozave të tij vërejmë:

1) **Përdorimin e fjalëve sinonime, të cilat për stilistikën trajtohen në kuptim të gjerë dhe konsiderohen ndër çështjet qendrore**³⁹². Një gjuhë e tillë e pasur, kuptohet ka dhe një sistem të pasur ndërtimesh sinonimike. Kështu shumica e këtyre sinonimeve të Koliqi vërejmë se krijohen përmes shfrytëzimit të vlerave burimore popullore e dialektore, si dhe përmes veprimtarisë krijuese gjuhësore (neologjizmave). Kështu, për efekte stili ai përdor:

a) **leksema të njëjta, por me dallime fonetike, si:**

gjithshkafja - gjithçafja

gjithshkafja rá në fashë. V2, f. 212.

Heshte **gjithçafja** në këtë sa ishte ai pa dalë, V2, 197.

galuc - gulac

Para një pijetorje, **galuc** tue shikue rreth e rrotull. V2, f. 52.

....u ul **gulac** e priti me pushkë ndër duer... V2, f. 112.

b) **fjalë apo kompozita sinonime, me temë të ndryshme, si:**

kâmbëdathun - kâmbë-zbathun

kâmbëdathun, befas...u ngrit majë gishtave. V2, f. 84.

Nji nuse fytyrë-rrumbullake e **kâmbë-zbathun**... V2, f. 221.

kâmbëtyrqiisht - kâmbë-kryq

Ishin ulë **kâmbëtyrqiisht** për tokë... V2, f. 66.

Shtrua **kâmbë-kryq** në halí... V2, f. 76.

nânëgjyshja - nânë-daja

Nânëgjyshja, ndëjë në minder t'odës, V.2, f. 191.

A nuk dron se mundem me të paditë **nânës-dajës-a**?

vjedhas - hajnisht

këthei si **vjedhtas** kryet mbrapa... V2, f. 283.

³⁹² Xh. Lloshi, *Njohuri për stilistikën e gjuhës shqipe*, Prishtinë, f. 98.

tue ec **hajnisht** si dikur! V2, f. 246.

të lylyvertë- të ylbertë

të rrethueme në tisa **të lylyvertë**, V2, f. 279.

Rrethue me dritë **të ylbertë**, V.2, f. 164.

jestek- nënkrejsa

tue mbështet qafën edhe butin e krës në **jestek**, V2, f. 238.

rreshtoi mbi te **nënkrejsa** të kuq, V2, f. 221.

emte - hallë

dy **emteve** të tija, V2, 255; S'dijmë gja tha **êmtja** e babës, V2, f. 255.

u luten të dyja përnjiheret **hallat** e moçme, V2, f. 104.

shputë - partinë- flakaresh

Më ka rá **shputë** zotní! V2, f. 22).

Ai mâ i pari m'a ka **hjekë** një **partinë**! V2, f. 22.

...i kishte rá **flakaresh** njëni-tjetrit. V2, f. 22.

haenat - ngranunit

Merrni, se as në gjysë s'i kena çue **haenat** qi prûme., V2, f. 178.

E të **ngrânunit**...kishte një shije të veçantë. V2, f. 179.

Tu zânë tue mësue

...mbas njizet vjetsh qi rrij nëpër shkolla, **tue zânë** e **tue mësue**, ajo s'â jetë për mue?

Mësallë- Sofrabez- Sofra -Tryezë

...**shtroi një mësallë** të pastër edhe vendoi çinín e djathit e qëpëve pranë miqve. V2, f. 222

... një tryezë qi vendosen midis odës edhe **shtruen** mbi te një **sofrabez**. V2, f. 223.

Mbas këtyne fjalëve u shtrua **sofra**. V2, f. 96.

Gjini – ilaká

Nji ditë Toni po pinte kafe tu do **gjini**. V2, f. 58.

Filluen me ardhë **ilaká** të tjerë t'afërm. V2, f. 210.

c) ndajfolje apo mbiemra (sinonime), me prapashtesa të ndryshme, si:

idhtas- idhëshëm- idhnueshëm

Gjaku kishte nisë me i vlue **idhtas** ndër dej, V2, f. 37.

Dy djelmoshat **idhëshëm** u avitën fytyrash, V2, f. 308.

kjo **idhnueshëm** nisi me ba palë mësallën, V2, f. 99.

i (e) paqetueshëm- i (e) paquem

edhe të parët e **paqetueshëm** do të ishin të kënaqun, V.2, f. 27.

e gjetën disi **të paquem**, si me i u pasë shtrve fatit, V2, f. 29.

d) Në sistemin leksikor të gjuhës së Koliqit edhe antonimia zë një vend të rëndësishëm.

Në këto përdorime gjuhësore, ai tregohet një mjeshtër i vërtetë duke ofruar një pasuri të madhe gjuhësore, sidomos për sa i përket përdorimit të antonimeve me lidhëzën këpujore **e**, si p.sh.:

Ep e merr për me qitë zânin: s'a punë e mundun. V2, f. 17.

Të shkuemunit e t' ardhunit e gjindes që rrâte në mort... V2, f. 29.

Vajza as nuk e **pohoi** as nuk e **mohoi**. V2, f. 20.

Të hymen e të dalmen në shtëpín e saj të gjindes së tij me opânga. V2, f. 28.

Mêndo e shmêndo, gjeti një mjet si me u marrë vesht me têt. V2, f. 60.

Tue mbytë **deshtas** a tue dekë si të tjerët **padeshtas**. V2, 250.

Kreu VIII

Fjalorth i fjalëve të prozave të shkurtra të Koliqit

Në këtë kapitull, pasi kemi bërë një studim të thelluar të prozave të Koliqit, nga të gjitha fjalët e vjela kemi pasqyruar ato që i kemi konsideruar si më të vyerat, ku përfshihen:

-fjalë që mendohet të jenë neologjizma të Koliqit;

-fjalë që në prozën e Koliqit përdoren me një kuptim të ri apo të figurshëm;

-fjalë që i përkasin shtresës pasive të leksikut, por që ndikojnë në gjallërimin e gurrës popullore

-fjalë nga fondi leksikor gegë që ia vlen të studiohen edhe më tej.

A

ABNORMALE³⁹³ mb. (*dukshin punë për natyra të ligështa, për mende abnormale*, V2, 169).

ABOLLA, ndajf. = mjaft që (*shkurt ça m'erdh për goje abolla t'i a prishi*, V2, 149).

AÇIKSHËM mb. (*kur tagri i gjakut âsht i açikshëm*, V2, 77).

ADET-I m. (*e kam adet e rrijnë kâmbë*, V2, 168).

AFRAS, ndajf. = ngjitur (*zejshin vend, afras, ngjat tryezës*, V2, 25).

AGIMORE mb. (*nji fytyrë agimore*, V2, 119; *nji freski agimore*, V2, 164).

AGULL/OHET,-OVA,-UAR = agon (*Por ajo nesër kurr s'agulloi*, V2, 249).

AHT, - I m. = psherëtimat (*ahtet e netve të dyshimit*, V2, 65; *nji aht i thellë bimuer*, V2, 242).

AHMARRJ/E,-A f. (*ndiente si nji ngushëllim ahmarrjeje*, V2, 195).

ÂJUN, jokal. frazeol (*m'âjun e me bëjtë*, V2, 41).

ALJATE-JA, f. (*ishte bâ aljatja e durve t'errta*, V2, 45).

ÂMË³⁹⁴,-A f. * = burim (*nji shije verash të humbuna, nji âmë stinësh të mbrekullueshme*, V2, 244).

ÂMBËLSISHT, ndajf. (*Qielli i Shkodrës qi aq âmbëlsisht priret mbi qytet*, V2, 199; *Ajo suell âmbëlsisht*, V2, 277).

AMNI,-JA f. (*ku amnija e tokës lumnonde ndër pemë*, V2, 245).

AMSIM*,-I m. = aromë (*në çardakun e çelun kah lulishta amsime lulësh valaviteshin*, V2, 43; *lule me njomsí dhe âmsim të vet*, V2, 243).

ÂMTË, mb. = i rëndë (*Ajri ishte i njetë, i âmtë me të marrë frymën*, V2, 49).

ÂMTI,-JA* f. = plogështia (*u shkund nga âmtija qi e kishte kapë*, V2, f.27; *e shkrihej në nji âmtí pushtuese*, V2, 246).

AMULLORE, mb. (*lëviz si vala amullore kur nji guralec bje në të*, V.2, 192).

AMULLUER, mb. (*dikur plot riní e tashiti amulluer n'arkivol*, V2, 182).

ANAK,-U m. = bordurë (*tue u gërshetue me to anak mbrênda rrathit të dritës*, V2, 306).

ANAMES, ndajf. = mospërmes (*si vetima anames ujdhezave*, V2, 194).

³⁹³ Fjalët me të zeza mendohet të jenë neologjizma të Koliqit.

³⁹⁴ Fjalët me shenjën * i përkasin shtresës pasive të leksikut.

- ANDEJSHËM mb. (në breg t'andejshëm, V2, 276).
ÂNDRRUESE, mb. (tue shikue me mirakande ândrruese, V2, 222).
ÂNDJE, ndajf. (shum kush do t'i afrohej me ândje, V2, 81).
ANIMÂ ndajf.= sidomos (Animâ ata qi mbaruen ndonji shkollë jashtë, V2, 185).
ANIMIRË ndajf. = gjithsesi (animirë kah mbarimi i majit Viku u fejue, V2, 203).
AP/Ë,-A m. (Apë... V2, 294).
APOTHESE, -A, f. (Ishte si një apotesë lulesh, V2, 86).
ARBNUER, mb. (nji kângtar arbnuer, V2, 164).
ARDH,-JA = ardhmja (Zana këndonte e rrëmbyeshme në vegime të kalesës e t'ardhjes, V2, 162).
ARDHËMENÍ,-A f. (mbi udha plot brohorína t'ardhëmenís, V2, 174).
ARDHUNA mb. = të plota (ndër kambë t'ardhuna e të ndrejta, V2, 251).
ASË, pasth. = apo jo (Ç'a ban ma tepër përshtypje...Libri i leximit; asë? V2, 23).
ASHK/Ë,-A f. = qepalla (nuk i a zbutonte aspak ngursín e ashkës së synit, V2, 167).
ASNJIFJE, ndajf. (Mos mendo se un jam kundra...asnjifje, V2, 21; s'â dukë asnjifje, V2, 257).
ASOHERE, ndajf. (endshin valle maleve e fushave për me ndjellë të mira qi asohere, V2, 160).
ASOKOHE, ndajf. (Asokohe hynte sherbez në pijetore, V2, 248).
ASOSH, pv. (ishte prej asosh qi shifen, V2,11).
ATBOTË ndajf. (Atëbotë apa kishte çelë gojë, V2, 30).
ATITUDË,-A f. (në një atitudë plastike gjet paqën, V2, 85).
ATYPARI ndajf. = rreth (n'orën dhetë e atypari ndrroi biseda, V2, 255).
AUTOM/Ë,-A f.= makinë (u drejtue si automë kah shtëpija, V2, 61).
AVIT,-A,UR jokal. (këta dy u avitshin me marifet, V2, 108. Mbrâmja avitej. V2, 239).
AZBEST,-I m. (A e din shka âsht azbesti, ti Hilush?...A gjete kund ndonji minjerë azbestit-a? V2, 304).

B

- BALÇËM-I, m. = balsam (zani i Dodës i ra si balçëm në zemër, V.2, 26).
BALLAFAQE ndajf. (e nxitte me i dalë kundra ballafaqe paragjykimeve, V2, 40).
BALTANIKE, mb.të përbaltura (Ai kapërcente prroje e ograja baltanike, V2,14).
BANALE, mb. = të rëndomta (me gjetë fjalë banale për me lajmue...dekën e vëllait, V2, 210).
BARDHNÍ-A f.(Pyjet tona në bardhnín e hânë-plotjeve prendverore, V.2, 163; i freskët në bardhëni të mëngjesit, V2, 275).
BARDH-E-ZÍ mb. (mbulonte tastierën bardh-e-zí, V.2, 192).
BAROSUN (i, e) mb. = i mbuluar me bar (Sheshi i barosun, V2, 180).
BASH pjesëz. (dikush më kallzoi se bash n'at kohë, V.2, 256).
BÂSHËM (i, e) mb. (shtat të hjedhun e të bâshëm, V.2, 252).
BATARE,-JA= e shtënë arme (ajo batare e vogël do ta rrëzonte, V2, 133).
BEF,-A,-UR jokal.(I a kish beftë ...nji princ i ri, V2, 87; por t'e vona i a befi, V2, 210).
BEFUN-A f. (Prá të befunt e saj midis tynë kishte qëllimin e vet, V2, 225).
BEREQET,-I m. (e bante profeti mbi bereqetna t'ardhshëm, V2, 76).
BERR,-I m. (tue lëshue berret me kullotë, V2, 153).
BESTAR-I, m.(Por atë ditë ai i madhi bestari kishte ndenj i smuet, V2, 22).

- BIER,-NA, - jokal. = humbas (*përveç se bierena kot, bâhena edhe qesharakë, V.2, 229*).
- BZÂ/J,-TA,-TUR jokal. (*mori m'u ulë tue i bzâjtë mikut, V2, 90*).
- BIMUER, mb. (*aht i thellë bimuer, V2, 242*).
- BIR,-A f.= vrimë (*drita i hynte nga do bira të çeluna në shkâmbijet mâ t'epura të saj, V2,107*).
- BISHTNIM**, -I m. = kthesa (*e lehtë në të ngâm dh'e shpejtë ndër bishtnime, V2, 181*).
- BISHTNORE, mb. (*Nafaka, zonjë bishtnore, V2, 286*).
- BISHTUK,- U m. (*me më prû një bishtuk, V.2, 284; Me bishtukë e me fenerë, V2,304*).
- BLERO/J,-VA,-UAR (*në gjymsaterrin e odës blerue nga ngjyra e griljeve, V.2, 191*).
- BLERIN,-A f. (*syni rrëshqitte prej blerinës së mbyllët t'arave, V2, 217*).
- BLERAK** mb. (*jehon në gjymsaterr blerak t'odës, V2, 192*).
- BOJAGÍ ndajf. (*e urtë, bojagí e hijeshme, V2, 217*).
- Bjerr kal.= humbi (*Bori aty për aty zhdërvjedhtin, V2, 205*).
- BRÉMJE,-A f. (*e thershin përbrenda të brémet e zemrës, V2, 249*).
- BRIT-A kal. (*me i britë mos-mirnjohjen e saj, V2,149*).
- BRUZËT mb.= bojë qielli e mbyllët (*i epte ngjyrë të bruzët ari i diellit, V2, 242*).
- BUENËN, pasth. (*Si buenën?! V2, 308*).
- BÛJT/OJ,-VA,-UAR, (*A të bie ndër mênd kur vîshe me bûjtë tu na, V2, 116;erdhen ato shkodranët me bûjtë, V2, 123*).
- BUJTJE,-A f. (*E ka bukurín e vet edhe bûjtja në katund, V2, 221*).
- BURBUJË,-A =zhurmë (*tue shkaktue një burbuje rë turrshme kâmbësh, V2, 199*).
- BUT,-I m. (*tue mbështet qafën edhe butin e krës në jestek, V2, 238*).
- BUZË- QESHUN,ndajf. (*tue thanë buzë-qeshun, V2,15*).
- BULK/I,-JA f.= bujqësia (*mbi dobít qi bulkija do të kishte, V.2, 254*).

C

- CAMERDHOK,-U m.(*Të tanë camerdhokët e mëhallës, V2, 205*).
- CEK-A, fraz. (*pra une kam qit cekën, V2, 22*).
- CENSHME** mb. = të kujdesshme (*Përþjekjet mâ të censhme qenë të padobishme, V2, 76; shqyrtuesin e censhëm, V2, 139*).
- CËPOJT sh. =kthetra (*çëpojt e dishprimit i kishin hy thellë në zëmër, V2, 48*).
- CINGRIM,-A f. (*ndëgjoheshin vetëm cingrimet e panjehuna të trumcakve, V2, 57*).
- COKËL,-A = copa druri (*Mrika mblodhi në krah coklat e mbledhuna, V2, 127*).

Ç

- Ç'MOS KUSHI, ndajf. =askush (m'u pasunue si ç'mos kushi, V2, 169).
- ÇANSIM,-I m. = përcaktim (*kët çansim u kish dhânë atyne sjelljeve, V2, 114*).
- ÇART,-A,-Ë kal. (një rrotë qi m'asht çartë, V2, 220).
- ÇEDER, ndajf. (*pasuni qi me pas mendja qeder, V.2, 303*).
- CËRCERRIT,-A,-UR kal. (*fluturonte mbi mue tue cërcerritë, V2, 275*).
- ÇIÇIRRIM,-I m. (*Vetëm një çiqirrim çuditshëm, V2, 275*).
- ÇILTERÍ,-A f. (*fytyrë me hije të mirë, plot çilterí, V2, 284*).
- ÇÍS, pjes. (*Çís jo pse s'e pinte vënën, V2, 198*).
- ÇFAJESOJ,-VA,-UAR kal. (*Më falni- u çfajesue Enriku, V2, 297*).
- ÇMERIT/EM**, -A,-UR (*Shka i çmerit dy të rinjtë, V2, 224*).
- ÇMERITUN mb.= i tmerruar (*rrotulloi sytë i çmeritun, V2, 173*;

ÇMERITËS, mb. (*nji zbulimi aqë çmeritës? V2,304; habin ma çmeritëse, V2, 285*).
ÇUD/Ë, -A f. = çudi (*Por çudë si s'po këndon bilbili, V2, 232*).
ÇUDNUE kal.= (*ûja e acarija i a kishin çudnue, (V2, 140)*).
ÇUFËR, -A f. (*për gjith prendverë mugullojnë dy çufra lulesh, V2, 161*).
ÇURGO/J, -VA, -UAR jokal. (*Kroje drite fantastike çurgojshin në heshtje, V2,231*).
ÇUTERR, -I m. (*përçark si çuterr gjarpënues, V2, 85*).

D

DAÍ, m. = trim (*po çfarë fjale ke me mu more daí, V2, 283*).
DALË-NGADALË ndajf. (*Por àvuajt e pijes dalë-ngadalë rrethojshin...at fytyrë, V2, 249*).
DAL-KADALË ndajf. (*doli dal-kadalë prej territ në dritë, V2, 305*).
DALLDUES, mb. (*nga circërrimi dallues bylbylave, V2, 232*).
DÁM, (i, e) mb. (*Rrinte pak si i dâm shokësh, V2, 272*).
DAS/E sh. = pjesëtime (*bante për qejfi veprime arithmetike-rrëzoje, shumime, dase, V2, 194*).
DUGÂJXHÍ, -U m. (*Dugâjxhíu shikoi kah automobili, V2, 312*).
DAMAS ndajf. (*qi tu jetu ma gjatë damas mund të lente ndonji pengim, V2, 26*).
DAMAS, ndajf.=ndaras (*tue jetue mâ gjatë damas mund të lente ndonji pengim, V.2, 26*).
DAMUN (i, e) mb. (*ishin të rreshtuem do gurë të bardhë të dumun, V2, 10*).
DÂNG, -A f. (*veshi setrën e punës të tânë danga bojnash, V2, 267*).
DASË, -A f. (*pse së dijt me ba dasën si të gjithë, V2, 193*).
DASHËS, -I m. (*Tue kallzue emnin e dashsit gjykonte këtë për dekë, V2, 74*).
DASHUNISHT, ndajf. (*e puthë gjatë dashunisht, V2,13; shtërngoi dashunisht, V2, 205*).
DAVARIT-A, -UR (*kërkonte me harrue , m'u davaritë, V2, 48*).
DEJUN, (i, e) mb. (*ecte nëpër odë, i dejun ndër mend, V2, 288*).
DERGJË, -A f. (*don me ja shtí dergjën, V2, 189*).
DESHIRIM, -I m. (*me deshirime harmonije, V2, 65; shpirtin ngrehë natë ditë në një deshirim të pambaruem, V2, 116*).
DESHTAS ndajf. (*tue mbytë deshtas a tue dekë si të tjerët padeshtas, V2, 250*).
DESPËRUEM (i, e) mb. (*në një efshe të deshpëruem, V2, 248*).
DETYRËSHME (i,e) mb. (*vonesën e asaj vizite të detyrëshme, V2, 168*).
DIFTOJS, mb. (*i a vuni gishtin diftojs në ballë, V2,19*).
DIKOJ/ HEM, -VA, - UAR = rrjedh (*Kânga e përditëshme e dritës qi dikohet për ç'do mëngjes, V2, 64; Dikoi ndoshta ndriçimin e zbet mbi prisin trim, V2, 306*).
DIMIJ sh. = të mbathura grash (*dimij të hollë të mëndafshtë bojë qielli, V2, 84*).
DISHPRUESHËM, ndajf. (*Lulash! Lulash!- vikati dishprueshëm, V2,112*).
DJALOÇ, -I m. (*u kthente në vend të vet tashti djaloç i rritun, V2, 197*).
DLIRTË (i,e) = e pastër (*mu mbajtë sa mâ dlirtë V2, 139; një odë të dlirët, V2, 221*).
do maje malesh ndrithin të kalthera mertisë n'ávuj, V2, 177).
DOK/E-JA f. (*mbas dokes së malsís, V2,11*).
DO KUSH DO pacak. (*Paj s'ishte do kush do, V2, 283*).
DORA-DORA, ndajf. (*të kapun dora-dora, V2, 24*).
DORËRRUDHËT, (i, e) mb. (*vinte tue u bâ edhe mâ i dorërrudhët, V2, 198*).
DREJTPESHIM-I, m. (*në drejtpeshim shpirtnuer, V.2, 32; drejtpeshimin e trupit, V2, 124*).
DREKO/J, -VA, -UAR jokal. (*Hilushi u ndal me drekue te Shegorejt. V2, 310*).
DROJSHEM, ndajf. (*kaq drojshem mos po kujtohet, V2, 273*).

DRUAJ,-TA,-UR kal. (*Eci kadalas si të dronte*, V2, 245).
DUK-A = pamje (*nga plotnija merrte...nji dukë tjetër*, V2,122).
DURUESHËM, ndajf. (*pritte durueshëm pa mendue kohën*, V2,134).
DUM,-I m. (*Lorja s'dinte me i dhânë dum*, V2, 299).
DYNJÂ-JA, f. (*Mos të hijmë në gojë të dynjâs...* V2,136).
DYSHAS, ndajf. (*Zotni Marku ndëi nji ças dyshas*, V2, 311).

Dh

DHÂMBÇOJ,-VA,-UAR = kafshoj (*tue dhâmbçue herë njânën herë tjetrën*, V2, 191).
DHESHK,-U m. =zekthi i dashurisë (*nga dheshku i hollë qi shlironte pranija e vajzës*, V2, 227).
DHIMBË-SHUTITËS mb.= shërues (*tue shëtiti si balçëm dhimbë-shutitës*, V2, 43).
DHUNTË,- A f. = dhurata (*kishin ardhë tu Mbreti me dhuntë të panjehuna*, V2, 82; *me i a mbushë mënden m'e e pranue at dhuntë*, V2, 118).
DHÂNUN, ndajf.= me shpirt (*shante me të dhânun*, V2, 185).

E

ELE, pasth. (Ele? V2, 278).
ËMTE,- JA f.= halla (*dy emteve të tija*, V2, 255; *S'dijmë gja tha ëmtja e babës*, V2, 255).
ENDIRE, f. = kënaqësi; (*Nji verë mâ e bukur...kaloi tue fatbardhsue Lekën me endire të patregueshme*, V2,16).
EPËR, (i,e) mb. (*drita i hynte nga do bira të çeluna në shkâmbijet mâ t'epura të saj*, V2,107).
ERANDËSH/ËM*, -E (i,e) mb. (*nji aft i erândëshëm* V2, 13); *qi ndjellë gjumë erandëshëm*, V2, 240).
ERATOJ,-VA,-UAR kal. (*të tanë oda eraton prej tij*, V2, 240).
ERË-LËSHUESE, mb. (*mbulue me lule erë-lëshuese*, V2,16).
ERRSHME, mb. (*kapërcyen lugje t'errshme*, V2,111).
ERSHME (i,e) mb. (*endej nëpër udha t'ershme*, V2, 114).
ERSIM/Ë,- A f. (*Ersimet e kaçubave*, V2, 125; *derdhej teprija e dritës dhe e ersimeve* ,V2, 65).
ERSOJ,-VA,-UAR (*ersojshin mbi parzmat e vajzave*, V2, 83; *ersojshin në diellin e lehtë*, V2, 272).
ETËSHME, (*ulë buzët e etëshme kah uji*, V2,13).
ETHËSHME (i,e) mb.(*Mbas nji pritjes të ethëshme*, V2, 68).

F

FALISUN mb = e çmendur (*me vrape të falisuna*, V2, 82; *nji deshir i falisun*, V2, 243).
FAQE-KUQE, mb. (*nusja faqe-kuqe e fytyrë-rrumbullake*, V2, 222).
FARFURISHME, mb. (*drita e marrun prej rës së farfurishme*, V2,18).
FARO/J, kal. = (*pse damton kombin e po faronfisjet malsore*, V2, 23).
FASHIT, kal. (*idhnimi i u fashit*, V.2, 29).

- FATBARDHËSÍ-A, f. (*edhe tjerët t'a ken pjesën e fatbardhësis qi u takon*, V2,19).
- FATBARDHSO/J, kal. (*Nji verë mâ e bukur...kaloi tue fatbardhsue Lekën me endire të patregueshme*, V2,16).
- FATIM,-E sh. = urata (*baheshin fatime për qëndresën e atij moti të mirë*, V.2, 254).
- FËRSHTIZË,-A f.= melodi (*Dridhte hov hov nji fërshtizë mjeshtrorë*, V2, 232; *mbeti si i shkrimë në at'nirvanë dritash... frushullash, e fërshtizash*, V2, 181).
- FIRMAMENT,-I m. = kupa e qiellit (*Rrollja e hanës rrinte pezull në firmament*, V2, 231; në *paprekmenín e firmamentit*, V2, 267).
- FISNIKISHT, ndajf. (*jeta e gjatë e saj kalue fisnikisht*, V2, 247).
- FLAKR/OJ,-OVA,-UAR vetv.(*ndez prej zhegut të fortë flakrojshin*, V2,113; *Kaçurrelat e kështëjtë flakojshin rreth fytyrës*, V2, 271; *flakojshin përmbrenda*, V.2, 286).
- FLAKUES, mb. (*Fytyra me ato sy flakuesa*, V2, 246).
- FLAKARESH-I, m. (*i kishte rá flakaresh njani-tjetrit*, V2, 22).
- FLANIKTHA, sh.- = kafazë (*kanarinat ndër flaniktha varë në tavan*, V2, 268).
- FLETORË,-JA f. = gazetë (*Ai duhet me pasë këndue në fletore zbulimin*, V2, 292).
- FLË,-JA f. =sakrifica (*Me mundime e me flije e me qëndresë të hekurt*, V2, 169).
- FLË-A f. = sakrifica (*me mundime e me flije e me qëndresë të hekurt*, V2, 169).
- FMIJNUER, mb. (*e thirte për të parën herë jo me mbiëmër fmijnuer*, V2, 206).
- FLLADIT, kal. (*ndalet te nji krue...për m'u flladitë nji fije*, V2,13).
- FLOKË-PREME, mb. (*vajzat fytyrë-bardha e flokë-preme*, V2,10).
- FLOKË-SHPRISHUN, mb. (*e dërmueme prej moshe, flokë-shprishun*, V2, 280).
- FOLJET/Ë,-A f. = shpalljet për punë (*nji sheti kah Foljetat e puntorve*, V2, 215).
- FOSHNJISHT, ndajf. (*gjante si t'ish tue lujtë foshnjisht*, V2, 86).
- FRESKIM-I, m. (*Shkodra flënte në freskim të mëngjesit të parë*, V2,57).
- FRESKUEM, (i, e) mb. (*ashtu i freskuem, veshi setrën e punës*, V2, 267).
- FRIGSHËM, ndajf. (*Pse siell kryet frigshëm tue vrojto rrugën*, V2, 143).
- FRING, mb. (*pau...odën e ré "fring"*, V2, 195).
- FROR,-I m. = shkurt (*kjo ndodhte në fillim të frorit*, V2, 203).
- FRUSHULL,-A f.= fishkëllima e erës (*nji frushull gjethësh të luejtun*, V2, 125; *mbeti si i shkrimë në at'nirvanë dritash... frushullash, e fërshtizash*, V2, 181).
- FSHÂ/J -VA,-RË (*Ça të trazon kaq fort qi fshân për ore?* V2,16; *shânte e shkreta trishtueshëm*, V2, 81).
- FSHÂM-I, m. (*zânet misterioze të gjetheve, të fshâmit erândshem të prozhmit*, V2, 129).
- FTIM,-I m. = ftesa (*ftime të të përtrimi dhe ugure*, V2, 228; *fîim m'u çue me kërcye*, V.2, 230).
- FTOFTAS, ndajf. (*por u da ftohtas prej tij*, V.2, 37; *zamariti ftoftas*, V.2, 286).
- FUGURË,-A = ikonë (*Ai e puthi në ballë lehtas si të puthte nji fugure*, V2, 24).
- FYTAFYT, ndajf. (*shof dy nxânsa qi kapen fytafyf*, V2,22).
- FYTYRË-BARDHA mb. (*vajzat fytyrë-bardha e flokë-preme*, V2,10).
- FYTYRËQESHUN, mb. (*vasha hollake, fytyrëqeshun*, V2, 222).
- FYTYRË-RRUMBULLAKE, mb. (*Nji nuse fytyrë-rrumbullake e kâmbë-zbathun*, V2, 222).
- FYZ/Ë,-A f. = enë gjaku (*me gjak të ngrîm ndër fyza*, V2, 182).

G

- GABELE, mb. (*kumbulla boshnjake e bodorike e gabele*, V2, 243).
- GALUC, ndajf. (*Para nji pijetorje, galuc tue shikue rreth e rrotull*, V2, 52).

- GARRAVAÇ ndajf. = i kërrusur (*me trup të shtrëmbët si vigâ garravaç*, V2, 280).
GAZEPI, ndajf. (*pâsh një lândë sa gazepi*, V2, 280).
GAZMËND* ndajf. (*Vajza tânë gazmënd, e kapi sapunin dhe i mori erë*, V2, 126).
GAZMIM*, -I m. (*Ndiente si një gazmim të gjallë, por të robnuem*, V.2, 192).
GAZMUER, mb. (*tingull t'argjantë e gazmuer*, V.2, 239).
GAZTUER, mb. (*Sheguri përherë gaztuer*, V.2, 229).
GDHI/J, -VA, -RË jokal. (*Festat mbaruen e gëdhini dita e kthimit*, V2, 87).
GEM, -I m. = degë (*si një gem i lulëzue*, V2, 85).
GËRGAS, kal. (*Gërgitshin Tonin*, V2, 66; *për m'e gërgá i thashë Malsores së re*, V2, 148).
GITEJ, -A, -UR = ngjan (*A por i gitej?*, V2, 181; *edhe të gjithë shokve qi i gitshin*, V2, 184).
GOJDHANUER mb. (*fatosin gojdhauer, mburojë e dheut*, V2, 306).
GOM / Ë, -A f. = pellg (*grueja lajmtare... e kishte futë në një gomën helmi e pikllimi*, V2, 68).
GRANI, -JA f. (*granija në një anë e mashkullija në tjetrën*, V2, 272).
GRIGJ-A f. = kope e dhenve (*tue kullotë grigjët nëpër bjeshkë*, V.2, 163).
GRISHJE-A f. (*i a shprehi mirënjohjen për at grishje*, V2, 11; *Gjetoja u ngrit menjëherë si t'a pritte at grishje*, V2, 109).
GULAC ndajf. (*u ul gulaç e priti me pushkë ndër duer*, V2, 112).

GJ

- GJAK-HUPËT ndajf. (*s'ka kush ta merr gjakun e shkoni gjak-hupët*, V2, 45).
GJAKPISE mb. (*për me shpëtue nga ajo torturë gjakpise*, V2, 70).
GJALLNISHT, ndajf. (*Gjallnisht e ndiente atë detyrë*, V2, 167).
GJAN E GJALLË shpreh. (*Mbasi rahatuen gjân e gjallë edhe hangrën darkën të gjithë ranë me fjetë... V2, 15*).
GJAS/Ë, -A f. (*të hetojë në fytyrën e tij gjasët e ndonji veprimi*, V2, 32).
GJASËRAME*, -JA f. = rimë (*tingull t'argjantë e gazmuer si gjasërime hymnash*, V2, 239).
GJASIM, -I m. (*merrte në largsi gjasimin e një vaji të ndryem*, V.2, 161).
GJATË MOT ndajf. = prej kohësh (*nji krijatyre njetësisht e gjatë mot andrrue*, V2, 244).
GJATOJË mb. (*Nji katundar gjatojë doli prej shtëpis*, V2, 220).
GJELBRORE, mb. (*lye në të katër anët me njejësinë gjelbrore të mbylltë*, V2, 100).
GJËMUESHËM, ndajf. (*gjash të pushkë tjera jehuen gjëmueshëm*, V2, 108).
GJET, -I m. (*m'e e çue punën në gjet*, V2, 70).
GJIND, -JA f. (*Të gjithë i njipte në t'ecun gjinden e vet*, V2, 238; *gjindt e shtëpis s'ate*, V2, 239).
GJINÍ, -A f. = të afërm (*Toni po pinte kafe me do gjiní, ndër të cilët rrallë takonte me shkue*, V2, 58).
GJINKO/HEM = lind (*Nji zëmrim i hovshëm i u gjinkue djaloshtit përmbërnda*, V2, 174; *me gjinkue prap përdjerrje e rilindje të panumër*, V2, 305; *gjinikojshin një një vrellë përpise të luejtunash*, V2, 84).
GJINKUEME mb. = e përftuar (*Po ku tingllonte ânda e gjinkueme prej përrallës*, V2, 163).

- GJITH KËND ndajf. (*Gëzimi rrëmbente gjith kënd*, V2, 117).
GJITHHERË ndajf. (*i u dukte si m'e pasë njohun gjithherë*, V2, 117).
GJITHKAH ndajf. (*po e ndiqte gjithkah me atë shikimin enigmatik*, V2, 30; *Rrotulloi syt gjithkah*, V2, 297).
GJITHNDUERSH* ndajf. (*mbulue me vneshta e pemë gjithnduersh*, V2, 63, *ishte i mbarrsun me gjithnduer amsimesh*, V2, 119; *mbushë me gjithnduer mallrash*, V2, 169).
GJITHËNJI, ndajf. (*Lecit gjithënji s'i u bante me u besu as syve*, V2, 201).
GJITHSAHERË, lidh. (të sillen gjithsaherë qi të kën punë, V2, 296).
GJITHSHKA-FJA f. (*gjithshkafja rá në fashë*. V2, 212).
GJITHÇA-FJA f.= gjithësia (*Por...i gjindet çarja gjithçafes*, V2, 34; *edhe aty gjithçafja ishte në vend të dikurshëm* V2, 115; *Heshte gjithçafja në këtë sa ishte ai pa dalë*, V2, 197).
GJOJ/Ë,-A f. (*mbandej kapi punë gjoje*, V2, 222; *me petka gjoje*, V2, 310).
GJUMË-NDIELLËS mb. (*tue rythmue një zâ gjumë-ndiellës e urues*, V2, 306).
GJYMSAK/Ë ndajf. (*me një brez të rijsh gjymsakë*, V2, 20).
GJYMSATERR,-I m. = gjysmërrësirë (*jehon në gjymsaterr blerak t'odës*, V2, 192; *dukeshin në gjymsaterr*, V2, 217).
GJYMSA-HYJSH, sh. (*nëpër vise popullsie me gjymsa-hyjsh*, V2,305).
GJYRË-HËNI mb. (*me një shamí gjyrë-hëni në krye*, V2, 245).

H

- HAENAT sh.=gatimet (*as në gjysë s'i kena çue haenat qi prûme*, V2, 178).
HAJNISHT, ndajf. (*tue ec hajnisht si dikur!* V2, 246).
HALLK,-U m. (*Njâni u shtî kinse s'merret me punë të hallkut*, V.2, 257).
HÂNË-PLOT/JA f. (*Pyjet tona në bardhnî e hânë-plotjeve prendverore*, V.2, 163).
HARAKATE, mb. =pëlhurë (*këmishë harkate*, V2,117).
HARXH-I, m. = ushqim (*në arkën e harxhit*, V2,105).
HEJRLI, pasth. (*Hejrli?- pyeti sa u përfal me djaloshin*, V2, 236).
HERACAK,- U m.= besimtar (*po binte kumbona e dytë: të devoçmit heracakë kishin nis me ardhë*, V2, 57).
HESHTAZI, ndajf. (*rrjedhshin heshtazi n'ajri*, V2,231).
HESHTËSHME mb. (*me kureshtën e heshtëshme që të pezullon*, V2, 80).
HESHTË-A, f. (*ndodhej vetëm në heshtin e kullosave*, V2,13; *nëpër at heshtim ari*, V2, 242).
HIJE-MIRË mb. (*pau fytyrën hije-mirë*, V2, 304).
HISE,-JA f. (*Ai tashti don hisen e vet*, V2, 299).
HJEDHËT mb. (*Trupi i hjedhët, beli një pllâmbet* V2, 64; *shtat të hjedhun e të bâshëm*, V.2, 252).
HOVSHËM, ndajf. (*Sillet mbrapa hovshëm*, V2,13).
HË ndajf. = një mori (*nji hûe porosi*, V2, 60).
HUJ ndajf. (*Vajza hodhi mësalën me huj mbi tryezë*, V2, 99).
HURM-I, m. – gëllënkë (*piu një hurm vënë*, V2,12).

HYJNUESHME, (i, e) mb. (me një njeri që prej një shtatoreje të hyjnueshme, V2, 171).

HYJT sh. (Hyjt filluen me ndrite në kupen e qiellit. Vepra 2, f. 15)

I

IDHËSHËM ndajf. (Dy djelmoshat idhëshëm u avitën fytyrash, V2, 308).

IDHNIM-I,m. (Lot idhnimi i u ngjitëshin kah sytë, V2, 99).

IDHNUESHËM, ndajf. (kjo idhnueshëm nisi me ba palë mësallën, V2, 99).

IDHTAS ndajf. (Gjaku kishte nisë me i vlue idhtas ndër dej, V2, 37).

IDHNAK, mb. (lëshonte ndonji urdhën idhnak, V2, 199; prej një dore idhnake, V2, 267).

IKSHËM mb. = i larguar (një hap sado t' ikshëm mbas atyne dyerve të mbsheluna, V2, 270).

ILAKÁT = të afërmit (Te ilakát...tashti dukej shpesh fort, V2, 60; një ilaká e largët, 113).

IMPERATIVE mb. = e domosdoshme (por këtë herë ishte një nevojë imperative, V2, 58).

IMTIME sh. = hollësira (shtjelluen mbarë e mbarë bisedën e motit ndër imtimet më të pamendueme, V2, 255).

INCIDENT-I, m. (N'incidentin e nxânsavet na shohim një ves e një virtyt, V2, 23).

INSPIRACION,-I m. = frymëzimi (mbaron inspiracioni, V2, 218).

INTERNIST,-I m. = psikiatër (merr dy profesora jashtë: një internist e një kirurg, V2, 296).

J

JAREBI, pasth. (Jarebi! Po në rrugacë t'onë ç'punë ka ky njeri? V.2, 252).

JEH,-U m. (tue lânë një jeh të madhëngjyeshëm, V2, 101).

JEHUESHËM(i, e) mb. (zgjimi ijehueshëm i kumbonte të Krues, V2, 162).

JEPANXHE,-JA f. (Do gra me jepanxhe krahvët dalin, V2, 58).

JEREM,- Î m. = eremit (Na u pate bâ jereim..., V2, 65).

JEREVÍ,-A f. (çelshin para jerevís, V2,240).

JON,-A f. = melodi (U kallzoi muziktarve jonën që i lypej, V2, 84; si zâne të një jone të çudiçme, V2, 192).

JOSHUN, (i, e) mb.(i joshun si nga një muzikë e hollë, V2, 173).

K

KACÍ-A, f. =lopatë (solli një kací plot me zjarr të shkëndijëshëm, V2,158).

KADALAS ndajf. (Eci kadalas, V2,158).

KADALË, ndajf. (ai më hidhte kadalë, V2, 272).

KADALÍ,-A f. (endeshin të njënjishme me një kadalí të njënjishme, V2, 197).

KAFSHË,-A f. = sende (kopshtin e mbulonte ajo dritë...që pret perëndimin e derdhet mbi kafsha me një përmallim t'ambël, V2, 119).

KA-HERË ndajf. = prej kohësh (jam tue mendue ka-herë, V2, 274).

KAHMOT ndajf. (kahmot u bânë hî e pluhun, V2, 305; lakmue kahmot, V2, 245).

KALESË*, -A = e shkuara (Zana këndonte e rrëmbyeshme në vegime të kalesës e t'ardhjes, V2, 162; buronte nga kalesa e largët, V2, 246).

KALLABALLEK,-U m. (na gjen kallaballek e na ngatrron punë, V2, 311).

KALLI, kal. (u çue në kambë e m'a kalli, V2,12).

KALLP/E mb. = e rremë (N'emën të një urtije kallpe, V2, 171).

- KALORSISHT ndajf. (*tue njohtë kalorsisht zotsín e të drejtën e kundrështarit*, V2, 79).
- KALTËRTIM-I, m. (*I a befin katër a pesë tjera e fletët rrahse shumohen në kaltërim*, V2,59).
- KALTHËRA, mb. (*mbrâmja mbulonte dalkadalë me fresk e me hije të kalthëra*, V2,18).
- KÂMBËDATHUN ndajf. (*kâmbëdathun, befas...u ngrit majë gishtave*, V2, 84).
- KÂMBËTYRQISHT ndajf. = kâmbëkryq (*Ishin ulë kâmbëtyrqisht për tokë*, V2, 66).
- KÂMBËKRYQ ndajf. (*Shtrue kâmbëkryq në halí...V2, f. 76*).
- KÂMBË-ZBATHUN mb. (*Nji nuse fytyrë-rrumbullake e kâmbë-zbathun*, V2, 221).
- KÂNDI, ndajf.=qosheje (*Nusha prej një kândi e shikonte me sy plot trishtim*, V2,50).
- KÂNDSHËM, (i, e) mb. (*veshi me myster të kândshëm të dukunt e pamenduem*, V2, 223).
- KAPËRTHYEM, mb. (*kur u pá i kapërthyem në kët ndiesí t'ambël*, V2,59).
- KAPËRTHYE/J,-VA,-RË jokal. (*natë e ditë kapërthye në mendime*, V2, 196).
- KAPRIC/Ë,-A (*Kapricet e nânës Natyrë janë vërtet të çuditshme*, V2, 80).
- KANDE, jokal. = më ka ënda (*Po mue shka më kande?* V2, 194).
- KARABOJË,-A f. (*Po pse m'i nryene kështu me karabojë nânën e motrat*, V2, 209).
- KARTUÇ,-I m. (*kalendarin e vjetër kartuçit vjerrë në odë*, V.2, 193).
- KASHÛ/J, sh.= (*plot arkë gjithnduer mase e kashûj të stivuem njëni mbi tjetrin*, V2, 173).
- KASTAN, ndajf. = qëllimisht (*Un kastan, bile kishem rá n'ujë*, V2,155).
- KASTIGIM,-I m. (*Martaju, more kastigim*, V2,259).
- KASTIG/OJ kal. (*Sa fort më ke kastigue more Shuk*, V2,116).
- KATRAGJYSH/E-JA f. (*trashëgim prej një gjysheje e katragjyshje*, V2, 208).
- KATRANSHE**, mb.= katërkëndore (*Tryeza katranshe në mjedis ishte e mbulueme*, V.2, 25).
- KAVALIER,-I (*s'mbet kavalier pa ardhë*, V2, 275).
- KEQAS, ndajf. (*gati m'u kapë keqas*, V2, 307).
- KËNDELL,-A,-UR = gjallëron (*njomsija e mystershme e jetës s'këndellte mâ*, V2, 182; *hjekja e ç'do kujdesi e kanë këndellë*, V2, 140).
- KËNDIRR,-A,-UN jokal.= i marr frymën (*tue këndirun ndër mësalla gazin qi u shpërthente*, V2, 198).
- KËQYR,-A, -UR jok. (*ka të drejtë mos me e këqyrë me sy*, V2, 61).
- KËQYRËS, -I m. (*sikur të donte me njohun këqyrësit një nga një*, V2, 84).
- KËRCNUESHËM, ndajf. (*e tue drejtue kërcënueshëm*, V2, 188).
- KËSHILL/Ë,-A f. = bisedë (*kishte për themel besimin ma të plotë ndër këshille*, V2, 278).
- KËSHTEJTË, (i, e) mb. (*Kaçurrelat e kështëjtë flakojshin rreth fytyrës*, V2, 271).
- KËTEJ-ANDEJ ndajf. (*e hjedhun këtej-andej*, V2, 273).
- KHÂ ndajf. = këtej (*Ej ti djalë, shka lypë khâ?* V2, 245).
- KINSE, pj. = gjoja (*Njëni u shtí kinse s'merret me punë të hallkut*, V.2, 257).
- KJAMET,-I m. (*Me njëmijë kjamete qi i u mbush mëndja*, V2, 142).
- KLAKSON,-I m. (*Klaksoni lëshoi me putirë bulurimën e vet*, V2, 219).
- KNAQUNI,-JA f. (*s'ndiente kurrfarë knaqunije atnore*, V.2, 251).
- KOLET,-I m. = jakë (*në kolet të fortë bardhë si bora hekurosë mâ s'miri*, V2, 169).
- KOLTRIN-AT sh. (*koltrinatin e afrueme*, V2, 101).
- KOLTRIN-AZHE sh. (*koltrinazhet e dritareve*, V2, 100).
- KONAK,-U m. = familjeve (*Marredhânjet, midis dy konaqeve*, V2, 204).
- KONDËND, ndajf. (*kondënd për uhá të marrun*, V2,22).
- KONOP,-I m. (*kapshin bishtin e konopit*, V2, 272).
- KONFORT,-I m. (*nji bibliotekë me të gjitha konfortet*, V2, 296).

- KOPANE,- JA = goditje me çekiç druri (*Ndieu një kopane të shurdhët, V2, 251*).
- KORI,-JA f.= fyerja (*s'kish mujtë ta lajë aty për aty koren, V2,22; s'bari kore, V2, 49*).
- KORITUN,mb. (*Mbetë i koritun me ndëjë pa bâ gjâ, V2, 23*).
- KOTULL,-A f. = fustan (*preja edhe një kotull e hiqja at xhubletë të shkyeme, V2, 139, një kind i kotlles së shoqes, V2, 179*).
- KOTULLUEME mb.=të përgjumur (*ndoj hyllë xhixhillonte mbi Shkodër të kotullueme, V2, 301*).
- KRAHINAR,-I m. (*e m'i thuej krahinarit qi mos të bari hiç kasavet, V2, 91*).
- KRAHINARË,-A f. (*Sa u nis sekretari i krahinaris, V2, 91*).
- KRAH-THAT,-I m. eufem.= i vdekuri (*At krah-thatin e kam pasë shtyllë në shtëpi, V2, 31*).
- KRANDE-JA f. (*me mbledh dy copë krande, V 2, 116; me mbledh krande për zjarm, V 2, 124*;
- KREDENCË,-A, f. (*shtrini kot të rrëmejtën kah libri në kredencë, V2, 188*).
- KREN-A, sh. (*janë djelm krenësh e bajraktarësh, V2,20*).
- KRENI,-JA f. (*deshiri i dijes sa sedri e krenija, V2, 38*).
- KRENË,-JA f. (*tue thënë me krenë, V2, 10*).
- KRIJATYRË,-A f. (*mishin e njomë të një krijatyre, V2, 244*).
- KRYE-KËPUT, ndajf. (*po të tregoj â kryekëput e vërtetë, V2,12; po tu lëshonte krye-këput në rrymën e kujtimeve, V2, 116*).
- KRYE-KUMANDAR,-I m.(*qi u gjet në shatorren e krye-kumandarit tyrk, V2, 83*).
- KRYE-ULUN, ndajf. (*U nis rrëshqânas, kryeulur si kingj qi e çojnë mu pre, V2, 129*).
- KSISOJI, pacak. (*Ku e pae herën tjetër një hânë ksisoji? 278*).
- KTHJELL/OJ,-VA,-UAR kal. (*Po ajo donte m'e e kthjellue murë at punë, V2, 45*).
- KUQALAKE, mb. (*Një hânë kuqalake, V2, 281*).
- KUQLIMTË (i, e) mb. (*do shêje të kuqlimta kah fundi, V2, 281*).
- KUJDOHI pacak. (*lart kureshtës së kujdohit, V2, 278*).
- KULIHUM ndajf. (*poshtë kulihum, V2,240*).
- KULLUET (i, e) mb. (*me thithë ajrin e natës së kulluet, V2, 199*).
- KUMBONZË,-A f. (*Kumbonza e kumbonares së vogël dha lajmin, V2, 9*).
- KUMBORË mb. = të bujshme (*në një dritë të gjallë fitoresh kumbore, V2, 173*).
- KUMBUER, mb. (një buzëqeshje t'ambël at përlijjirim kumbuer, V2, 228).
- KUND pacak. (*u ula kund një pasëdhjetë kambë shkallë, V2, 285*).
- KUNDRUELL ndajf. (*stomit kundruell, V2,10; shikoi vajzën qi rrinte kundruell, V2, 226*).
- KUNUROJ, kal. (*vargu i pambaruem qi kunuronshpresët e ditës, V2,59*).
- KURRKAH ndajf. = (*pa dalë kurrkah, V2, 101; s'i lente kurrkah shteg, V2, 184*).
- KURRKËND pacak. (*s'pau kurrkënd, V2, 13; S'kam idhnim me kurrkënd, V2, 47*).
- KURRMA** ndajf.= asnjëherë (*ndieu tmerin e fjalës "kurrma", V2, 210*).
- KURRNJI pacak. (*pa kurrnji arsye të kuptueshme, V2, 56*).
- KURRNJI pacak. (*e kurrnji kalamâ s'guxonte me i a prekë, V2, 118*).
- KUSHRËNI,-JA em. (*Kushrënia u jepte rasë m'u mbledh shpesh, Vepra 2, f. 158*)

L

- LAFITUN mb.= i marrë (*e iku, tue iu ulë si i lafitun shkallve, V2, 47*).
- LAGJUHER-I, m.(*dupa në parzëm e lagjuhera në krye, V2,117*).
- LAJL,-E f. (*Ravizimet e asaj njesinë ishën të thjeshta pa lajlime të tepërta, V2, 100*).

- LAJMUEME mb. (*doli grueja prej odës së zjarmit e lajmueme nga zhurmat e hapave*, V2, 93).
- LÂMETËNZONË!** pasth. =në dorë të Zotit (*Mos ki gajle, -u përgjegji Gjetoja.- Lâmetënzonë!*, V2, 111).
- LANDË,-A f. =dru (*ç'do lândë, ç'do kaçubë*, V2, 117; *deri te dy landë të mëdhaja*, V2, 180).
- LÂNDUER mb. =material (*ndonji kujdesi tjetër lânduër*, V2, 139).
- LARTUSHTOJ,-VA,-UAR**= kumboj (*ku lartushtojshin dallduese burijat e shpresës*, V2, 290).
- LARTUSHTUESE** mb.=mirëkumbues (*brohorí darsmash lartushtuese*, V2, 162).
- LAVABO m. =lavaman (*me raft e me lavabo*, V2, 237; LAVD,-I m. (*nisi me këndue lavdet e Vidës*, V2,117).
- LECIM,-I m. (*ndiente disi nji lecim*, V2, 195).
- LEÇIT,-A,-UR= shpall (*kasnecat mbi kual...leçitën: "Mbreti lajmon...", V2, 83).*
- LEDINË,-A f.(...u shpërndanë nëpër ledinë të gjelbër, V2,9).
- LËJE,-A f. (*Bib Qafeti, shoku qi rrinte me të në nji bankë,deri në kohë të lëjes...Vepra 2, f.193).*
- LEKCION-I, m. (*ndërmjet dy lekcjoneve, shof dy nxânsa*, V2,22).
- LETËR-SHKËMBIM, m. (*Donte të mbaronte deri në orën 11 letër-shkëmbimin*, V2, 282).
- LËMUESHËM, ndajf. (*flokve të shkurtë, t'ujdisun lëmueshëm e përpikshëm*, V2, 271).
- LËMUET (i, e) mb. (*ndërmjet flokve të lëmuet*, V2, 226).
- LËVYR-A jok.=var, fishk (*ka pasë vuetj të tepër për me i u lëvyrë e tha fytyra n'at mënyrë*, V2, 140).
- LIBËRTORE,- JA** f. = librari (*Për brî soje libërtorja*, V2, 239).
- LIDHËS-A, f. sh.= litar (*Por vjen vala...me tërbim përpis e lidhsat nisin m'u ligshTue*, V.2, 42).
- LIG (TË), mb.= i sëmurë, ketu frikacak (*Më kujtojnë te lig...Mendojnë se e lâ prej friket... V.2, 37).*
- LIGSHTÍ-A, f. = dobësi (*ti kishe m'e e njehë ligshTí*, V2, 41).
- LIRIM,-I** m. = pushime (*ndër të parat lirime vere*, V2, 242).
- LIRISHT, ndajf. (*gërshetue lirisht njâna me tjetrën*, V2, 251).
- LODËRTI*, -JA f. = daulle (*por janë lodërtija qi thrrasin gjinden larg*, V2, 192).
- LULEMUSTAK,-U m. (*derdhej kaçuba kaçuba, lulemustaku* V2, 114; *muri fund e maje me lule- mustak*, V2, 271).
- LULZIM-PLOTE mb. (*gjatë udhës lulzim-plote të prrallave*, V2, 80).
- LUM , mb. (*jam kaq i lum me ty*, V2,19).
- LUME (i,e) mb. (*kishte kalue orë të gëzueshme e të lume*, V2, 113).
- LUMNÍ,-JA f. (*shtërngoi e lume në lumnín e tij*, V2, 299; *plot mall lumnije*, V2, 266).
- LUMNO/J,-VA,-UAR kal. (*ku amnija e tokës lumnonte ndër pemë*, V2, 245).
- LUMNUESHME mb. (*mbretnin e lumnueshme të tij*, V2, 160).
- LUTË,-A f. (*të fortë si luta e nji burri*, V2, 239).
- LYLYVERTË mb. =ylberore (*të rrethueme në tisa të lylyvertë*, V2, 279).

LI

LLAS-E sh. (*e zhdërvjelltë pa asnji shëj lëshimi a llase*, V2, 231).

M

MA PARË E MA DALË ndajf. = pikësëpari (*Ma parë e ma dalë duhej dijtë fajtori*, V2, 73).

MADHËSHTUER, mb. (*je kenë gjithmonë madhështuer*, V2, 205).

MADHNË, -A f. (*t'ecun të matun e plot madhnë*, V2, 9; *me madhnë krenare*, V2, 228).

MADHOSH mb. (*edhe gjethet madhoshja e të ashpër të fikut*, V2, 119).

MAGAZE, -JA f. (*Të kam pritë sot në magaze*, V2, 294; *çelsat e magazës shegertave*, V2, 308).

MÂPARËSHME, ndajf. (*triumfi mondan i natës së mâparëshme*, V2, 275).

MAHRAMA -T sh. = këpucë tradicionale të grave shkodrane (*në një anë mahramat e pashmângët ari qi kishte në kâmbë*, V2, 84).

MAKAR pjesëz. (*Ndieu nevojën edhe ai m'u përgjegjë makar shkado*, V2, 235).

MARAK, -U m. (*Maraku i parë, ás?* V2, 273).

MAJUC, -I m. (*këpucë të kuqe me majuc plot lajle të prarueme* V2, 222).

MAKINALISHT ndajf. = mekanikisht (*kishte ndezë makinalisht një cingare*, V2, 210).

MANÀ pasth. = besa (*Jo kurr, manà*. V2, 274).

MARAKLË, mb. (*katundari ishte marakli*, V2, 222).

MARDH/A, f. (*e kisha shpëtue nga mardha e ûja..* V2, 149).

MARESHTË, -A f. = kopsht me pemë maraje (*e shifte at mareshtë gjelbërrore tërhjekse* V2, 244).

MARËSHËM (i,e) mb. = i çmendur (*Dukej shum i marëshëm*, V2, 272).

MARËSHMËNË, -A f. (*at siguri të hijeshme e plot marëshmenë*, V2, 231).

MASHKULLI, -JA m. (*granija në një anë e mashkullija në tjetrën*, V2, 272).

MAUZERR, -ET sh. (*kapën mauzerret qi sa ngjati mesha kishin ndënjë të varuna te dera e kishës* V2, 9); *ngrehi mauzerrin...e qiti e vrau*, V2, 11).

MBAMENDJ/E -A f. (*ka mbetë e pashlyere në mbamendje*, V2, 281; *përsriti në mbamendje*, V2, 304).

MBARRSUN mb. (*ishte i mbarrsun me gjithnduer amsimesh*, V2, 119).

MBASKËNDEJ ndajf. (*do të ishte mbaskëndeje detyrë e ândëshme*, V2, 48).

MBASKËNDEJSHME, (i,e) mb. (*jeta e tij e mbaskëndejshe*, V.2, 27).

MBLOJE, -A f. (*Mshefi kryet nën mbloje*, V2, 238).

MBËKAMUN -A em. (*edhe më vjen mirë për këtë të mbëkamun* V2, 103).

MBËSHELUN, (i, e) mb. (*mbas atyne dyerve të mbsheluna*, V2, 270).

MBRAMJA HERË ndajf. = hera e fundit (*Kjo âsht e mbrâmja herë qi shifena*, V2, 135).

MBRAPMËN mb. (*tue përçapun me andje mâ të mbrapmën rriskë molle*, V2, 179).

MBSHELUNA mb. = të mbyllura = (*mbas atyne dyerve përherë të mbsheluna*, V2, 270). *me shafitë...zânin e pakët qi i mbet në ndërgjegje*, V2, 248).

MEDAJË, -A f. (*tue bâ kryq papushue e tue puthë medajat e rruzareve*, V2, 9).

MEJHANË -JA f. (*M'e lânë krejt rakín, me i thânë lamtumirë mejhânes për gjithmonë*, V2, 249).

MËKAMB, -A, -UR kal. (*Kujtova ma se Shqipnija do t'u mëkambte*, V2, 172).

MEKÂMË, -I m. = vajtim mortar (*tue i rrjeshtue fjalët në një mekâmë të përvajshëm*, V2, 213).

- MEKÂMËS,-I m. (*Mbëkâmësit sollën një shtrojë të mëndafshtë*, V2, 84).
- MËN,-A,-UR = pushuan (*Mandolinat mën një ças*, V2, 200).
- MËNDER,-E f. = tmerri (*me rrethue shpirtin e tij si natë mëndere*, V2, 48).
- MËNDERSHME, = tmerrshme (*gjindej tashmâ jashta rrymës së mëndershme*, V.2, 27).
- MËNDESQUET mb. (*do t'a kishem edhe të re, të bukur, të njomë e mëndesquet*, V2, 146).
- MËNDESQUET,-Í m. (*foli me mëndesquetí*, V.2, 229).
- MËNDSHËM, mb. (*je i mëndshëm din mâ tepër se un*, V.2, 46; *Ajo ishte e mëndshme*, V2, 276).
- MËNDUESHËM, ndajf. (*kthen në shtëpi mëndueshëm*, V2,13).
- MËNGJESUER, mb. (*nëpër avuj të zgjimit mëngjesuer*, V2, 286).
- MËNGJÍ-A, f. (*dikush të ka ba mëngjí*, V2,17).
- MËNI/J kal.= urrej (*të gjithë ato qi mëniente*, V2, 184; *mëniente at mënyrë*, V2, 185).
- MËNI,-JA f. (*ma fort kah mënija se kah sympathija*, V2, 185; *s'buronte ajo mëni*, V2, 185).
- MERITIM-I, m. (*edhe un paskam pak meritim ndër punë tuja*, V2,19).
- MERTISË mb. = e mbuluar (*maje malesh ndritshin të kalthera mertisë n'avuj*, V2,177).
- MERTISUN(i, e) mb. (*vajza e gra të mertisuna dikush në çarçafë të kuq....*, V2, 57; *MËSALLË-A, f. = tryezë, mbulesë. (Vajza hodhi mësallën me huj mbi tryezë*, V2, 99; *e rriijshin deri vonë tue bisedue... e tue këndirun ndër mësalla gazin qi u shpërthente*, V2, 198).
- MËSHA/J,-VA,-RË kal. (*me i mëshâ ndonjânit prej ébruve të bardhë të tastjerës*, V.2, 191).
- MËSHEFUN (i,e) mb. (*âsht e mëshefun pak aty pak këtu*, V2, 163).
- MËSYJ,-VA,-RË (*Mësynte një nga një skâjet e shtrojes*, V2, 84).
- MËSYS,-I (*Dukej se mësynit po ikshin*, V2, 150).
- MIQASISHT, ndajf. (*Po ti hajde!- bâni miqasisht*, V2, 167).
- MIQSI/-JA (*miqsija i shtynte me zgjatë ndêjën*, *Vepra 2, f. 158*)
- MIRAKANDE-JA f. (*Qejfet e mirakandet*, V2, 305; *tue shikue me mirakande ândrruese*, V2, 222).
- MIRË-URUESE mb. (*e rrethojshin shtëpîn me fluturime mirë-uruese*, V2, 122).
- MIRSO/J,-VA,-UAR kal. (*tue qortue e mirsue*, V2,106).
- MIS-E sh.= pjesëve (*Bukurín e miseve të fytyrës*, V2, 123).
- MISH,-UJ sh.= gjymtyrë (*me mishuj të zhgrehun në mish*, V2, 182).
- MITUNÍ,-A f. (*ku pasqyrohej një mituní e freskët*, V2, 100).
- MJALTËSHËM mb. (*shtrini dorën e dëshirueshme kah fiqt e mjaltëshëm*, V2, 120).
- MJE ndajf. (*mje n'at ças*, V2, 206; *i u avit si dét mje ke veshët*, V2, 237).
- MJEGULLORE, mb. (*Në mënyrë të pacaktueme mjegullore*, V2, 244).
- MJERISHT, ndajf. (*mjerisht s' ishte mâ kalamâ*, V2, 245; *tash, mjerisht nuk drue mâ*, V2, 281).
- MJESA lidh.= ndërsa (*qi rrihshin në terr, mjesa syt...shifshin në tubën e rrezeve*, V2, 234).
- MNER/Ë-A f. = tmerri (*me të marrë mnëra zotní*, V2, 287).
- MOS-MIRNJOHJ/E-A f. (*me i britë mos-mirnjuhjen e saj*, V2,149).
- MOTNUEM (i, e) mb.= i moshuar (*burrë i bukur i motnuem*, V2, 187; *nji grueje të motnueme*, V2, 223).
- MPROJË-A em. (*tue u rrasë për të si me gjetë mproje në krah të tij* V.2, f. 281).
- MREKULL-BÂSE mb. = magjik (*Ato Zoja kanë shtagën mrekuill-bâse*. V2, 193).
- MREKULLT, (i, e) mb. (*shkrue me një shkrim të mrekuillt*, V2, 193).
- MREKULLUEM, (i, e) mb. (*Zefi tepër i mrekuilluem*, V2, 265).

- MRIZOJ, kal. (*i binte fyellit në vetmí tue mrihue nën hije të brejve*, V2,13).
MSHEFTË mb. (*si të donte me shfrye një idhnim të mësheftë* V2, 124).
MSYN, kal. (*balat e msyen, por i u ndalue hovi*, V2,14; *kan mësy hajnat*, V2, 151).
MUNGULLOJ/HET,-VA,-UAR = mbin (*me barin mâ të kândshëm qi mungullon në verë*, V2, 177; *të paprituna qi mungullojshin mbrênda tij*, V2, 269).
MURAN,-A f. = varre (*edhe shtëpija e eme i ka bâ m'u ngrëhë disa murana dromëve*, V2, 77).
MUSTAK-MADH mb. (*nji burrë mustak-madh*, V2, 76).
MUSTAKZI, mb. (*djalë i rí, mustakzí*, V2, 144).
MVROJTUN (i, e) mb. (*me fytyrë të mvrojtun*, V2, 199).

N

- NADJE,-A f. (*Sot nadje heret*, V2,262).
NAFAKË,- A (*t'a ka bâ zoti nafakë!* V2, 259; *Nafaka, zonjë bishtnore*, V2, 286).
NAKEL ndajf. (*por ai na qênka bâ nakel*, V2, 309).
NALTO/J,-VA,-UAR kal. (*prap e kapshin edhe e naltojshin*, V2, 238).
NÂNË-DAJË,-A f. (*A nuk dron se mundem me të paditë nânës-dajës-a?*)
NÂNËGJYSHE,-JA f. (*Nânëgjyshja, ndëjë në minder t'odës*, V.2, 191).
NDALJE,-A f. (*Në një ndalje pásh një hânë*, V2, 278).
NDËJË,-A f.= qëndrimi (*miqsija i shtynte m'e zgjatë ndëjëni deri mbas mesnate*, V2, 158).
NDEJT,-I³⁹⁵ m.= qëndrim (*Ky ndejt luftarak,...i a zbritte disi pahin*, V2, 225).
NDËJËSE-JA f.(*Ajo afroi ndëjësen edhe e përqafoi*, V2, 26; *u rrëzue në një ndëjëse*, V2, 253).
NDËME mb. (*ngitte majë gishtave me duer të ndëme*, V2, 84).
NDESHË-A, f. = takimi (*me bâ me i kallzue njerit të gjallë kët ndeshen t'onë*, V2,15).
NDËRPÁSHËM mb.= të tejdukshëm (*tisa të ndërpáshëm*, V2, 161; *palët e ndërpashme* V2, 164).
NDËRROJSE, mb. (*kënaqshin sytë me tonalitetet e ngjyrave ndërrojse*, V2, 122).
NDËRRUEM (i, e) mb. (*shikimi i ndërruem i tij*, V2, 206).
NDËRSHTYPJE-A f. = mbresa (*i a trondisin asaj zemrën e brishtë ndërshtypjet tepër të gjalla*, V2, 298).
NDËSHËM, ndajf. (*zani vazhdonte ndëshëm bisedën*, V2, 199).
NDESHTRASH/Ë,-A f.= shenja të këqinja (*ndër njëqind ndeshtrasha...ajo pau të shkruem dënimin*, V2, 33). *ishte plot deri në zgrip me ndeshtrasha muzike*, V2, 65).
NDIJE,-A f. (*nji ndije freskije*, V2, 199; *nji rëndim kreje i dhanë ndijen e zgjimit*, V2, 237; *NDJEH*, jokal. = ishte gdhirë (*kishte ndjëhë i smuet e kishte ndjëjë rát*, V2, 22).
NDJELL/A kal. (*endshin valle maleve e fushave për me ndjellë të mira qi asohere*, V2,160).
NDJET,-I m. = sjellje (*ky ndjet luftarak*, V2, 225).
NDODHJE-A, = ndodhia, ngjarja; (*A i beson prifti ndodhjes qi â tu e më kallzue*, V2,16; (*sa muer vesh ndodhjen, desh të çohet*, V2,22; *As ndodhja mâ e vogël s'i shpëtonte*, V2,257).
NDREJTA (i, e) mb. (*ndër kambë t'ardhuna e të ndrejta*, V2, 251).
NDRIZË,-A f. Fashë, rrip = (*Nji ndrize e gjatë rrezesh ishte ndë në qiell*, V2, 57).
NDRYME, (i, e) mb. (*Fytyra e bardhë e ndryme ndërmjet flokve të lëmuet*, V2, 226).
NDRRUEM mb. (*po më dukesh i ndrruem*, V2, 302).

³⁹⁵ Vërejmë se kjo fjalë na del e përdorur në të dyja gjinitë, me ndryshime të vogla fonetike.

- NË NJI JAVË DIT** ndajf. = gjatë gjithë javës, (në një javë dit kishte qënë vetëm dy herë, V2, 32).
- NEMËSE** ndajf. = të paktën (mbeti keq edhe e la nemose për do kohë, V2, 203; nuk qeshej kurr nemose kur ndodhej ai pranë, V2, 249).
- NEMOSTJETËR** ndajf. (Mbasi nuk je i zoti m'ë vrá shko e padite nemostjetër, V2, 51).
- NËNKREJSE***, -JA f. (rreshtoi mbi te nënkrejsa të kuq, V2, 221).
- NËNQESHEJ** V2, 116).
- NËN/E**, -JA f. = nusja (E para qi erdhi nënja e axhës, V2, 209).
- NGÁ**, -VA, -RË kal. (Leka i ndoq tue ngá, V2, 14; qi i a befi tue ngá, V2, 42).
- NGADHNJIM-I**, m. (me kremtue at ngallnjim armësh, V2, 81).
- NGADHNJYE**, kal (ai qi ban me ngadhnyje agimet, V2, 18).
- NGADHNJYESE**, mb. (nji të rrahun i pambaruem flatrash ngadhënyjese, V2, 162).
- NGAME**, -JA f. (dojshin me mujtë shoqishoqin në të ngamë, V2, 82).
- NGATTRUESHËM**, ndajf. (Nji vistër tingujsh ngatërrueshëm, ndërlikueshëm, V2, 192).
- NDËRLIKUESHËM**, ndajf. (Nji vistër tingujsh ngatërrueshëm, ndërlikueshëm, V2, 192).
- NDRRUEM** (i, e) mb. (po më dukesh i ndrruem? V2, 302).
- NGASHTRUEME** mb. = të shpalosura (pyetje të ngashtrueme vizatue në terr! V2, 234).
- NGE**, -JA f. (ka mjaft ngae m'u sjellë, V2, 114; un s'kam ngae, V2, 187).
- NGREHALUCË**, ndajf. (S'bân mirë mu ngrehalucë aq fort, V2, 303).
- NGJAT** ndajf. = pranë (të dy zëjshin vend, afras, ngjat tryezës; V.2, 25; nëse ajo ngjat tij mblihdhte disa prej gjellve, V2, 179).
- NGJELMË** mb. (ndiente shijen e ngjelmë të tyne, V2, 213).
- NGJETI** ndajf. = gjetiu (Pse ato kërkesa ngjeti, V2, 206).
- NGJYRË-KËSHTËJË**, mb. (pjanoforta e re ngjyrë-kështjê, V.2, 191).
- NGJYRE-HË**, mb. (çorape të mirë ngjyre-hê, V.2, 251).
- NGJYRE-UFULL** mb. (lëkurë ngjyrë ufull, V.2, 251).
- NGJYRSHËM**, (i, e) mb. (Silja me një xhup të ngjyrshëm, V2, 253).
- NGJYEME** mb. (e ngjyeme në një të kuq të murrme, V2, 280).
- NGREHALUCË** ndajf. (S'ban mirë m'u ngrehalucë aq fort, V2, 303).
- NGUC**, -A, -UR (E ama e nguci, V2, 74).
- NGUC**, kal. (kishte ngucë një varg të gjatë etësh të padhendun, V.2, 39).
- NGULTAS**, ndajf. (e shikoi ngultas, V2, 247).
- NGURTÍ-A** f. (sa zgjohej therte shpirtin me ngurtín e lëvizjeve, V2, 80).
- NGURRUESHËM**, ndajf. (u drejtue ngurrueshëm nga shkalla, V2, 234).
- NOTORAK** ndajf. = me vrull (U ul me hov notorak nëpër prrue, V2, 161).
- NONSE**, lidh. (Nonse asnjë frymë ere s'lëvitte, V2, 199).
- NYEJSI**, -A f. = ngjyrë (lye në katër anët me një njesinë gjelbërre të mbylltë, V2, 100).

NJ

- NJALL**, -A, -UR kal. (Si thue ti ka m'u njallë ndoj mendim për këtë Shqipni, V2, 172).
- NJATJË**, ndajf. (N'at prozhëm njatjê, V2, 232).
- NJEH**, kal. = (numëroj theu për gjymsë dhe i njëhi njëzet e pesë, V.2, 26).

NJETI ndajf. = gjetiu (*S'ka pasë ku me kë në njeti veç te Luigji*, V2, 262).
NJIHERIT, ndajf. (*Njiherit me këtë deshir*, V2, 243).
NJIKAQ, ndajf. (*na njikaq sheji i gjakut*, V2, 256).
NJKSHTU, ndajf. (*Njikshtu janë të rijt e soçëm*, V2, 264).
NJKTA, përem. (*E kam pá vetë me njikta sy!* V2, 256).
NJIMËND, ndajf. (*se goja njimënd i u muer porsa i kallëzoi s'amës*, V2, 17).
NJIMTAR,-I m.= mashtrues (*Porse njimtari prej territ të mëshefsës*, V2, 77).
NJINJI pacak. (*padeshtas, njinji dënimit nuk i shpëtohej*, V2, 250; *edhe ajo ditë do të kalojë njinji si vargu i papremë*, V2, 289).
NJINJISHME mb. = njëtrajtshme (*mbrâmjet endeshin të njinjishme*, V2, 197).
NJITASH, ndajf. (*ngà njitash fillë e thuej t'a zënë*, V2, 51; *Unë po shkoj edhe njitësh, në daç*, V2, 288).
NJITNJU ndajf. (*Po njitnju me pí nji gotë venë*, V2, 200).
NJOHTUNÍ-A, f. (*A por njohtunít e ndryshme...*, V2, 20).
NJOMSI,-JA f. (*njomsija e asaj bote shpirtnore*, V2, 171).
NJOMSISHT, ndajf. (*përmendte aq njomsisht e zhdrejtazi*, V2, 171).

O

OBSESJON,-I m. (*nji obsesjon ambëlsije që po e robnonte*, V2, 58).
ORË-PREM,-I m. = i vdekuri (*për me krye punët qi bante orëpremi*, V2, 31).
OROK,-U m. = radha e çështjes (*Danë ditën e mbledhjes edhe orokun*, V2, 79; *kam dá orok me njânin*, V2, 288).
ORTAR,-I m. = këmbana e orës (*Tingulloi pitas nëpër ajri...ortari i kumbanores*, V2, 291).
OKUPATË,-A f. (*Shkodra nen okupaten austriake*, V2, 197).

P

PABAFT (i, e) mb. *S'ka faj . I pabaft*. V2, 298).
PA BEF ndajf. (*Shokët kur e zejshin pa bef*, V2, 56).
PABUKUR (i,e) mb. (*Nji tingull i ngurtë e i pabukur*, V2, 251).
PAÇANSUESHME (i,e) mb. = e papërcaktuar (*mallëngjime të paçansueshme*, V2, 139).
PAÇANSUESHME mb. = të pakufishme (*shpirtin plot me deshire të paçansueshme melodije*, V2, 63).
PADASHTAS, ndajf. (*E Leka si padashtas...* V2,17).
PADESHTAS ndajf. =me dashje (*tue mbyttë deshtas a tue dekë si të tjerët padeshtas*, V2, 250).
PADURESË ndajf. (*Pritte me paduresë kallximin*, V2, 277).
PADURUESHËM, ndajf. (*tue pritë padurueshëm fjalën e tij*, V2, 265; *Ia këputi Lorja padurueshëm*, V2, 284).
PAFRESHËM (i,e) mb. (*të tan hov lëvizjesh të pafreshme*, V2,116).
PAGOJË, mb. memec; (*sot â i pagojë*, V2,17).
PAH,-I m. = paraqitjen (*i a zbritte disi pahin vajzës*, V2, 225).
PAHUMBSHËM mb.= i pacënueshëm (*trupit u qëndron i pahumbshëm e i njomë*, V2, 161).
PAJ ndajf. = vërtet (*Paj shka âsht me ardhë verës*, V2, 227).
PAJTO/I,-VA,-UAR kal. = marr me të mirë (*shkoi me pajtue të bijën*, V2, 189).
PAJADÁ ndajf. (*numrin e bocave qi shprazeshín pajadá*, V2, 201; *këndon aty fëllanza pajadá*, V2, 265).

- PAKËNDUESHËM (i, e) mb. = pashkollë (*Ça bân shqiptari i pakëndueshëm*, V2, 45).
- PAKRYPË (i, e) mb. (*më dukej qesharak, i pakripë, i shprazët*, V2, 275).
- PALANDËT, (i, e) mb.** = abstrakte (*dishka tjetër të palandët*, V2, 172).
- PALUEJSHËM mb. (*ajri i paluejshëm*, V2, 119).
- PALUEJTËSÍ-A f. (*edhe në paluejtësi të dekës*, V.2, 29).
- PALUEJTI,-A f.= palëvizshmërinë (*pa gjumë në paluejtin e zakonshme*, V2, 49).
- PAKRYEME (i,e) mb. (detyrët e pakryeme, V2, 239).
- PAMBARUEME (i,e) mb. = të pakufishme (*diftue një mirnjohje të pambarueme*, V2, 151).
- PAMENDUEM, (i,e) mb. (*të dukunt e pamenduem*, V2, 223; *intimet më të pamendueme*, V2, 255).
- PAMËSHME mb. = të pashterrshme (*grijshin heshtjen me tringullima të pamëshme*, V2, 232).
- PANJEHUN (i,e) mb. (*i nxorën prej sysh lot të panjehun*, V2, 29; *Gotat u plotuen edhe u shpikën herë të panjehuna*, V2, 201).
- PANJOFTUNA, (i,e) mb. (*Kâmbë të panjoftuna*, V2, 238).
- PAPRÂ, ndajf. (*trimat i u silleshin paprâ*, V2, 272).
- PAPREKMENI,-A f. (*si kalojnë hyllsít në paprekmenín e firmamentit*, V2, 267).
- PAPRÉM (i,e) mb. (*shinat e paprém të frorit*, V.2, 254).
- PAPRITESË,-A f. (*por qe edhe zotsija e papritesa qi e rriten në kam*. V2, 190).
- PAPRITUESHËM, (i,e) mb. (*I ri, i shëndoshët, i papritueshëm*, V2, 268).
- PAPRITME, ndajf. (*oda me të papritme u mbush me dritë*, V2, 15).
- PAPUÇE,-JA f. (*i rritshin mirë çarapët e papuçet*, V.2, 251).
- PÁSHME (i,e) mb. (*endej n'at oborr, e ré, e páshme*, V2, 205).
- PAQEF, ndajf. (*Ku po shkon ashtu paqef si je?* V2, 133).
- PAQESHUN, (i,e) mb. (*at fytyrë të paqeshun*, V2, 249).
- PAQETË (i, e)= shqetësuar (*kalamâ i paqetë*, V2,116).
- PAQETUESHËM, (i,e) mb.= (*edhe të parët e paqetueshëm do të ishin të kënaqun*, V.2, 27).
- PAQI,-A f. (*tue shijue paqin e çuditshëm...* V2, 274).
- PAQUEM (i,e) mb. (*e gjetën disi të paquem, si me i u pasë shtrive fatit*, V2, 29).
- PARAMUNE mb.= të qëndrueshme (*para atij gjyqtari me kritere paramune*, V2, 170).
- PÁR, ndajf. = më përpara (*pár qi këtë tue sakatue për pak e gjâ*, V2, 216; *të thaçë páR, zotni*, V.2, 285).
- PARANDSÍ, mb. (*ku rasa ma parandsí e përshkruese*, V2, 173).
- PARAPA/VA,-RË kal. (*qi s'parapau mos pranimin e dashunís*, V2, 61).
- PARODË (i, e) mb. = i parrënjë (*duer të reja...fisnike e të parodë*, V2, 305).
- PARTINË-A f. (*Ai më i pari m'a ka hjekë një **partinë!*** V2, 22).
- PARRÎZ-I m.= parajsja (*Derën e parrîzit të andrrave të tij*, V2, 60; *largsija e parrîzeve të humbuna të fëmijnís*, V2, 205).
- PARSÍ-A, f. (*grishi në Krue gjith Parsín e Shqipnís*, V2, 61).
- PASHËJUNA mb. = të paprekura (*vilat e rrushit ende të bleruna e të pashêjuna*, V2, 242).
- PASHKOLLË, (i, e) mb. (*Na jemi gjinde e pashkollë*, V2, 310).
- PASHMANGËSH, mb.= të vendosur (*dëgjoi një krisëm të vrapshëm pashmangësh nëpër shkalla druni*, V.2, 28).
- PATALOK/U, m. = shesh (*Pataloku para famullís u mbulue me grumbuj Malsorësh*, V2, 9).
- PATRÂNDSHME, (i, e) mb. (*për themele të patrândshme të traditave*, V2, 228).
- PECË,-A f. (*për me i vû peca të ftofta krës*, V2, 239).

- PEGÂME mb.= të ndyra (*duer të reja e të rrudhuna, të pegâme e të pastra*, V2, 305).
- PËJZ/Ë,-A f.= dejet, rrudhat, (*në lëvizje të pëjzave të fytyrës së tij*, V2, 33; *nëpër gjymtyrë të pejzave qi i ndalen befaz*, V2, 182).
- PENGIM-I, m.= pengesë (*mund të lente ndonji pengim për fatbardhësin e tyne* V.2, 26).
- PËNGUEME, mb. = e lënë peng; (*shtëpin e pëngueme*, V.2, 25).
- PESHQESH,-I (*Na blej ndoj peshqesh e mbushja mendën*, V2, 288).
- PËRÇANSUEME mb. = të përcaktuar (*s'kishte një ngjyrë të përçansueme*, V2, 243).
- PËRCIELLSE,- JA f. = pjesë shoqëruese e këngës (*Muer pikë së pari përciellsen shumë të madhëngjyeshme*, V2, 67; *përsjellsja e një këngës së harrueme*, V2,103).
- PËRDÁS,-I** m.= postieri (*u lëshonte një sy kartave urimi qi i suell letër –përdási*, V2, 264).
- PËRDËLLIM,- A f. = mëshirë, (*m'e çëmue bukurin e përdëllimit*, V2, 36).
- PËRDJERR/JE,-A f. = shtreptësi (*me gjinkue prap përdjerrje e rilindje të panumër*, V2, 305).
- PËRDORAKE ndajf. (*gjithënjë qëndroreshin të pushtetëshëme përdorake, të gatshme*, V2, 305).
- PËRDHUNI, ndajf. (*tue qeshë me përdhuni*, V2, 219).
- PËRFAL/EM, jok. (*shikova Don Markun qi po përfalej*, V2,11; *Grat u danë tue u përfalë e kaluen*, V2, 63).
- PËRFAQ-A,-UR kal. (*Fytyra e Dodës përfaqit haptas gëzimin*, V2, 28).
- PERIQESHTE, ndajf.= me shaka; (*Mbandej vrani fytyrën periqeshhtë*, V2,19).
- PËRJASHTËSHME, (i, e) mb. (*ndër shkolla të përjashtëshme*, V2, 242).
- PËRKTHESA-T sh. = intonimet (*ndër këngët që na këndojsim e në përkthesat qi na merrsim*, V2,103).
- PËRKTHJELL/OJ,-VA,-UAR kal. (*Pritte rasën m'e përkthjellue mirë at punë*, V2, 16).
- PËRKTHJELLOJ, kal. (*Pritte rasën m'e përkthjellue mirë atë punë*, V2,16).
- PËRLIGJËRIM,-I m. (*nji buzëqeshje t'ambël at përlijjirim kumbuer*, V2, 228).
- PËRLIGJ/EROJ,-VA,- UAR = (*Ah vajzat moderne...- filloi me përlijjerue Shani*, V2, 178).
- PËRMALLSHËM, ndajf. (*Leci mendonte përmallshëm*,V2, 198).
- PËRMALLËSHËM (i, e) mb. (*Mbante për vedi shijen e përmallëshme*, V2, 278).
- PËRMBRËNDA, ndajf. (*nji kureshtë e therëshme përmbërnda*, V2, 223).
- PËRMBRËNDËSHME mb. (*nji nevojë e madhe qartësi të përmbërndshme*, V2, 39).
- PËRMBRËNDSHME (i, e) mb. (*Bota e përmbërndshme*, V2, 169).
- PËRMORTSHËM mb. (*vargimi i përmortshëm*, V2, 182; *Me përpilue shpalljen e përmortshme*, V2, 211).
- PËRNGUTSHËM ndajf. (*shkruente gjithnjë përngutëshëm*, V2, 282).
- PËRNJIHERET, ndajf. (*u luten të dyja përnjiheret hallat e moçme*, V2,104).
- PËRNJIMËND, ndajf. (*kisha përnjëmend a periqeshhtë*, V2,148; *e bante përnjimend*, V2, 273).
- PËRPARANDEJ ndajf.= kurrë më parë (*Me një andje të panjohun përparandej i a këndo i vetes*, V2, 63).
- PËRPARSHËM (i, e) mb. (*zynnimin e përparshëm*, V2, 251).
- PËRPISE ndajf..(*me tërbim përpis* V.2, 42; *kishin një thellësi përpise*, V2, 226;
- PËRPIKËSHËM (i,e) mb. (*shëj të prëm e të përpikëshëm kreje*, V2, 262; (*t'ujdisun lëmueshëm e përpikshëm*, V2, 271).
- PËRPJESTUEM (i,e) mb. (*Trupi i saj ishte pak i shkurtë por mirë i përpjestuem*, V2, 123;
- PËRPJETJE** ndajf. (*plot fuqi rinore të shtatit në përpjetje*, V2, 182).

- PËRQAFOSJE**, -A f. (*Befas ajo u shlirue nga përqafosja*, V2, 126).
- PËRQAFOSUR** (i,e) mb. (*Ndênjën të përqafosun një copë herë*, V2, 126).
- PËRQETHJE**, -A f. (*si të rrëshqitte mbi ta një përqethje rrëmbyese andjeje*, V2, 126).
- PËRQETHUNA** sh. (*Të përqethuna të ngita i përshkojshin gjithë trupin*, V2, 133).
- PËRSJELLËS** mb. (*prej heshtave të luftëtarve përsjellës*, V2, 81).
- PËRSJELLËS**, -I m. (*Princ Lekë Dukagjini e përsjellësit e tij*, V2, 82).
- PËRSHKRUEME** (i, e) mb. (*ku rasa ma parandí e përshkruese*, V2, 173).
- PËRSHPIRTNÍ**, -A f. (*Çudija e përshpirtnís*, V2, 184).
- PËRSHPIRTËSHËM** mb. (*shpirtit të përshpirtëshëm*, V2, 189; *shum e përshpirtshme*, V2, 184).
- PËRSHPJET/OJ**, -VA, -UAR = ndjek (*Mbandej ia përshpjetë vargu i pambaruem*, V2, 57).
- PËRSHQIT**, -A, -UR = prek lehtë, përshkon (e buzët e tij...i a përshqitshin fytyrën, V2, 131; *Sandalli, qe përshqet pyrgun*, V2, 195).
- PËRTRISE**, mb. (*prej një hovi të ri lângjesh përtrise*, V2, 120; *një përshtypjeje...përtrise*, V2, 288).
- PËRTOQARK**, ndajf. (*arat me kollomboq përtoqark*, V2, 220).
- PËRVUJTË** (i,e) mb. (*kânga e përvujtë e kronit*, V2, 129).
- PËRVÛJTNI**-A f. (*por përvûjtnija e rrëmbimi...i a mbushën shpirtin me mëshirë*, V.2, 162).
- PËSHTJELLUESHËM** ndajf. (*Djaloshi i falnderue pështjellueshëm*, V2, 168).
- PËSHTJELLUESHME**, (i, e) mb. (*vokama e pështjellueshme e ndiesíve*, V2, 171).
- PËVET**, -A, -UR jokal. (*Mos më pëvet*, V2, 16; *E kam edhe unë do arsye qi të pëves*, V2, 44).
- PICIGJATE**, mb. (*kumbulla picigjate*, V2, 243).
- PICINGUL** ndajf. (*poshtë picingul*, V2, 240).
- PIGULLUEM** mb. (*i pigulluem në trup e në shpírt*, V2, 301; *kah ish tepër e pigullueme*, V2, 137).
- PIGULLUEME** (i,e) mb. (*kah ish tepër e pigullueme*, V2, 137).
- PIKALAS**, -A, -UR jokal. (*Firmamenti i djegun zhari pikalasej me hyj*, V2, 240).
- PIKALASUN** ndajf. (*qytetin pikalasan me drita*, V2, 276).
- PIKSUSE** mb. (*me gjith fuqin piksuese të mëndes*, V2, 64).
- PILUE** ndajf. (*rrijshin pilue qinda paketash të trasha*, V2, 173).
- PËMË** (i,e) mb. (*u ndal e mbet si i pimë*, V2, 120).
- PIPLIM**, -I = fëshfërimë (*Gjethet mênë piplimin*, V2, 162).
- PISKAT**, -A, -UR jokal. (*...gjetëm të dekunin në mes t'odës së madhe rrethue prej grave që piskatëshin*, V2, 131).
- PËTAS** ndajf. (*Tingulloi pëtas nëpër ajrë*, V2, 291).
- PËTË** (i,e) mb. (*për natyrën e pîtë t'onë*, V2, 227).
- PJEK**, -JA em. = takim (*pau të dashunin tue ardhë gëzueshëm në pjekje*, V2, 132).
- PLAF**, -I m. = velencë leshi (*shtrori një plaf në krye t'odës*, V2, 221).
- PLAGUEME**, (i, e) mb. (*më duket se ka mbetë e plagueme një grue*, V.2, 256).
- PLANDOS**, A, -UR kal. (*m'u zhytë në ves qi e plandosi n'at shkallë*, V2, 248).
- PLANTA** mb. = të rrafshta (*Shkalla herë të planta herë të pingulta*, V2, 238).
- PLASMUE** kal. (*kishem në dorë një brumë virgjën qi m'e plasmue mbas qefit t'em* V2, 146).
- PLEQSÍ**, -A f. = vjetërsinë (*ngushllonte pleqsín e murit*, V2, 242).
- PLOTNI**-JA f. (*nga plotnija merrte...një dukë tjetër*, V2, 122).
- PLOTO/J**, -VA, -UE kal. = mbush (*Gotat u plotuen edhe u shpikën herë të panjehuna*, V2, 201).

- PORTOGAL,-I m. (*tue qirue një portogal*, V2, 177).
POSHTË-NALT, ndajf. (*fluturoi poshtë-nalt e falisun*, V.2, f. 193).
PRÂJ,-TA,-TUR (*Toni luti shokët më prâ një çikëz*, V2, 66).
PRRALLZORË, mb. (*me emna prrallzorë*, V2, 305).
PRAR/OJ-OVA-UAR, kal. (*Hâna, kur duel nga një vetull mali për me prarue bjeshkët*, V.2, 161).
PRARUEME, (i, e) mb. (*këpucë të kuqe me majuc plot lajle të prarueme* V2, 222).
PRÉM (i,e) (*ishte si të prém jashtë*, V2,304).
PRETARE mb. grabitëse (*duer pretare tregtarësh*, V2, 305).
PRETEZ/Ë,-A f. (t'i mbesin në qafë me një pretezë e cila...s'ishte ndie ndër male t'ona, V2, 79).
PRIND-JA f. (*prindja e kanë fejuë në djep me njëfarë Vuksan Gjelit*, V2, 151).
PRIRUN, (i, e) mb. (*në fytyrën e prirun e të qindisun*, V2, 251).
PROJE,-A f.= mbrojtës (*qi ngrëshin në valle përdhuni vashat mbetë pa proje*, V2, 306).
PROJSE,-JA f. (*Ishin projset e Shqipnís*, V2, 159).
PRORE, ndajf. = gjithnjë (*axha Filip vazhdonte prore tue buzëqeshë*, V2,105; *ai u tundonte prorë ndër ândrra*, V2, 131).
PROZHËM, – I m. (*katundin e mshefë njëj prozhëm atje poshtë*, V2, 220).
PSIKË-A f. (*psika e Malsorve*, V2, 140; *Thaçë, psyka jonë âsht e çuditçme*, V2, 263).
PSIM,-I m. = afshin (*Toni përditë studijonte me të tanë psimin e zemrës*, V2, 57).
PSIM-I = e keqja (*Kaqë ishte psimi i saj*, V2, 133).
PUTIR,-I m. (*Mbushte vetë putirin*, V2, 197).

Q

- QAFËZ,-A f. (*Çuen qafzat e kapotave*, V2,304).
QARTAS, ndajf. (*foli qartas*, V2, 186).
QEDER, ndajf. (*A nuk e dini se lagshtina e natës bân qeder*, V2, 25).
QETASH, ndajf. = tani (*Mos foltë qetash s'ka për të fol mâ se të jetë jeta*, V2, 74).
QETË,-JA f. (*një ndiesí qetije*, V2, 27; *përkujtonte qetín e Shkodrës së largët*, V2, 114).
QETISHT ndajf. (*ndëgjojshin qetisht, tue pí duhan*, V2, 67; *pa folë asnji fjalë qetisht*, V2, 280).
QETUEM (I),mb. (*mandej shtoi i qetuem*, V2, 23).
QINDVJETAVE, m. (*gjatë qindvjetave të turbullta*, V.2, 27).
QITUN, mb. (*muzika e qitun edhe e shijueme*, V2,105).
QOSHK,-U m. (*atje në maje, në qoshk xhamash*, V.2, 194).
QYFTER-I, m. =lloj pelteje me ftonj (*me kënë në shtëpi në kohën kur bahen qyfterët*, V2,105).

R

- RAM (i, e) mb. (*Malsuer si i râm prej qiellit*, V2, 289).
RANGËT mb. = shtëpiake (*e cila siellej mbi punët e rangët e përditëshme qi mbushin jetën e vajzave*, V2, 271).
RASË-A f. (*Pritte rasën m'e përkthjellue mirë at punë*, V2, 16; *me të parën rasë*, V2, 20).
RAVIZIM-I, m. (*Ravizimet e asaj njesinë ishin të thjeshta*, V2,100).
RAVIZOJ,-VA,-UAR (*tue ravizue pyetjen qi rrjedh vetvetiu*, V2, 88).
RËND,-I m. = radhë (*tue shikue me rënd të gjithë pjestarët*, V2, 198).

RENDOJ,-OVA,-UAR kal. (*letrat e shpërdame i rendoi dhe u vû me shkruë, V2, 40*).
RESH.-I,-UR jokal. (*lule të dendura...reshëshin mbi flokë të lëshuem, V2, 86*).
RISHTAS, ndajf. (*Miqi i përshëndeti rishtas, V2,262*).
RIGOJ,-VA,-UAR = rridhnin (*me lot të heshtun qi u rigojshin mollzave, V2, 213*).
RÎM mb. = i njomur (*i a ngrini Lecit shtatin rîm me djersë prej të ngamit, V2, 182; buzë të rîme me pije të dobët, V2, 266*).
RÎMË, mb. (*mbi bar të rîmë prej voesës, V2,14*).
RÎN,-A,-UR = (*si voesa qi rîn lulen, V2, 268*).
RITRAT,-I m. (*Disa ritrata tërhiqshin vërejtjen, V2, 100*).
ROBNUEM, (i, e) mb. (*Ndiente si një gazmim të gjallë, por të robnuem, V.2, 192*).
ROJ/Ë,-A f. = kursimi (*Roja, më ndigjô mue, roja e bân nierin të pasun, V2, 170*).

RR

RRÂMË mb. = të derdhur (*kish hy n'oborr t'onë njëheret me gjendarmë të rrâmë mbas pushkve, V2, 151*).
RRAS, kal. (*rrasi kapuçin për krye, V2, 10*).
RRËFATUN mb. = të degëzuara (*hardhijat e rrëfatuna në hûj të tynë, V2, 242*).
RRËJSHËM, mb. (*Kjo quhet besytin qi don me thanë besim i rrëjshëm, V2,110*).
RREK,-A,-Ë jokal. = mundohej (*u rrekte t'i a qesi poshtë Hilushit pohimet, V2, 228*).
RREM,-I m. = rresht (*i ndjekun nga një rrem katundarësh të heshtun, V2, 182*).
RRËMAKTË mb. (*Nji unazë...i ndritte në dorën e rrëmaktë, V2, 84; shtrini kot të rrëmajtën, V2, 189*).
RRËSHQANË, ndajf. (*nji krisëm e ngutëshme shkarpush të ngrehuna rrëshqanë, V2,115*).
RRETH-I m. (*Jena shqiptarë e punon influenza e rrethit mbi ne, V2, 37*).
RRETH-I m. = familjarët (*jena shqiptarë e punon influenza e rrethit mbi ne, V.2, 37*).
RRETH-KOMANDANT/I m. (*rreth-komandantit qi â mik i em i kam kallzue, V2, 151*).
RREZIK-ZEZ,-U m. (*Zogj shqiptarësh janë edhe këta rrezik-zez!, V2, 108; E pshteta rrezikzin afër një ahi, V2, 156*).
RRËZOJ,-E sh.= zbritje (*bante për qejfi veprime arithmetike-rrëzoje, shumime, dase, V2, 194*).
RRISK,-U m. = rreziku (*pranofshin pa u turbullue rriskun plot turp, V2, 253*).
RRJEDHJ/E,-A f. = origjinë (*do na lëshojshin dritë mbi rrjedhjen e gjuhës sonë, V2, 293*).
RROGTAR,-I m. = shërbyesi (*rrogtari i prîni nalt; rrogtari u duk e i solli kafe, V2, 268*).
RROKËLL, ndajf. (*rrøkoll nëpër teposhtën e shnjëzimit, V2, 248*).
RROKULL/OJ,-VA,-UAR = ecin (*trut tona janë mësue m'u rrokullue mbi shina, V2, 187*).
RROLLE,-JA f. = disku (*Rrollja e hânës së plotë rrinte pëzull, V2, 231; Ajo soditi rrollen e zjarhtë viganore, V2, 276*).
RROTULLAK-U, m. (*për ta zgjsnue rrotullakun e dritës, V.2, 39*).
RRUGACË,- A f. (*në rrugacë t'onë; banuesit rrugacës, V.2, 252*).

S

SANDALL,-I = varkë (*merr një sandall vetëm, e shkepet prej bregut, V.2, 194*).
SARAHOSH mb. (*po ishte i lig, i keq, e sarahosh, V2, 250*).
SAKT ndajf. (*do të jësh kë në sakt e lume at ditë!; jam kë në sakt e kënaqun, V2, 274*).
SA NDORA ndajf. = pak kohë (*Priti sa ndora, mbandej...doli, V2, 235*).
SALLNIS, kal (*me të ardh gjaksi e me t'u sallnisë përpara, V.2, 51*).

- SENDËRGJUEME mb. = të shfaqur (*kaq u shendue... në kët ngjarje të sendërgjueme*, V2, 193).
- SEND-I, m. (*më due pak pa qef a ke nevojë për ndo 'i send natën*, V2,15).
- SERI, në shpreh. *Send seri!* ndaj. V2, f.142; *e shikoi për seri*, V2, 292).
- SISH pv. (*Nji humnerë e pakapërcyeshme ishte çelë ndërmjet sish*, V2, 131).
- SJELLUN-A f. = kthesë (*në një të sjellun, gjeta një shpellë të vogël*, V2, 155).
- SKÂJ-I, m. = qoshe (*në një skâj e vûme* V2,100; *në të njëjtin skâj*, V2, 197).
- SKAMNOR,-I m. (*në jerevít e skamnorve*, V2, 83).
- SKUT-A f. (*me fillue prej skutave mâ të vogla*, V2,113).
- SKUTULIQ ndajf. (*Mbandej në një skutuliq âsht një djep arit*, V.2, 285).
- SODUM/A-UR, kal. vjet. =shkatërroj (*tue shêmbë e sodumë mbretin e lumnueshme*, V2,160).
- SOIRÉE f. = mbrëmje (*Toilette-a e re që kisha veshë...n'ato soirée*, V2, 275).
- SPOL ndajf. = shumicë (*pare...kam me spol*, V2, 289).
- SQUETÍ,-A f. (*për squeti* V2,12; *me zell të fortë e me squetí të natyrshme*, V2, 38).
- SQUETÍ,-A f. (*me zell të fort e me squetítë natyrshme*, V2, 38).
- STËRFUQISHËM (i, e) mb. (*Nji deshír i stërfuqishëm*, V2, 170).
- STËRHOLL/OJ,-OVA,-UAR (*hollonje e stërhollonje punën si të dueni*, V2, 78).
- STËRHOLLUEM, mb. (*Grueja s'e merrte vesht at djalë aqë të stërholluem*, V2, 45).
- STËRPIK,-A,-UR (*me gjethe stërpikë në gurë kali*, V2, 242).
- STËR-RUGAÇ/E,-JA f. (*rrugaçe e stër-rrugaçe!* V2,261).
- STËRNJEH,-VA,-UR (*pronari i pijetores i njehte e i stërnjehte*, V2, 249).
- STICOJ,-VA,-UAR = u zemërua (*Vajza u sticue e u ankue*, V2, 277).
- STICUEME it.= e acaruar, e zemëruar (*Vajza përgjegji, pak e sticueme*, V2, 23).
- STIVUEM (i, e) mb. (*kashûj të stivuem njëni mbi tjetrin*, V2, 173).
- STOL-SJELLËS,-I** m. (*tue u rrotullue ndejun mbi stol-sjellës të pianofortes*, V2, 102; *Kërcen mbi stol sjellës*, V2, 192).
- STOL-SJELLËS-I, m. (*u rrotullue ndêjun mbi stol-sjellës të pianofortes*, V2,102).
- STOM,-I m. 1.breg (*në një stom, katërqind a pesëqind hapa larg*, V2, 910).
- SUAZË-A, f. = kornizë (*Filipi ishte mbrëndë në suazë*, V2,106).
- SY-LARME mb. (*nji Shkinë hollake e sy-larme*, V2, 85).
- SYPËRFAQSHËM, mb. (*me i veshë me një lustër të sypërfaqshëm*, V2, 20).
- SY-SHKËLQYEME mb. (*nji princeshë...sy-shkëlqyeme*, V2, 85).
- SËNDËRGJUEME, (i,e)** mb. = të shfaqur (*u shêndue Torçi në kët ngjarje të sendërgjueme*, V2, 193).

SH

- SHAFIT-A,-UR kal. =fashis, shuaj (*me shafit me një fjalë të bukur* V2, 55; *me shafitë tue mbytë në rakí zânin*, V2, 248).
- SHATRAT sh.= djemtë që shërbejnë në oborrin e mbretit (*Shatrat e mbretit e çuen me zgjedhë ça të donte*, V2, 86).
- SHEGERT,-I m. (*në krye të shkallës prej shegertit*, V2, 264, *çelsat e magazës shegertave*, V2, 308).
- SHË,-U m.= përrua (*Gëzimi rrëmbente gjithkënd sikur shë i turrshëm qi bjen nga malet*, V2, 83).
- SHËJ,-I m. (*Cuk Raja pret shêjin e madh edhe qet kafën e fejesës*, V2, 236).

- SHËJ,-I m.³⁹⁶ = vend i qitjes me armë (e kaluen teposhtë kah *logu i shëjit* V2, 9).
SHËJTAR-I, m. (njani prej shëjtarve po futej në mes shokvet, V2, 10).
SHEMBËR, -I m. = rival (*shkrimtar i ri shkodran, shembër i Hilush Vilzës*, V2, 185).
SHËND,-I m. (me dalë mendsh prej shëndit, V2, 290; tue shikue shënd e verë, V.2, 230).
SHËNDET-LIGË ndajf. (ka pasë kenë shëndet-ligë e shumë e thithun, V2, 121).
SHËNDOJ,-VA,-UAR = gëzova (*Kaq u shëndue*, V2, 193; *u shendova sa s'ka*, V2, 274).
SHËNDRIT,-A f. (nëpër shëndrita të deshirit poetik, V2, 173).
SHENJOJ,-VA,-UAR = tregoj (*Tue i shënjue një ndëjse aty afër*, V2, 283).
SHERBEZ, ndajf. (*Asokohe hynte sherbez*, V2, 283).
SHESTIM,-I m. = plan (*i marrun mendsh prej shestimeve qi bante vetimeveti*, V2, 293).
SHETI,-JA f. (me ba për gjith javë aso shetinash, V2, 179).
SHFLETËZOJ,-VA,-UAR (*shifshin rreth saj tue lulëzue e tue shfletëzue*, V2, 86).
SHFRIM,-I m (nga skeptri i hollë i zânës qi i epte shfrim në kângë, V2, 171).
SHÍ ndajf. = taman (*me ra të gjitha përnjiherit shí nën dritore*, V2, 200; *janë shi njato*, V2, 279).
SHIROK,-U m. (*Tingulloi pîtas nëpër ajrî shurdhue prej shirokut*, V2, 291).
SHIT/OJ-VA-UAR vet.= qëlloj (*Aty për aty desht ta shitojë*, V.2, 162).
SHKANDULLUEM mb.= i lemerisur (*briti i shkandulluem*, V2, 212).
SHKAPËRDREDHUN (i,e) mb. (*mbi lule të shkapërdredhuna an'e kând*, V.2, 164).
SHKADO, pacak. (*Ndieu nevojën edhe ai m'u përgjegjë makar shkado*, V2, 235).
SHKAS-I, m. (*Mâ trimní asht me mujt shkaset e këqija të gjakut*, V.2,40).
SHKEP,-A,-UR jokal.= shkëputet (*merr një sandall vetëm, e shkepet prej bregut*, V.2, 194).
SHKËNDIJSHËM (i, e) mb. (*syt e mëdhej ,të zez e të shkëndijshëm*. V2, 273).
SHKIMUN mb. të shuar (*nderë e lavd e një kohe të shkimun*, V2, 305).
SHKROL/Ë,-A = shkronja V2, 293).
SHKUMUES, mb. (nëpër përrue shkumues, V.2, 161).
SHKURTALAC mb. (*nji Malsuer shkurtalac*, V2, 282).
SHKURTAS, ndajf. (*Ky përgjegjte shkurtas*, V2, 198).
SHKURTAZI, ndajf. (*E shkurtazi tregoi shka kishte ndëgjue*, V2, 292).
SHKYEME, (i, e) mb. (*letra e shkyeme vende vende*, V2, 173).
SHLULËZUE . (i, e) mb. (*shlulzue mbas një perëndimi*, V2, 244; *shlulzohej rinia e saj*, V2, 250).
SHNJERZIM,-I m. = turpi (*burrninat e shnjertzimet e një dere princore t'Arbnis?* V2, 305).
SHORT,-I m.= rrezik (*Apa a në short* V2, 49; *jena në short me dal mëndsh*, V2, 294).
SHORTAR* mb. = magjike (*nji fuqije shortare*, V2, 242, *n'at paq shortar*, V2, 245).
SHORTÍ*, -JA f. = magji (*me tingujt metalikë theu shortín e vegimit të largët ajruer*, V2, 174; *mbushë fëmis shpirtin me shortí*, V2, 192).
SHOQISHOQIN, pacakt. (*tue shikue shoqishoqin*, V2, 220; *t'i apim shoqishojt besën*, V2, 310).
SHOQNUEM, (i, e) mb. (*edhe dilte i shoqnuem deri në krye*, V.2, 255).
SHOSHIT,-A,-Ë kal. (*me shoshitë sendet*, V2, 185).

³⁹⁶ Fjala “sheji” është përdorur si homonim.

- SHPEJTÍ-A, f. (*iu vu mbrapa me tanë shpejtín*, V2,14).
SHPESH/OJ-VA-UAR (*Animirë para dy vjetve nisi m'u shpeshue*, V2, 13).
SHPIK,-A,-UR = zbras (*Sa e shpikte shishen e rakís*, V2, 198; *gotat u plotuen e u shpikën*, V2, 201).
SHPORRUEME, mb. (*me këmishë të shporueme prej plumbave*, V2,112).
SHPOTI,-JA f. (*prap filloi me za shpotije t'idhët*, V2, 189).
SHPOTAR mb. = shpotitës (*Ku e kish thimthin shpotar kundra mendeve të ngushta*, V2, 170).
SHPRAZTÍ-JA em. (*m'u rrëzue në një shpraztí* V.2, f. 238; *binte në një shpraztí tjetër*, V2, 238).
SHPULPUEME mb. = të zhveshur (*ndiejmë një dorë të ngritë e të shpulpueme qi na përket*, V2, 183).
SHPUTË,-A f. (*e një parë shputa të reja*, V2, 221).
SHQETË mb. (*at mbramje të shqetë*, V2, 280; *dukej pak i shqetë*, V2, 310).
SHQETI,-JA f. (*shpirtin ma mbushë me një shqetim* V2,157; *me dalë nga shqetija e padurimi*, V2, 302).
SHQIM/A,-UR = SHUAJ (*ishte kah binte për me shqimë ç'do ngjyrë*, V2, 119).
SHQIM/OJ,-OVA,-UAR= shuaj (*Duert e errsinës shqimën nënqeshjen*, V2, 41).
SHQIMIT ndajf. = fare (*shpesh me harrue shqimit vendin ku gjindej*, V2, 173).
SHQIMIT, ndajf. = fare (*I ndodhte shpesh me harrue shqimit vendin ku gjindej*, V2, 173).
SHTAGË,-A f. = shkop (*Ato Zoja kanë shtagën mrekull-bâse*, V.2, 193).
SHTAT-HJEDHUN mb. (*Shtat-hjedhun, me krahnuer të mbërthyem për gjymsash*, V2, 84).
SHTËMANG,-A,-Ë kal. (*Leci tue shtëmangë prej sofrës*, V2, 178).
SHTËMANGUN (i,e) mb. (*me mbarue në rrugacën më të shtëmangun të qytetit*, V2, 113).
SHTJELLUEM, (i, e) mb. (*I pau ata flamuj të shtjelluam në një dritë të gjallë*, V2, 173).
SHTRUME,-JA f.= e shtrimja (*tue pi duhan në fund të të shtrumes*, V2, 133).
SHTYME, (i, e) mb. (*grue e shtyme në mot*, V2, 241).
SHUKAT, jokal. = hesht, pusho, (*Shukatni, he ju raftë plasja fytit!* V.2, 29).
SHUSHURIT,-A,-UR, jokal. (*Sandalli ecë vetë mbi valë qi shushurisin*, V.2, 194).
SHUTIT,-A,-UR = pushon (*qi lecon e shutitë dhimbën*, V2, 240).
SHUTITUN mb.= e shuar (*pak i shutitun nga pesha e ujit*, V2,102; *zhurma e lojës...i vinte e shutitun*, V2, 192).

T

- TATË,-A f. (*Tata më ka fejue në djep*, V2, 274).
T'E VONA ndajf. (*por t'e vona i a befi*, V2, 210).
TAKETUKE,-JA f. (*taketuke mbushë me funde cingaresh; muer taketuken*, V2, 253).
TAKSIM,-I m. = melodi (*bukurija e taksimeve qi merrte rrëmbejshin gjith kënd*, V2, 56).
TASHI, ndajf. (*anmik do t'ishte ai edhe për të mbas tashit*, V2, 135).
TË DETYRËSHME mb. (*çfajësohet për vonesën e asaj vizite të detyrëshme*, V2, 168).
TË NGËME mb. (*I kândte m'u futun nëpër ato blerime...të ngëme me rreze*, V2, 64).
TË PANJEHUNA mb = të panumërta (*me imitime të panjehuna*, V2, 39).
TË PËRPARANDEJSHËM mb. = të mëparshëm (*Sytë e Lules kishin shikimin e dekun të përparandejshëm*, V2, 88).
TEPOSHTE,-JA f. (*tue marrë mbrapa pa mëshirë deri qi, tu landët ku fillonte teposhtja* V2, f. 181).

- TËFAQ/ EJ,-A,-UR (tëfaqej fuqija e rrëmbyeshme e gjakut të ri, V2, 182).
TEKEMBRAMJA, ndajf. (Arrijtën, tekembramja në një perëndim të kuq, V2, 87).
TËNZONË pasth. = me ndihmë të Zotit (Me Tënzonë vofsh e kjoftsh, V2, 111).
TËRFAT,-A,-UR= (Kualt pritshin...tue tërfatë e tue hingllue, V2, 81).
TËRHJEKSI/-JA f. (sa mos me pasë mâ kurrfarë tërhjeksije për të, V2, 149; s'përmban kurrfarë tërhjeksije në vevete, V2, 289).
TËRNUEME mb. = të shkalluara (ndër vrape e ndër pushime të tërnueme, V2, 181).
TERRATIS,- A,-UR (i a terratisi fytyrën, V2, 68; i a terratisi shpresat, V.2, 286).
TERRATIS,-A,-UR jok. (I u terratisën sytë, V2, 16).
TËRTHUER, ndajf. (në një skâj e vûme për tërthuer ndërmjet dy dritoreve, V2,100).
TESH,-A m. (avitet tue u matë teshës lakmue kahmot, V2, 245).
TINGËLL,-A,-AT f. sh. (bashkë me tingllat e qarta te saj, V2, 9).
TIS-I, m. = vello (drita...si një tis i hollë, V2,20; në tisa të ndërpushëm,V2,161).
TOGERLLEK,-U m. (këtu mbrëndë do të lâ edhe togerllekun, V2, 97).
TOILETTE-A f. (Toilette-a e re që kisha veshë...n'ato soirée, V2, 275).
TOPITUN mb. (Plaku i Hajdar Litit mbet i topitun, V2, 79).
TORIT/EM-A,-UR = fshihen (shumica e vajzave shkodrane toriten para njerzve të huej, V2, 225).
TRANDUN, (i,e) mb.(kapakët e dritoreve gjëmojshin të trandun, V2,158).
TRASHAMANÍ,-A f. (me i lânë në trashamanín e tyne a? V2, 21; me trashamanín e fjalve, V2, 80).
TRATHMËND ndajf.= pakuptuar (sepse mëndimet e kapshin trathmënd, V2, 50).
TRAZUES, mb. (gjind trazuesa, V2, 211).
TRECKËL,-A f. = trishtili (Gardelina e treckla të padukëshme përshendetshin me haré V2, 64).
TREGTIZ,-A f. (kânga ndëgjohej nëpër tregtiza, nëpër kopshtëje, V2, 67).
TRËMBSHËM, ndajf. (shikoi trëmbshëm, V2, 21; u afrue trëmbshëm, V2, 188).
TRILL,-I m. (me i çue në vënd ç'do trillë, V2, 100).
TRIMNISHT, ndajf. (Ai del trimnisht prej bankës, V.2, 193).
TRINGULLIMË,-A f. (një tringullimë zilje, V2, 238).
TROKLLIM, -I m. (trokllimi portës e shqeton, V2, 141; trokllima të forta, V2, 197).
TROKLLO/J-VA (Troklloi si me qenë tue i ra një dere magjike, V2,115).
TRUE jokal. (u da ftoftas prej tij tue true, V2, 37).
TRUSHKYESE mb. (e njëhi të rrezikshëme e trushkyese, V2, 186).
TURRAVRAP ndajf. (u ngjit nalt turravrap, V2, 115).
TUTËS,-I m. (le të më thërasin tutës, V2, 49).
TURPNUEM (i, e) mb. (prej kah do të dilte i turpnuem, V2, 245).
TURRSHËM ndajf. (turrshëm i flakoi në shpirt një deshër, V2, 199).
TURRSHME (i, e) mb.(tue shkaktue një burbuje rë turrshme kâmbësh, V2, 199).

TH

- THÂNETHASH,-A sh. (Thânethasha të panumrueshme qarkullojshin gojë më gojë, V2, 56; thâneathashat e grave me çarçafa, V2, 43).
THERËSHME, (i,e) mb. (një kureshtë e therëshme përmbrenda, V2, 223).
THIMTH ndajf. = thumbuese (dy tri tallje plot thimth, V2, 228).
THIMTH,-I = thumbi (Ku e kish thimthin shpotar kundra mendeve të ngushta, V2, 170).

THËMUN, (i,e) mb. (me flokë gati krejt të thëmun, V2, 168; vetullat e thëme, V2, 236).
THITHUN, (i,e) mb. (ishite pak si i thithun e i zbehtë në fytyrë, V2, 94).

U

UDHËHJEKUN mb. (Shkodrani shkoi nëpër errsi i udhëhjekun prej Ucit, V2, 97).
UDOBÍ,-A f.= lehtësi (udobí të jashtëzakonshme, V2, 11; nji udobí të mrekullueshme V2, 82).
UFULLUEME, (i, e) (me nji erë të fortë pijeje s'ufullueme, V2, 266).
Û-JA, f. (miset qi ùja e acarija i a kishin çudnue, V2, 140; para se m'u nis kena me pasë ù, e prap hamë, V2, 179; përveç ùnit a sëmundjes, V2, 139).
UJDIS,-A,-UR (ndreq e ujdisë, V2, 307; me i kërkue ata të dy e m'u ujdisë me ta, V2, 309).
UJDISUN, (i, e) mb. (flokve të shkurtë, t'ujdisun lëmueshëm e përpikshëm, V2, 271).
UJDHEZ,-A f. (me ujdheza plot shtëpija të bardha, V2, f. 194);
UJDIS/EM vetv. (Por edhe kjo do të ujdiset sod a nesër, V2, 129).
UNJÍ, ndajf.= bashkë, tok (çelë menjherë e mbushet unjí me dranofille, V2, 65).
V2, 143).

V

VADITUNA, mb. = të stërvitura (i rrinte kalit për bukurí si kalorset e vadituna, V2, 82).
VAKI,-A f. = ndodhi (Shka ké? Shka ka bâ vakí? V2, 195; si atë s'bân vakí me pa, V2, 311).
VALUKE, mb. (A doni me ju çitë nji kafe valuke? V2, 180).
VARGUE ndajf. (nis me marrë kangët vargue, V2, 65).
VARR/Ë,-A f. = plaga (per me i a lidh varrën, V2, 155; s'paska varrë të rëndë, V2, 258).
VASHNUER, mb. (dëgjoj nji za vashnuer, V2,12).
VËRBTAS, ndajf. (kishte trokëllitë vërbtas në derë të tij V2, 286).
VËREVËRTË ndajf. (Ndiente vërevërtë mirnjohje, V2, 168; Vërevërte at ditë i u donte m'u gjetë, V2, 235).
VËRGJILËT mb. = i shkathët (nji trup të vergjilët mbërthye në jelek mëndafshi, V2, 58; Trupi i vergjilët përhapte anë për anë një njomësi, V2, 86).
VERIGË,-A f.= zingjir,unazë (të robnuem në nji verigë madhëngjimi, V2, 192).
VESH,-A f. =veshje (Veshat e grave e të vajzave, V2, 81).
VESVESE mb. (ishin ba vesvese V2, 112).
VETVETÍSHËM ndajf. (kallximin e vetvetíshëm të tij, V2, 277).
VETIMEVETI ndajf. (u pendue vetimeveti, V2, 273; shestimeve qi bante vetimeveti, V2, 293).
VETMITAR ndajf. (ku ngrihej pyrgu me flàmur, vetmitar midis valve, V2, 194).
VIGANORE, mb. (Ajo soditi rrollen e zjarrtë viganore, V2, 276).
VIJON, kal. (s'e la me vijue, V.2, 36).
VIKAT,-A, (Lulash! Lulash!- vikati dishprushëm, V2,112; tue vikatë si i çmendun, V2, 253).
VISTËR,-A = varg (Nji vistër tingujsh ngatërrueshëm, ndërlikueshëm, V2, 192).
VJEDHËS,-I m. (si ai vjedhsi qi i avitet, V2, 245).
VJEDHTAS, ndajf. (këthei si vjedhtas kryet mbrapa, V2, 283).
VOBEKSI,-A f. (tue tërë lot mjerimi e vobeksije, V2, 305; me gjith vobsin e saj, V2, 122).
VOESUEM (i,e) mb. (mbi barin e voesuem, V.2, 162).
VOCRRÍ-A f. = fëmijëria (i kishin dekë në vocrrí, V.2, 190).

- VOGLÍ-A f. = fëmijëria (*me pí ujë në voglí, V2, 162*).
- VOKAM/Ë,-A = fama (*vokama e pështjellueshme e ndiesive të dalldisuna, V2, 171*).
- VOKËSI-A, f. (*dashuni luzuese...voksí foleje, V.2, 27*).
- VOKSI,-A f. = ngrohtësia (*voksija shtëpijake, hjekja e ç' do kujdesi e kan këndellë, V2, 140*).
- VOLAN,-I m. = timoni (*tue zânë ke volani vëndin, V2, 215; rrinte në volant, V2, 311*).
- VRAPSHËM mb. (*Një krisëm të vrapshëm, V2, 28*).
- VRÁME (i, e) mb. (*pak si e vráme prej këtyre fjalëve, V2, 273*).
- VRÁNTË, mb. (*Shum u vonove?- tha ky vrântë. V2, 232*).
- VRASHËM mb. (*i vrashëm në fjalë, V2, 169*).
- VRIKSHËM (i, e) mb. (*Humbi në një fluturim të vrikshëm, V2, 173*).
- VRO/J,-TA,-TUN (*Vroi se e bija...rrinte zbathun, V2, 251*).
- VRUMULIS-I m.= ulërimë (*fërshëlluemit e pyjeve dukej si një të vrumulisun disprimi, V2, 161*).
- VRRIT,-A,-Ë, jokal. (*Lorja i vrriti, V2, 220*).
- VULLNES,-A f. (*U humbi të gjithve vullnesa e lojës, V2, 183*).

Y

- YLBERTË (i,e) mb. (*Rrethue me dritë të ylbertë, V.2, 164*).

Z

- ZABULLUSHME (i,e) mb. =me zagushi (*dielli po binte duhma të zabullueshme, V2,113*).
- ZAHMET, ndajf (*Ndale pak, zahmet njaty, V2, 311*).
- ZAMARIT,-TA,-UR kal. (*u ndal para malsorit edh'e zamariti ftoftas, V.2, 286*).
- ZBARDHUDH/OJ-VA-UAR kal. (*Po zbardhullonte agimi në hapsín e qiellit V.2, 161*).
- ZBUTON,-VA,- UAR (*Ai të qeshun nuk i a zbutonte aspak ngursín, V2, 167*).
- ZBYTH, kal. (*u ngrit në kâmbë e tha tue u zbythë për bri murit, V.2, 53*).
- ZDATHUN (i,e) mb. (*kâmbësh të zdathuna, V2, 199*).
- ZDAKTAT sh.= mure ndarës dërrase (*Në raftat... që rrethojshin katër zdaktat e odës, V2, 173*).
- ZDRYP,-A,-UR (*zdrypi poshtë n'oborr, V2, 91; kah me i a mbajtë për me zdryp në Shkodër, V2,156*).
- ZELL-I, m. = vullnet (*e lëvdonte zellin e aktivitetin t'ând V2, 18*).
- ZËMËR-BARDHË (i,e) mb. (*mbretesha e bukur e zëmër-bardhë, V2, 84*).
- ZËMËR-DRANGOJ (i,e) mb. (*trashëgim etënsh zëmër-drangoj, V2, 306*).
- ZEZUEME, (i, e) mb. (*i një kohe të zezueme, V2, 174*).
- ZGËRDHUC,-A,-UR (*Ky zgërdhuci sytë, V2, 174*).
- ZGËRDHUCUN mb. (*me sy të zgërdhucun, V2, 308*).
- ZGJÂ/J,-NA,-NË = zgjeroj (*edhe fikun vigan qi zgjante degët e mëdha, V2, 116*).
- ZGJATUEME (i, e) mb. (*heshtja e zgjatueme, V2, 234*).
- ZGRIP, ndajf. (*në zgrip të kronit, V2,13; vû në zgrip të rrasës së pusit, V2, 267*).
- ZILIQARISHT, ndajf. (*ndry ziliqarisht në fund të vetes, V2, 171, ziliqarisht robnonte flakën, V2, 304*).
- ZVERDHAKE (i,e) (*mbulue me zhele të ndyta zverdhake, V2, 140*).
- ZVERDHUKE, mb. (*mbështjellë në letër zverdhuke, V2, 173*).
- ZYMNIM,- I m. (*me një zymnim të papritun, V2, 182; zymnimin e përparshëm, V2, 251*).

ZH

- ZHAPLLIMË-A, f. (*i u gja se një zhapëllimë e lehtë hapash*, V2,13).
ZHARRITËSE mb. = përvëluese (*naltonte kah qielli lutën zharritëse*, V2, 184).
ZHBIRUES, mb. (*me sy zhbiruesa*, V2, 197).
ZHDAVARIT,-A,-UR (*rét mos po zhdavariten me qitë motin*, V2, 62; *i a zhdavaritte kujdeset*, V2, 249).
ZHDËRVJELLTË (i,e) mb. (*âsht shumë e zhdërvjelltë e kam uzdajë se do ta mësoj*, V2, 139).
ZHDREJTAZI ndajf. neol. (*qi s'lidheshin drejtazi a zhdrejtazi*, V2, 185).
ZHDRVILLIM,-I m. = përparim (*qi të pengon në zhdrivillim të cilësive të tuja*, V2, 270).
ZHEGIT/A-UR, jokal. = kalon vapën (*ku kishte zhegitë me motra*, V.2, 161).
ZHELAN-E f. = (S'mund t'a shof ashtu zhelane V2, 139).
ZHJËNDËRR,-A (A ndodhi ândërr a zhjândërr, V2, 15).
ZHGREJ,-VA,-HUR kal. (*Nji haré e hovshme zhgrehej prej atyne trupnave*, V2, 181).

XH

- XHIXHILLUESE, mb. (*pikalasun me drita xhixhilluese*, V2, 276).
XHIXHILLO/J,-VA,-UAR kal.= ndriçon (*syni i xhixhilloi*, V2, 244).

Kreu IX

Përfundime

Në përmbyllje të punimit tonë, mbështetur kryesisht në studimin e pasurisë ligjërimore të dy vëllimeve me proza të shkurtra të Koliqit, “Tregtar flamujsh” dhe “Hija e maleve”, u vu re se vepra e tij ofronte një korpus të gjerë fjalësh e shprehjesh dhe meriton shumë më shumë se ç’është bërë në këtë punim. Proza e tij e shkurtër është një shembull i shkëlqyer, një jetësim artistik me shumë ndjenjë i natyrës së mrekullueshme të vendlindjes, duke luajtur një rol të rëndësishëm jo vetëm si **përhapës i vlerave gjuhësore**, por edhe duke sjellë një **pamje të përgjithshme të “etnografisë së të folurit”**, karakteristike për mjediset që ai paraqet.

Për të vërejtur këto veçori kemi përdorur metodat hulumtuese e krahasuese, të cilat në bashkëveprim me njëra-tjetrën kanë mundësuar analizën e plotë të korpusit të fjalëve. Doktoratura është konceptuar në gjashtë krerë.

Në kreun e parë

Jepen disa të dhëna bibliografike, nga të cilat kuptojmë se pavarësisht se ai u formua nga ana kulturore jashtë shtetit, mjedisi dhe kultura shkodrane patën një ndikim të madh në formimin kulturor e letrar të tij, ndaj ndihmesa që ai solli ishte e gjithanshme.

Përsa i përket kësaj ndihmese, duke vërejtur studimet që kanë bërë gjuhëtarë e studiues të letërsisë, arrita në përfundimin se vepra e tij ia vlen të studiohet:

- Së pari, për studimet e ravijëzimet dialektologjike³⁹⁷ (vlerësime nga Gj. Shkurtaç, A. Marashi, L. Kurti).
- Së dyti, për gjuhën e përdorur (vlerësime nga A. Berisha, K. Gurakuqi, N. Gogaj, F. Hoxha).
- Së treti, për leksikun e veprave të tij (vlerësime nga S. Mansaku, D. Luka).
- Së katërti, për stilin e përdorur (vlerësime nga L. Smaqi, M. Dibra).

Në kreun e dytë

Duke lexuar prozën e Koliqit jo vetëm syri i një studiuesi, por edhe i çdo lexuesi, konstaton qartë qëllimin e tij për pasurimin e fjalësisë të shqipes. Kështu, vihet re se ai zgjeroi në mënyrë cilësore e sasiore të sistemit fjalëformues të shqipes, me anë të këtyre mjeteve të fjalëformimit:

- parashtesave (p.sh.: -pa-, sh-, para-, -për), si: *pabaft, shqeti, parapa, përfaq* etj.
- prapashtesave (p.sh.: -shëm, -shme, -isht, -or, -uer), si: *i açikshëm, e ethshme* etj.
- prapashtesave (p.sh.: -si, -je, -esë, -tore) me të cilat krijoi fjalë me një kuptim të ri, si: *pleqsi, pjekje, kalesë, libërtore* etj.

³⁹⁷ Gj. Shkurtaç, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, f.120.

- parashtesave e prapashtesave njëkohësisht, të cilat shërbejnë për shmangien e shumë fjalëve të huaja të panevojshme, si: *ndërshtypje, ndërpashëm, nënkrese pafreshëm etj.*
- parashtesës -stër, me anë të cilës krijon çifte sinonimike për të treguar intensitetin në shkallë të lartë, si: *holluem e stërholluem, njehte e i stërnjehte, rrugaçe e stër-rrugaçe!* neologjizmave që mendohet të jenë të Koliqit që nuk ndeshen në fjalorët e ndryshëm³⁹⁸, si: *abnormale, bestar, blerak, drojshëm, gjinkoj, gjinkueme, gjithça-fja, gjymsaterr, ikshëm, katranshe, kurrma, lâmetënzonë, lartushtues, libërtore, mbamendje, mertisë, mirë-uruese, mrekuill-bâse, ndërpashëm, ndërshtypje, nyejsi, pashêjuna etj.*
- fjalëve që Koliqi i përdor me kuptime të reja, të pandeshura më parë si: *të ardhuna mb. = të plota, lirim,-i m. = pushime, pleqsi,-ja f. = vjetërsi etj.*
- fjalëve të tjera të leksikut pasiv³⁹⁹, të cilat ndikojnë në gjallërimin e fjalëve nga gurra popullore, si: *âmë =burim; anames=mespërmes; çiltëri për sinqeritet; etj.*
- Fjalësi shërben dhe si një material konkret leksikografëve për pasurimin e fjalorëve me fjalë që mund të përfshihen në fjalorin e gjuhës shqipe.

Në kreun e tretë

Janë trajtuar shtresat e leksikut të prozave të Koliqit e përdorimi i tyre sipas fushave kuptimore, ku është vërejtur:

- leksiku i orientalizmave, duke bërë dhe një përqasje me një sërë orientalizmash në fjalorë të ndryshëm, si dhe me të folmet e ndryshme të krahinave, si: të Kelmendit, Postrribës, Hotit, Kastratit, Rranxave të Mbishkodrës, Rragamit, Drenicës etj.
- leksiku i sllavizmave, shumica e të cilëve përmbajnë më shumë ngjyrimin e fjalëve krahinore, prandaj edhe lehtë mund të zëvendësohen me fjalët gjegjëse të shqipes, si: *falís – çmend; gërgas – ngacmoj; kori – turp,*
- leksiku i italianizmave, shumica e të cilave nuk gjenden në fjalorin shpjegues të shqipes, pasi kanë përgjegjëset e tyre në gjuhën shqipe, po Koliqi i përdor ato për efekte stilistike, si psh.: *konvincioneve (bindjeve), stimën (vlerësimin), ritrata (portreti) etj.*
- Duke vërejtur këtë fjalorth dolëm në përfundimin se Koliqi mbështetet në të folmen krahinore, pa lënë mënjane dhe ligjërimin e qytetit të Shkodrës.
- Vërejmë gjithashtu se gegërishtja ka evoluar nga një e folur në tjetrën, duke iu larguar trajtave të ngurtësuara e duke i shërbyer kështu mbarë shqipfolësve.

³⁹⁸ *Krahasimi është bërë me "Fjalorin e gjuhës shqipe "1954, "Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe" 1980, "Fjalorin e gjuhës shqipe" 2006.*

³⁹⁹ Këto fjalë janë shënuar me * në fund të punimit në kreun VIII, "Fjalorth i fjalëve të prozave të shkurtra të Koliqit".

Në kreun e katërt

Është trajtuar roli i disa prej faktorëve të jashtëm shoqërorë, duke kundruar se si kanë ndikuar ata në gjuhën e Koliqit, si: 1) **mosha e folësve**, 2) **gjinia e folësve**, 3) **përkatësia fetare**.

- Përsa i përket moshës kemi vënë re se brezi i moshuar, improvizon “rrotulla”⁴⁰⁰ në varësi të situatës, të cilat përdoren për të argumentuar më me efekt mendimin që shtrohet.
- Një ndryshor tjetër interesant që kemi dalluar te Koliqi është dhe mënyra e të përshendeturit sipas gjinisë. Ajo çka bie në sy te këto përdorime është dhe natyra konservative e të folurit mes burrit e gruas, ku burri dhe gruaja nuk e zinin me gojë emrin e njëri – tjetrit, ku shpesh gjejmë të përdorur dhe eufemizma .
- Një dallim tjetër gjuhësor që vihet re është dhe sipas përkatësisë fetare, ku ka dallime të dukshme, sidomos për sa i përket etnografisë së të folurit.
- Më pas kemi përcaktuar disa terminologji e doke krahinore me vlera etnolinguistike, larmia e, si: *besimi në Zanat, Orët; gjakmarrja; fejesa; martesa; mikpritja; vdekja e vajet, përshëndetjet* etj, studimi i të cilave ka rëndësi të madhe për dialektologjinë dhe etnografinë e të folurit .
- Mbi bazën e disa shqyrtime etnografike të qytetit të Shkodrës që gjejmë të trajtuara te Koliqi, si: *banesave shkodrane, veshjeve popullore* etj, kuptojmë se këto elemente të traditës, janë pjesë e pasurisë kulturore e materiale të një kombi. Ndaj dhe Koliqi shprehet me të drejtë se njohja e kësaj tradite *është themeli i jetës dhe i jetësisë së një kombi qi don tu rrijë besnik cilëve të mystershëme të zanafillës së vet dhe dishiron në vallen e madhe të popujve të botës me dhënë dishka të veçantë, sado të vogël, qi vlen me pasunue jetën e njerzimit*⁴⁰¹.

Në kreun e pestë

Është provuar se një fushë mjaft e rëndësishme, që jep dorë për kundërime sociolinguistike të mëtejshme, në fushën e gjuhësisë, është lënda që lidhet me **emrat vetjakë, me emrat familjarë** e farefisnorë që janë mjaft të larmishëm në trevat shqiptare.

- Ndaj, në këtë vështrim kemi dalluar:
 - grupe të ndryshme emrash, si: *emra të burimit të shqipes, emra të besimit të krishterë e ortodoks, emra të besimit mysliman, emrat të shkurtuar* etj.
 - përdorimin e *trajtave të dyta apo zbnuese* të emrave.
 - zakonin e *trashëgimit të emrave* brez pas brezi.
 - patronime, ku si si *emër familjar përdoret emri i një femre*, e zakonisht i nënës.
- Kemi nxjerrë Fjalorin e personazheve dhe të leksikut të veçantë të prozës së Koliqit, si:
 - fjalorin e *antroponimeve; patronimeve; etiketimeve sharëse*, (me kontekstet përkatëse).

⁴⁰⁰ Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, Tetor 2009, f. 120.

⁴⁰¹ E. Koliqi, *Tradita e kultura*, Shejzat, nr 5-6/1966, *Vepra 6*, Prishtinë, 2003, f. 224.

- Listimi i gjithë këtyre në prozat e Koliqit, na sjellin një varg shtresash me interes për shqyrtim. Ato janë shënjes të drejtpërdrejtë të cilësive, dukurive të ndryshme apo shënues të përkatësive fetare.
- Fjalori mund t’u shërbejë atyre që merren e do të merren në të ardhmen me studimin e krijimtarisë së këtij shkrimtari. Por, mund t’i vlejë edhe një lexuesi të thjeshtë për të marrë një informacion sintetik mbi universin letrar të personazheve të Koliqit.
- Kemi dalluar **toponimet** të cilat lindin më rrallë dhe kanë jetë mjaft të gjatë⁴⁰². Fjalët e format që emërtojnë këto toponime, përbëjnë një lëndë të vlefshme, jo vetëm për gjeografinë, por edhe për gjuhësinë. Ndaj, në veprën e Koliqit, kemi dalluar:
 - toponime të ndërtuara kryesisht, mbi bazën e metaforës.
 - toponime që tregojnë përkatësi, pronë.
 - toponime të sferës fetare.
- Për të dhënë një pamje të plotë të onomastikonit të prozës së Koliqit kemi dalluar: *oikonimet; hidronimet; oronimet; fitonimet; ozonimet.*
- Si përfundim, mund të themi, se gjithë këto përbëjnë një pasuri për onomastikën dhe një lëndë të rëndësishme gjuhësore, për studim, të cilat kanë ndihmuar mjaft Koliqin në realizimin artistik të strukturës stilistiko-gjuhësore të prozave të tij.

Në kreun e gjashtë

Koliqi me ligjërimin i tij, nuk ka ndenjur në atë rrethin e ngushtë dialektor. Ai ka dalë jashtë kornizave të ngushta të një leksematike idiomatike krahinore, duke përfshirë në veprën e tij shprehje frazeologjike, trajta e fjalë nga më të ndryshmet.

- Përsa i përket përmbajtjes kemi dalluar frazeologjizma me:
 - shkallë të lartë intensitetie përforcimi.
 - ndërtime tipike popullore.
 - frazeologjizma sinonimike/antonimike.
- Përsa i përket ndërtimit të frazeologjizmave kemi dalluar:
 - frazeologjizma të mbështetura në krahasime.
 - frazeologjizma të ndërtuara në mbështetje të hiperbolës.
 - njësi frazeologjike që janë ndërtuar nga togfjalësha me përsëritje të të njëjtit element.
 - njësi frazeologjike të ndërtuara nga togfjalësha me dy fjalë të së njëjtës pjesë ligjërare.
- Studimi i gjithë këtyre frazeologjizmave, qoftë nga vlera shoqërore apo ideore, na fton për të shijuar hijeshinë e kumbueshmërinë e gjuhës së popullit përmes prozave të Koliqit, nga ku buron Malësia jonë bashkë me qytetin e Shkodrës, duke nxjerrë në pah këto krijime artistike popullore si më të bukurat, shumica e të cilave duke kaluar gojë më gojë përbëjnë një pasuri të vyer të artit tonë popullor.

⁴⁰² J. Shpuza, *Përsiatje onomastike*, Shkodër, 2008, f. 62.

Në kreun e shtatë

Nëpërmjet vëzhgimit të përftesave stilistikore, gjejmë një ndërthurje të traditave e zakoneve me risitë e jetës qytetare, të cilat përbëjnë një shembull të pasqor jo vetëm në planin etnolinguistik, por edhe në formimin e tipareve të stilit të variantit gegë të shqipes. Elemente të rëndësishme të stilit të tij janë:

- Përdorimi i diminutivëve:
 - me prapashtesat *-ush(ë), -inë; -oç, -losh, -z/ë* apo *-lat, -llat* për shumësin etj.
 - me prapashtesat *-aç, -uc, uqe, iq, -icë*, me kuptim keqësues e përbuzës.
- Përdorimi i onomatopeve, të cilat:
 - shërbejnë për të riprodhuar tinguj, zëra
 - shërbejnë si gjymtyrë fjalie (si kryefjalë apo kundrinorë).
- Përdorimi i pasthirmave dhe elemente të përbetimeve, ku kemi dalluar:
 - pasthirma të parme
 - pasthirma jo të parme
 - pasthirma me emrin e Zotit
- Përdorimi i mallkimeve e shprehjeve të ndryshme të të truarit.

Këto mallkime paraqesin gjithnjë lëndë të pasur e interesante për trajtime të ndryshme gjuhësore. Ato janë të pasura me figura të ndryshme, si: metafora, hiperbola, antiteza. Ndërthurja e këtyre figurave bën që këto mallkime të mbartin efekte të shumta stilistike.
- Një element i rëndësishëm i stilit të Koliqit është edhe trajtimi i mitit si një element mistik-erotik që në mënyrë simbolike zërthen botën e brendshme të personazheve të tij. (*reçeli -moshën e humbur; kumbullat e nuses –gjinjtë; kumbullat e djalit- testikulat*) etj.
- Së fundmi, dallojmë larminë e shprehësisë leksikore dhe mënyrat e realizimit të saj, si:
 - përdorimin e leksemave të njëjta, por me dallime fonetike
 - përdorimin e fjalëve apo kompozitave sinonime, me temë të ndryshme
 - përdorimin e ndajfolje apo mbiemra (sinonime), me prapashtesa të ndryshme
 - përdorimin e fjalëve antonimike me lidhëza këpujore

Në kreun e tetë

Me sjelljen e “*Fjalorthit të fjalëve të prozave të shkurtra të Koliqit*”⁴⁰³ është realizuar qëllimi i këtij punimi, si:

- njohja me gurrën e pasur e të pashtershme të trevave të Shqipërisë së Veriut.
- njohja me fjalë që mendohet të jenë neologjizma të Koliqit.
- njohja me fjalët e shtresës pasive të leksikut që ndikojnë në gjallërimin e fjalëve nga gurra popullore.
- zbulimi i një fondi leksikor të fjalëve geqe që ia vlen të studiohen edhe më tej.

⁴⁰³Në *fjalorth me të zezë* janë shënuar fjalët që mendohen të jenë neologjizma të Koliqit, ndërsa me “*ylth*” fjalët e shtresës pasive të leksikut.

Summary

In this paper, the main axis is the short prose of Koliqi, which has really given me pleasure as I read it. I always felt that I was discovering something new on every page of the book and was coming back to it. It revealed a whole world, which could be considered a very artistic realization of the Albanian mentality, revealing words and expressions not previously spoken in speech.

This paper therefore focuses on the two following issues:

I The discourse richness of Koliqi's prose, which aims to:

First, the presentation of the lexical richness found in his short prose, which offers highly suitable subjects for observations and studies in various linguistic aspects.

Secondly, looking at this wealth in the provincial aspect, which relates to the recognition of forgotten lexemes amongst years, expanding the standard language with lexicon and expressions from the Gheg dialect, such as:

pjekje=takim (pau të dashunin tue ardhë gëzueshëm në pjekje, V2 pg 132).

kalesë=e shkuara (buronte nga kalesa e largët, V2, 246).

Third, acquaintance with the neologisms that are likely to be Koliqi's creations, such as: *anormale, bestar, blerak, e censhme, drojshëm, gjinkoj, gjinkueme, gjithça-fja, gjymsaterr, ikshëm, katranshe, kurrma, lâmetënzonë, lartushtues, libërtore, mbamendje, mertisë, mirë-uruese, mrekkull-bâse, ndërëshëm, ndërëshypje, nyejsi, pashëjuna etj.*

Fourth, acquaintance with many words which are used in Koliqi's prose in a new or figurative sense, such as:

Ardh derives from the verb *vij*. At Koliqi comes up with a new meaning:

ardhuna, mb. = të plota (ndër kambë t'ardhuna e të ndrejta, V2, 251).

Dhân derives from the verb *jap*. At Koliqi comes up with a new meaning:

dhânun, ndajf.= me shpirt (shante me të dhânun, V2, 185).

II Speech ethnography and linguistic hues, obtained as a result of a rich vocabulary, evidencing:

First, the provision of valuable help in the field of ethnolinguistic and sociolinguistic studies regarding the language-mentality and language-gender relation. All of this leads us to discover a rich spiritual and material world of a people, that has preserved more than anyone else the phenomena and expressions that appear densely in its language.

Second, ethnolinguistic considerations, as a help to understanding the psychology of characters, and the extra-linguistic elements that have influenced their relations, expressions of respect, salutation, and even various linguistic modeling according to the situations.

Third, the examination of onomastic flows, observing the toponymic data as living linguistic evidence documented in every corner of *Malësi e Madhe with the surroundings, along with the city of Shkodra and other areas north and south anyway*⁴⁰⁴.

At the beginning of this paper, we give the main impetus that led to the undertaking of this paper.

The introduction gives the key issues of this topic, their goals and finally defines the methodology followed.

In the first chapter we are introduced to the life and work of Ernest Koliqi in relation to the formation and environment of Shkodra.

The second chapter highlights the lexico-semantic richness as well as the linguistic values of his prose, noting the creation of new words with purposive linguistic intentions and acquaintance with the ways of expanding the standard language with lexicon and expressions from the Gheg dialect, to express concepts and notions that the standard language really lacks.

We have also made a test for a relatively comprehensive indication of the words used by Ernest Koliqi.

The third chapter deals with the vocabulary layers of Koliqi's prose and their use in terms of meaning. Reflection of some of his lexemes, as a great lexical asset, in a comparative observation with similar lexemes in other speeches of Northwestern areas, such as Hoti, Kelmendi, Kastrati, Shkreli, but also beyond, up to the Northeastern areas, especially Dibra, Drenica etc.

The fourth chapter notes Koliqi's discourse model and his personal creations in short prose. Here Koliqi appears to us as a citizen who worships and reflects the lives of the Highlanders. This is mainly noted in the volume "Shadow of the Mountains", as the "pearl" of Albanian literature, which gives us the deserved heights of life and spirit of the Albanian Mountains, reflecting a rich provincial terminology, as the main layer of speech ethnography, related to various beliefs, traditions, rituals, customs, mythologies or legends.

The fifth chapter examines the onomastics of the city of Shkodra and the Northwestern Albanian territories, as well as its use in the works of Ernest Koliqi.

The sixth chapter deals with phrases and their values as the main layer of ethnography of speech in Ernest Koliqi's works, greetings, congratulations, condolences, etc., in the tissue of Koliqi's works.

The seventh chapter deals with the typology and main features of Ernest Koliqi's style. Its stylistic benefits, as an unparalleled example, not only in the ethnolinguistic plane, but also in shaping the features of the style of the Albanian Gheg variant.

The eighth chapter presents a glossary reflection and phraseological expressions such as a rich source, with a discourse colored by its own elements, but also a tributary of the northern Albanian lands.

⁴⁰⁴ Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009, fq. 120.

BIBLIOGRAFI

e shkrimeve gjuhësore në periodikë të ndryshëm, sipas renditjes alfabetike:

- Beci, B.**, (1970), *Grupi perëndimor i nëndialektit verior të gegërishtes*, SF 3, Tiranë.
- Beci, B.**, (1971), *E folmja e Shkrelit*, DSH I, Tiranë.
- Beci, B.**, (1964) *E folmja e Reç-e-Dardhës së Dibrës I*, SF 4, Tiranë.
- Beci, B.**, (1970), *Gjurmimi i të folmeve qendrore të dialektit të veriut*, SF, 1, Tiranë.
- Beci, B.**, (1970), *Grupi perëndimor i nëndialektit verior të gegërishtes*, SF, 3, Tiranë.
- Beci, B.**, (1981), *Vëzhgime për hundorësinë e zanoreve në të folmet veriore të shqipes*, SF3, Tiranë.
- Beci, B.**, (1978), *Rreth tipareve karakteristike të dy dialekteve të shqipes*, SF 4, Tiranë.
- Bulo, J.**, (1998), *Ligjërime në personazhit dhe i shkrimtarit në prozën e sotme shqiptare*, në “Magja dhe magjistarët e fjalës”, Dituria, Tiranë.
- Cani, Xh.**, (1993), *Elemente mitologjike në veprën e Camajt*, Kumtari, nr 6, Shkodër.
- Collentine J.**, (2004), Introduction, Dell Hymes, *Learning Context and its effects on second language acquisition*, USA.
- Daka, P.**, (1970) *Vëzhgime mbi emrat vetjakë të ardhur nga leksiku i përgjithshëm i shqipe*, SF 3, Tiranë.
- Golemi, A.**, (2013), *Veçori të stilit të Ernest Koliqit, prirja e tij njësuere në gjuhë e në stil*, në Buletin shkencor nr 63, Shkodër.
- Golemi, A.**, (2014), *Terminologji dhe dukuri krahinore me vlera etnolinguistike në dramat e Martin Camajt*, në Buletin shkencor nr 64, Shkodër.
- Gosturani, XH.**, (1990), *E folmja e Rragamit*, DSH III, Tiranë.
- Gjinari, J.**, (1971), *Vëzhgime mbi të folmen e Bregut të Bunës*, DSH I, Tiranë.
- Gjinari, J.**, (1968), *Për historinë e dialekteve të gjuhës shqipe*, SF, 4, Tiranë.
- Hylli i Dritës**, (1935). “Arti letrar e morali,” Dhjetor nr. 12.
- Koça, V.** (1939), *E. Koliqi një figure poliedrike*, “Fashizmi”, 10. 6. 1939, nr. 16.
- Lafe, E.**, (1964), *E folmja e Nikaj-Mërturit*, SF 3, Tiranë.
- Luka, D.**, (2009), *Ndihmesa e Fishtës, Koliqit dhe Camajt për pasurimin e leksikut të gjuhës letrare shqipe*, SGJ IX, Tiranë.
- Luli, F.**, (1974), *E folmja e Postripës*, SF 3, Tiranë.
- Mansaku, S.**, (2003), *Vepra e Ernest Koliqit e vështruar në rrafshin gjuhësor, Gjuha jonë*, 1-2, Tiranë.
- Priku, M.**, (2012), *Gjuha dhe kultura në vështrim etnolinguistik*, në “Malësia”, nr. 7, revistë për kulturë, shkencë, dhe çështje shoqërore, Podgoricë.
- Smaqi, L.**, (2000), *Funksioni poetik i zanës në tregimet e Ernest Koliqit*, SF, 3-4, Tiranë.
- Shejzat**, (1963-1975), *Numër përkujtimor kushtuar Ernest Koliqit*, Romë.
- Shkurtaç, Gj.**, (1974), *E folmja e Hotit*, DSH II, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (1967), *E folmja e Kastriotit I, II*, SF, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (1975), *E folmja e Kelmendit*, DSH III, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (1972), *Vëzhgime rreth të folmeve të banorëve të Bregut të Matës, ishullit të Lezhës dhe ishullit të Shëngjinit*, SF 2, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (1981), “Rrotullat” si shprehje artistike e urtësisë popullore, Drita, 15

Nëntori.

- Shkurtaç, Gj.**, (1969), *Rreth disa veçorive të gjuhës së këngëve popullore*, SF 1, Tiranë.
Shkurtaç, Gj., (1972), *Një vështrim mbi përdorimin e pasthirmave dhe pjesëzave thirrëse në të folmet e Malësisë së Madhe*, SF 1, Tiranë.
Shkurtaç, Sh., (1971), *Emrat e kafshëve sipas ngjyrës*, SF 1, Tiranë.

(Vepra, përmbledhje shkrimesh)

- Baja, O.**, (2014), *Shqipja përmes shkrimtarit*, Fiorentia, Shkodër.
Beci, B., (1995), *Të folmet veriperëndimore të shqipes dhe sistemi fonetik i së folmes së qytetit të Shkodrës*, Tiranë.
Berisha, A., (1997), *Koliqi poet e prozator*, Toena, Tiranë.
Berruto, G., (1994), *“La sociolinguistica”*, Bologna.
Bushati, H., (1998), *“Shkodra dhe motet”*, Idromeno, Vëllimi I, Shkodër.
Bushati, H., (1999), *“Shkodra dhe motet”*, Idromeno, Vëllimi II, Shkodër.
Camaj, M., (1994), *Tradita dhe bashkohësia*, Studime Shqiptare 1, Shkodër.
Camaj, M., (2004), *Vepra*, vëllimi 10, Onufri, Tiranë.
Cardona, G. R., (1976), *Introduzione all’etnolinguistica*, Societa editrice il Mulino, Milano.
Çausi, T., - **Shkurtaç, Gj.**, (2004), *Kadareja dhe fjala shqipe*, Albas, Tiranë.
Çausi, T., (1995), *Kadare- Fjalor i personazheve*, Tiranë, Shtëpia botuese enciklopedike.
Çuni, Z., (1994), *Banesa popullore në Shkodër*, Shkodra në shekuj, Seminari i I, Muzeu historik i Shkodrës, Shkodër.
Dani, A., (2013), *Mbi gegërishten letrare të disa përkthimeve të Koliqit*, Shkodër.
Dibra, M., (2001), *Dialogu e rrëfimi në prozën e Koliqit*. Studime shqiptare 11, Shkodër.
Dibra, M., (1994), *Shkodra në Shekuj*, Seminari i parë, Muzeu historik i Shkodrës, Shkodër.
Dizdari, T., (2010), *Persizmat në gjuhën shqipe*, Perla, Tiranë.
Dojaka, A., (1981), *Karakteret e lidhjeve para çlirimit*, Etnografia shqiptare nr 11.
Elsie, R., (1997), *Histori e letërsisë shqiptare*, Dukagjini, Tiranë-Pejë.
Fishman, J. (1965), *Who speaks, what language, to whom and when*, La linguistique, nr 2.
Gogaj, N., (1995), *Zhvillime të gegërishtes së shkruar përmes shkrimeve të V. Prenushit, dhe të E. Koliqit*, në Seminari II ndërkombëtar, Shkodra në shekuj, Shkodër.
Golemi, A., (2012), *Ndihmesa e Ernest Koliqit për pasurimin e gjuhës shqipe*, (kumtesë në Konferencën VII Vjetor Shkencor Ndërkombëtar), Shkup.
Golemi, A., (2012), *Elementi mistik-erotik i nënkuptuar i prozës së Koliqit*, në “Optime” Nr 2, (Viti III i botimit), Albanian University, Tiranë.
Golemi, A., (2014), *Format e shprehjes së respektit sipas betimeve në Zot*, Studime të gjuhës shqipe, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë.
Golemi, A., (2014), *Orientalizmat në prozën e Koliqit e përdorimi i tyre sipas fushave të ndryshme kuptimore*, në Kërkime Gjuhësore II, QSA, Tiranë.
Golemi, A., (2013), *Aspekte të mitologjisë në prozën e Ernest Koliqit*, (kumtesë në takimin e VIII, Vjetor Shkencor Ndërkombëtar), Tiranë.
Golemi, A., (2015), *On several stylistic procreations of the Gheg variety of Albania*, në “European Scientific Journal”, May vol. 11, No. 14, Portugal.

- Gramatika** e Gjuhës shqipe I (1995), Akademia e Shkencave, Tiranë.
- Gjergji, A.**, (1962), *Guna në veshjet tradicionale të popullit shqiptar*, “Etnografia shqiptare”, nr 3.
- Gjevori, M.**, (1979), *Frazeologjizma të gjuhës shqipe*, 8 Nëntori, Tiranë,
Gjurmime albanologjike Folklor dhe etnologji III-1973, Prishtinë.
- Halimi, M.**, (2002), *Shkodra në Shekuj*, Seminar V, Vëllimi II.
- Hamiti, S.**, (2002), *Letërsia moderne*, Vepra letrare, Faik Konica, Prishtinë.
- Has, Hysaj, M.**, (2015), *E folmja dhe onomastika e Matit dhe zhvillimet e tyre në rrjedhë të Kohës*, Tiranë.
- Haxhi, A.**, (2003), *Gjuha e Gjergj Fishtës*, Shkodër .
- Hoxha, F.**, (2008), *Studime për autorë të ndaluar*, Fan Noli, Tiranë.
- Holmes, J.** (2015), *Hyrje në sociolinguistikë*, Pegi, Tiranë,
- Islamaj, Sh.**, (2000), *Gjuha e Jakov Xoxës*, Prishtinë.
- Koliqi, E.**, (2003), *Vepra 1*, Konica, Prishtinë.
- Koliqi, E.**, (2003), *Vepra 2*, Konica, Prishtinë.
- Koliqi, E.**, (2003), *Vepra 3*, Konica, Prishtinë.
- Koliqi, E.**, (2003), *Vepra 4*, Konica, Prishtinë.
- Koliqi, E.**, (2003), *Vepra 5*, Konica, Prishtinë.
- Koliqi, E.**, (2009), *Tregtar flamujsh*, Pakti.
- Koliqi, E.**, (2009), *Hija e maleve*, Pakti.
- Kostollari, A.**, (1977), *Rreth depërtimit të turqizmeve në gjuhën shqipe gjatë shekujve XVII-XVIII*, në “Gjurmime albanologjike” VII, Prishtinë.
- Krasniqi, M.**, (1979), *Krahinat etnografike të Kosovës*, “Gjurmë e gjurmime”, Prishtinë.
- Kurti, D.**, (2004), *Shënime etnografike nëpër Mat*, Geer.
- Kurti, L.**, (2009), *Dimensione të mendimit kritiko- estetik në kohë dhe tipologji*, Camaj Pipa, Tiranë.
- Lafe, E.**, (2006), “*Shkodra në Fjalorin e orientalizmeve në gjuhën shqipe*” të Tahir Dizdarit, në seminari VI ndërkombëtar “Shkodra në shekuj” Shkodër.
- Luli, F., Dizdari, I., Bushati, N.**, (2002), *Në kujtim të brezave*, Shkodër.
- Lloshi, Xh.**, (1988), *Njohuri për stilistikën e gjuhës shqipe*, Prishtinë.
- Lloshi, Xh.**, (1999), *Stilistika e pragmatika*, Toena, Tiranë 1999.
- Marashi, A.**, (1995). *Pole Koliqiane*. E. Koliqi, Studime shqiptare 3, Universiteti i Shkodrës.
- Memisha, V.**, (1999), *Dukuri semantike gjatë formimit të mbiemrave prej pjesorë në gjuhën shqipe*, Gjirokastrë.
- Muhamutaj, E.**, (2008), *Ndihmesa e Ernest Koliqit në mendimin teoriko- shqiptar*, Tiranë. kushtuar prof. E. Koliqit. *Shejzat*, Romë.
- Onuzi, A.** (1994), *Tekstile tradicionale të qytetit të Shkodrës*, Shkodra në shekuj, Shkodër.
- Osja, V.**, (2004), *Miti dhe realiteti në prozën e Koliqit*, Buletini shkencor.
- Osmani, T.**, (1965), *Shënime për fonetikën e së folmes së Shirokës*, Buletini Shkencor i Insitutit Pedagogjik 2-vjeçar të Shkodrës.
- Osmani, T., Pepa, S.**, (2000), *Tabu dhe eufemizma në gjuhën shqipe*, Camaj- Pipa, Shkodër.
- Osmani, T.**, (2009), *Tradita dhe e sotmja në vështrimin gjuhësor 3*, Camaj-Pipa, Shkodër.
- Palaj, At B.**, (2000), *Mitologji doke dhe zakone shqiptare*, Shpresa, Prishtinë.
- Plasari, A.**, (1991), *Qasje tregimit të Koliqit*, Nëntori. nr. 3, f. 107.
- Prendi, A.**, (2004), *Sprova mbi tekstet e Koliqit*, Tekste në kontekste, Shkodër.

- Smaqi, L.**, (2009), *Zbulimi i vetevetes n'pasqyrë t'letrarvet*, Maluka, Tiranë.
- Smaqi, L.**, (2000), *Funksioni poetik i zanës në tregimet e Ernest Koliqit*, SF nr.3-4.
- Smaqi, L.**, (1998), *Receptimi i veprës Ernest Koliqit në vitet 30*, SF nr. 3-4.
- Shehri, Dh.**, (1996), *Përralla si tregim brenda tregimit në Akte të konferencës "Letërisa si e tillë"*, Tiranë.
- Shehri, Dh.**, (2006), *Koliqi mes malit dhe detit*, Onufri, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2001), *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2002), *Sociolinguistika*, SHBLU, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2003), *Kahe dhe dukuri të kulturës së gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2004), *Etnografi e të folurit*, SHBLU, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2004), *Tregues së etnografisë së të folurit në emrat e farefisnisë në gjuhën shqipe*. Kumtesë për Konferencën e AIESEE, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2006), *Kundërime gjuhësore*, Pegi, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2008), *Si të shkruajmë shqip*, Toena, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2009), *Pesha e fjalës shqipe*, Ufo Press, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2010), *Shqipja e sotme*, Ufo Press, Tetor, Tiranë.
- Shkurtaç, Gj.**, (2012), *Dialektet e shqipes sipas hartave të ADGJSH-së*, Morava, Tiranë.
- Shpuza, J.**, (2008), *Përsiatje onomastike*, Idromeno, Shkodër.
- Shpuza, J.**, (1998), *Vëzhgim për emrat familjarë të shqiptarëve*, Idromeno, Shkodër.
- Shtjefni, K.**, (2002), *Mbeturina pagane*, Tiranë.
- Tirta, M.**, (2000), *Shkodra në Shekuj*, Seminari III, Vëllimi I, Shkodër .
- Tirta, M.**, (2004), *Mitologjia ndër shqiptarë*, Mësonjëtorja, Tiranë.
- Tirta, M.**, (2006), *Etnologjia e shqiptarëve*, Geer, Tiranë.
- Tirta, M.**, (2006), *Mjeshtria e kërkimit shkencor në etnologji*, Tiranë.
- Topalli, T.**, (2011), *Kërkime gjuhësore 2*, Lezhë.
- Topçia, N.**, *Ehengu shkodran*, Pjesa e parë, Idromeno, Shkodër.
- Thomai, J.**, (1984), *Leksikologji e gjuhës shqipe*, Mihal Duri, Tiranë.
- Thomai, J.**, (1981), *Çështje të frazeologjisë së gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Thomai, J.**, (2001), *Leksiku dialektor i gjuhës shqipe*, ASHSH, Tiranë, Pegi.
- Zadeja, T., Daija, T.**, (2000), *250 Këngë Qytetare Shkodrane*, Idromeno, Shkodër.
- Ziu, T.**, (2002), *Oborret e Shkodrës*, studim gjeo-kulturor, Camaj-Pipa, Shkodër.
- Zojzi, Rr.**, (1962), *Ndarja krahinore e popullit shqiptar*, "Etnografia shqiptare", n.1, Tiranë.

(Fjalorë)

- Akademia e shkencave** (1980), *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë.
- Akademia e shkencave** (1984), *Fjalor i shqipes së sotme*, Tiranë.
- Akademia e shkencave** (2002), *Fjalor i shqipes së sotme*, Botimet Toena, Tiranë.
- Bidollari, Ç.**, (2011), *Fjalor i Patronimeve...*, Botimet albanologjike, Tiranë.
- Cipo, K., Çabej,...**(2005-2010), *Fjalor i gjuhës shqipe 1954*, Çabej, Tiranë.
- Dabaj, Gjokë.**, (2010), *Fjalor i Selman Rizës*, Botimet albanologjike, Tiranë.
- Daka, Palokë.**, (1998), *Fjalor pseudonimesh, (1743-1944)*, Shkenca, Tiranë.
- Dema, B.**, (2005), *Fjalor fjalësh të rralla të gjuhës shqipe*, Toena, Tiranë.
- Dizdari, T.**, (2010), *Fjalor i orientalizmave në gjuhën shqipe*, AIITC, Tiranë.
- Elezi, M.**, (2006), *Fjalori i gjuhës shqipe*, Gjergj Fishta, Tiranë.
- Gazulli, N.**, (1941), *Fjalor krahinor i Nikoll Gazullit*, Botimet Çabej.

- Gjeçovi, A. SH.**, (2010), *Kanuni i Lekë Dukagjinit*, botimi i III, Shkodër. (“Fjalor i fjalvet e frazevet të rralla”).
- Luli, F.**, (2005), *Fjalor dhe shprehje të Kanunit të Skanderbeut*, Camaj-Pipa, Shkodër.
- Meyer, G.**, (1871), *Fjalor etimologjik*, Çabej, Tiranë.
- Ndreca, M.**, (2007), *Fjalor fjalësh të huaja në Gjuhën shqipe*”, Çabej, Tiranë.
- Qazimi, A.**, (2008), *Fjalor i mitologjisë dhe demonologjisë shqiptare*, Plejad, Tiranë.
- Sula, A.**, (2009), *Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore*, Ermal, Tiranë.
- Thomai, J.**, (2010), *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*, Edfa, Tiranë.